

Riksdagens protokoll

1994/95:45

Måndagen den 19 december

Kl. 10.00 – 17.55

19.00 – 22.14

Protokoll
1994/95:45

1 § Anmälan om återtagande av plats i riksdagen

Talmannen meddelade att *Bertil Persson* (m) den 17 december återtagit sin plats i riksdagen, varigenom uppdraget som ersättare upphört för *Percy Liedholm*.

2 § Justering av protokoll

Justerades protokollen för den 12 och 13 december.

3 § Aktuell debatt: Läget för det svenska försvaret och om hur ett nytt försvarsbeslut skall beredas

Aktuell debatt

Anf. 1 *CARL BILDT* (m):

Fru talman! Orsaken till dagens debatt är den överhängande risken för att mycket av det som under lång tid åstadkommits i svensk försvarspolitik förstörs och att mycket av det som vårt land kan komma att behöva för att stå säkerhetspolitiskt starkt också på andra sidan år 2000 riskerar att rivas ner och förstöras i en närmast planlös process under de närmaste månaderna.

Regeringen har förklarat att man vill tidigarelägga 1997 års försvarsbeslut till 1996. Det är fel. Vad det egentligen handlar om är att tidigarelägga det till 1995, eftersom det är då man fattar beslut både om säkerhetspolitiken och därmed försvarets inriktning och om de ekonomiska nivåerna. Vad som återstår därefter är väl närmast att sopa ihop resterna av de beslut som då fattas.

Det säger sig självt att en så forcerad hantering av så centrala frågor kräver en mycket noggrann beredning för att inte risken för också mycket stora misstag skall bli mycket stor.

Här väntar vi fortfarande på de slutgiltiga beskederna. En partiledardiskussion och informella diskussioner har ännu inte lett till någon klarhet. Det är min förhoppning att regeringen så snabbt som möjligt skall vara beredd till en arbetsordning kring dessa frågor som trots skilda meningar i sakfrågan kan förena företrädare för den nuvarande och den tidigare regeringen. På en sådan arbetsordning måste det stäl

las bestämda krav. Vi moderater medverkar inte till slarv med säkerhetspolitiken. Vi medverkar inte till hafs med försvarspolitik.

Försvaret har i dag en sund och bra planering. Det har ÖB omvittnat under de senaste veckornas också offentliga diskussioner med försvarsministern. Men den situation som tidigare var balanserad blir nu obalanserad genom att regeringen i stället för att hjälpa där hjälp behövs verkar vara inställd på att stjäla där stjäla är möjligt.

Till detta kommer den blanka ukas om nedskärningar med ytterligare 1,8 miljarder kronor som man lagt ut utan att veta vad man skall spara på. Det frågar man ÖB om. När ÖB sade vad man måste spara på därför att man kan spara på det, sade regeringen och försvarsministern att just det får man inte skära i. Därmed har vi, fru talman, och det är bakgrunden till dagens debatt, en situation av närmast extrem försvarspolitisk osäkerhet: i det korta perspektivet en regering som snarare stjälper än hjälper, i det medelfristiga perspektivet en regering som säger att man kan spara utan att ge besked om vad man skall spara på och underkänner de besked som ges, och i det längre och viktigare perspektivet en regering som ännu inte har förmått att ge besked om hur de viktiga säkerhets- och försvarspolitiska frågorna skall hanteras här i riksdagen.

Anf. 2 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s):

Fru talman! Det kalla kriget är slut – jag syftar på det som var utanför detta rum. I mer än 40 år stod två kärnvapenrustade militärblock mot varandra i hjärtat av Europa. I mer än 40 år levde vi i Sverige med risken att dras in i ett stormaktskrig. Det hotet sökte vi möta med en fast neutralitetspolitik och ett starkt försvar.

I dag är Europa inte längre delat i två block. Warszawapakten är upplöst. Länderna i Central- och Östeuropa har återvunnit sin frihet. För oss är det en särskild glädje och säkerhetspolitiskt särskilt betydelsefullt att våra baltiska grannfolk blivit fria efter 50 år av annektering och förtryck. Själva Sovjetunionen har fallit sönder med kommunismens sammanbrott. De ryska trupperna har dragits tillbaka från Centraleuropa och länderna kring Östersjön. Ryssland är förvisso, liksom USA, en supermakt på kärnvapenområdet, men alla seriösa bedömare, också våra svenska militärer, är eniga om att Ryssland inte är i stånd att på många år rikta ett konventionellt militärt hot mot Västeuropa, om nu en ny och annorlunda rysk regim skulle vilja det.

NATO-länderna har dragit den enda rimliga konsekvensen av det nya läget. Försvarsutgifterna har skurits ned med i grova tal 15 % sedan 1986. Under perioden 1990–1993 har de amerikanska försvarsutgifterna sänkts med 15 %, de tyska med 14 % och de brittiska med 12 %. Jag skulle kunna göra listan än längre.

Förändringarna i vår omvärld har varit snabba, djupgående och positiva. Vi måste ta fasta på dem. Vi måste inse att vi inte befinner oss i en ny avspänningsperiod i det kalla kriget utan i en helt ny situation.

Försvarsdepartementets budget är på 40 miljarder. Jag utgår från att vi alla här i kammaren är ense om att försvarsutgifterna inte kan vara en fredad zon i ett läge då de militära hoten mot vårt land sjunkit undan så

tydligt. I ett läge då vi tvingas minska stödet till barnen och till de sjuka och gamla kan vi inte utfärda fribrev till försvaret. För att travestera Carl Bildts ord i valrörelsen: Jag kan inte medverka till att ta från barn och ge till kulor och krut.

Sverige bör inte ha en större försvarskostym än vad det säkerhetspolitiska läget och hotbilden kräver. Därmed råder, såvitt jag förstått, enighet mellan samtliga partier i riksdagen. Jag är väl medveten om att besparingar på försvarsutgifterna reser särskilda problem, eftersom försvarsplaneringen är och måste vara långsiktig. Men det är problem som går att lösa och som vi måste lösa.

Regeringen har föreslagit att de årliga försvarskostnaderna under mandatperioden skall minskas med 2 miljarder, eller 5 %. Detta skall jämföras med de tvåsiffriga tal som gäller för flera andra länder. Men regeringen vill inte föregripa nästkommande försvarsbeslut genom att föreslå omfattande strukturförändringar. Av mig har det i den allmänna debatten begärts dels att jag inte skall föregripa 1996 års försvarsbeslut, dels att jag skall ge besked om alla strukturförändringar. Det är varken logiskt eller hållbart.

Överbefälhavaren har meddelat att det finns osäkerheter i försvarets ekonomi. Han har på mitt uppdrag redovisat sina beräkningar av dessa. Han har kommit fram till en siffra på nära 4 miljarder. I debatten om försvarets ekonomi, och framför allt när ett nytt försvarsbeslut närmar sig, har det alltid florerat olika och mycket höga siffror. Min företrädare Anders Björck betecknade här i kammaren i våras de siffror som då förekom i debatten som helt gripna ur luften.

Det är naturligtvis aldrig bra för någon offentlig verksamhet om dess ekonomi omges med oklarheter och frågetecken. ÖB och jag är överens om att det är nödvändigt att försöka skapa klarhet. Regeringen har därför beslutat att tillsätta en oberoende expertgrupp för att granska försvarsmaktens redovisade osäkerheter. Innan dessa fakta finns på bordet kan inte ÖB:s rapport tillåtas att tas till intäkt för strukturella förändringar inom försvaret.

Jag vill redan på det här stadiet av debatten, fru talman, fråga Carl Bildt om han vet vem som var statsminister i den regering som överlät ÖB:s osäkerhetsfaktorer på miljardbelopp till den nya regeringen.

Fru talman! Jag har redovisat en kortfattad säkerhetspolitisk bedömning. Den är ljus. Samtidigt måste vi vara på det klara med att utvecklingen i vår omvärld på längre sikt är svårare att bedöma än tidigare. Den stora osäkerhetsfaktorn är givetvis Ryssland. Vi hoppas naturligtvis på en fortsatt demokratisk utveckling. Men som de senaste dagarnas händelser i Tjetjenien visar finns också mörka stråk i den ryska politiken. Vi måste ha en ödmjuk inställning till framtiden och ha en beredskap för att vårt säkerhetspolitiska läge återigen kan komma att försämrats.

Sveriges militära alliansfrihet måste även i fortsättningen stödjas av ett starkt och modernt försvar. För att inga tvivel skall råda på denna punkt vill jag klart och entydigt upprepa: Sverige skall ha ett starkt och modernt försvar.

Regeringen eftersträvar politisk enighet kring försvaret. Det har alltid varit en styrka för vårt land att det har rått enighet om grunderna för vår säkerhetspolitik och vårt försvar. Det är min och regeringens fasta övertygelse att så alltjämt är fallet. Därför har jag fört samtal med samtliga riksdagspartier om hur nästa försvarsbeslut skall förberedas. Nästan alla partier är överens om hur vi skall arbeta. Jag hoppas att alla riksdagspartier kommer att ställa upp i arbetet med nästa försvarsbeslut. Därför fortsätter samtalen.

Den accepterade linjen är att följa min företrädares uppläggning. 1992 tillsatte Anders Björck en försvarsberedning under ledning av den dåvarande statssekreteraren i Försvarsdepartementet med uppgift bl.a. att förbereda nästa försvarsbeslut. Den nya regeringen har valt att införa det kommande försvarsbeslutet arbeta vidare med den tidigare regeringens modell med en försvarsberedning och inte tillsätta någon traditionell försvarskommitté. För detta har jag stöd från merparten av de politiska partierna.

En försvarsberedning skall naturligtvis ge möjlighet för de olika partierna att få sina förslag och alternativ granskade och utredda. Regeringen anser att nästa försvarsbeslut bör delas upp i två riksdagsbeslut. Den första propositionen skall föreligga sommaren 1995 och innehålla en säkerhetspolitisk bedömning, målen för totalförsvaret, vissa övergripande principiella frågor samt ett förslag till ekonomiska ramar för försvaret under femårsperioden 1997–2001. Denna säkerhetspolitiska bedömning och de ekonomiska ramar som riksdagen sedan under senhösten fattar beslut om skall bilda utgångspunkt för försvarsmaktens, ÖB:s och andra myndigheters mycket självständiga framtagande av underlag inför det andra riksdagsbeslutet hösten 1996.

Min avsikt är att ledamöterna i försvarsberedningen hela tiden nära skall följa departementets arbete med propositionerna. Ledamöterna skall kunna begära särskilda föredragningar, få sina förslag och alternativ utredda och kalla till sig oberoende experter.

Ett halvår för den säkerhetspolitiska bedömningen kan tyckas kort, men det bör räcka. Min företrädare har tagit initiativ till inte mindre än 18 förberedande utredningar, som nu lämnat 24–25 rapporter att läggas till grund för arbetet. Rapporterna från detta gedigna arbete, som Anders Björck satte i gång, har regeringen redan beslutat överlämna till partiledarna och till beredningens ledamöter.

Ingenting talar för att ett säkerhetspolitiskt analysarbete som utsträcktes ytterligare ett halvår skulle ge en säkrare bedömning. I stället har jag för avsikt att lägga in tre kontrollstationer, där man vid olika tidpunkter kan värdera huruvida den ursprungliga säkerhetspolitiska bedömningen är giltig eller om den måste revideras.

Arbetet med kontrollstationer förutsätter att beredningen ger ifrån sig en rapport om den säkerhetspolitiska bedömningen inför den första propositionen.

Fru talman! Det är min starka och innerliga förhoppning att vi skall kunna förena oss i ett samlat och konstruktivt arbete med nästa försvarsbeslut. Förutsättningarna därför bedömer jag som mycket goda.

Fru talman! Försvarsministern sade i sin inledande och något kortfattade säkerhetspolitiska redogörelse att vi nu står inför en helt ny säkerhetspolitisk situation.

Jag kan till stor del hålla med om detta. Och det är ingen tvekan om att det kommer att få konsekvenser för den samlade utrikes- och säkerhetspolitiken, inklusive försvaret. Men vad jag med bestämdhet vill understryka är att denna nya säkerhetspolitiska situation inte får tas till intäkt för hafsverk vare sig på det ena eller på det andra området.

Jag tror i själva verket att den tidpunkt som den tidigare regeringen hade angett, med stöd också av Socialdemokraterna i riksdagen, för en ny prövning av försvarspolitiken – dvs. 1997 – var ganska lämpligt vald. Då hade vi kunnat se resultaten av den regeringskonferens inom den europeiska unionen som kom att ta ställning till den framtida gemensamma utrikes-, säkerhets- och, delvis, också försvarspolitiken. Då hade vi bakom oss haft ett parlaments- och ett presidentval i Ryssland som hade skapat större klarhet också om de, som försvarsministern säger, mörka sidor som fortfarande finns i den ryska politiken. Och då hade kanske delar av konturerna kring den framtida amerikanska säkerhetspolitiken gentemot Europa kunnat klarna.

Nu blev det, om jag förstår försvarsministern rätt, inte så. Det som har inträffat är ju att genom, och grundlagt av, en traditionell socialdemokratisk motvilja mot försvarspolitiken har Finansdepartementet i den inledande hanteringen så totalt plattat till Försvarsdepartementet att man står totalt utan handlingsutrymme kortsiktigt, långsiktigt och i den parlamentariska beredningen.

Det som inträffar är ju att man inte tidigarelägger från 1997 till 1996, utan det är ett beslut 1995 om säkerhetspolitiken innan vi vet om omvärlden och om försvarspolitikens nivå och inriktning och innan vi haft möjlighet att få fram ett gediget underlag. Det riskerar att bli ett hafsbeslut i en helt ny säkerhetspolitisk situation med risker för betydande säkerhetspolitiska missgrepp som vi kan få leva med under lång tid.

Det är snabbt gjort att rasera. Det tar lång tid att bygga upp. Ett värnpliktssystem lämpar sig inte för hantering hit och dit på detta sätt. En försvarsindustri lämpar sig inte för hantering hit och dit på detta sätt.

Facit hittills av det vi sett av regeringen är att man omedelbart lägger ut denna ukas om 1,8 eller 2 miljarder i omedelbara nedskärningar, utan prövning såvitt jag kan förstå. Sedan frågar försvarsministern ÖB: Vad skall jag spara på? ÖB kommer tillbaka, och då säger försvarsministern: Ja, men *det* skall vi inte spara på. Men det är inte ÖB:s sak att ge besked om regeringens politik. Det är regeringens sak att ge besked om regeringens politik. När regeringen inte kan det i den fråga som den själv har fattat beslut om, är det, med förlov sagt, litet skralt.

När det gäller hanteringen av saker som alltid uppstår under en försvarsbeslutsperiod – prisindex och valutafrågor – har vi en beredning för att hantera dem. En regering skall alltid vara beredd att hjälpa. Det var den tidigare regeringen. Här förefaller det som om Finansdeparte-

mentets diktat har tvingat Försvarsdepartementet in i en situation där man hellre stjälpes än hjälper när det gäller konkreta problem, t.ex. kostnadsberäkningarna i JAS-systemet.

Sedan till den på sikt avgörande frågan: Strävar regeringen efter att söka en säkerhetspolitisk samsyn, eller skall man bryta mot en svensk modell för säkerhetspolitiska ställningstaganden som vi haft under hela efterkrigstiden? Det finns inget stort försvarsbeslut under hela denna efterkrigstid – oavsett om statsministern hetat Erlander, Palme, Fälldin eller Bildt – som inte har föregåtts av parlamentariska försvarskommittéer, där man på det sätt som varit sätt, skick och fason kunnat pröva, värdera, diskutera och söka sig fram till det som förenar och också se var de punkter ligger som skiljer.

Vill regeringen bryta upp från detta, är det ingen som kan förhindra regeringen att göra det. Men det är ett brott mot en svensk modell i säkerhetspolitiken. Det är ett brott mot något som jag är övertygad om har varit ett värde för Sverige, och skulle kunna vara det också i framtiden. Jag beklagar om så är fallet. Jag noterar att vi fortfarande har ett försvarsdepartement. Men något faktiskt inflytande på den förda politiken förefaller det inte längre ha.

Anf. 4 OLOF JOHANSSON (c):

Fru talman! Den här debatten har föranletts av en del förslag till åtgärder från den nya socialdemokratiska regeringen. Det handlar om tidigareläggning av försvarsbeslut, som vi har kunnat höra, och därmed förkortad tid för förberedelse av detta försvarsbeslut. Vidare handlar det om vad som står i en av regeringens tidigare propositioner, nämligen proposition 1994/95:25:

”Inom Försvarsdepartementets verksamhetsområde vidtas utgiftsbegränsningar om 2 000 miljoner kr som skall uppnås senast 1998. Regeringens inriktning är, om det säkerhetspolitiska läget tillåter det, att de försvarsbeslut som fattas hösten 1996 och som omfattar perioden 1997–2001, skall leda fram till ytterligare besparingar om minst 2 000 miljoner kr. Nästa försvarsbeslut måste bli föremål för överläggningar mellan riksdagspartierna.”

Vad diskussionen hittills har visat är väl att här finns det klara spänningar mellan i varje fall några av partierna. Jag skall gärna utveckla Centerns hållning beträffande den här hanteringen. Det är klart att proceduren är viktig om man skall kunna göra ett bra jobb.

Sverige behöver även i framtiden ett militärt försvar som är så starkt att det kan värna vår fred och vårt territorium och som är en stabiliserande faktor i vår del av världen. Den ekonomiska situationen i Sverige nu och för flera år framåt fordrar emellertid största återhållsamhet med alla offentliga utgifter, även försvarsutgifter. Ju knappare resurser som står till förfogande, desto viktigare är det naturligtvis att de används rätt. Det är därför viktigt att nödvändiga sparinsatser görs med omsorg. Men snabba och illa genomtänkta åtgärder kan skapa långvariga problem och förluster i effektivitet. En tidigareläggning av försvarsbeslutet får inte innebära just detta.

Det svenska försvarets utformning måste ha sin grund i en säkerhetspolitisk analys. Det är egentligen den som är det övergripande. Försvarspolitikerna får *inte* formuleras efter sparbeting från Finansdepartementet eller göras konjunkturberoende.

Därför förordar Centern att besparingar på försvarsområdet läggs in i ett kommande försvarsbeslut. Bakgrunden finns alltså naturligtvis i den avspänning som vi trots allt kan se präglar vår omvärld. Om det säkerhetspolitiska läget så medger vid genomförandetidpunkten bör försvarsutgifterna kunna minskas med 10 % fram till 1999. Detta är vår inriktning.

Vad det nu handlar om är att hantera gällande försvarsbeslut med ansvar. Det gäller bl.a. följderna av krondevalveringen – som ju knappast kan vara någon överraskning, eftersom den inträffade fr.o.m. hösten 1992 – och de följande s.k. planeringsosäkerheterna på ca 4 miljarder kronor.

Det är mot den bakgrunden Finansdepartementets deklarerade besparingsbeting naturligtvis blir problematiskt att hantera i det korta perspektivet, dels därför att vi har betydande planeringsosäkerheter i gällande försvarsbeslut, dels därför att vi har kort tid på oss och dels därför att detta riskerar att låsa upp det som partierna enligt samma deklaration skall överväga. Där vill jag ringa in problemet för närvarande. Sedan kan man alltid diskutera formerna för hur vi skall bereda och förbereda ett kommande försvarsbeslut.

Där är jag positiv och tacksam för den deklaration som försvarsministern här gjorde och som innebär att man skall ge de olika politiska partierna möjligheter att få sina förslag utredda och värderade av försvarsmyndigheterna. Det är bra. Och det är nödvändigt, därför att i annat fall riskerar man att få en annan form av reaktionsmönster – dvs. om partierna inte blir någorlunda ense i det förberedelsearbetet leder det till avhopp eller andra konvulsioner i den här beredningen, eller vad man nu kommer att stanna för. Det är att ta för stora risker. Jag antar att vi alla har utgångspunkten att det är bra med breda politiska majoriteter som grund för det kommande försvarsbeslutet.

Min fråga till försvarsministern i dagsläget är hur han vill beskriva den här uppenbara konflikten i närtid mellan Finansdepartementets besparingskrav på 2 miljarder, eller om det nu är 1,8 miljarder, och hur detta skall hanteras i förhållande till en nödvändig förankringsprocess mellan partierna.

Anf. 5 LENNART ROHDIN (fp):

Fru talman! 1992 års försvarsbeslut innebar en vidareutveckling av 1987 års beslut. Det medförde det till synes något paradoxala att försvarsutgifterna ökade i Sverige för att kompensera eftersatta kvalitetsbehov, samtidigt som nedskärningar inleddes i öst och väst.

Beslutet togs endast två och ett halvt år efter Berlinmurens fall, ett och ett halvt år efter Tysklands återförening, ett halvt år efter Sovjetunionens upplösning och likaså ett halvt år efter Maastrichtfördragets tillkomst. Det togs i en tid av stora förändringar, då möjligheterna att göra säkerhetspolitiska bedömningar måste ha varit mycket små.

1992 års beslut innebar knappast en anpassning till ett nytt säkerhetspolitiskt läge utan snarare en fortsatt strukturomvandling, som inleddes med 1987 års beslut. Detta kom till när ingen kunde drömma om det snabba uppbrytandet av en mer än 40-årig blockuppdelning av Europa.

Två och ett halvt år senare kan vi blicka tillbaka på ett beslut som togs i en tid som präglades av stor osäkerhet om framtidsbedömningarna. Förhoppningar om fred, frihet, demokrati och samarbete i Europa var mer optimistiska än i dag. För det nordiska området har flera steg tagits som väsentligt förbättrat de säkerhetspolitiska förutsättningarna i vårt närområde. De baltiska ländernas oberoende har stärkts. Tillbakadragandet av de ryska trupperna har avslutats. EU inleder nu förhandlingar om Europaavtal med de baltiska staterna.

Finland och Sverige blir medlemmar i EU från nyåret 1995. Medlemskapet i EU och de möjligheter det ger att medverka till demokratisk och ekonomisk utveckling i hela Europa är det viktigaste nya bidraget till vår egen säkerhet i Europa.

Fru talman! Warszawapaktens upplösning, de sovjetiska truppernas återgång och de baltiska staternas självständighet har kraftigt försvagat hotbilden mot Sverige. Den ryska ekonomins sönderfall och följderna för samhällsmoralen har radikalt urgröpt den ryska militära förmågan. Ändå kvarstår Murmanskområdet som det strategiskt hetaste i Europa, vilket oundvikligen drar in det nordiska området i strategiska överväganden. Utvecklingen i Ryssland sedan 1992 har inslag som gör dess framtida ekonomiska och politiska utveckling mer svårbedömd.

De oroväckande händelserna i Tjetjenien skall inte här övertolkas men understryker den ökade osäkerheten i bedömningen. Kriget i Bosnien har katastrofalt demonstrerat svagheten i de nuvarande europeiska säkerhetsstrukturerna. Vad värre är, är att de också har demonstrerat att det inte enbart handlar om bristfälliga strukturer och mandat. Utan att här dra några långtgående slutsatser har de senaste veckorna ställt slitningar även inom den gamla västalliansen i öppen dager.

Vi befinner oss med all sannolikhet i en långvarig övergångsperiod från efterkrigstidens blockuppdelning till något som vi knappast ens kan sia om. Den direkta hotbilden mot Sverige har kraftigt försvagats, men osäkerheten om den långsiktiga säkerhetspolitiska utvecklingen är stor.

Fru talman! Vår samhällsekonomiska utveckling inger fortfarande mycket stor oro. Den ställer stora krav på att hushålla med offentliga medel, självfallet också inom försvarsbudgeten. Varje möjlighet att spara och även ompröva måste prövas. En sund svensk ekonomi är en förutsättning också för en tillfredsställande säkerhetspolitik.

Mot den bakgrunden har Folkpartiet liberalerna föreslagit att också en kraftig minskning av utgifterna inom totalförsvaret skall övervägas. Förutsättningarna för kraftigt minskade försvarskostnader är större än under hela efterkrigstiden. Därför bör vi inför nästa försvarsbeslut seriöst pröva möjligheter för och konsekvenser av ett sådant alternativ.

Folkpartiet har ställt sig positivt till att pröva regeringens förslag att för tiden fram till nästa försvarsbeslut minska försvarskostnaderna.

Lika angeläget som det är att pröva möjligheten att långsiktigt minska försvarsutgifterna rejält, lika svårt kan det vara att minska försvarsutgifterna på kort sikt utan allvarliga konsekvenser.

Att vidmakthålla besluten om försvarets kvalitet talar mot att mer omfattande ställa in repetitionsutbildningar eller senarelägga materielbeställningar. Att nu inleda utbildning innebär investeringar som inte kommer att behövas i en sannolikt minskad organisation. Detta är lika mycket samhällsekonomiskt slöseri som att ej fullfölja utbildning och investeringar som det redan lagts ned väsentliga resurser i. Vår slutliga bedömning gör vi när budgetpropositionen klarlagt regeringens besparingsförslag.

Fru talman! Så mycket mer oroande finner vi det därför att ÖB nu inför närmast ett totalstopp för repetitionsutbildning och när politiker rycker ut till försvar för tanken på en i praktiken återgång till någon form av militär grundutbildning för alla manliga vapenföra.

Så sent som i torsdags beslutade riksdagen om en lag om totalförsvarsplikt – en allmän plikt att delta i alla de totalförsvarsfunktioner som behöver tillföras människor i beredskap och krig. Det är en förlegad syn att man försvarar sitt land enbart med bössa i handen. Sårbarheten i det moderna samhället ställer mycket större krav än så. Däremot vore det principiellt oacceptabelt att ge människor någon form av militär utbildning, oavsett om de behövs inom totalförsvaret och oavsett om de kan ges utbildning och materiel som krävs för att ställas inför det moderna krigets hot. Det har vi inte råd med, vare sig ekonomiskt eller etiskt.

Fru talman! Det uttalas ofta en önskan att svenska försvarsbeslut skall fattas i bred parlamentarisk enighet. Det är inte mindre viktigt denna gång. Det är därför Folkpartiets bestämda vilja att arbetet inför 1996 års försvarsbeslut kan bedrivas i former som vi alla kan vara överens om.

Anf. 6 EVA ZETTERBERG (v):

Fru talman! Det svenska försvaret och den svenska säkerhetspolitiken skall grunda sig på den hotbild och den säkerhetspolitiska situation som vårt land befinner sig i. Kan man då säga att det svenska försvaret har levt upp till detta och fyller den funktionen?

Man har här från flera partier talat om behovet av ett starkt svenskt försvar. Vänsterpartiet menar att denna beskrivning i grunden är felaktig. Personligen tror jag över huvud taget inte på ett militärt försvar medan Vänsterpartiet i övrigt förordar en väsentligt bantad försvarsorganisation och en helt annan inriktning på det civila försvaret.

De stora hot som vår säkerhet utsätts för består av de stora orättvisorna som finns i världen mellan nord och syd och de stora miljöproblemen i Östeuropa och i hela Centraleuropa. Problem med social oro och brist på sysselsättning är de stora hoten. Det är där vi borde sätta in de svenska insatserna för att undanröja det som faktiskt är ett hot mot säkerheten för människor i Europa, i världen och i Sverige.

När vi nu skärskådar just det svenska försvaret menar jag att det som regeringen har gjort är välkommet. Regeringen har genom Thage

G Peterson tagit upp att försvaret måste utsättas för en kraftig nedskärning. Försvaret, precis som alla andra verksamheter, måste utsättas för en granskning av effektiviteten. Försvaret måste på samma sätt som annan verksamhet hålla sig till ekonomiska spelregler.

Vänsterpartiet ställer sig självfallet bakom den försvarsberedning som regeringen aviserat. Vi tror att det är bra att tidigarelägga den och att det är bra att frågan tas upp över partigränserna.

När vi diskuterar Sveriges säkerhetspolitiska situation och hur vi har anpassat oss till det som många uppfattar som ett yttre hot, trots att vårt land har befunnit sig i fred sedan 1814, vill jag gärna peka på den mycket intressanta utvärderingen från ESO – En effektiv försvarspolitik. Carl Johan Dahlman har utvärderat försvaret. Han pekar på att försvaret inte har varit effektivt när omvärlden har utsatt Sverige för hot. Då har inte resurser satsats medan man i andra situationer, då resurserna inte har behövts, ändå har satsat mer. I utvärderingen har också tagits upp hur stelbent och ineffektivt försvaret faktiskt är på en rad områden. Jag menar att utvärderingen måste mana till vidare studium.

Vi talar här om krav på besparingar inom försvaret. Thage G Peterson tar upp att det inte finns fredade zoner för besparingar.

Jag har några frågor till Moderaterna: Menar verkligen Moderaterna att inte försvaret skulle utsättas för besparingskrav precis som all annan verksamhet? Av vilken anledning skulle vi undanta just försvaret? Varför skall inte försvaret utsättas för samma krav på effektivitet och besparingar som alla andra sektorer i samhället? Varför skall vi minska satsningarna på barn och barnfamiljer med 3 miljarder i enlighet med budgetpropositionen? Varför skall vi minska på en rad områden utom försvaret?

Jag hävdar också att fördelningen är orimlig. I dag satsas en tredjedel på biståndsbudgeten, som också utsätts för starka neddragningar, men tredubbla belopp på försvaret. Jag kan inte se att detta är särskilt effektivt.

Fru talman! Jag vill gärna gå vidare när det gäller effektivitetskravet. Vad kommer Thage G Peterson och regeringen att göra åt den mycket allvarliga kritik som har riktats från Riksrevisionsverket, där man just pekat på hur försvaret inom de enorma ramar man faktiskt har inte har varit effektivt. De krav som vi ställer på andra myndigheter och offentlig verksamhet i vårt land har inte uppfyllts av försvaret. Hur kommer man att agera i framtiden vad gäller detta?

Jag vill till fullo instämma vad gäller frågor om fördelning utifrån den totalpliktdiskussion som vi tidigare haft här i riksdagen. Vänsterpartiet menar att en grundstomme för försvaret är en värnpliktig armé i Sverige och att vi även i fortsättningen skall använda oss av en värnpliktig armé. Däremot kan vi göra enorma besparingar genom nedskärningar på materielområdet, exempelvis JAS, Bamse, pansarvagnar osv. Jag är övertygad om att det skulle leda till klara förbättringar vad gäller försvarets inriktning.

Fru talman! Slutligen vill jag bara upprepa det som Sture Ericsson, en i försvarsfrågor känd tidigare riksdagsledamot, tog upp i Vilnius för några veckor sedan vid en säkerhetskonferens för Östersjöområdet.

Han pekade på satsningen på 40 miljarder på försvaret utifrån en hotbild från Ryssland. Han frågade sig: Om vi nu satsade bara ett par av dessa miljarder för investeringar i miljö, för att stärka demokratin i Östersjöområdet och särskilt Ryssland, vad skulle inte detta kunna åstadkomma för att trygga Sveriges säkerhet?

Prot. 1994/95:45

19 december

Aktuell debatt

Anf. 7 MARIANNE SAMUELSSON (mp):

Fru talman! Vid en särskilt anordnad försvarsdebatt så här dagarna före jul går mina tankar till dem som drabbas av kriget, de människor som får lida av alla de vapen som vår eller någon annan vapenindustri tillverkat och som används i ett ofta oförståeligt krig, de som lever i forna Jugoslavien eller andra delar av vår värld som drabbas av krig och därtill hörande svält och umbäranden.

Mina tankar går också till de människor som drabbats av det tilltagande grova våldet. Jag tänker på Falun, Bjuv och Stockholm. En ny hotbild har visat sig i det allt grövre våldet, där allt oftare vapen är inblandade, vapen som ibland kommer från det militära.

Händelserna stärker mig i min uppfattning att vi måste minska vapentillgången och sträva efter global avrustning. Här har vi i Sverige möjlighet att vara ett föregångsland. Upprustningen, där hela tiden nya effektivare vapen tas fram, måste stoppas. I stället måste kunskapen kanaliseras till den teknik som behövs för att klara den nya hotbilden. Den nya hotbilden som finns i framför allt miljöhoten, där miljötekniken och miljökunskapen för en långsiktigt hållbar utveckling måste ställas i centrum.

Fru talman! Det är den nya hotbilden i ett större samhällsperspektiv som måste tas med i den kommande försvarsberedningen. Jag är av uppfattningen att tidigare försvarsutredningar i allt för hög grad koncentrerats kring försvaret utifrån de gamla militära hoten. Detta är naturligtvis anledningen till att det i dag råder alltför vattentäta skott mellan försvaret, dess forskning och samhället i övrigt. Det är dags att vi ändrar på detta i den kommande beredningen. Säkerhetspolitik gäller inte enbart militära frågor. Orsakerna till krig och konflikter är ofta av ekonomisk, ekologisk, religiös eller kulturell natur. I Sverige är det inte de militära hoten som ligger närmast. Hot i form av miljöhot eller social utslagning ligger närmare.

Vår frihet och överlevnad hotas på ett flertal vis genom kontinuerlig kemisk påverkan. Våra celler utsätts för gifter som människans celler aldrig tidigare utsatts för. Konflikterna och flyktingströmmarna till följd av ekologiska katastrofer ökar. En stor del av miljöproblemen härrör sig från militär verksamhet. Därför måste den militära verksamheten ta ett större miljöansvar i enlighet med vad som beslutades vid Riokonferensen.

Det finns ytterligare anledningar att i större utsträckning öka samarbetet mellan den militära grenen och miljöansvaret. Försvarsindustrin som är en del av vår offentliga verksamhet hänvisar ofta till sysselsättningseffekter vid neddragningar. Här finns en möjlighet att använda kunskapen till att förebygga miljöförstörelse. Våra grannländer i öst behöver hjälp med miljöteknik för att minska miljöhoten. En hårdare

satsning på förebyggande åtgärder vad gäller miljön och jobben i öst är nödvändigt för att minska hotbilden. Den stora satsningen måste avse att förebygga konflikter för att man i tid skall kunna stoppa de katastrofer vi nu ser i Bosnien och Rwanda eller som nu riskerar att inträffa i Tjetjenien. Här kan och måste Sverige i framtiden bli en föregångare. Det måste gå att använda försvarsanslagen på ett betydligt effektivare sätt än i dag för att värna freden, för att förhindra att krig över huvud taget uppkommer.

Genom förebyggande arbete vad gäller miljö, fattigdom och sårbarhet hamnar vår egen hotbild i en bättre situation. Vi klarar att minska våra kostnader för försvaret och ändå ha kvar en hög säkerhet i form av ett bra försvar med nya uppgifter. Jag är helt övertygad om att en del av våra nuvarande regementen skulle kunna göras om till miljöregementen som skulle kunna ta sig an de miljöjobb som i dag inte blir utförda. Det kan vara fråga om att bygga våtmarker för att minska läckaget till våra hav, att flytta en slagghög eller att rensa upp från tidigare miljösynder.

De internationella miljöhoten som finns i dag innebär att vi också måste ha en internationellt uppbyggd miljöarmé med avancerad kunskap för att klara en eventuell olycka, en form av räddningsarmé vid miljökatastrofer. Det är ett jobb som kräver stor kunskap. Det är ett ansvar som vi måste ta och som kunde ligga under FN:s ansvarsområde.

Den kommande beredningen om det framtida försvaret kan inte bara stanna vid det gamla traditionella försvaret utan måste utöka sitt ansvar inför de nya hoten och ha en stark inriktning mot nedrustning. Det är hög tid att Sverige visar att vi har en vilja till detta.

Den svenska säkerhetspolitiken skall enligt Miljöpartiets uppfattning bygga på en trovärdig neutralitet och på arbete för internationella överenskommelser i frågor om nedrustning, icke-våldsfördrag, kärnva-penavrustning, avtal om biologiska och kemiska stridsmedel och demilitariserade zoner.

Fru talman! Vi ser därför med oro på den EU-anpassning av freds- och säkerhetspolitiken som nu sker. Jag skulle vilja ha svar från försvarsministern på frågan hur man från regeringshåll tänker agera i de kommande förhandlingarna när det gäller försvarspolitik.

Anf. 8 ÅKE CARNERÖ (kds):

Fru talman! Sverige har i dag inte något direkt militärt hot riktat mot sig. Men ännu är det för tidigt att inkassera stora försvarspolitiska vinster utifrån förändringarna i Central- och Östeuropa. Krigen i det tidigare Jugoslavien och i Kaukasus har trots omfattande internationella fredsfrämjande ansträngningar alltmer kastat en skugga över den europeiska säkerhetspolitiska utvecklingen. I krigens spår har följt allvarliga humanitära problem och omfattande flyktingströmmar till länderna i Västeuropa.

Jag vill utveckla vår syn på säkerhetspolitiken, därför att det är där som diskussionen måste börja.

De säkerhetsrisker som vi ser i dag är regionala konflikter som kan äventyra regional och internationell stabilitet, spridning av massförstö-

relsevapen till mindre nogräknade länder samt icke-militära hot såsom terrorism, organiserad kriminalitet och miljökatastrofer.

Varje diskussion om Sveriges säkerhet måste ha sin utgångspunkt i det faktum att Sverige är en halvö i norra Europa och att det som sker i Ryssland är av avgörande betydelse för hela det internationella samarbetet. Förutsättningarna för en stabil utveckling i Ryssland mot en fredlig och marknadsekonomiskt inriktad demokrati förblir osäkra under lång tid. Målen för den ryska krigsmakten pekar dock mot en framtida strykestruktur med en väsentligt reducerad numerär. Kärnan avses utgöras av strategiskt rörliga styrkor med hög kvalitet.

Fru talman! En dynamisk omvärld kräver en säkerhetspolitik som är öppen för effektivare samarbetslösningar. För att ordet säkerhet skall få en verklig innebörd måste det baseras på flexibilitet genom omvärldens föränderlighet, gemensamt ansvar beroende på ländernas ökande ömsesidiga beroende samt insikten om den mångfald problem som en nation kan ställas inför. Ställda inför denna nya internationella verklighet ser vi kristdemokrater att ett fördjupat europeiskt säkerhetspolitiskt samarbete behövs mer än någonsin.

Den europeiska unionen kom redan från början att vägledas av principer och värderingar som vi kristdemokrater förespråkar. Det är vår fasta övertygelse att en europeisk gemenskap behövs för att utgöra en stabiliserande kärna och en demokratisk inspirationskälla för hela Europa. Därför är de västeuropeiska länderna, som under lång tid har kunnat bygga upp en stark demokratisk kultur och ett betydande välstånd, förpliktade att se till att den europeiska gemenskapen tar ett ökat säkerhetspolitiskt ansvar. EU:s roll som fredsskapande faktor måste därför vidareutvecklas. För att effektivt klara gränsöverskridande problem krävs alltså av gemensamma lösningar. Att Sverige är med i detta arbete är en säkerhetspolitisk fördel.

Fru talman! Kristdemokraterna anser att försvarspolitiken tillsammans med utrikes- och biståndspolitiken skall verka fredsbevarande. Vi skall upprätthålla ett effektivt totalförsvar uppbyggt på en totalförsvarspålit, så att det är en hela folkets angelägenhet. Totalförsvaret skall ha en sådan styrka, sammansättning, ledning, beredskap och ut-hållighet att en angripares förluster och andra uppförringar i samband med försök att utnyttja vårt land inte ter sig rimliga i förhållande till fördelarna. Ett så utformat totalförsvar utgör ett väsentligt bidrag till lugn och stabilitet i det nordiska området i fred och i internationella kriser. Det är också en förutsättning för att svensk neutralitet skall bli respekterad vid krig i vårt närområde, samtidigt som det skapar respekt för vår vilja och förmåga att försvara hela vårt land om vi blir angripna.

Kristdemokraterna menar också att totalförsvaret måste göras mer flexibelt. Kraven på totalförsvaret att medverka i fredsbevarande och fredsskapande insatser kommer att öka.

EU:s unionsfördrag ger medlemsländerna möjlighet att, om de så önskar, upprätta ett försvarspolitiskt samarbete som tar hänsyn till "den särskilda karaktären i vissa medlemsländers säkerhets- och försvarspolitik". Kristdemokraterna har aviserat att vid EU-medlemskap anser vi att Sverige bör delta i ett sådant försvarspolitiskt samarbete

som syftar till europeisk säkerhet och som bygger på varje nations självständiga beslut om militära insatser.

Fru talman! Kristdemokraternas främsta strategi för fredsplanering är de politiska idéer som bär upp vårt parti. Den etik som skall vara vägledande i Sveriges val av såväl medel som mål för att bidra till en fredlig värld måste främst bygga på människans okränkbara värde. Från den principen kan vi härleda mänskliga rättigheter, frihet samt solidaritet i form av gränsöverskridande medansvar och gemenskap.

Fru talman! Kristdemokraterna vill betona hur viktigt det är att vår säkerhetspolitik präglas av klarhet och långsiktighet. Sveriges avsikt att värna vår frihet och att hävda vår militära alliansfrihet skall framstå som självklar. Inför nästa försvarsbeslut är det första och viktigaste att svensk säkerhets- och försvarspolitik utvecklar och utarbetar en övertygande grund för försvarets långsiktiga planering. För att bevara trovärdigheten för Sveriges alliansfrihet är det därför nödvändigt att hålla fast vid den påbörjade och omfattande moderniseringen som försvarsmakten genomgår. Huvudinriktningen i Försvarsbeslut 92 måste därför fullföljas så gott det nu går.

Nu bör ett brett politiskt samförstånd i säkerhets- och försvarspolitiska frågor eftersträvas. För att förbereda nästa försvarsbeslut 1996 anser vi att en parlamentarisk beredning omgående bör tillsättas. Den säkerhetspolitiska analys som beredningen utarbetar skall ligga till grund för försvarsbeslutet så att balans råder mellan uppgifter och resurser.

Fru talman! Försvarsministerns förslag att nästa försvarsbeslut skall förberedas i två etapper får inte innebära att säkerhetspolitiken och försvarets uppgifter, kvantitet och kvalitet hålls ifrån varandra. Om detta synsätt tillgodoses stöder kristdemokraterna tanken på en parlamentarisk beredning. I mitt nästa inlägg vill jag något utveckla synpunkter som är viktiga att ta hänsyn till vid beredningsarbetet.

Anf. 9 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s):

Fru talman! Jag kan i allt väsentligt instämma i vad Olof Johansson, Lennart Rohdin, Eva Zetterberg, Marianne Samuelsson och Åke Carne-rö sade i sina anföranden. Vi verkar vara överens, vilket gläder mig. Men jag vill göra den markeringen mot Marianne Samuelsson att jag inte anser att de förslag till besparingar som regeringen har lagt fram skall betecknas som en nedrustning.

Jag fick ett par frågor som jag vill svara på. Jag börjar med Olof Johanssons fråga.

Den kortsiktiga besparingen inför nästa försvarsbudgetår skall ske på ett sätt som inte skall föregripa nästa försvarsbeslut. Jag har i mitt arbete också försökt att anstränga mig att hålla mig till den linjen. De förslag som regeringen lägger fram inför nästa budgetår får behandlas i riksdagen på sedvanligt sätt – i försvarsutskottet, där man får ta ställning till dessa frågor.

Sedan får man i försvarsberedningen ta upp de långsiktiga strukturfrågorna. Den här uppläggningsen kan nog tillgodose de synpunkter som jag vet att Olof Johansson har.

Till Eva Zetterberg vill jag säga att regeringen ser allvarligt på den kritik som Riksrevisionsverket har riktat mot försvarsmakten. Försvarsdepartementet kommer under våren att sammankalla till en konferens med försvarsmakten för att diskutera vilka åtgärder som skall vidtas för att förbättra ekonomisystem m.m. inom försvarsmakten.

Jag vill också lugna Åke Carnerö. Det är klart att säkerhetspolitiken måste vara utgångspunkt för riksdagens två försvarsbeslut. Det är därför som jag vill bygga in två säkerhetspolitiska kontrollstationer innan riksdagen fattar sina beslut.

Marianne Samuelsson har alldeles rätt i att vi måste vidga vårt säkerhetsbegrepp. Detta skall givetvis präglar arbetet med nästa försvarsbeslut. Beredningsarbetet skall naturligtvis också behandla de nya hoten. Det är totalförsvaret och inte enbart det militära försvaret som det kommande försvarsbeslutet skall gälla.

Fru talman! Jag förstår inte varför Carl Bildt är så upprörd. Regeringen fortsätter ju det arbete som den förra moderatledda regeringen och försvarsminister Anders Björck inledde. Min företrädare menade redan 1992 att arbetet med försvarskommittéer var alltför tungrodd. Senare samma år tillsattes en parlamentarisk försvarsberedning och inte en försvarskommitté. Beredningens arbete blev bl.a. att långsiktigt förbereda nästa försvarsbeslut.

Jag vill berömma min företrädare för de många rapporter och initiativ som han tog. Jag vill inte betygsätta Anders Björcks gedigna utredningsarbete som ett hafsverk. Det vore faktiskt en vrågbild.

Carl Bildt är ju känd för att strö superlativer och okvädningsord omkring sig. Där är han i klass med Silvio Berlusconi.

Hafsverk, säger Carl Bildt ständigt. Men hur skall då jag beteckna den förra regeringens panikbeställningar av försvarsmateriel på 12 miljarder kronor under det här året? Hur skall jag betygsätta att regeringen inte agerade när ÖB redovisade sina osäkerhetsfaktorer? Jag frågade Carl Bildt i mitt inledningsanförande vem som var statsminister i den regering som överlät dessa osäkerhetsfaktorer till den kommande regeringen.

Carl Bildt frågade om vi vill ha samsyn när det gäller försvarspolitik och säkerhetspolitik. Svaret är ja. Under mina veckor som försvarsminister har jag ständigt sagt att vi eftersträvar samsyn. Alla partier, utom moderaterna, har ju redan anslutit sig till den uppläggning som vi nu är överens om, men som jag vill diskutera vidare med Carl Bildt. Jag lovade Carl Bildt i slutet av förra veckan att det skulle äga rum nya samtal mellan honom och mig. Jag hoppas att de skall resultera i att också Moderaterna ansluter sig till och vill delta i att förbereda nästa försvarsbeslut. Någonting annat vore för mig oerhört beklagligt.

Jag har fått många synpunkter från Olof Johansson, Alf Svensson och Bengt Westerberg, och de synpunkterna har jag tagit hänsyn till. Jag vill ha med Moderaterna i det här försvarsarbetet, i inledningsarbetet.

Vi kan ha olika uppfattningar om de gamla försvarskommittéerna. Jag menar att deras tid på sätt och vis är över. I det avseendet har jag samma syn som min företrädare hade. De var förfärligt tungrodda. De

passade under det kalla kriget när man med relativt stor säkerhet kunde bedöma den säkerhetspolitiska utvecklingen. När vår omvärld förändras snabbare måste försvaret kunna anpassa sig. Då duger inte försvarskommittéer. Då är en försvarsberedning ett lättare redskap. Jag förstår inte vad Carl Bildt klagar på. Vi fortsätter bara den inriktning och den arbetsmodell som den förra regeringen anträdde.

Anf. 10 CARL BILDT (m):

Fru talman! Föga förefaller försvarsministern ha förstått vad det egentligen handlar om. Försvarsberedningar är bra när det gäller att följa upp försvarsbeslut, det håller jag helt med om. Där skall man inte ha det gamla systemet. Det finns en svensk modell när det gäller att pröva grundläggande säkerhetspolitiska frågor. Jag upprepar att det inte finns något stort svenskt säkerhetspolitiskt ställningstagande, som en statsminister under efterkrigstiden har fattat oavsett om han har hetat Erlander, Palme, Fälldin, Carlsson eller Bildt, utan att riksdagens partier har getts möjlighet att i en parlamentarisk beredning i den ordning vi alltid har haft pröva, diskutera och se vad man kan göra. Läger man in detta under en tjänstemannaberedning under Försvarsdepartementet är risken för att säkerhetspolitiken slarvas bort och försvarspolitikerna reduceras till ett hafsverk så pass stor att intresset för att delta och ta ansvar i den hanteringen kommer att vara relativt begränsat.

Jag uppskattar försvarsministerns ansats till ekumenik, även om den kanske blev litet våldsam när han tyckte att han hade anledning att instämma i vad Marianne Samuelsson, Eva Zetterberg, Olof Johansson, Lennart Rohdin och övriga talare – mig undantagen – sade. Jag uppskattar att han hade noterat att det i alla fall finns skillnader mellan t.ex. mig och Marianne Samuelsson och mig och Eva Zetterberg. Ekumenik är bra, men ekumenik reducerad till intellektuell utplåning för inte försvarspolitikerna nämnvärt framåt.

Det handlar om att vi skall pröva en förändrad inriktning under nya omständigheter. Vi skall veta vad det säkerhetspolitiska vägvalet handlar om. Det försvar som vi kommer att ha under 90-talet är det försvar som vi har i dag. Man kan panikbromsa och radera det, men i grunden är det inte det som försvarsbeslutet handlar om. Det handlar om vad vi skall ha efter år 2000, 2005 eller 2010 i en miljö med säkerhetspolitisk osäkerhet. Om man raserar så kraftig som en studie av ESO föreslagit, som Eva Zetterberg något överraskande har anslutit sig till, innebär det att man går ned till en högteknologikärna med en option av NATO-stöd.

Det är möjligt att det är konsekvensen av det säkerhetspolitiska vägval som vi i dag står inför, men då skall vi inse det fullt ut. Då skall vi ta konsekvenserna nu. Har vi raserat värnplikssystemet går det inte att bygga upp. Har vi lagt ner möjligheterna att vidareutveckla JAS-systemet går det inte att återuppta. Den säkerhetspolitiska utvecklingen i världen kan bli annorlunda om 10 eller 15 år. Det vet varken försvarsministern eller jag något om. Vi kan bara hoppas att det inte blir så. Men om den blir annorlunda finns bara den option som Eva Zetterberg antydde, dvs. då får vi gå till NATO och till amerikanerna och be

om flygunderstöd, flygplan, trupper och säkerhetspolitiskt stöd där vi själva inte har velat skaffa oss säkerhetspolitisk styrka. Det är en möjlighet. Jag säger inte att den inte finns rent intellektuellt. Men i så fall måste vi träffa det valet nu. Då skall vi sluta att hålla högstämnda tal om neutralitetspolitik eller möjligheten av en långsiktig militär alliansfrihet. Den möjligheten inför framtiden har vi då spelat bort.

Vi skall inte blunda för att vi står inför nya besvärliga uppgifter. Jag tillhör dem som tror att vi kommer att få ägna betydande resurser åt internationell verksamhet, för försvaret. Vi har redan i dag ett engagemang med bataljoner nere i Bosnien, vilka vi har all anledning att känna stolthet över. Det gäller i storleksordningen en miljard kronor om året. Regeringen har, litet hastigt enligt min mening, börjat diskutera militära insatser under FN eller ESK i Nagorno-Karabach. Det kommer att kosta åtskilliga hundratals miljoner kronor. Detta skall nu in inom försvarsramarna.

Bara det faktum att detta skall sprängas in inom försvarsramen medför krav på nedskärningar på andra områden som ligger väl i nivå med ukasen om omedelbar nedskärning på 1,8 miljarder. Regeringen har ingen aning om var man skall ta dessa pengar ifrån och underkänner vad ÖB säger. Detta kommer att bli konsekvenserna. Till yttermera visso har man generöst nog utlovat FN:s generalsekreterare att en stående svensk brigad skall stå till hans förfogande för omedelbara insatser. Detta kommer att medföra flera miljarder i utgifter. Jag tvivlar på att man över huvud taget har vågat titta på notan i Försvarsdepartementet för detta löfte från Utrikesdepartementet.

Jag nämner detta, fru talman, för att visa att vi står inför en besvärlig situation. Försvarsministern har övertagit en försvarsekonomi i balans. Förra budgetåret var överskottet 643,7 miljoner kronor. Det kommer att bli ett nytt överskott i försvarsekonomi för detta budgetår. Försvarsministern riskerar dock att radera detta mycket snabbt. Han riskerar att halka in på säkerhetspolitiska vägval som en ekumenik som sträcker sig från Marianne Samuelsson till Olof Johansson inte kommer att förmå att lösa ut helt på ett sammanhängande sätt. Därför vill han bryta upp från den svenska modellen. Det kan han göra, men konsekvenserna kommer han aldrig att kunna smita undan.

Anf. 11 OLOF JOHANSSON (c):

Fru talman! Låt mig först konstatera i detta korta inlägg att det är klart att det fortfarande finns en betydande risk för spänning mellan en hantering här i riksdagen under våren av besparingsbetinget på 2 eller 1,8 miljarder och det utredningsarbete som nu skall starta. Jag hoppas att den spänningen inte skall uppstå. Jag vill naturligtvis gärna ta fasta på det Thage G Peterson säger, nämligen att man inte skall föregripa försvarsbeslutet den vägen. I så fall blir utredningsarbetet ganska meningslöst.

Försvarsministern gjorde, vilket Carl Bildt har nämnt, en allmän samling av alla partier förutom Moderaterna. Jag utgår ifrån att det gällde proceduren och handläggningen och inte sakfrågorna och de säkerhetspolitiska bedömningarna. Det är precis som det står i den här

boken om effektiv försvarspolitik om största möjliga besparingar i närtid och starkast möjliga garantier för återställning. Detta återfinns på sidan 25, för Eva Zetterbergs benägna studier.

Alternativet för den framtida säkerhetspolitiska utvecklingen är ett medlemskap i Western European Union, dvs. den framtida militära delen av EU. Det kommer som ett brev på posten och nämns också här. Detsamma gäller Partnerskap för fred. Det skall leda till ett medlemskap i NATO. Därigenom finns en återtagningsmöjlighet i det längre perspektivet och den säkerhet som krävs därutöver.

Det gäller att vara något mera försiktig med orden i dessa sammanhang. Låt mig säga, för att det skall stå helt klart, att Centern avvisar att Sverige skall delta i ett förpliktande försvarssamarbete. Vi skall försvara vårt eget territorium. Vi skall själva bestämma hur vi skall använda våra militära stridskrafter. Sveriges säkerhetspolitik skall även fortsättningsvis bygga på alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig. Det omöjliggör medlemskap i Western European Union liksom varje anslutning som syftar till detta. Det omöjliggör också ett NATO-medlemskap. Låt mig till sist bara konstatera att det förefaller som om Socialdemokraterna och Moderaterna sin vana trogen har en del frågor att lösa under den närmaste tiden. Inför de stundande helgerna skulle jag vilja önska herrarna lycka till. Jag hoppas verkligen för Sveriges skull att vi skall få en bred uppslutning kring säkerhetspolitiken även i framtiden. Det förutsätter att man blir någorlunda överens, även om proceduren.

Anf. 12 LENNART ROHDIN (fp):

Fru talman! Att gå till brett försvar för den allmänna värnplikten ger nästan intryck av en kamp mot väderkvarnar. I den partipolitiska debatten finns inga förslag om att övergå till en yrkesarmé. En allmän totalförsvarspflicht är en viktig princip att slå vakt om. Men att av principiella skäl förespråka att i princip alla vapenföra män ges någon form av militär grundutbildning när det saknas behov i krigsorganisationen och när de inte kan ges tillfredsställande utbildning, skydd och annan material som gör dem minimalt rustade att gå ut i modernt krig är oförsvärligt – etiskt och samhällsekonomiskt.

Vi tror inte heller att tilltron och den folkliga förankringen när det gäller vårt militära försvar blir större av att fler utför någon form av militär utbildning. De som utbildas måste känna att de får erforderlig utbildning och att de har det materiel som krävs för att möta det moderna kriget.

Fru talman! 1996 års försvarsbeslut måste fattas utan att man är alltför låst av det tidigare tänkandet. Försvaret måste utformas så att det prioriterar de uppgifter som det har att möta en bit in på 2000-talet. Det ställer stora krav på flexibilitet och förmåga till återtagning. Därför tycker vi att det finns anledning att i beredningsarbetet inför 1996 års beslut grundligare fundera kring begreppet "återtagning" och formerna för en sådan.

Historiska erfarenheter visar att det är lätt att uttala behovet av återtagning men att en sådan i utvecklade demokratiska välfärdssamhäl-

len är långt svårare att genomföra i praktiken. Det finns ingen anledning att underskatta det problemet för Sveriges del.

Detta ställer krav på att den försvarsstruktur som vi fattar beslut om är flexibel och har utvecklingsförutsättningar. Att tillföra utbildad personal, framför allt på befälsnivå, är inte möjligt på alltför kort sikt. Likaså måste man också tillförsäkra sig de praktiska och avtalsmässiga förutsättningarna för tillförsel av avancerad materiel.

Fru talman! Det är möjligt att man också mellan de politiska partierna i det kommande arbetet bör fundera över förutsättningarna för att göra nödvändiga analyser och fatta nödvändiga beslut om återtagning i tillräckligt god tid.

Låt mig avslutningsvis än en gång uttrycka det stora värde som vi i Folkpartiet sätter på att arbetet inför 1996 års försvarsbeslut verkligen kan bedrivas i former som samtliga partier i denna kammare kan vara överens om. Den viljan har vi.

Anf. 13 EVA ZETTERBERG (v):

Fru talman! Jag pekade på ESO:s studie, eftersom jag tyckte att den tog upp en viktig kritik mot det svenska försvaret. Man sade att det var ineffektivt och dyrt, och man ifrågasatte sättet att bedriva säkerhetspolitik på.

Däremot, Carl Bildt, tog jag inte upp ESO-studien på grund av att jag ansåg att dess slutsatser var värda att följa. Jag och Vänsterpartiet är inte för att det skall skapas en yrkesarmé. Vi är inte för en anslutning till NATO, VEU eller någon annan försvarsallians. Jag tycker att Carl Bildt lyssnade dåligt på vad jag sade om detta.

Jag vill också fråga Carl Bildt om Riksrevisionsverkets kritik av hur försvarsmakten har skött sin ekonomi. Carl Bildt sade att man inom försvarsmakten har en ekonomi i balans. Hur stämmer det med den mycket grava kritik som har kommit just från Riksrevisionsverket? Den tyder inte på att ekonomin är i balans.

Jag undrade hur moderaterna ser på försvarskostnaderna i framtiden. Är försvaret en fredad zon, Carl Bildt? Anser verkligen moderaterna att man kan spara på allt utom på försvaret? Vi skall spara på barnfamiljerna, pensionärerna och studenterna. Vilket annat samhällsområde är förskonat från besparingar? Uppenbarligen kan man spara på allt utom på försvaret. Det är ett mycket klart besked till de andra partierna.

Fru talman! Försvarsministern sade att många partier var överens. Vi är överens om hur vi skall fortsätta arbeta med frågan. Det har flera andra talare tagit upp här. Det tycker jag är mycket väsentligt. Däremot vill jag konstatera att jag inte är överens med försvarsministern om målsättningen.

Vänsterpartiet vill ha med en nedrustning i målsättningen. Vi menar att Sveriges försvar är helt överdimensionerat utifrån den hotbild som finns, eller inte finns, gentemot vårt land. Vi menar alltså att frågan om nedrustning måste ingå i beredningen och i den uppdelning som Thage G Peterson har talat om.

Prot. 1994/95:45

19 december

Aktuell debatt

Vänsterpartiet är också angeläget om att de FN-insatser som vi gör, och som vi har lovat att utvidga, kommer in under försvarets ordinarie budget. Just inom FN-området kan vi visa hur det svenska försvaret i dag kan spela en positiv roll. Vi kan göra en positiv försvarsinsats ute i världen där det är krig eller där det finns risk för att krig uppstår och där konflikterna är mycket allvarliga. Jag hoppas därför att även detta kommer att tas med i det fortsatta arbetet i beredningarna, likaså den vidgade säkerhetspolitiska beskrivning som Marianne Samuelsson gjorde. Det handlar inte enbart om militärt försvar utan också om ett vidgat socialt försvar. Det handlar om en situation vad gäller säkerheten, miljön och människors trygghet.

Anf. 14 MARIANNE SAMUELSSON (mp):

Fru talman! Först vill jag ta upp Carl Bildts kommentar. Han sade att ekumenik inom försvaret skulle vara lika med en intellektuell utplåning, om den skulle omfatta alla svenska partier.

Det är en något förvånande kommentar, tycker jag, med tanke på att den svenska säkerhetspolitiken i stort sett alltid har byggt på ett samarbete, där partierna har varit överens om mycket.

Det är möjligt att Carl Bildt över huvud taget inte kan tänka sig den vidgade hotbild, de nya problem som vi står inför, som jag tog upp i mitt anförande.

Carl Bildt var en statsminister som lämnade över ett underskott på över 200 miljarder till den här riksdagen att hantera. Under hans mandatperiod gjordes fler och större inköp till försvaret än vad jag vet har gjorts under någon annan mandatperiod.

Jag gläder mig dock åt att försvarsministern kan tänka sig att vidga försvarsbegreppet, även om han påstår att de besparingar som man nu tänker göra inte innebär någon nedrustning. Det är litet märkligt. Inom alla andra sektorer inom den offentliga sektorn är det faktiskt fråga om en nedrustning när det blir besparingar. Detta ser vi bl.a. inom vården och omsorgen. Det kanske vore på sin plats att vi startade en nedrustning även inom försvaret, med tanke på att vi måste sträva efter fred och nedrustning i världen. Någon måste börja. Annars lär vi aldrig komma dit.

Jag frågade hur regeringen tänkte agera inför de kommande EU-förhandlingarna, inför den s.k. tredje pelaren. Den frågan fick jag dock inget svar på. Från kds sida sade man att det var mycket intressant. Centern kunde absolut inte acceptera det. Detta gör att frågan är ganska öppen. Vi måste nog vara tydliga. Jag förväntar mig att vi, när det gäller den frågan, kommer att få tydliga och ordentliga rapporter inför kommande beslut, så att hela svenska folket är medvetet om vart vi är på väg och hur man tänker agera i det framtida försvarssamarbetet. Det måste ändå omfatta en större problembild än vad det gör i dag.

Anf. 15 ÅKE CARNERÖ (kds):

Fru talman! Jag vill här redovisa några synpunkter som är viktiga i förberedelserna inför nästa försvarsbeslut. Arbetet måste påbörjas snarast. Värdet av en parlamentarisk beredning av det underlag som skall

tas fram i samband med grundorganisationsförändringar, om sådana blir aktuella, betonades av försvarsutskottet i våras, som även menade att former som ökar det lokala deltagandet i utredningsarbetet bör skapas.

I Försvarsmaktsplan 95 har ÖB redovisat osäkerheter i den ekonomiska situationen. Dessa osäkerheter bör noga analyseras och finnas med i planeringsförutsättningarna. För att statsmakterna skall kunna få rätt information om de verkliga kostnaderna i relation till den beslutade ramen måste bl.a. priskompensationssystemet vidareutvecklas. Jag noterar det som försvarsministern sade om att en expertgrupp nu har tillsatts. Det är bra. Det gäller likaså den konferens med försvarsmakten som försvarsministern aviserade. Detta måste ju lösas.

Långsiktigheten när det gäller beslut rörande försvaret är viktig. Det måste finnas kapacitet att fylla begreppet "återtagning", vilket inte enbart handlar om materiel utan också om den allra viktigaste komponenten i totalförsvaret: människan. Ett effektivt totalförsvär innebär också att det måste finnas gemensamma planeringsförutsättningar för det civila och det militära försvaret. Beredskapskraven för de två pelarna i totalförsvaret måste samordnas.

Fru talman! Vi kristdemokrater vill framhålla det civila försvarets betydelse. Genom den antagna lagen om civilt försvar har vi fått ett instrument i arbetet med att förbereda oss alla för de stora påfrestningar och förändringar som vi kan ställas inför i ett kris- och krigsläge. Hot- och riskutredningens betänkande, som kommer i början av 1995, blir en viktig utgångspunkt i arbetet för att öka robustheten i vårt fredstida samhälle.

Fru talman! Även om försvaret blir alltmer tekniskt avancerat förblir befäl, värnpliktiga, civilförsvarspliktiga och civilanställda dess ryggrad. Att man planerar långsiktigt är en förutsättning för en god anda och för inspiration i deras viktiga arbete.

Fru talman! Kristdemokraterna anser att besparingar på två miljarder t.o.m. 1998 kan genomföras inom försvaret.

Försvarsministerns idé om att dela upp arbetet i två etapper är rimlig, men det måste finnas en tät kontakt mellan etapp ett och etapp två, på grund av säkerhetspolitiska osäkerheter. Etapp två borde inledas med att ÖB får till uppgift att redovisa några olika scenarion som visar vilket försvar som erhålls vid olika kostnadsnivåer. Ledstjärnor i förberedelsearbetet måste vara att hela Sverige får känna att det skall försvaras, att försvarets folkliga förankring består, och att försvarspolitikerna hur som helst inte är någon budgetregulator.

Fru talman! Ett brett politiskt samförstånd stärker den goda försvarsvilja som är nödvändig för att vårt totalförsvär skall kunna fylla de uppgifter som beslutas.

Anf. 16 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s):

Fru talman! Försvarsministern tog över en försvarsekonomi i balans, sade Carl Bildt.

Jo, jag tackar! Den nya regeringen tog över en ekonomi där ÖB pekade på stora ekonomiska osäkerheter på nära fyra miljarder.

Jag återkommer till mina frågor till Carl Bildt som han undviker att svara på: Hur kunde det komma sig, Carl Bildt, att den avgående regeringen kunde med berått mod i all hast i våras och somras göra materielbeställningar på tolv miljarder kronor, samtidigt som man kände till ÖB:s påtalade brister på fem miljarder?

Jag har handlat. Jag gav ÖB i uppdrag att lägga alla papper på bordet och redovisa allt. Jag har den inställningen att vi måste en gång för alla få slut på att bedriva verksamhet och göra stora materielinköp utan pengar. Det är något som har florerat inte bara under borgerliga regeringar, utan också under socialdemokratiska. Här har jag också självkritik. Jag tillsätter endera dagen en oberoende expertgrupp som skall gå igenom ÖB:s beräkningar.

Nu frågar jag mig: Vad är det egentligen Carl Bildt håller på med? Han kritiserar mig för att ta itu med de problem som han själv borde ha löst och inte vältrat över.

Den senaste försvarskommittén havererade, som vi vet, när den dåvarande oppositionen, dvs. moderaterna, inte längre ville delta inför trycket av alla förändringsbehov.

Sedan sköttes försvarsfrågorna i en försvarsberedning under både den socialdemokratiska och den borgerliga regeringstiden. Det var således ingen parlamentarisk medverkan inför 1992 års försvarsbeslut, med undantag av en mycket kort säkerhetspolitisk rapport som jag skall återkomma till.

Varför? Därför att man inte kunde anträda den fortsatta vägen med försvarskommittéer. Man ville skaffa sig en möjlighet att anpassa sig efter de snabba förändringarna i omvärlden.

Det har varit utgångspunkten. Jag menar, Carl Bildt, att moderaterna aldrig har planerat någon försvarskommitté. Det är någonting som Carl Bildt har kommit fram med efter valet.

Skulle vi ha arbetat med en försvarskommitté borde den ha tillsatts för ett eller ett och ett halvt år sedan. Varför gjorde inte Carl Bildt det? När jag tog över Försvarsdepartementet möttes jag inte av någon information om att det fanns planer på en försvarskommitté. Tvärtom, det fanns information om att man skulle arbeta vidare med försvarsberedningen.

Den socialdemokratiska oppositionen var inte heller informerad om någon försvarskommitté.

Jag hoppas att inte Anders Björck misstycker att han blir en del citerad och åberopad av mig. När jag till fullo delar vad han sagt och gjort måste jag få möjlighet att åberopa min företrädare. Jag lät två propositioner ligga kvar här i riksdagen fast det var Anders Björck som hade signerat dem. Jag ville bevisa samstämmighet och samhörighet i försvarsfrågan. Det var de propositioner riksdagen behandlade och fattade beslut om för några dagar sedan. Jag tog inte tillbaka dem. De bar Anders Björcks namn, men jag ansåg att det var vettiga propositioner, och då kunde en socialdemokratisk regering acceptera dem. Det är den sortens samarbete som skall äga rum.

Så här sade Anders Björck i ett tal inför Svenska officersförbundet 1992:

Försvarsbeslutet i vår bör bli det sista som fattas efter dagens modell. Dagens försvarspolitiska planering är inte anpassad till den snabba säkerhetspolitiska utvecklingen. De politiska besluten om försvaret måste bli snabbare och vara mera flexibla. Dagens utredningstider är ofta orimligt långa. Försvarsbesluten måste få karaktären av rambeslut som ger försvarets ledning större handlingsfrihet.

Jag känner inte det minsta behov att ändra Anders Björcks formuleringar. Jag delar till fullo vad han har sagt.

Carl Bildt talar om det stora värdet av ett grundligt säkerhetspolitiskt utredningsarbete i en traditionell försvarskommitté.

Jag håller med om att det har haft stor betydelse under många år. Vi har kunnat presentera säkerhetspolitiska bedömningar som alla partier i stort sett varit ense om på papperet. Det har varit en styrka.

Men jag frågar mig: Vilken betydelse tillade då Carl Bildt den senaste försvarskommitténs trägna arbete?

1988 års försvarskommitté hann, innan den lades ned, lägga fram ett säkerhetspolitiskt betänkande som heter Svensk säkerhetspolitik i en föränderlig värld. Det var år 1990. Jag har läst det med stort intresse. Det rådde full enighet om det betänkandet. Där hette det på den centrala punkten:

Huvudlinjen i denna politik – dvs. Sveriges säkerhetspolitik – är neutralitetspolitiken, alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig.

Men vad gjorde Carl Bildt när han sedan skulle skriva propositionen med anledning av 1992 års försvarsbeslut? Han ändrade helt sonika denna centrala mening till följande:

Den hårda kärnan i vår säkerhetspolitik är fortfarande den militära alliansfriheten med dess skyldighet att upprätthålla en betryggande försvarsförmåga för att vi skall kunna vara neutrala i händelse av ett krig i vårt närområde.

Mera var inte 1990 års enhälliga kommittébetänkande värt för Carl Bildt än att han upphävde en enig försvarsberednings uttalande med sin egen penna.

Anf. 17 CARL BILDT (m):

Fru talman! Av detta försvarsministerns angrepp, också på mig personligen, drar jag ingen annan slutsats än att han har för avsikt att bedriva det säkerhetspolitiska arbetet själv, med det understöd han kan skrapa ihop från dem som är beredda att ställa upp.

Den historieskrivning han ger är nämligen medvetet falsk på ett sätt som icke bäddar för ett konstruktivt samtal. Han vet mycket väl att den föregående försvarskommittén under Carl Johan Åberg havererade på grund av intern socialdemokratisk osämja. Minns Roine Carlsson! Minns Sture Ericsson! Minns alla motsättningarna!

Men han vet också mycket väl att den inriktning av försvarspolitiken som den lade fast fullföljdes av den borgerliga regeringen. Vi fick för detta uppbära åtskillig kritik, inte minst inom borgerlig press, men så var det faktiskt.

Att sedan formuleringarna om säkerhetspolitiken och neutralitetspolitiken ändrades är rätt. Det hade riksdagens stöd, bl.a. i diskussioner

i denna kammare. Vet inte försvarsministern detta är det inte mycket han vet om den säkerhetspolitiska hanteringen.

Det är också alldeles rätt att vi inte skulle bedriva försvarsplanering enligt gammal modell. Det förordar jag inte. De gamla kommittéerna var för stora, otympliga och omfattande. Men att gå därifrån och till att icke ge möjlighet till en grundläggande säkerhetspolitisk prövning i en parlamentarisk kommitté har aldrig varit den tidigare regeringens avsikt. Är det den nuvarande regeringens avsikt är det ett uppbrott från en svensk modell som vi haft mycket länge.

Detta kan regeringen göra om den vill, men den kan inte räkna med att alla partier kommer att medverka.

Sedan är det ett faktum att vi har en försvarsekonomi i balans. Det var överskott förra året, och det kommer att bli överskott i år.

Försvarsministern säger att man lämpar över problem. Det är alltid så att man måste hantera uppkommande problem under en försvarsbeslutsperiod. Det gäller t.ex. valutaeffekter på JAS-systemen. Den tidigare regeringen hade sagt att det skall vi vara beredda att lirka oss fram, och det fanns modeller för det. Men nu har finansministern satt munkavle på hela Försvarsdepartementet när det gäller även möjligheterna att finna kortsiktiga lösningar på problem som annars riskerar att bli mycket besvärande. Till detta kommer den stora besparings- och nedskärningsukas som försvarsministern inte vet hur han skall klara av.

Beställningar har lagts ut, det är rätt, försvarsministern. De var ett fullföljande av det försvarsbeslut om modernisering som denna riksdag fattat. De besluten kommer man i framtiden att vara mycket tacksam för. Om mycket annat rivs ned så kommer i alla fall att kvarstå effekterna av den långsiktiga modernisering av vitala delar av försvaret som vi har beslutat om i denna kammare.

Det kan bli av säkerhetspolitiskt värde i en tid som kanske annars kan bli mer besvärlig.

Anf. 18 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s):

Fru talman! Jag vill tacka dem som i denna debatt och tidigare har uttalat en vilja att komma överens om formerna för att förbereda nästa försvarsbeslut. Jag vill ännu en gång, utomordentligt ärligt, uttala en förhoppning om att också Moderata samlingspartiet skall acceptera uppläggningsen, och att mina och Carl Bildts samtal under juletid skall leda fram till en samsyn i denna fråga.

Jag skulle, också utomordentligt ärligt, beklaga om vi inte kom överens. Jag skulle beklaga det särskilt som Moderaterna och tidigare Högerpartiet under långa tider varit pålitliga i försvarsfrågan.

Så vill jag, fru talman, önska mina meddebattörer och alla andra i denna kammare en riktigt skön och god jul.

Överläggningen var härmed avslutad.

Föredrogs men bordlades åter
Skatteutskottets betänkanden 1994/95:SkU4, SkU5, SkU10–SkU15
och SkU17
Justitieutskottets betänkande 1994/95:JuU6
Näringsutskottets betänkande 1994/95:NU12

5 § Utrikessekretess m.m.*Utrikessekretess m.m.*

Föredrogs
Konstitutionsutskottets betänkande 1994/95:KU18
Utrikessekretess m.m. (prop. 1994/95:112)

Anf. 19 KENNETH KVIST (v):

Fru talman! En av de viktiga frågor där svensk tradition och rätt skiljer sig från EU gäller offentlighetsprincipen och meddelarskyddet. Det råder i vårt land en bred politisk enighet om att offentlighetsprincipen och meddelarskyddet utgör grundläggande gemensamma värden för vårt samhällsliv. Den offentliga verksamheten skall, som det många gånger heter, ligga öppen för medborgarna och massmedierna, så att de kan hämta upplysningar och information och sprida sådan oberoende av vad myndigheterna önskar eller inte önskar lämna ut.

Genom offentlighetsprincipen har journalister och allmänhet en möjlighet att utöva en effektiv kontroll över myndigheters maktutövning och verksamhet och också över enskilda makthavare.

Det är betydelsefullt, inte minst för den politiska debatten, att tänkta förändringar som påverkar människors förhållanden tidigt blir bekantgjorda så att de kan diskuteras och granskas offentligt för att det skall vara möjligt att skapa opinion för eller emot de tänkta förändringarna.

I Sverige finns det ett brett underlag för det offentliga samtalet. Vi utgår från att offentlighet skall råda om inte annat bevisats nödvändigt.

Inom EU är det snarare tvärtom. Där råder sekretess på myndigheternas eller EU-organens villkor. Där är den som söker en upplysning skyldig att redovisa varför han behöver upplysningen. Han kan ändå vara hänvisad till ett godtycke från EU-myndighetens sida.

Svensk offentlighetsprincip är därför fortfarande främmande för EU-rätten. Ännu har inte EU, trots att det ibland görs gällande, på ett avgörande sätt rört sig i vår riktning.

Vi har och har haft vissa undantag från offentlighetsprincipen. Däribland utgör den s.k. utrikessekretessen ett undantag.

Det är bra att regeringen och KU vill förändra utrikessekretessen så att det nu skall ankomma på myndigheten att visa att röjandet av en uppgift är till skada för vårt förhållande till annat land. Vi inför alltså ett s.k. rakt skaderekvisit. Det ökar, åtminstone formellt, möjligheten för journalister och allmänhet att få insyn i våra förbindelser med andra länder. Det är nödvändigt inte minst mot bakgrund av att Sverige nu skall bli medlem i EU, men naturligtvis över huvud taget nödvändigt.

Detta är dock inte tillräckligt. Fortfarande finns möjligheten kvar att med hänvisning till Sveriges förhållande till annat land eller mellanfolklig organisation mörklägga handlingar som egentligen kan avse våra inrikespolitiska förhållanden.

Huvuddelen av vad EU sysslar med är inte utrikespolitik, utan gäller förhållandena inom unionen. Förhållandena inom unionen utgör förhållandena inom de olika medlemsländerna.

Vi har därför ansett att ändringen i utrikessekretessen borde gå längre, dvs. att förslaget borde kompletteras med stadgandet att handlingar och förslag som gäller våra inrikes förhållanden automatiskt skall vara underställda den svenska offentlighetsprincipen.

Låt mig litet grand vidröra ett exempel som har diskuterats tidigare. Det visar på de problem vi har att göra med.

Det s.k. datadirektivet inom EU har diskuterats länge. I en tidigare version, som bekantgjordes vid pass något år sedan, kunde man konstatera att direktivet på ett avgörande sätt skulle komma att strida mot svensk offentlighetsprincip. Sedan har direktivet förhandlats om. Det har reviderats gång efter annan. Vid en diskussion om frågan på Journalistdagen, sade en företrädare för Justitiedepartementet att det nu inte finns någon särskild artikel som strider mot offentlighetsrättens principer. Det fanns EU-anhängare som, enligt tidningsreferat, sade att detta visar hur bra Sverige har kunnat påverka EU att röra sig i vår riktning.

Det var bara det att vid detta tillfälle kunde ingen kontrollera hur det egentligen förhöll sig med saken. Direktivförslaget, som onekligen berör svenska inrikes förhållanden och dessutom träffar vagt in i offentlighetsprincipens möjligheter och förhållanden, var en hemlig handling. Utrikesdepartementet uppfattade inte, och uppfattar alltjämt inte, direktivet som en färdigupprättad handling. Därför är handlingen inte offentlig. Den uppfattas som något som berör Sveriges relationer med andra länder. Därför bör den vara hemligstämplad.

Men så visade Åke Pettersson, redaktör för radioprogrammet Vår grundade mening, att det gick att få fram dokumentet via EU genom någon läcka. Det visade sig då att EU inte ens hade åsatt förslaget med den starkaste hemligstämpeln utan bara använt formuleringen "restraint" – vilket jag tolkar som återhållsamhet med spridandet. Svenska UD var egentligen mer ambitiöst – mer EU-lik – än EU självt när det gällde att hemligstämpla EU-material – vilket är oroväckande för framtiden.

Det visade sig då att direktivet, åtminstone vid den tidpunkten, innehöll flera punkter som Journalistförbundets tidning Journalisten vid en analys ansåg vara minst sagt oklara i förhållande till vår offentlighetsprincip. Det gick att tolka vissa punkter i texten som mer liberala eller samtidigt tolka dem som mera restriktiva, allt efter tycke och smak.

Vi har fått höra en föredragning från KU om direktivet. Eftersom vi inte har sett själva direktivet, vet vi inte om det är den version som Journalistförbundet har sett eller om det möjligen är en senare version. Det säger litet grand om problemet. Även om vi har lugnande besked

om att EU har rört sig ytterligare i offentlighetsförmånlig riktning kan en viss oro bestå ända till dess dokumenten föreligger offentligt. Vi måste se till att vi får ta del av dem.

Detta exempel säger något om situationen. Men framdeles kommer många exempel att gälla där det inom EU:s institutioner utarbetas förslag som gäller inrikes förhållanden i vårt land men där det kan vara svårt att få klart för sig vad de egentligen innehåller, dvs. om de bryter mot svenska principer, om de skulle vara utformade på ett sådant sätt att de leder till förändringar som det svenska folket skulle vara djupt oenigt om. Detta säger något om den situation som vi kan komma att möta när Sverige blir EU-medlem.

Vi menar därför att förändringen som föreslås i propositionen och i KU-betänkandet är positiv. Men vi menar att de verkliga förhållanden som kan bli fallet understödjer yrkandena i motionerna från Vänsterpartiet och Miljöpartiet. Därför har vi enat oss i en reservation att yrka att det skall föras in ett stycke i sekretesslagen med följande lydelse:

"Sekretess gäller inte för handlingar upprättade inom Europeiska unionen som kommer att beröra svensk lagstiftning eller inrikes svenska förhållanden. Undantag härifrån får göras enbart om det kan visas att röjandet av en sådan uppgift allvarligt kan skada Sveriges intressen."

Fru talman! Med det sagda yrkas bifall till reservationen som är fogad till KU:s betänkande nr 18.

Anf. 20 PETER ERIKSSON (mp):

Fru talman! Den fråga vi i dag behandlar handlar om offentlighet, om möjligheterna för ett enskilt land inom den europeiska unionen att bevara en hög grad av öppenhet. Men frågan om offentlighet är också en ödesfråga för EU. Kommer unionen att klara av att ta avgörande steg mot öppenhet och demokratisering?

I dag gäller hemlighetsmakeri och tystnadsplikt som huvudregel inom unionen. Små, blygsamma steg mot en förändring har kunnat skönjas de senaste åren, men det är inte mer än just små och blygsamma steg. I Sverige har vi en grundlagsfäst tradition av öppenhet som vi kan vara stolta över. I och med medlemskapet i EU kolliderar dessa två skilda rättssystem och traditioner. Vad blir effekten av denna kollision?

Det sannolika är naturligtvis att integrationsprocessen inom EU fortgår och att det svenska systemet bör anpassa sig till EU. Det innebär att även vi får ett system med betydligt mer av hemlighetsmakeri och den därmed sammanhängande ökning av mygel och korruption som vi ännu sett förhållandevis litet av i Sverige. Vi får också en sämre offentlig debatt och allt färre människor som känner sig delaktiga i beslutsprocessen.

Den som i likhet med mig inte vill se en sådan utveckling kan naturligtvis kämpa emot. Helt omöjligt är det inte att nå en viss framgång, och helt ensam är man inte. Några små länder, som Holland och Danmark, kämpar för mer öppenhet, och EU:s låtsasparlament står ofta på samma sida.

Frågan är var Sverige står. Kommer den svenska statsförvaltningen och regeringen att hävda den traditionellt svenska linjen även när det leder till irritation i Bryssel, Paris, Bonn eller London? Eller köper man in nya hemligstämplar för att stryka överheten medhårs? Mycket tyder på att det är den senare inställningen Sverige har valt.

För någon vecka sedan testade tidskriften *Land* den svenska hållningen. Av de 100 papper som tidningen försökte få utlämnade hemligstämplades 80, dvs. 80 %. EU:s hemligstämplar gällde alltså även i Sverige, trots att vi formellt ännu inte ens var medlemmar.

EU-delegationen i Sveriges riksdag är ett rent skämt och fungerar inte. Ledamöterna skall yttra sig om nya lagar efter att ha fått en allmän beskrivning på fyra eller fem rader i stället för lagtexten. På EU:s toppmöte i Essen var det inte från den svenska delegationen som journalisterna fick reda på vad som hände bakom lyckta dörrar.

Mycket tyder alltså på att den svenska statsförvaltningen och regeringen redan valt väg. Det är en helt annan linje än den man pratade om i så stora ordalag inför folkomröstningen. Det formliga erövringståg för offentlighet och demokrati som då tycktes vara i vardande har redan stannat upp. Risken är att vi hjälper till att stoppa utvecklingen mot större öppenhet, genom att vi är så genuint anpassningsbara och auktoritetsberoende.

Så går jag över till dagens lagförslag. EU:s lagar gäller över svenska. I princip gäller EU:s tystnadsplikt och hemligstämplar oavsett vilka lagar vi stiftar här. Det gäller också den omtalade arkivförordningen. Av regeringens förslag såväl som konstitutionsutskottets betänkande framgår att hänsyn skall tas till de önskemål som kommer från dem som lämnar uppgifter till Sverige: "Om den främmande staten eller den mellanfolkliga organisationen anser att en överlämnad uppgift är hemlig, kan det enligt regeringen givetvis vara ett skäl för att anse att ett utlämnande, med lagrummets ord, stör 'Sveriges mellanfolkliga förbindelser'."

Det nya förslaget utgör alltså inget problem för fortsatta hemligstämplar. Det framgår t.o.m. mycket klart, att när det blir konflikter, t.ex. kring meddelarfriheten eller handlingars offentlighet, får vi helt enkelt ändra våra lagar.

Man kan säga om dagens lagförslag om skadeprovning med rakt skaderekvisit som förre professorn Håkan Strömberg säger i remissvaret från Lunds Universitet: "Resultatet blir detsamma som om man infört absolut sekretess för hemligstämplade handlingar."

Man kan alltså ifrågasätta om dagens ändring av utrikessekretessen har någon som helst betydelse för ökad offentlighet i EU-sammanhanget. I praktiken har EU:s hemligstämplar fortfarande möjlighet att få full giltighet i Sverige. I praktiken är det t.o.m. oklart om svenska myndigheter över huvud taget har rätt att göra en självständig provning för att lämna ut handlingar. Framtida rättsfall får visa sanningen, och det som ligger allra sämst till i det här sammanhanget är den svenska meddelarfriheten.

Den som vill driva linjen om största möjliga öppenhet borde ha följt förslagen från Miljöpartiet och Vänsterpartiet om att EU-handlingar

skall betraktas på samma sätt som svenska och således inte beröras av utrikessekreteressen. Men utskottet svarar att man saknar underlag att lägga fram förslag av den angivna innebörden. Att ta fram sådana underlag trodde jag annars var en huvuduppgift just för utskottet. Man borde också ha följt vårt krav på att offentlighetsprincipen liksom regeringsformens fri- och rättigheter skall undantas från det som kan överlämnas till EU.

Det mest positiva i förslaget är inte ändringen av utrikessekreteressen utan den förklaring där regeringen säger att den regelmässigt skall redovisa sina ställningstaganden i ministerrådet. Det var ett löfte från Mats Hellström före folkomröstningen som regeringen nu stadfäster och som jag garanterar att vi i Miljöpartiet kommer att följa upp. Det finns också en positiv sidoeffekt, som gör att vi sannolikt kommer att få offentlighet för fler handlingar från UD när det gäller länder som inte är medlemmar i EU.

Ändringen i utrikessekreteressen är därför inte helt meningslös, även om den i första hand måste ses som en taktisk manöver av ja-sidan inför folkomröstningen för att komma undan den svåra diskussionen om den minskade offentlighet som ett EU-medlemskap ovevkligt innebär. Taktiken lyckades, men praktiken är regeringen än så länge betydligt sämre med.

Anf. 21 BJÖRN VON SYDOW (s):

Fru talman! Frågan om offentligheten och insynen i EU var en av de viktigaste debattpunkterna i folkomröstningsdiskussionen. Det var en del i avvägningen mellan demokrati och suveränitet; blir det mer eller mindre av båda delarna vid medlemskap eller om vi skulle stå utanför?

Samtidigt utvecklades en liknande debatt i EU-systemet efter Maastricht. Kritiken och den svenska debatten kom efter Maastricht, inte före, vilket naturligtvis var ett misstag, som vi kan beklaga. En serie uttalanden har gjorts i EU-sammanhang som pekar på att man vill röra sig åt ökad offentlighet, men det är uppenbarligen konflikter mellan olika aktörer.

Diskussionerna i Sverige kring de här frågorna har däremot avtagit i intensitet, och det finns några punkter på den vägen: Sveriges deklARATION i samband med medlemskapet och EU:s egen utveckling. Jag vill gärna ge den talare rätt som nyss sade, att när Mats Hellström i Essen skulle klargöra hur öppen den svenska delegationen var visade det sig att han ingalunda var först på plan, utan de erfarna EU-politikerna hade stormat ut från ministerrådet tidigare och lämnat ut mycket.

Själv tog jag ganska stort intryck av en debatt någon vecka före folkomröstningen, när två av våra mera erfarna journalister berättade om hur det är att arbeta i EU och i Bryssel. Det som då framkom var att en svårighet onekligen låg i att få tag i en handling, däremot inte i att få tag i uppgifter om förhållanden inom EU. De drog fram sådana uppgifter som snarast pekade på att det där var lättare att få fram uppgifter om hur partigrupperna, partifraktionerna, ställer sig än vad det är i Sverige. Det var en tankeställare, som ledde till att offentlighetsdiskussionen i Sverige kom att bli litet lugnare.

Jag tycker för min del inte att saken är utklarad inom EU, och det finns ett intressant rättsfall på gång. Guardian har lyft fram frågan om tillgängligheten av ministerrådets handlingar. Jag tycker för egen del att det finns anledning för Sverige att som en svensk ståndpunkt inför 1996 års regeringskonferens ta upp möjligheten att i fördragsmässig form lyfta in det vi menar med offentlighet inklusive meddelarskydd. Det är en offensiv svensk ståndpunkt – en av några, hoppas jag – som vi borde ha med oss inför 1996 års fördragsöversyn. Alla partier i konstitutionsutskottet är nu överens om att tillstyrka den proposition som regeringen har lagt fram, och jag tror också att vi alla menar att det är viktigt att det i förhållande till den nuvarande lagstiftningen blir ett skifte i tillämpningen. De rättstillämpningar som här har tagits upp och som har inträffat under de senaste månaderna avser förvaltningsmyndigheters tillämpning på grundval av den nuvarande sekretesslagen, som skall ändras.

Utgångspunkten skall bli att offentlighet nu skall gälla i ett normalfall. Den bedömning som görs i propositionen och som vi i utskottet ställer oss bakom är att för handlingar och uppgifter som härrör från Sverige bör offentlighetsprincipen vara i synnerligen hög grad vägledande. När det gäller handlingar upprättade inom EU eller handlingar och uppgifter som berör de andra medlemsstaterna förutser vi större svårigheter att få samma öppenhet. Det gäller bl.a. sådana memorialanteckningar som förs vid slutförhandlingarna i ministerrådet, något som har tagits upp här. Det kan vara besvärligt för oss att lämna ut fullständiga uppgifter därifrån, eftersom det kan leda till att det blir svårare för oss att själva få betydelsefulla uppgifter. Men jag tror att vi är överens om att det även här finns anledning att tillämpa den nya sekretesslagen med stor tonvikt vid offentlighet.

Regeringen och konstitutionsutskottets majoritet menar att det finns anledning till en noggrann uppföljning av hur vi fr.o.m. den 1 januari, när vi blir medlemmar, kommer att tillämpa den lagändring som görs. Det antyds också att man i framtiden efter ett utredningsarbete skulle kunna komplettera sekretesslagen med en än öppnare föreskrift som gäller våra relationer till EU.

Reservanterna anför att det redan nu vore möjligt att göra en sådan regelförändring, men läser man noggrant vad som framhålls i reservationen, visar det sig att reservanterna menar att det även måste finnas en sekretessläggningsmöjlighet. Om Sverige annars skadas, skall det även enligt reservanterna vara möjligt med en sekretessbeläggning. Inget undantag finns egentligen i reservanternas uttalande till vägledning för när det skall äga rum. Det förhållandet att man pekar på den möjligheten utan att ha något egentligt bakgrundsmaterial visar att saken för närvarande inte är tillräckligt beredd för att vi skall kunna fatta ett sådant beslut.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 22 PETER ERIKSSON (mp) replik:

Herr talman! Jag vill fråga Björn von Sydow om han menar att socialdemokraterna står bakom att genomföra en ytterligare förändring, om det visar sig att det här förslaget blir ett slag i luften.

Anf. 23 BJÖRN VON SYDOW (s) replik:

Herr talman! Ja, visar det sig att detta är ett slag i luften, dvs. inte leder till någon reell förändring i tillämpningen mellan avvägningen av offentlighet och sekretess, är vi socialdemokrater inställda på att gå vidare. Men för detta fordras ett grundligt utredningsarbete och även att vi får ordentliga erfarenheter av hur det i verkligheten går till när vi har blivit fullvärdiga medlemmar.

Anf. 24 PETER ERIKSSON (mp) replik:

Herr talman! Eftersom det nu är socialdemokraterna som skall visa hur detta faktiskt skall fungera – det är t.ex. socialdemokraterna som i regeringen beslutar om hemligstämpling i många av dessa fall – avser socialdemokraterna såvitt jag förstår oavsett lagändringen att fr.o.m. nu införa en ny praxis.

Detta kommer jag och säkert många med mig att följa mycket noggrant. Om det inte blir så, kommer vi också att påpeka för socialdemokraterna, för Björn von Sydow och för den socialdemokratiska regeringen att det inte blev någon ändring. Detta skulle Björn von Sydow kunna ta med sig till sina kontakter i regeringen, kanske t.ex. till Carl Tham. Det är viktigt att detta följs upp i praktiken.

Anf. 25 BJÖRN VON SYDOW (s) replik:

Herr talman! I dag tillämpar svenska förvaltningsmyndigheter och vår regering hittills gällande lagstiftning. Nu ändras lagen, och då är det alla myndigheters skyldighet att göra en granskning på grundval av den nya lagstiftningen. Av förarbetena framgår att det är regeringens avsikt att förskjutningar skall ske i tillämpningen. Hur de exakt kommer att utformas kan ingen av oss veta. Riksdagen är förhindrad att föreskriva hur myndigheter eller regeringen i ett särskilt fall skall avgöra ett ärende, men en utvärdering och uppföljning skall komma till stånd. Syftet bakom lagändringen, inte bara från socialdemokratiskt håll utan såvitt jag förstår från alla partier i riksdagen är att det skall bli ändringar i den verkliga tillämpningen.

Anf. 26 KENNETH KVIST (v) replik:

Herr talman! Jag tycker att den långtgående utfästelse i positiv riktning som Björn von Sydow här gör som talesman för utskottsmajoriteten är värdefull och skall tas ad notam. Han har fel på en punkt, nämligen när han inskränker kretsen av dem som skall följa utvecklingen noggrant till att bara gälla utskottets majoritet. Jag vill poängtera att vi från utskottets minoritet nog kommer att följa utvecklingen på det här området väl så noggrant.

I lagförslaget görs en precisering, nämligen att sekretess gäller om man kan visa att det är till allvarlig skada för Sverige om en uppgift

röjs. En sådan undantagsregel måste tyvärr finnas, men EU-handlingar skall likafullt normalt behandlas på samma sätt som inrikeshandlingar, för det offentliga samtalets främjande. Vi menar att man egentligen borde kunna följa reservationens linje redan nu, med den erfarenhet som vi har sett att man har gjort i andra länder av hur EU-systemet faktiskt fungerar och med den relativa slutenhet som förekommer inom ramen för nuvarande lagstiftning. Som jag försökte visa med ett exempel i mitt inledningsanförande går svenska myndigheter tydligen längre än vad EU självt kräver i form av sekretess.

Vi kan ändå se en rad positiva tecken i Björn von Sydows hållning. Vi skall verkligen följa upp detta och se till att det inte blir några försämringar på detta område, om så är möjligt.

Anf. 27 BJÖRN VON SYDOW (s) replik:

Herr talman! Det är värdefullt att diskussionen här i kammaren ändå visar att det föreligger en undantagsregel även i reservanternas förslag. Den motivering härför som Kenneth Kvist nu anför är snarlik majoritetens och förefaller sålunda vara oomtvistad.

Jag vill i offentlighetsfrågan och med tanke på datadirektivet m.m. säga att det handlar om en promemoria som påminner ungefär om promemorior i regeringskansliet inför tillkomsten av en proposition. När ministerrådet lyckas samla sig till ett beslut i denna fråga skall ärendet hänskjutas till parlamentet, och det intryck som åtminstone jag har fått vid studier av den frågan är att EU-parlamentet faktiskt är en ännu öppnare församling än Sveriges riksdag. Utskotts- och partigruppsmöten läcker inte som såll utan är i princip mer eller mindre tillgängliga för allmänheten.

Datadirektivet är inte slutgiltigt beslutat för omformulering till svensk lag, utan det skall beredas ytterligare. Vi får väl hoppas att det i flertalet fall blir en blandning av omfattande perioder av öppenhet och korta perioder av sekretess, de senare kanske framför allt knutna till slutförhandlingsskedena i ministerrådet, som fortfarande har i huvudsak mellanstatlig karaktär. På den här punkten spelar närvaron av EU-parlamentet en mycket betydelsefull roll.

Man kan ha olika ståndpunkter i frågan om vilken beslutsfattande förmåga EU-parlamentet skall ha, men jag menar att det är oomtvistligt att den spelar en mycket viktig roll för öppnandet av EU-processerna.

Anf. 28 KENNETH KVIST (v) replik:

Herr talman! Jag skall kanske utöva litet av självkritik. Det hade möjligen varit bättre för min egen sak i debatten, om jag hade exemplifierat med en förordning inom EU i stället för med ett direktiv, men eftersom datadirektivet nu är föremål för diskussion, valde jag det exemplet.

Det ligger visst en del i det som Björn von Sydow säger, men problemet är att vi i Sverige som underlag för det offentliga samtalet har utredningar, remissförfaranden osv. långt innan förslag kommer fram till parlamentet och behandlas där. Det finns alltså stora möjligheter för

människor att bilda opinion, om de så vill, såvida de är missnöjda med något förslag som är på gång.

Inom EU är dock handlingar interna ända till dess att de läggs på parlamentets bord i Strasbourg. Då är det så dags för opinionen att göra sig gällande. Detta gäller i lika hög grad för förordningar som för direktiv. Det är den stora faran för det offentliga samtalet, och det är också därför som den förra regeringen i sin egen EU-proposition påtalar riskerna för inskränkningar i det offentliga samtalet på grund av de regler om offentlighet och sekretess som finns i EU. Vi är eniga om att försöka föra en kamp från svensk sida för att slå vakt om offentligheten. Låt oss då vinna erfarenheter av EU och se om vi kan nå framgång i den kampen.

Prot. 1994/95:45
19 december

Utrikessekreteress m.m.

Anf. 29 BJÖRN VON SYDOW (s) replik:

Herr talman! Jag vill också erinra om att kommissionens förslag är offentliga. Kommissionens direktiv finns avtryckta i en svensk offentlig utredning om förändrad datalagstiftning som ännu inte har kommit till stånd ordentligt i Sverige, beroende på att man har velat avvakta och se hur utvecklingen blir. Genom medlemskapet har vi kanske också ökade möjligheter att påverka utformningen av direktivet. Det är en kombination av öppenhet och slutenhet. Vi är väl alla överens om att vi skall ha våra svenska traditioner så mycket som det över huvud taget går.

Som jag antydde tidigare har vi under hela denna diskussionspunkt rört oss från mera av konflikter mot en större grad av konsensus. Det har skett bl.a. på det sätt som Kenneth Kvist säger – genom svenska offentliga utredningar, offentlighet i remissbehandling osv. Det är en glädje att här i kammaren få se en av utredarna, en person som har spelat en stor roll i denna process, en utveckling som har gått från delvis felaktiga och delvis korrekta konflikter mot en situation präglad av mera konsensus. Jag talar om professor Daniel Tarschys, tidigare ärad ledamot av denna kammare, som i dag gör kammaren den äran. Det skall även i vårt land gå till på det sättet när vi driver beredningsprocesser och utredningar kring sådant som har med EU att göra, att det traditionella svenska kommitté- och remissväsendet skall kunna användas.

Anf. 30 BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Också jag vill gärna hälsa Daniel Tarschys välkommen in i kammaren. Den utredning som ligger bakom det beslut vi kommer att fatta nu är utomordentligt värdefull.

Björn von Sydow har tolkat konstitutionsutskottets betänkande alldeles korrekt. Vi är inte nu beredda till några särregler. Vi vill först vinna erfarenhet av hur de nya utrikessekretessreglerna kommer att tillämpas innan vi i så fall börjar strama åt.

Jag vill också instämma med Björn von Sydow i att det är viktigt att Sverige nu arbetar för en ökad öppenhet inom EU och att regeringskonferensen 1996 kan vara ett bra tillfälle att ta upp detta. Samtidigt vill jag utfärda en varning. Skulle nu EU fatta beslut om offentlighetsprincipen, blir det också bindande för Sverige. Just nu finns i EG-rätten

egentligen inga beslut om någon offentlighetsprincip. Risken att Sverige då skulle få inskränka sin offentlighetsprincip är snarare större än chansen att vi skulle kunna behålla den unikt stora öppenhet som vi har. Självfallet skall vi ändå driva denna problematik inför regeringskonferensen.

Konstitutionsutskottet har redan börjat med att följa upp datskyddsdirektivet, som ett testfall i fråga om riksdagens utskotts ökade aktivitet när det gäller att följa EU-arbetet. Som har framhållits här är det den nuvarande regeln som förvaltningen har fått följa. Den innebär slutenhet och icke offentlighet. Nu kommer vi att införa en ny princip som innebär att allting skall vara offentligt som man inte verkligen kan visa på skadar våra relationer. Vi får följa hur det fungerar. Enligt den ändring i riksdagsordningen som riksdagen beslöt om häromdagen har vi också möjlighet att inkalla statsråd till utskottet för att få ökad information.

Offentlighetsprincipen i EU-sammanhang hotas av grundmurade traditioner från två håll i Sverige. Den hotas genom den diplomatiska förtrolighet som sedan århundraden präglat diplomaters verksamhet. EU medför något helt nytt. Vår ambassadör i Bryssel kommer i praktiken att besluta om lagar i Sverige tillsammans med kollegerna i Coreper. Det har aldrig hänt förut att diplomater har beslutat om lagar i Sverige. Nu vill det till en kraftansträngning att lära diplomater att bli öppna om vad de håller på med.

Offentlighetsprincipen hotas också genom de svenska traditionerna att förhandlare skall tiga som muren. För vår inre syn träder fram bilden av rader av tysta män som löneförhandlat och avmätt viftat bort ivriga reportrar med orden: "Inga kommentarer. Förhandlingar pågår."

Vi har erfarenhet av hur hemligt allt blev när Sverige förhandlade om EES-avtalet. Jag skulle tro att det var på grund av det som Daniel Tarschys utredning tillsattes.

Nu kommer stora delar av vår lagstiftning att utformas i ständiga förhandlingar med främmande makt. Självfallet kan det vara klokt att inte springa ut med sitt förhandlingsupplägg, vad vi skulle göra om vi inte får igenom det vi vill. Men som konstitutionsutskottet påpekar måste Sveriges hållning till en EU-lag offentliggöras, så att de som berörs och allmänheten kan påverka regering, ämbetsmän och diplomater som deltar i EU:s beslut om lagen.

Det var den 16 december som riksdagen tog ställning till KU:s betänkande 22 om hur samverkan mellan riksdag och regering skall utformas sedan vi anslutits till EU. Så fort ett lagförslag kommer från EU-kommissionen blir det alltså offentligt, som har påpekats. Det över-sätts till svenska. Regeringen bör då sända det till riksdagen tillsammans med uppgifter om vilka svenska lagar som påverkas.

Det är viktigt att fackutskotten engageras på ett tidigt stadium i EU:s beslutsprocess, då man fortfarande kan påverka. På så sätt kan debatten följa lagens tillkomst i EU:s beslutsmaskineri. Genom offentliggjorda yttranden från utskotten till EU-nämnden, där de olika partierna har tillfälle att ge sin syn, kan debatten i landet också stimuleras, liksom nu när en statlig offentlig utredning lägger fram sitt förslag. EU-

nämnden är då också bättre förberedd när ministerrådets dagordning kommer då ärendet skall klubbas.

Försättningen för allt detta är att myndigheter och regering offentliggör EU-papper och gör dem begripliga utan att, som UD dess värre har haft för vana att göra, gömma undan stötestenarna i allmänna formuleringar.

Sedan får vi se hur energiska riksdagens alla utskott kommer att bli för att hänga med i den invecklade beslutsgången i EU. Kanske tröttnar några när de märker att vi blir överkörda i ministerrådet, hur väl förankrade och öppna våra ministrar än varit. Övertygelsen växer kanske fram att det måste finnas bättre former för samarbete med EU än att vara bunden av EG-rätten.

Herr talman! Min förhoppning är att vi skall finna ett sätt att återfå vår suveränitet.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 20 december.)

6 § Ytterligare medel till Utbildningsdepartementets verksamhet

Föredrogs
Konstitutionsutskottets betänkande 1994/95:KU24
Ytterligare medel till Utbildningsdepartementets verksamhet (prop. 1994/95:95)

Anf. 31 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Jag har inget eget yrkande utan instämmer i hemställan i konstitutionsutskottets betänkande 24 om ytterligare medel till Utbildningsdepartementets verksamhet.

Utbildningsutskottet har också yttrat sig till konstitutionsutskottet i ärendet. Det rör sig om överskridanden som Utbildningsdepartementet gjort under många år under olika regeringar. Skälen till överskridandena är många. Jag tycker dock att tre saker bör nämnas speciellt.

För det första är det den ökade internationaliseringen. För det andra är det de ökade informationssatsningarna. För det tredje är det den förändrade myndighetsstrukturen, speciellt vid decennieskiftet. Allt detta har kostat pengar, mycket pengar, och det har varit svårt att budgetera.

Man kan då fråga sig varför detta underskott inte har reglerats tidigare. Fram till 1992 kunde man reglera det på olika sätt. Man kunde göra omdisponeringar av departementets anslag osv. och det praktiserades. 1992 infördes ramanslag som inte fick överskridas. Då blev situationen ohållbar.

Det intressanta med detta ärende är den dubbelmoral som socialdemokraterna i utbildningsutskottet har uppvisat. Ärendet behandlades för ungefär ett halvt år sedan i kammaren och kunde då ha avgjorts. Men en majoritet av socialdemokrater och en nydemokrat i utskottet

Prot. 1994/95:45
19 december

Utrikessekreteress m.m.

*Ytterligare medel
till Utbildnings-
departementets
verksamhet*

begärde att det förslag om anslag på 20 miljoner kronor som då kommit från Utbildningsdepartementet inte skulle bifallas.

Vi som representerade regeringssidan vid den tiden riktade kritik mot departementet. Trots detta ville alltså den nya majoriteten, bestående av socialdemokrater och en nydemokrat, inte bifalla denna reglering. Det är så mycket mer anmärkningsvärt som ingen regering sedan mitten av 1980-talet är utan skuld i detta ärende. Detta har pågått under lång tid. Socialdemokraterna ville av någon anledning leka populister och gick kraftfullt emot ett förslag om 20 miljoner kronor i våras. Men nu, ett halvt år senare, går det alldeles utmärkt att reglera det och dessutom begära nästan 5 miljoner kronor ytterligare. Tala om politisk dubbelmoral!

Jag tycker att det är stötande att socialdemokraterna agerar så taktiskt i en fråga av detta slag. Det bårdar inte särskilt gott inför framtiden. Jag tänker inte delta i ett sådant här spel. Jag tillstyrker konstitutionsutskottets begäran om ytterligare medel till Utbildningsdepartementet. Jag hoppas därmed att ordningen i departementet är återställd och att departementet i framtiden kommer att klara att budgetera egna medel, så att vi slipper få detta ärende ytterligare en gång i kammaren.

Anf. 32 INGVAR JOHNSON (s):

Herr talman! Som har framkommit av Rune Rydén's anförande begärde den borgerliga regeringen i våras ytterligare 20 miljoner kronor för Utbildningsdepartementets verksamhet budgetåret 1993/94. Det var ett mycket sent påkommet och mycket illa förberett förslag, Rune Rydén. Därför avsgo också kammarens majoritet Per Unckels framställan, men gav till känna att regeringen skulle återkomma dels med en redovisning av hur departementet framöver skulle hålla sig inom ramar, dels med en redovisning av det faktiska utfallet för verksamhetsåret.

Det framgår väldigt tydligt av handlingarna att riksdagen i våras fattade ett mycket klokt beslut i frågan. Nu kan vi se att de 20 miljoner kronorna som Per Unckel begärde var ett mycket grovt tillyxt belopp. Underskottet blev som framgår någonting helt annat.

Dessutom har riksdagen nu fått den begärda redovisningen över vidtagna åtgärder.

Jag tycker att det klingar mycket falskt när Rune Rydén anklagar sina kamrater i utbildningsutskottet för dubbelmoral i frågan.

Jag tycker också att argumenteringen från Rune Rydén's sida blir väldigt märklig på ytterligare en punkt. Han börjar med att lägga hela tonvikten vid hur många nya arbetsuppgifter som har tillkommit departementet under senare år. Den redovisningen fanns också i Per Unckels proposition och i er reservation i våras. Men därefter går Rune Rydén över i en argumentering där han försöker säga att underskottet hade uppstått redan på 80-talet under den socialdemokratiska tiden. De två budskapen går inte ihop. Här är det Rune Rydén som ger ett dubbelt budskap.

Jag tycker faktiskt att det var mycket anmärkningsvärt att de borgerliga i våras var beredda att bevilja tilläggsanslag på så lösa grunder.

Jag tycker att det är lika anmärkningsvärt att man nu genom Rune Rydén och genom det särskilda yttrandet försöker bagatellisera den borgerliga regeringens släpphänhet i ekonomiska frågor.

Jag vill också lägga till att det jag tycker är mest anmärkningsvärt är att Moderaternas och Folkpartiets ledamöter i KU, med ordföranden i spetsen, genom sin skrivning försvarar en proposition som avlämnats så sent och är så dåligt förberedd. Konstitutionsutskottet har ju för vana att skriva kritiskt om sena regeringsförslag och brist på handling från regeringen, när det förekommer, och kräva bättre konsekvensanalyser osv. Därför menar jag att Moderaterna och Folkpartiet i sitt nit att försvara sina partivänner nu ger mycket märkliga signaler till denna och kommande regeringar.

Anf. 33 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Det känns litet märkligt att lyssna till Ingvar Johnsson och hans försök till argumentation för Socialdemokraternas agerande.

Han börjar med att tala om att det inte har kommit några tydligare besked. Det har det inte gjort. Men Ingvar Johnsson skulle mycket väl kunna tala med sin nuvarande finansminister, tidigare skolminister, om de underskott som har funnits i departementet sedan lång tid tillbaka.

Om det var sent att behandla ärendet i våras är det ännu senare i dagsläget. Ingenting har tillkommit. Det Socialdemokraterna gick emot i våras var ingalunda att det saknades vissa besked, utan det berodde helt enkelt på att man absolut inte ville erkänna att det behövdes 20 miljoner kronor till departementet. Det gick man rakt emot. Ingen annan argumentation förekom i utskottet.

Därför är det upprörande att man fortsätter dubbelmoralen i en fråga som borde ha kunnat klaras av redan i våras.

Anf. 34 INGVAR JOHNSSON (s):

Herr talman! Det är ett märkligt högt tonläge Rune Rydén använder när han försöker försvara att det tog nästan tre år för Per Unckel att förstå sig på Utbildningsdepartementets anslagssystem.

Jag tycker att det Rune Rydén säger är allvarligt, därför att det visar prov på ett lättsinne som gör det enkelt att förstå anledningen till de stora budgetunderskott som uppstod under de borgerliga åren.

Jag tycker ändå att det borde vara pinsamt även för Rune Rydén, som representerar ett parti som så ofta klagat på hur det hushålls med skattepengar, att Moderaterna haft en minister som i tre år inte förstått hur det var ställt med departementets ekonomi.

När jag hörde Rune Rydén kom jag att tänka på att jag i det militära hade en kamrat som varje gång han hade slarvat bort pengarna skrev ett brev hem till far. Det innehöll fyra ord varje gång: Hej! Skicka pengar! Per.

Anf. 35 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Det verkar som om Ingvar Johnsson inte har läst vad vi skrev i våras i utbildningsutskottet. Han har inte läst handlingarna i dag heller. Vi riktade i våras kritik mot den dåvarande regeringen, och

vi riktade kritik även mot de tidigare regeringarna i Utbildningsdepartementet för att man inte hade reglerat underskotten på rätt sätt.

Situationen blev som jag sade i mitt huvudanförande ohållbar 1992 när systemet med ramanslag infördes. Därför borde man på ett tidigt stadium ha reglerat underskotten. När förslaget kom till riksdagen i våras fanns det alla möjligheter att reglera underskotten.

Jag säger ingenting om att Socialdemokraterna nu kommer till riksdagen med ett förslag – inte mer än att det är ett halvår för sent. Men varför gick man så kraftfullt emot förslaget i våras utan att föra någon riktig argumentation i utskottet? Det var bara för att köpa billiga politiska poäng. Det är på exakt den linjen som Ingvar Johnsson fortsätter att driva sin argumentation. Det är inte värdigt.

Anf. 36 INGVAR JOHNSSON (s):

Herr talman! Vem som är mest värdig – Rune Rydén eller jag – får väl andra avgöra. Jag förstår inte varifrån Rune Rydén får argumentet att vi kraftfullt gick emot förslaget i våras. I vårens betänkande står det ju att regeringen skall återkomma till riksdagen när den har förberett ärendet bättre och kan överblicka det ekonomiska utfallet för det år som då inte var till ända.

Det Rune Rydén förespråkade i våras var att man skulle ge departementet ett mycket grovt tilläggsslag innan man visste hur stort underskottet skulle bli. Det tycker inte jag stämmer med riksdagens ansvar för att ta landets ekonomiskt svåra situation på allvar.

Anf. 37 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Vi visste alldeles ypperligt i våras hur stort underskottet skulle bli. Vi fick också en föredragning av statssekreteraren i utskottet. Det var där de socialdemokratiska representanterna så kraftfullt gick emot förslaget om att reglera underskottet.

Det är beklagligt att Socialdemokraterna inte gjorde det då utan kommer igen nu. Men som jag har sagt i mitt anförande kommer vi från den andra sidan att gå på linjen att regleringen skall ske nu, och att departementet skall få sina nästan 25 miljoner kronor.

Det som också är anmärkningsvärt i detta fall är att Socialdemokraterna har hittat ytterligare nästan fem miljoner kronor som man plockar fram. Det skulle vi också kunna ha en debatt om.

Jag tycker att Ingvar Johnsson skulle tänka litet grand på hur hans kolleger på den socialdemokratiska sidan i utbildningsutskottet agerade i våras. De tog chansen därför att nydemokraterna tillfälligt fick en ny representant i utskottet som inte var insatt i ärendet och röstade tvärtemot vad som tidigare hade diskuterats.

Anf. 38 INGVAR JOHNSSON (s):

Herr talman! Det är märkligt att höra hur Rune Rydén nästan försöker berömma sig av att han tänker rösta för att fylla igen det hål Per Unckel hade fått i sin budget.

Rune Rydén återkommer till vad Moderaterna ville besluta i våras. Ni föreslog väl inte rätt belopp?

Anf. 39 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Det belopp som redovisades i våras var riktigt då. Sedan har ytterligare uppgifter som belastar den socialdemokratiska regeringen kommit fram. Det må Socialdemokraterna ta med i detta sammanhang.

Anledningen till att jag berömmar mig av att vi går med på anslagsäskandet i dagsläget är den, att jag tycker att det är ett riktigt förfarande att ge departementet en chans att rensa sina underskott och börja på ny kula under riktiga förutsättningar. Det var det som vi på regeringssidan i utskottet tyckte att också Socialdemokraterna skulle ha accepterat i maj månad, så att ärendet kunnat avskrivas.

Som jag sade är ingen regering sedan mitten av 80-talet utan skuld i detta fall. Det finns anledning att rikta kritik mot Utbildningsdepartementet, men den gottköpspolitik som de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet har visat i detta ärende är icke berömvärd. Den är i allra högsta grad klandervärd.

Anf. 40 INGVAR JOHNSON (s):

Herr talman! De socialdemokratiska ledamöterna visade prov på att de tar sin uppgift på allvar. Ärenden skall vara riktigt förberedda, och man skall därmed kunna komma fram till rätt belopp.

Detta blir sista repliken. Jag vet att Rune Rydén åter har begärt ordet. Han ger sig aldrig förrän han får sista ordet.

Anf. 41 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Det är kanske rätt. Jag tycker att den socialdemokratiska politiken i detta ärende har varit ren och skär populism, och det står jag för.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 20 december.)

7 § Tillämpningen av det europeiska miljömärkningssystemet

Föredrogs

Lagutskottets betänkande 1994/95:LU12

Tillämpningen av det europeiska miljömärkningssystemet (prop. 1994/95:79)

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 20 december.)

8 § Europeiska ekonomiska intressegrupperingar

Föredrogs

Lagutskottets betänkande 1994/95:LU13

Europeiska ekonomiska intressegrupperingar (prop. 1994/95:68)

9 § Ytterligare medel till översättning av EG:s regelverk

Föredrogs

Utrikesutskottets betänkande 1994/95:UU11

Ytterligare medel till översättning av EG:s regelverk (prop. 1994/95:114)

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 20 december.)

10 § Vissa privatpraktiserande läkares och sjukgymnasters etablering m.m.

Föredrogs

Socialutskottets betänkande 1994/95:SoU10

Vissa privatpraktiserande läkares och sjukgymnasters etablering m.m. (prop. 1994/95:109)

Anf. 42 LISELOTTE WÄGÖ (m):

Herr talman! Vi skall nu ta ställning till ett förslag till lag om ändring i lagen om husläkare, lag om ändring i lagen om läkarvårdsersättning och lag om ändring i lagen om ersättning för sjukgymnastik.

Vid första ögonkastet kan det verka tämligen oskyldigt. Anpassningar och ändringar i lagar förekommer ju ganska ofta i den här kammaren, men i dag gäller det så mycket mer.

I betänkandet föreslås att rätten att etablera sig som läkare och sjukgymnast skall förbjudas, dvs. det införs yrkesförbud för vårdgivare såvida man inte väljer att ta anställning i det offentliga monopolet, som för det mesta är ett landsting.

Ett skäl som getts för att genomföra detta är att den fria etableringen skulle dränera sjukvårdens ekonomi. Inget påstående kan vara mer felaktigt. Den privata vården står för ca 20 % av den öppna vården till en kostnad av mindre än 2 % av den totala sjukvårdskostnaden. Man får således väldigt mycket vård för väldigt litet pengar.

Herr talman! Ett besök hos en privatpraktiserande sjukgymnast är betydligt billigare än motsvarande besök i den slutna vården. Med tanke på de stora besparingar som nu aviseras från regeringen är det för mig obegripligt att man nu föreslår lagändringar som på sikt kommer att fördyra svensk sjukvård.

Till yttermera visso föreslås förändringar utan att man i övrigt har talat om vilken sjukvård vi skall ha i det här landet. Vad har Socialdemokraterna för sjukvårdspolitik?

Under hela hösten, och senast under den allmänpolitiska debatten, har jag frågat ansvariga på departementet, men det har varit stört omöj-

Vissa privatpraktiserande läkares och sjukgymnasters etablering m.m.

ligt att få svar på den frågan. Hur skall sjukvården finansieras och organiseras i framtiden?

Nu handlar det emellertid inte bara om pengar. Det gäller främst patientens och vårdgivarens valfrihet.

Herr talman! Låt mig först säga något om patientens självklara rätt att välja doktor och sjukgymnast. De allra flesta människor har förmåga att välja själva. Jag tror faktiskt att de gör det bättre än vad landstinget gör. Men då måste det också finnas något att välja på. Nu begränsar man utbudet av vårdgivare. Patienten får inte välja. Landstinget anvisar vård. Och, herr talman, det är en stor skillnad på att bli anvisad vård och att välja vård.

Här har vi den ideologiska skillnaden. Vi moderater sätter patienten i centrum. Vi tror på människors förmåga att välja. Vi tror på individuella behov inom sjukvården och inte på kollektiva. Jag vill fråga Socialdemokraterna hur ett kollektivt behov i sjukvården ser ut. Vari består det kollektiva värdet i en blindtarmsoperation? Om jag får min blindtarm opererad är detta främst till nytta för mig själv och kanske för min familj, inte för något större kollektiv.

Herr talman! När det gäller vårdgivarna är detta ett stort slag mot en seriöst arbetande privatpraktikerkår och även mot dem inom den slutna vården som kanske länge närt en förhoppning om att få starta något eget. Nu talar jag om småföretagande i dess rätta bemärkelse, och jag talar om kvinnors möjligheter att komma in på den privata marknaden.

Jag har själv i 30 års tid arbetat som sjukgymnast inom den offentliga vården. Jag har som chef målmedvetet arbetat för att stärka mina medarbetare i deras yrkesroll. Jag ville att de skulle ha adekvat utbildning för att kunna motsvara de ständigt nya krav som ställs. Kvaliteten i behandlingsarbetet ökade. Vi blev effektivare, vilket på sikt minskade både lidande och kostnader.

Många sjukgymnaster valde emellertid efter en tid i den slutna vården att satsa på någonting eget. De tog risker, lånade pengar till investeringar och avstod från en liten men trygg arbetsinkomst. Att arbeta privat passade dem bättre. De fick t.ex. flexibla arbetstider när barnen var små. De hade kanske egna idéer som de ville förverkliga. Det var kanske många gånger svårt att få gehör för dem inom den offentliga vården. Som kvinna är jag glad när kvinnor blir egna företagare. Det behövs mer av sådan verksamhet, inte minst ur patientsynpunkt. Nu har utskottsmajoriteten stängt den dörren.

Herr talman! Privatpraktiserande läkare betraktas som ett hot mot den offentliga vården. Privatvården tar resurser från landstingen, säger man. Det går inte att planera den offentliga vården med mindre än att man förbjuder privat vård. Det är i själva verket så att den privata vården är en möjlighet och ett billigt, effektivt och bra komplement till den offentliga vården. Det är faktiskt ett komplement som patienterna efterfrågar.

Varför skall en privat vårdgivare som patienterna efterfrågar inte ha rätt att öppna praktik och bli ersatt genom offentliga medel? Varför skall en patient betala mer om han vill gå till en privat vårdgivare?

Vi moderater vill att alla skall ha rätt och ekonomisk möjlighet att välja läkare och sjukgymnast.

Herr talman! Jag vill nu ge ett exempel på hur just valfriheten är av stor betydelse både för patient och vårdgivare.

En mig närstående person drabbades för några år sedan av en livshotande hjärtsjukdom. Vid det tillfället arbetade han som överläkare vid en kvinnoklinik. Han hade arbetat där i 20 år och kände sina patienter väl. Många av kvinnorna hade haft honom som sin doktor sedan han började på kliniken.

Trots omfattande medicinska insatser klarade han inte av att gå tillbaka till sin tjänst. Samtidigt ville han inte bli förtidspensionär eftersom han ansåg att han skulle kunna klara ett lättare arbete utan betungande operationsverksamhet och jourverksamhet.

När den borgerliga regeringen upphävde beslutet om yrkesförbud för privatpraktiserande läkare den 1 januari 1994 fick detta sin lösning. Den presumptive pensionären arbetar nu ca 15 timmar i veckan som privatpraktiker i en praktik i direkt anslutning till hemmet. Han är nöjd, mår psykiskt bättre som aktiv och hans patienter är nöjda. De kan fortfarande gå till sin doktor trots att han inte längre arbetar på sjukhuset. Det kostar inte patienten en enda krona mer, och vad mer är; det blir en vinst för landstinget och även för samhället. Nu stänger man den här dörren.

Det är ekonomiskt oansvarigt av en regering som i valrörelsen gick ut och lovade det svenska folket att det nu skulle bli ordning på Sveriges finanser. Det rimmar dåligt när man nu stänger dörren för en billig och effektiv vård, herr talman, en vård som människor de facto efterfrågar.

Herr talman! I morse fick jag en julkhälsning från socialminister Ingela Thalén. Lika mycket som jag uppskattade den julkhälsningen skulle jag ha uppskattat om socialministern hade varit närvarande här i kammaren i dag när vi debatterar denna fråga som är utomordentligt viktig för en stor grupp vårdgivare i samhället.

Herr talman! Härmed vill jag yrka bifall till reservation 2 under mom. 2 och reservation 5 under mom. 4 och 5.

Anf. 43 KERSTIN WARNERBRING (c):

Herr talman! Enligt Centerns åsikt är det samhällets skyldighet att utforma hälso- och sjukvården så att alla människor, oavsett var de bor i detta avlånga land, får tillgång till en lika och god vård. Därför måste hälso- och sjukvården i huvudsak också finansieras solidariskt och av offentliga medel. Vården skall organiseras så att den kan anpassas till lokala förhållanden, dvs. det krävs en decentraliserad organisation.

Enligt hälso- och sjukvårdslagen skall patienterna ha insyn i och inflytande över vårdens innehåll och utformning. Då måste också den enskilde kunna påverka valet av både vårdgivare och vårdinsats.

Tack vare husläkarlagen har man nu rätt att välja en egen läkare som man har förtroende för. Den valde läkaren har ett tydligt ansvar för den som valt henne eller honom. På så sätt skapas förutsättningar för ett förtroendefullt samarbete och för nära och långvariga relationer mellan

läkare och patient. Kontinuiteten garanteras så långt det nu är möjligt. Patienternas ställning stärks, och deras behov fokuseras, allt i överensstämmelse med hälso- och sjukvårdslagen.

Husläkarlagen ger också de ansvariga landstingen möjligheter att utforma primärvården med hänsyn till lokala förhållanden. Den ger också möjlighet att kontrollera och styra kostnadsutvecklingen.

Husläkarreformen skulle genomföras på två år, 1994 och 1995. Trots att knappt halva tiden har gått kan vi konstatera att den har varit positiv. 5,5 miljoner människor har aktivt listat sig. Det innebär att målet med en husläkare per 2 000 invånare redan har nåtts. Lagen har gett en jämnare spridning av husläkare över landet. Det är oerhört viktigt.

Husläkarsystemet är nytt. Och som alla nya system måste det självfallet följas upp och utvärderas ordentligt innan man abrupt går in och gör förändringar. Husläkardelegationen måste därför tillkallas igen så att en noggrann och detaljerad utvärdering av erfarenheterna så här långt kan ligga till grund för förändringar och förbättringar. Vi vill utveckla husläkarsystemet och inte avveckla det.

Herr talman! Därför yrkar jag bifall till reservationerna 2 och 3. I övrigt yrkar jag bifall till hemställan i betänkandet.

Vissa privatpraktiserande läkares och sjukgymnasters fria etablering med rätt till ersättning för sin verksamhet från sjukvårdshuvudmännen har lett en okontrollerad kostnadsutveckling som är fullständigt oacceptabel.

I denna åsikt blev jag synnerligen styrkt när jag läste söndagens Dagens Nyheter. Där kan vi se att antalet privatläkare i landet har ökat med 34 %. Antalet privata sjukgymnaster har ökat med över 50 %. Detta innebär att den privata vården år 1995 kommer att kosta landstingen 2,7 miljarder kronor.

Enbart i Stockholms län kommer landstingets kostnader för den privata vården att öka med nästan en halv miljard nästa år. Det har visat sig att det framför allt är i storstäderna och främst i Stockholm som flest privata vårdgivare valt att etablera sig.

Detta innebär naturligtvis att landstingen dräneras på pengar till framför allt de större orterna inom respektive landstingsområde. Det sker på bekostnad av mindre orter och glesbygden, dvs. landsbygden.

När kostnaderna för den öppna verksamheten ökar så dramatiskt kan det få oerhört svåra följder för slutenvården, någonting som inte minst kan komma att drabba de äldre. Vi har under nuvarande kärva ekonomiska förhållanden inte möjlighet att låta detta fortsätta.

Den som har kostnadsansvaret måste också ha beslutsansvaret. Förslaget om samverkansavtal för rätt till ersättning för privatpraktiserande läkare och sjukgymnaster måste därför bifallas.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 2 och 3 och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 44 CHATRINE PÅLSSON (kds):

Herr talman! När det förra regeringen föreslog en lösning som skulle innebära att allt fler fick möjlighet till en egen familjeläkare

vållade detta stor irritation bland Socialdemokraterna. Det är kanske därför inte överraskande att vi i dag skall ta ställning till ett förslag som innebär att husläkarreformen rivs upp. Det som är sorgligt är att husläkarreformen knappt hunnit börja verka innan regeringen vill avskaffa den.

Socialdemokraternas kritik mot husläkarreformen har visat sig vara högst överdriven. I de allra flesta landsting har genomförandet gått långt bättre än vad regeringen nu vill påskina. Husläkarreformen lämnar öppet för olika lösningar i landstingen. Just därför skiljer sig reformen markant mellan olika landsting. Det ser inte likadant ut överallt.

Herr talman! Landstingens bestämmanderätt var oerhört viktigt i husläkarreformen. Landstingen har haft en mängd olika styrmedel att använda för att få den organisation man vill ha, och på de allra flesta ställen fungerar det här bra.

När vi nu står inför ett beslut att förändra en sjukvårdsorganisation som visat sig fungera bra bör vi noga se på vad som egentligen var syftet med husläkarsystemet, nämligen att garantera alla en god hälso- och sjukvård.

Det målet kan uppfyllas på många sätt. Men en förutsättning är att människor känner sig trygga när de går till läkaren. Det innebär nästan alltid en stor ångslan att vara sjuk. Att själv kunna få välja sin husläkare är därför ett stort steg mot ökad trygghet i vården. En patient som känner sin läkare kan lättare beskriva sina besvär. Det är också lättare för läkaren att ställa diagnos och föreslå behandling. De allra flesta människor vill ha en stabil och varaktig kontakt med samma läkare eller med annan vårdpersonal.

I jämförelse med många andra länder fungerar hälso- och sjukvården bra i Sverige. Det som dock har saknats under lång tid är en helhetssyn på människan. Personlig kontakt, individuell omvårdnad och kontinuitet är mycket viktiga delar i vården. Men dessa har tyvärr under lång tid inte fått särskilt stort spelrum.

En husläkare eller familjeläkare, som vi kristdemokrater gärna kallar det, är en nödvändig del, tillsammans med hemsjukvård nära människorna, för att tillgodose basbehovet av hälso- och sjukvård.

Herr talman! Husläkarsystemet bygger på kontinuitet och tillgänglighet. Husläkaren kan även fungera som patientens lots i sjukvården, även om läkaren för den skull inte skall inskränka patientens möjlighet att själv få välja vårdgivare.

Kritiken mot husläkarreformen har även riktats mot distriktssköterskornas nya roll. Tvärtemot vad man befarade med husläkarreformen har ändå distriktssköterskorna på många håll fått en större roll inom primärvården, i hemsjukvården och i det förebyggande arbetet. Det borde vara en självklarhet att utveckla och bygga ut denna roll i stället för att riva upp husläkarreformen. Distriktssköterskorna borde få möjlighet att bilda egna resultatenheter eller entreprenader.

Innan förslaget om en husläkarreform kom skickades en departementspromemoria ut till bl.a. alla landsting, Landstingsförbundet och Kommunförbundet. Flertalet av remissinstanserna var positiva till husläkartanken.

Remissinstanserna höll med om att Sverige har haft en relativt liten del av sjukvårdsresurserna knutna till den öppna vården. Dessutom ansåg de flesta i remissvaren att patienterna måste få en bättre kontinuitet i kontakt med läkare och den övriga vården.

Herr talman! Egentligen finns det två bärande grundtankar om husläkarreformen, dels att tillgodose individens rätt att välja en egen läkare, dels rätten för de läkare som uppfyller ett visst antal punkter att konkurrera med andra på lika villkor.

Husläkarreformen avhjälpas även det faktum att det har varit svårt att rekrytera läkare till vissa distrikt, samtidigt som det håller på att bli ett läkaröverskott i vårt land. Husläkarreformen har lett till en bättre spridning av läkarna. Det ser vi som en mycket stor framgång.

Herr talman! Jag vill avsluta med att säga att det är viktigt att vi fortsätter att utveckla, inte avveckla, och att vi fortsätter att ge möjligheter och inte bara rösta emot olika förslag. Husläkartanken var en tanke för framtiden.

Jag yrkar bifall till fyrpartireservationen nr 2 till utskottets betänkande och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 45 HANS KARLSSON (s):

Herr talman! Svensk hälso- och sjukvård är i internationell jämförelse i topp. Det gäller såväl kompetens och kvalitet som kostnader. Dessutom är den tillgänglig för hela svenska folket.

Den förutvarande borgerliga regeringen påbörjade ett systemskifte i sjukvården, ett systemskifte som hotade rättvisan och kostnadskontrollen. Systemskiftet tog också ifrån huvudmännen möjligheten att fullgöra sitt planeringsansvar enligt hälso- och sjukvårdslagen.

Med dagens förslag till beslut vill vi socialdemokrater påbörja avvecklingen av systemskiftespolitiken och återföra till den ordning som innebär att de politiskt förtroendevalda i landstingen och i vissa fall i kommunerna åter kan bestämma hur resurserna skall fördelas utifrån de lokala förutsättningarna och de lokala behoven.

Det borgerliga experimentet har kostat svensk sjukvård miljardbe-
lopp, vilket vi senast fick verifierat i går i en artikel i DN. Det kommer
dess värre att fortsätta att kosta stora pengar den närmaste tiden.

Om vi skall avveckla systemskiftespolitiken på ett sådant sätt att
rättstryggheten garanteras går det dess värre inte att gå snabbare fram,
även om vi är många i Sjukvårdssverige som skulle önska detta.

Herr talman! Förslagen i betänkandet bygger i huvudsak på det re-
geringen föreslår i propositionen 1994/95:109. Det betyder att husläka-
re endast kan etablera sig som privatpraktiserande, med offentlig fi-
nansiering, om man kan få ett samverkansavtal med huvudmannen.
Dessutom upphävs bestämmelserna om att landstingen måste förteckna
dem som avstått från att välja husläkare.

Vidare innehåller propositionen förslag till ändringar i lagen om lä-
karvårdsersättning respektive lagen om ersättning för sjukgymnastik
vilka innebär att etablering med offentlig finansiering endast kan ske
om samverkansavtal med landstinget upprättas. Detta gäller också
ersättningsetableringar och etableringar i stödområden.

Regeringen meddelar också sin avsikt att återkomma till riksdagen med förslag om att upphäva husläkarlagen och ange riktlinjer för hur primärvården bör utvecklas.

Avsikten med de aviserade förslagen är att sjukvårdshuvudmännen, dvs. landstingen eller i vissa fall landstingsfria kommuner, skall ges möjlighet att organisera den öppna vården på det sätt som är bäst utifrån de lokala förutsättningarna.

Vidare aviserar regeringen sin avsikt att återkomma till riksdagen med förslag om bl.a. administrationen av ersättningarna till läkare och sjukgymnaster och övergångsbestämmelser för de privatpraktiker som är etablerade eller som har anmält avsikt att etablera sig.

Utskottet har här kompletterat propositionens förslag så att ingen etablering med offentlig finansiering kan ske utan samverkansavtal efter den 14 maj 1995. Det innebär att de som anmält sin avsikt att etablera sig före den 14 november i år måste fullfölja sin avsikt senast den 14 maj, dvs. sex månader efter det att propositionen lades fram.

Till betänkandet fogas också tre motioner. Dessa resulterar i sammanlagt fem reservationer, som i huvudsak går ut på att avslå propositionen och följaktligen behålla den fria etableringen. Jag har tidigare argumenterat mot detta.

Herr talman! Svensk hälso- och sjukvård står sig mycket gott i internationell jämförelse, detta oavsett om vi tittar på kvalitet, kompetens eller kostnader, vilket jag inledningsvis konstaterade.

Hälso- och sjukvården har inte gjort sig förtjänt av dessa snabba kast i politiken som den borgerliga regeringen signerade. De förändringar som skall göras måste vara väl underbyggda och förankrade hos såväl patienter som personal. Så var inte fallet med de förändringar som den borgerliga regeringen genomförde under förra mandatperioden. Protesterna var omfattande mot de verksamhetsförändringar som tvingades fram av borgerlig centralstyrning och byråkratiska påfund, allt i syfte att marknadsanpassa sjukvården.

Det visade sig vara lika dumt att marknadsanpassa sjukvården som att marknadsanpassa skolan och barnomsorgen. Jag hoppas att många nu lärt sig den läxan. Jag har dock ingen förhoppning att så skulle vara fallet med Moderaterna.

Herr talman! Det som skett är egentligen oerhört allvarligt. Patienter har kommit i kläm och personal har blivit uppsagd – och detta bara för den borgerliga regeringens experimentlusta. Var Moderaterna står vad gäller hälso- och sjukvårdspolitik och dess finansiering är för oss välbekant. De har aldrig gjort någon hemlighet av att man inte gillar det nuvarande systemet med solidarisk finansiering och demokratisk styrning. Moderaterna vill ha en annan ordning som bygger på den starkes rätt att ta för sig framför dem som inte är lika starka.

Jag anklagar också kds, Centern och Folkpartiet för att med öppna ögon och mot bättre vetande slå in på en väg för svensk hälso- och sjukvård som på sikt skulle innebära försämringar för vissa delar av landet och för vissa grupper.

Även om Kerstin Warnerbring här försökte nyansera den bild man får när man läser reservationerna går det inte att komma ifrån att också

Centern står bakom yrkandet om avslag på den proposition som vi behandlar. Trots de uttalanden som gjorts från sjukvårdspolitikerna i landet, hos kds och Centern i allmänhet, har dessa partier i riksdagen traskat patrull med Moderaterna i riksdagen och uppenbarligen fortsätter denna väg, om jag skall gå efter reservationernas innehåll.

Det är en väg som, om den skulle vinna kammarens majoritet, innebär att läkarna och sjukgymnasterna kan fortsätta att ha sin fria dragningsrätt på svenska folkets sjukvårdspengar. Det innebär naturligtvis att vi får områden och grupper som inte får den hjälp och den vård de behöver.

Detta sker i en situation där vi vet att vi behöver vara mer rädda om skattepengar än någon gång tidigare. Är vi inte det kommer vi inte att klara det växande behovet av vård och omsorg för inte minst äldre. Vi kommer inte heller att klara ekonomin för landet, landstingen och kommunerna.

Herr talman! Människors hälsa är en av de viktigaste samhällsfrågorna. Till vissa delar kan vi själva påverka vår hälsa: genom kostvanor, alkoholbruk, rökning, motion osv. Men många viktiga orsaker till ohälsa råder vi inte över som enskilda individer. Det gäller bl.a. arbetsmiljö, bostäder, sociala faktorer och arbetslöshet. Här har samhället det samlade ansvaret.

Jag vill i det sammanhanget för kammaren i allmänhet och Liselotte Wågö i synnerhet tydliggöra det som är socialdemokratiens huvudprinciper för hälso- och sjukvården:

1. God och trygg hälso- och sjukvård till alla, oberoende av inkomst.

Det skall vara en självklar trygghet för varje individ att det finns en bra hälso- och sjukvård. Ingen skall känna behov av att köpa sig privata sjukvårdsförsäkringar för att få den bästa sjukvården. Den som är sjuk skall alltid få den vård hon eller han behöver, oberoende av sin egen ekonomi.

2. Valfrihet och inflytande för patienten.

Patientens önskemål och behov skall så långt som möjligt styra utformningen av vården. Patienten skall ges stor valfrihet och inflytande över sin egen situation.

3. Gemensam finansiering.

Hälso- och sjukvården är ingen handelsvara. Ingen kan välja att inte bli sjuk. Därför skall hälso- och sjukvården vara gemensamt finansierad via skattsedeln.

4. Rättvis fördelning efter behov.

Resurserna till hälso- och sjukvården skall fördelas rättvist och efter behov. Det är inte efterfrågan, dvs. hur mycket människor är beredda att betala, som skall vara avgörande utan behovet.

Prot. 1994/95:45
19 december

Vissa privatpraktiserande läkares och sjukgymnasters etablering m.m.

5. Demokratiskt styrd hälso- och sjukvård.

En fördelning av resurserna rättvist och efter behov kräver att hälso- och sjukvården är demokratiskt styrd. Marknadskrafterna får inte vara styrande i detta sammanhang.

6. Bästa möjliga utbyte av skattepengarna.

Eftersom resurserna till hälso- och sjukvården kommer att vara begränsade även i framtiden är det oerhört viktigt att medborgarnas skattepengar används så att de ger största möjliga nytta.

Herr talman! Med dessa principer som ledstjärna konstaterar jag att det inte finns något utrymme för fri etablering med fri dragningsrätt på sjukvårdens pengar för någon personalkategori i sjukvården.

Med detta yrkar jag bifall till socialutskottets hemställan och avslag på samtliga motioner.

Anf. 46 LISELOTTE WÄGÖ (m) replik:

Herr talman! Det var minsann rejäla besked, Hans Karlsson, och det tackar jag för. Politikerna skall bestämma, sade Hans Karlsson. Var finns patienten i sjukvårdsperspektivet för en socialdemokrat? Politikerna skall bestämma.

Jag tycker att det var ett mycket talande uttalande.

Hans Karlsson säger att vi har en bra sjukvård av hög kvalitet och att den inte kostar särskilt mycket pengar. Nej, men hur skall vi finansiera framtida sjukvårdsbehov? Hur skall den framtida finansieringen se ut? Hur skall organisationen för svensk sjukvård se ut?

Den nya tekniken ställer allt större krav på den slutna vårdens resurser. Det är precis det som är anledningen till att jag vill förbilliga den enkla öppna vården för att få över resurser till den tunga dyra vården, ingenting annat. Här tänker ni fel. Ni ser den privata vården som ett hot i stället för en möjlighet.

De kostnader som både Kerstin Warnerbring och Hans Karlsson har läst om i DN beror på att landstingen inte haft förmåga att anpassa sina resurser till det utbud av privat vård som finns. Att det finns ett större antal etablerade privatläkare i Stockholm och i storstäderna är ju inte så konstigt, för faktum är att det finns mer folk där också.

Anf. 47 HANS KARLSSON (s) replik:

Herr talman! Jag kan börja med att kommentera frågan om att anpassa kostnaderna. Kostnadsökningarna beror på att landstingen inte haft förmåga att anpassa sig till de fria etableringarna, säger Liselotte Wägö. Anpassning i det här sammanhanget, Liselotte Wägö, handlar om att säga upp personal och att göra sig av med sjukhus, vårdcentraler osv. Jag är inte särskilt förvånad över att man inte förmått att göra den typen av anpassning på den korta tiden.

Det handlar också om att landstingen har varit medvetna om att skulle det gå bra i höstens val i september har vi socialdemokrater lovat att avveckla den fria etableringen, som innebär att läkare och sjukgym-

naster bara kan skicka räkning till landstingen. Vi återgår till den ordning som gällde tidigare och som gett oss en sjukvård i världstopp.

Vi kan också i det här sammanhanget konstatera att talet om att det skulle bli billigare med fri etablering inte äger någon giltighet. Det har visats i en mängd studier att ökade privata etableringar för sjukvården totalt innebär större kostnader, inte bara i Sverige utan också utomlands.

Avslutningsvis, herr talman, måste jag fråga Liselotte Wågö vad hon tycker är det viktigaste när det gäller hälso- och sjukvårdspolitiken. Är det läkarnas och sjukgymnasternas rätt att fritt etablera sig och skicka räkningen till landstingen eller om det är människors rätt, oavsett om man bor i Stockholm eller i Korpilombolo, att ha tillgång till läkare och sjukvård när man är i behov av det? Vilket är viktigast för Liselotte Wågö?

Anf. 48 LISELOTTE WÅGÖ (m) replik:

Herr talman! Självklart sätter vi patienten i centrum. Det sade jag i mitt inledningsanförande. Det är också viktigt för människors valfrihet att de också får välja den marknad där de vill verka. Det är viktigt för vårdgivare att få välja arbetsgivare, inte minst för kvinnor. Som Hans Karlsson känner till är sjukvården kvinnodominerad. Varför skall vi förvägra kvinnor inom sjukvården att välja arbetsgivare? Det existerar inte inom någon annan bransch i svenskt näringsliv och arbetsliv.

Hans Karlsson säger att det är viktigt att alla får tillgång till god sjukvård. Jag delar den uppfattningen. Men på vilket sätt skulle en privat etablering i Stockholm förhindra att alla får tillgång till god vård och kan välja på lika villkor? Att det skulle dränera pengar från landstingen återkommer Hans Karlsson ständigt till. Samtidigt säger han att landstingen haft för kort tid på sig att verka för att göra anpassningarna. Varför kommer man med dessa återställare nu? Varför inte låta det här systemet verka så att man får en anpassning, så att landstingen kan – så länge de skall vara kvar som sjukvårdshuvudmän – anpassa sina resurser till det de verkligen är satta att sköta. Det finns så många öppenvårdsmottagningar i dag med enkla besök på våra sjukhus som kostar tre gånger mer än ett besök kostar hos en husläkare i primärvården eller hos en privatpraktiker. Det är där vi har möjligheter att spara.

Jag anser att det är oerhört viktigt att vi nu verkligen ransonerar våra resurser inom svensk hälso- och sjukvård så att vi står färdiga att satsa på högprioriterade områden, inte minst inom äldreomsorgen, som kommer att utgöra en mycket stor utmaning framöver.

Anf. 49 HANS KARLSSON (s) replik:

Herr talman! Jag hoppas att det framgått av mitt anförande att vi socialdemokrater sätter patienten i centrum. Om inte lovar jag att över-sända ett exemplar av texten till Liselotte Wågö, så att hon kan läsa den vid lämplig tidpunkt.

Om vi tittar på de uppgifter som i och för sig inte var nya för mig men som presenterades i DN i går, ser vi att de visar på kostnaden under de åtta månader som den här utvecklingen mätts. Vi kan konsta-

Prot. 1994/95:45
19 december

Vissa privatpraktiserande läkares och sjukgymnasters etablering m.m.

tera att det blir en kostnad om ytterligare 1 miljard kronor. Låt oss då titta på vad vi kunde ha fått för den miljarden omsatt i tjänster för undersköterskor. Undersköterskorna har ju under senare år i stora grupper fått lämna sjukvården. Det har medfört att omvårdnaden på en del håll har försämrats.

4 000 undersköterskor hade kunnat få jobb och kunnat göra en god insats i sjukvården i stället för att den här miljarden spenderades på en verksamhet som inte behövs, därför att landstingen har förmåga att planera sjukvården på ett mycket bra sätt. Detta visar att problemen med ojämnt fördelade sjukvårdsresurser, läkarbrist osv. var avhjälpbara långt innan husläkarlagen och den fria etableringen trädde i kraft.

Vi är alltså, Liselotte Wågö, på rätt väg. Vi är på väg in i en situation där vi åter ser till att landstingen får kontrollen över kostnaderna och får möjlighet att planera verksamheten så att ingen grupp och ingen del av landet lämnas utanför.

Anf. 50 KERSTIN WARNERBRING (c) replik:

Herr talman! Hans Karlsson inledde med att tala om att Socialdemokraterna vill avveckla systemskiftespolitiken. Ja, det här är helt i linje med den återställarpolitik som Socialdemokraterna hela denna höst har sysslat med. Det förvånar mig ändå väldigt mycket att Socialdemokraterna är mer intresserade av återställarpolitik, av att gå tillbaka till det som var förut, än av att se till att patienten får stå i centrum och av att se till vikten av kontinuitet i vården och av att det finns läkare tillgängliga i alla områden – även långt ute på landsbygden.

Det handlar inte om att återgå till en situation där landstingspolitikerna återigen kan bestämma, som Hans Karlsson uttryckte sig. Landstingen kan ju redan i dag, enligt husläkarlagen, helt och hållet organisera det här. Det är landstingen som står för listningen. Det är landstingen som vet hur många patienter som finns inom det egna området. Det är landstingen som vet hur många husläkare som kan tillåtas utifrån det antal patienter som varje husläkare har.

Jag är alltså mycket förvånad över att man hellre sysslar med återställarpolitik än ser till att patienten står i centrum och ser till kontinuiteten och till möjligheten att ha samma läkare var man än bor. Nu talar jag enbart om husläkarsystemet. När det gäller vissa privatpraktiserande läkares och sjukgymnasters etablering har jag ju yrkat bifall till hemställan i utskottets betänkande.

Anf. 51 HANS KARLSSON (s) replik:

Herr talman! Jag noterar med tillfredsställelse att Kerstin Warnerbring och Centerpartiet har tagit sitt förnuft till fånga när det gäller den fria etableringen för specialistläkare och sjukgymnaster. Så långt är det gott och väl. Men det går inte, Kerstin Warnerbring, att påstå att landstingen med rådande ordning har full kontroll över husläkarna.

Jag vet inte hur situationen är i Kerstin Warnerbrings län. Men i Örebro län, som jag representerar, har vi en situation där vi i vissa kommuner tvingas stänga vårdcentraler och säga upp personal, därför

att privata husläkare har etablerat sig där. Det har de gjort, skulle jag vilja säga, i strid med landstingets samlade sjukvårdspolitikens intressen.

Det innebär att vi får situationer med kvalitetssänkningar och situationer där människor inte kan få den vård och behandling som de har rätt till enligt hälso- och sjukvårdslagen. Därför måste planeringsansvaret och kostnadskontrollen fullt ut återföras till landstingen.

Dessutom: Talet om att det tidigare inte skulle ha funnits möjligheter att välja sin läkare, eller att den möjligheten kommer att tas bort i och med det beslut som vi i morgon fattar i dessa frågor, är felaktigt. Det fria valet kommer att kvarstå. Landstingens möjlighet att bestämma om husläkare eller familjeläkare kommer också att kvarstå. Det handlar här helt enkelt om att återföra besluten till den nivå där de för patienterna och ekonomin bästa besluten kan fattas.

Anf. 52 KERSTIN WARNERBRING (c) replik:

Herr talman! Hans Karlsson hänvisar till att husläkarlagen inte har fungerat i hans eget landstingsområde. Men enligt lagen råder stor frihet för varje landsting att ordna så att husläkarorganisationen överensstämmer med det egna landstingsområdets behov.

Det kan inte gärna vara riksdagens fel – bara för att den beslutat om husläkarsystemet – om det här slår snett i något landsting. Självklart kan genomförandet av detta ha sina brister här och var ute i landet. Just av den anledningen menar vi att Husläkardelegationen skall inkallas. I stället för att nu abrupt förändra saker och ting i husläkarsystemet skall vi återinkalla delegationen för att verkligen utvärdera och titta på de olika landstingen för att se var misstagen har begåtts och vad de berott på. På så sätt skall vi förändra, förbättra och utveckla systemet.

Hans Karlsson påstår att det även efter ett avskaffande av detta kommer att finnas möjlighet att välja läkare och att behålla kontinuiteten. Jag skulle då vilja ge Hans Karlsson ett litet tips: Åk gärna upp till Norrland – gärna till den ort där jag är född, Hammerdal i Jämtland, där man hade en läkare kanske en vecka. Sedan var läkaren försvunnen. Så är det fortfarande på många ställen. Man får byta läkare varje gång man har behov av en sådan. Det är inte förenligt med kravet på kontinuitet och ett gott samarbetsförhållande mellan läkare och patient.

Följaktligen är det absolut bästa att behålla systemet samt att se till att det utvärderas, förändras och förbättras och att genomförandet ute i de olika landstingen fungerar.

Anf. 53 HANS KARLSSON (s) replik:

Herr talman! Dess värre tror jag att Kerstin Warnerbring inte har satt sig in i husläkarlagens alla lagrum och bestämmelser. Vad jag påstod om att privata husläkaretableringar i strid med landstingets intressen har skadat primärvården motsätter sig Kerstin Warnerbring. Hon påstår att det i så fall är landstingets fel.

Men husläkare har – om man uppfyller de krav som ställs – möjlighet att etablera sig, oavsett vad landstinget tycker, tänker eller vill. Det innebär naturligtvis att man marknadsför sig och ser till att man får över patienter på sin egen lista. Därmed tvingas landstingen att säga

Prot. 1994/95:45
19 december

Vissa privatpraktiserande läkares och sjukgymnasters etablering m.m.

upp personal på vårdcentraler. Detta har hänt i några fall i det landsting som jag väl känner till. Jag tror också att detta har hänt på andra håll ute i landet.

Detta skadar i första hand patienten. Vi har ju en ganska så väl förutbestämd summa pengar som skall räcka till vården och omsorgen. Slösar vi med de resurserna genom att tillåta en sådan extravagans som den fria etableringen, så kommer patienten i kläm. Det är alltså riksdagens och den förutvarande regeringens fel att nämnda situation råder. Det är inte enskilda landstings fel att det är så. De har ju inte möjlighet att bestämma över hur detta hanteras.

Sedan några ord om Husläkardelegationen, där jag själv ingått och som har jobbat så länge det var aktuellt att fortsätta med husläkarnas fria etablering. Av allt att döma kommer riksdagen i morgon att avskaffa denna. Därmed är det också naturligt att Husläkardelegationen slutar verka. Vårt uppdrag var att följa den fria etableringen och följderna av husläkarlagen när det gäller patienter, ekonomi osv.

Avslutningsvis vill jag säga att jag håller med Kerstin Warnerbring om att det är viktigt med valfrihet och kontinuitet. Jag är ganska säker på att om vi nu återför bestämmanderätten över sjukvårdens resurser till dem som kan det här bäst, så garanterar vi därmed möjligheten att få nämnda kontinuitet och valfrihet även i de delar av landet som tidigare inte haft sådant. Det är framför allt av omsorg om människor som bor i glesbygd som vi socialdemokrater har slagits mot den fria etableringen. Därför är vi väldigt glada över att riksdagen i morgon av allt att döma avskaffar densamma.

Anf. 54 CHATRINE PÅLSSON (kds) replik:

Herr talman! Jag vill, i likhet med Kerstin Warnerbring, säga att min replik handlar om husläkarlagen, eftersom vi också ställer upp på utskottets majoritets yrkande när det gäller den fria etableringen i övrigt.

Jag vill börja med att säga till Hans Karlsson att det var för att den socialdemokratiska sjukvårdspolitiken inte fungerade i primärvården som förslaget om husläkarlagen kom. Hade primärvården fungerat, hade säkert inte den lagen kommit, och det är viktigt att notera.

Jag vill börja med att fråga Hans Karlsson: Vad finns det för anledning att tro att den socialdemokratiska politik som senast misslyckades när det gäller primärvården skulle lyckas om man återinförde den i dag?

När det gäller hur husläkarlagen har fungerat i olika län kan jag tala om att i Kalmar län, som jag kommer från, fungerar den bra. Man har haft en del bekymmer, men problem är ju till för att lösas. Det kan man också göra med litet god vilja.

När man nu går ut bland människor och frågar – vilken partitillhörighet de än har, även socialdemokrater – säger de att det säkert inte kommer att bli så stor skillnad när det gäller hur det kommer att fungera i vårt län om husläkarlagen avskaffas. Det är väl ett ganska gott betyg för att det fungerar.

Sedan till den fråga som jag många gånger har tänkt att jag skulle få möjlighet att ställa till Hans Karlsson. Man säger gång på gång att det är den borgerliga regeringens fel att personal har fått sägas upp i vården. Jag undrar: Var finns de miljarderna i det socialdemokratiska budgetförslaget som ger ett tillskott till vård och omsorg? Det skulle jag vilja ha svar på.

Anf. 55 HANS KARLSSON (s) replik:

Herr talman! När det gäller den miljard som Chatrine Pålsson efterfrågar finns den beskriven i gårdagens Dagens Nyheter. Där finns att läsa om hur de här pengarna fördelar sig och vad man skulle kunna få i stället för att slösa med dem på det sätt som den fria etableringen har inneburit. Där är svaret.

Jag såväl som Chatrine Pålsson vet att genom en aktiv oppositionspolitik från oss socialdemokrater har många av de uppsägningar som stått för dörren inom hälso- och sjukvården kunnat skjutas på framtiden. Men det är inte den borgerliga regeringens förtjänst att så har blivit fallet. Det beror på att vi mycket tydligt har pekat på det fullständigt felaktiga i att skicka ut människor i arbetslöshet när de behövs inom sjukvården.

Sedan kan man säga att det på något sätt känns bra, Chatrine Pålsson, att folket nere i Kalmar län tror att det inte kommer att bli någon förändring när vi tar bort husläkarlagen och det som till den hör. Det visar väl om något också på att husläkarlagen som sådan var ett onödigt påfund. Inte minst gäller det naturligtvis frågan om fri etablering. Det är det som har inneburit att det blivit ökade sjukvårdskostnader och belastningar i fråga om sjukvårdens möjlighet att fullfölja sina uppgifter.

Anf. 56 CHATRINE PÅLSSON (kds) replik:

Herr talman! Hans Karlsson tror att det var ett onödigt påfund eftersom det fungerade bra. Så är det ju inte. Det fungerade inte innan husläkarlagen kom, inte i Kalmar län heller. Det betyder att man ibland behöver ta till lagar för att rätta till brister.

Men jag vill ändå fråga Hans Karlsson: Är det bara den miljarden som det talas om i Dagens Nyheter som Socialdemokraterna har att lägga på vård och omsorg? Kommer landsting och kommuner att få mer pengar nästa år?

Gång på gång har vi kritiserats, både den borgerliga regeringen och för att inte tala om vi kristdemokrater, för att vi inte har haft tillräckligt fulla kassakistor att ge ur till vård och omsorg. Vi har närmast varit kriminella som har sett till att det inte har funnits resurser i tillräcklig mån. Jag måste få ett besked: Finns det ytterligare pengar som kommuner och landsting kan vänta? Behovet är ju stort.

Socialdemokraternas första devis, God och trygg vård till alla, är vi överens om. Men ibland har vi litet olika synsätt på hur vi når det målet.

Prot. 1994/95:45
19 december

Vissa privatpraktiserande läkares och sjukgymnasters etablering m.m.

Anf. 57 HANS KARLSSON (s) replik:

Herr talman! Jag har naturligtvis full respekt för att kds och Chatrine Pålsson har en annan väg till det här målet. Det är det som politiken handlar om. Det tycker jag inte att vi behöver polemisera kring.

Till frågan om resurser till hälso- och sjukvården. Chatrine Pålsson vet mycket väl att det inte finns några ytterligare resurser att ge till hälso- och sjukvården i dagens läge. Det vi socialdemokrater däremot gör är att vi talar om att vi inte skall göra några nya besparingar i hälso- och sjukvården och heller inte i kommunernas verksamhet. Det är en tydlig signal.

Om den förra borgerliga regeringen hade fått fortsätta var nya besparingar väl utstakade, mångmiljardbelopp från hälso- och sjukvården skulle fylla de svarta hål som uppstod i statens budget och statens finanser under den förra mandatperioden.

Genom att nu säga att det är slut med den här typen av politik slår vi in på en väg som innebär att vi skall sanera statens finanser. Vi skall göra det på ett sådant sätt att vi skyddar verksamheterna i första hand. Det innebär att hälso- och sjukvården kommer att ha mycket stor nytta av att det blev ett regeringsskifte, och att vi därmed också kan säkerställa vården och omsorgen på den nivå som de nuvarande resurserna räcker till för.

Anf. 58 STIG SANDSTRÖM (v):

Herr talman! Jag vill instämma i Hans Karlssons inledningsanförande. Jag håller med till hundra procent.

Jag vill också yrka bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Jag vill tackla den här frågan mer från ett verksamhetsperspektiv. Jag kommer från landstinget, där jag har varit ledamot i 18 år, och är ny i riksdagen. Min erfarenhet av den svenska riksdagen, regeringen och centralbyråkratin i Stockholm är att vi ofta har retat oss på beslut som har fattats centralt. Vi har ibland framfört att det nog är Stockholmsperspektiv på många frågor.

Men aldrig någonsin tidigare i vårt landsting har vi reagerat så starkt som när husläkarlagen kom. Samtliga sju partier i vårt landsting ställde sig negativa till denna husläkarlag. Det inkluderade Folkpartiet, med dess landstingsråd.

Anledningen till det var bl.a. att vi var på god väg att införa ett husläkarsystem sedan ett par år tillbaka. Vi hade planer för hur det skulle läggas upp. Valfrihet har vi alltid tillämpat i vårt landsting, det fria valet av vårdcentral och det fria valet av läkare. Det har framförts andra tankegångar här, som jag inte förstår.

Planerna utgick från våra förutsättningar, och sedan kom den här lagen som en kalldusch. Det allmänna omdömet var att den var krånglig, den var byråkratisk och den var läkarfixerad. Allt tal om att det inte skulle vara något problem med lagen vill jag bestämt avvisa. Det var bl.a. konflikter mellan läkare och distriktssköterskor. Områdesansvaret och hela den delen innebar väldiga diskussioner och möten inom landstinget. Dessutom var den fördyrande. Det var väl i stort sett huvudkritiken.

Ovanpå detta kom förslaget om den fria etableringsrätten. Jag kan säga att det var ungefär samma motstånd där. Möjligen höll Moderaterna med om att det var bra. Kritiken kan man sammanfatta ungefär på det här viset:

De här systemförändringarna driver upp kostnaderna. Det är naturligtvis orimligt att ge en grupp sjukvårdsproducenter, eller vårdgivare som Liselotte Wågö kallar dem, fri dragningsrätt på försäkringskassans pengar, medan den offentliga sjukvården dignar under sparbeting och hårda anslagskrav. Man talar om fri konkurrens i andra sammanhang, men här är det precis tvärtom.

Ett annat skäl är att den sjukvård som de privatpraktiserande läkarna bedriver endast till en viss del kan avlasta bassjukvården, eftersom behoven är oändliga. Även om de tar över en viss del, finns det ändå sängar och vårdplatser i den offentliga sjukvården. Det finns alltid behov av sjukvård. Det går inte att spara i den ena änden bara för att man ökar i den andra. Det finns inget sådant samband. Det är en av förklaringarna till de miljardförluster som Hans Karlsson tog upp och som Dagens Nyheter redovisar.

Sedan har vi en annan kostnadsfördyrande faktor. Det är att vi inte har råd med två ekonomiska styrsystem inom sjukvården. Det driver naturligtvis upp kostnaderna om vi skall köra parallellt.

Det sägs också alltid att konkurrens skall förbilliga. Men det behöver inte alls vara så i alla sammanhang, framför allt inte inom sjukvården. Det är möjligt att det kunde fungera så länge läkarna var vanliga hantverkare, på 1800-talet och början av 1900-talet.

Men inom sjukvården har det skett en väldig förändring. Hantverksyrket har försvunnit, och läkarkåren har proletariserats, läkarna har blivit löntagare. Skälet till detta är ganska enkelt. Sjukvården kostar mycket pengar. Det blir en väldig kapitalkoncentration, och det är orimligt att tänka sig att enskilda läkare skall kunna bygga upp allt vad som krävs för att bota patienter. Det gäller röntgenutrustning, laboratorieprover osv. Inte ens varje sjukhus kan i dag köpa in t.ex. en njurstenskross, en magnetröntgenkamera eller utrustning för tithålsoperationer. Det är stora kostnadskrävande saker. För detta krävs inte konkurrens utan samverkan. Sjukvården har alltid varit känd för samverkan mellan yrkesgrupper, mellan sjukhus och mellan olika vårdgivare. Det är naturligtvis den vägen vi skall slå in på i stället för allt tal om konkurrens. Det är samverkan som också gör den svenska sjukvården så kostnadseffektiv jämfört med andra länder som har marknadsutsatt sjukvård.

Sedan över till detta med valfriheten. Den har naturligtvis alltid ett pris. Den är inte gratis. Vem skall betala den? Är det glesbygdssborna på bekostnad av storstadsbefolkningen eller är det de svagaste bland de sjuka som inte kan utnyttja valfriheten och som inte känner till utbudet? Det fria läkarvalet är ju till stor del en lyxreform som inte riktar sig till de hårdast drabbade grupperna.

Avslutningsvis är det kanske starkaste argumentet att den går helt på tvärs mot Prioriteringsutredningen som är bland de bästa aktstycken som den förra regeringen har tagit fram. Prioriteringsutredningen säger

klart att när man skall prioritera och satsa på sjukvård, skall man i första hand utgå från människovärdesprincipen, i andra hand från behovs- eller solidaritetsprincipen och i tredje hand från effektivitetsprincipen. Däremot avvisas starkt efterfrågeprincipen, dvs. att man avvisar köpa-sälj-system och gynnande av den enskildes valfrihet eller rättare sagt den starkes valfrihet.

Vi ser från Vänsterpartiets sida med tillfredsställelse på att även denna s.k. reform går i graven.

Anf. 59 LISELOTTE WÄGÖ (m) replik:

Herr talman! Stig Sandström säger att vi inte har råd med två parallella ekonomiska system. Jag antar att han menar att vi inte kan ha två finansiella vägar för att finansiera svensk sjukvård. Jag delar fullständigt den uppfattningen. Jag tycker inte att vi fortsättningsvis har råd med dels landstingen, dels ett annat system. Vi skall naturligtvis ersätta landstingens och försäkringskassans pengar med en allmän obligatorisk sjukvårdsförsäkring, solidariskt finansierad, dvs. alla skall vara med och betala. Det är naturligtvis så man skall göra för att komma till rätta med det hela.

Stig Sandström tog upp bristen på resurser inom den slutna vården. Det är ju precis det som är skälet till att vi nu måste sätta oss ner och undersöka vilken vård som i dag bedrivs inom den dyra slutna vården som med stor fördel kan bedrivas inom den privata vården för att förbilliga och för att möjliggöra resurser just för sådana satsningar som är prejudicerade till den slutna vården och som de där måste ha för att bedriva en högkvalitativ vård. Det är det som är skälet till att vi måste vidta åtgärder för att förbilliga den svenska sjukvården. Det gör vi genom att tillåta flera aktörer på marknaden.

Jag vill bara säga till Stig Sandström: Om Stig Sandström går ut till svenska folket och säger att det fria valet är en lyxreform, så är jag övertygad om att han får svar på tal.

Anf. 60 STIG SANDSTRÖM (v) replik:

Herr talman! För att undvika missförstånd vill jag säga att vi i stor utsträckning vill behålla husläkarsystemet men under helt andra premisser. Jag nämnde tidigare att vi i vårt landsting redan för ett par år sedan var på väg att bygga ett system med fritt läkarval. Det kan vi naturligtvis inte ta bort, för det är ju viktigt för befolkningen.

Jag nämnde detta med två parallella ekonomiska system. Vi vill återgå till det svenska klassiska välfärdssystemet. Vi vill avskaffa köpa-sälj-system, konsulter, privatiseringar osv. som vi tycker är främmande element. Det är där vi skall rensa bort och inte det som är bra.

Vi vet att det är brist på resurser, eftersom pengarna fattas. Men vi vet också var behoven finns, framför allt inom omvårdnaden. De stora bristerna finns ju inom äldre vården och sjukhemmen. De stora problemen finns inte inom den lättare sjukvården. Där kan man lösa problemen på annat sätt.

Anf. 61 LISELOTTE WÅGÖ (m) replik:

Herr talman! Vilket system skall ni ha, Stig Sandström? Jag var ledamot i utredningen HSU 2000 där jag träffade ett antal landsting. Alla med någon så när aktning hade ju förslag till en modell när de kom hit till Stockholm. De som inte hade modellen färdig när de åkte hemifrån försökte fixa ihop en modell på flygplanet hit. Vilken modell skall ni ha? Vilken organisation skall vi ha? Vad är den svenska välfärdsmodellen inom sjukvården? Vilken finansiering skall vi ha i framtiden för att kunna möta dessa utmaningar som vi står inför inom svensk sjukvård.

Stig Sandström säger att det är inom äldre vården som vi måste se till att behoven kommer fram. Varifrån skall vi ta pengarna? Var skall vi hitta pengarna, om vi inte mycket kritiskt granskar den sjukvård som vi har i dag. Stig Sandström är landstingspolitiker från början. Har Stig Sandström sett hur en öppenvårdsmottagning på ett sjukhus ser ut en fredagseftermiddag? Personalen finns där, men det finns inga patienter. Det är dyrt det. Den här typen av vård med öppenvårdsmottagningar som inte nödvändigtvis behövs för uppföljning av den slutna vården kan med fördel bedrivas inom den privata vården. Det blir bättre, effektivare och billigare och vi får resurser över till det som vi verkligen behöver prioritera inom svensk sjukvård.

Anf. 62 STIG SANDSTRÖM (v) replik:

Herr talman! Liselotte Wågö efterfrågar min modell och refererar till att alla andra haft modeller. Ja, jag känner till dessa modeller: Bohusmodellen, Sörmlandsmodellen, Dalamodellen, Stockholmsmodellen osv. Det finns köpa-sälj-modeller överallt, och alla har de misslyckats. Det är den typen av köpa-sälj-system som jag menar att vi skall komma ifrån och i stället återgå till den gamla hederliga svenska välfärdsmodellen som vi hade innan vi började med dessa experiment och omorganisationer.

Sedan pengarna; varifrån skall vi ta dem? Liselotte Wågö sade ju nyss att de skulle finansieras solidariskt. Det anser jag också. Solidariskt innebär för mig att de skall tas ut skattevägen helt enkelt. Vi får ta fram de pengar som behövs för att klara äldre vården och omvårdnaden. Så enkelt är det.

Anf. 63 KERSTIN WARNERBRING (c) replik:

Herr talman! Stig Sandström uppehöll sig i sitt anförande vid framför allt privatläkarnas och sjukgymnasternas fria etableringsrätt. Detta har jag ingen anledning att argumentera om.

Men Stig Sandström sade en sak som föranleder mig en fråga. Han sade att under sina tolv år som landstingspolitiker hade han alltid tyckt väldigt illa om Stockholmsperspektivet som har varit förhärskande i de flesta frågor. Då måste jag nu fråga Stig Sandström: Varför skall då hushållarsystemet avvecklas när det i allra högsta grad har visat att det har ett perspektiv på hela landet? Det har ju blivit en helt annan situation för patienterna ute i glesbygderna. Tillgängligheten till läkarna har förbättrats för patienterna. Framför allt har man nu möjlighet att få en

mycket större kontinuitet och behöver inte byta läkare en gång i veckan. Varför skall då detta avvecklas?

Anf. 64 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Om Stig Sandström begär replik reser han sig upp. Det går inte att se om han bara sitter och viftar med fingret.

Anf. 65 STIG SANDSTRÖM (v) replik:

Herr talman! Jag har inte alltid tyckt illa om Stockholmsperspektivet utan i vissa situationer, t.ex. när det gäller ÄDEL-reformen men kanske även husläkarlagen när det gäller t.ex. områdesansvaret som spelar mindre roll i en storstad som Stockholm. Men ute i ett län och ett landsting, där det kanske inte finns så många läkare, kan det spela väldigt stor roll att de också har ett områdesansvar som något så när överensstämmer med distriktssköterskans, exempelvis för samarbetets skull.

Anf. 66 KERSTIN WARNERBRING (c) replik:

Herr talman! Jag kan bara konstatera att varken Socialdemokraterna eller Vänstern har några argument för att husläkarsystemet skall avvecklas. Båda partierna konstaterar bara att man skall återgå till det som vi hade innan. Det som vi hade innan har visat sig inte fungera. Varför skall vi nu återgå till detta, när vi äntligen har uppnått kontinuitet och förbättringar på så många olika områden? Låt oss behålla husläkarsystemet och inkalla Husläkardelegationen för att förbättra, nyanseera och utveckla systemet i stället för att avveckla det.

Anf. 67 STIG SANDSTRÖM (v) replik:

Herr talman! Kerstin Warnerbring sade återigen att vi inte har några argument. Men jag tycker att både Hans Karlsson och jag har framfört många argument. Jag vet inte vilka argument som krävs egentligen.

Vi tycker att landstingen kan få behålla husläkarsystemet, för det är inte där det brister. Men däremot tycker vi att husläkarlagen skall bort, för den är ett stort hinder för att utveckla bra husläkarsystem.

Anf. 68 KERSTIN HEINEMANN (fp):

Herr talman! I den gemensamma borgerliga motionen har vi argumenterat mot förslaget att ge landstingen vetorätt när det gäller privata husläkares rätt att etablera sig på lika villkor och att få konkurrera med de av landstinget anställda läkarna. Jag kan bara instämma i Kerstin Warnerbrings och Chatrine Pålssons mycket förnämliga argumentering för bibehållande av husläkarlagen.

I motion So23 tar vi upp regeringens förslag till ändringar i lagarna om läkarvårdsersättningar och ersättningar till privata sjukgymnaster, och vi yrkar avslag på dessa förslag till ändringar.

Herr talman! Det finns en stor enighet om att sjukvården skall finansieras gemensamt. När det gäller anställningsformer är oenigheten desto större. För Socialdemokraterna och Vänsterpartiet gäller en mycket restriktiv syn på vårdpersonalens möjligheter att bedriva vård

och att få ersättning för vårdinsatser annat än som anställda. Det ses snarast som enbart ett hot.

Socialdemokraterna hävdar ofta att etableringsfriheten för specialläkare och sjukgymnaster enbart handlar om en frihet för dessa yrkesgrupper och att det inte har något med medborgarnas valfrihet att göra. Detta är i grunden felaktigt. Om en läkare eller en sjukgymnast inte har möjlighet att etablera sig och att få ersättning för detta på likartade villkor som landstingets personal har, så har självfallet inte patienten möjlighet att välja dessa vårdgivare annat än med stora ekonomiska uppoftningar. Vi kommer alltså tillbaka igen till det som existerade innan den borgerliga regeringen gav möjlighet för alla att kunna välja läkare och sjukgymnast, dvs. att det är storleken på plånboken som bestämmer graden av valfrihet.

Detta är mycket allvarligt från patientens synpunkt. Som exempel vill jag lyfta fram de privatpraktiserande sjukgymnasterna. Först och främst uppfyller de de krav på utbildning som ställs, och de har ofta också ytterligare specialistutbildning, vilket gör att de tar hand om speciella patientgrupper, t.ex. reumatiker eller ryggpatienter. På många orter i landet utför de en stor del av rehabiliteringsarbetet. Upphävs de privatpraktiserande sjukgymnasternas möjligheter att ge vård blir många patienter som inte har råd att betala lidande. I flera landsting uttalas i dag att tillhandahållande av sjukgymnastik inte tillhör landstingens åtagande. Man ställer sig mycket avvisande till att skriva vårdavtal med sjukgymnaster. Det skulle, herr talman, vara intressant att från ansvarigt socialdemokratiskt håll få en kommentar till detta agerande.

Beslutet om fri etablering var förbundet med en hel del krav som utgjorde en avvägning mellan å ena sidan önskemålen om totalkostnadskontroll och å andra sidan önskemålen om ökad frihet och konkurrens. På nästan alla områden, och även inom sjukvården, innebär en ökad konkurrens en stimulans till förnyelse. Detta finns det många exempel på. Bland de första exemplen var tillkomsten av City-Akuten i Stockholm. Få kan väl i dag förneka att tillkomsten av City-Akuten kom att stimulera utvecklingen inom öppenvården utanför sjukhusen. Och jag har tidigare nämnt de privata sjukgymnasterna som också har påverkat utvecklingen.

Herr talman! Den proposition som nu föreligger innebär att landstingen återigen skall ha total kontroll över de gemensamma medlen. Det är landstingen som väljer läkare och sjukgymnast åt befolkningen, inte den enskilde själv. Än mer anmärkningsvärt är att propositionens förslag tydligen syftar till att de sedan länge gällande möjligheterna till s.k. ersättningsetablering och till en friare etablering i stödområdena skall avskaffas. Detta innebär en ännu större minskning av konkurrensen och valfriheten än den som Socialdemokraterna hotade med i valrörelsen.

Utöver detta har regeringen uttalat att den senare kommer att lägga fram förslag om att försäkra villkoren för dem som i dag är verksamma som privata husläkare, privata övriga specialister och privata sjukgymnaster. Försämringen synes t.o.m. handla om att de privatpraktiserande

Prot. 1994/95:45
19 december

Vissa privatpraktiserande läkares och sjukgymnasters etablering m.m.

vårdgivarna som inte får eller som inte vill teckna avtal med landstinget helt skall berövas rätten till ersättning med allmänna medel för de vårdinsatser som görs.

Eftersom de i propositionen framförda ändringsförslagen innebär oacceptabla försämringar för patientens valfrihet och kommer att leda till att det fortsatta effektiviseringsarbetet inom sjukvården försvåras bör propositionen i sin helhet avslås.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1, 2 och 4.

Anf. 69 HANS KARLSSON (s):

Herr talman! Inledningsvis vill jag peka på att Socialdemokraterna och Folkpartiet egentligen står väldigt nära varandra när det gäller synen på sjukvården. Men, som Kerstin Heinemann säger, det är alldeles riktigt att när det gäller frågan om hur den skall organiseras, om den skall bedrivas i offentlig regi eller om den skall bedrivas med fria etableringar, skiljer vi oss åt. Sannolikt är det så att om vi får tillfälle att diskutera och pröva våra argument landar vi nog ändå ganska nära varandra.

Så över till frågan om etableringen och vad det har blivit av den. Vi kan nu se resultatet hur privatläkarna flockas i storstäderna och de befolkningstäta områdena och hur sjukvårdskonsumtionen påverkas av tillgången på privata etableringar. Därmed ökar också kostnaderna. Det finns alltså inget annat sätt att ha en totalkostnadskontroll för sjukvårdshuvudmännen än att man disponerar över de samlade etableringarna och de samlade ekonomiska medlen.

Jag kan inte se att detta skulle vara något bekymmer, om det nu inte är så att det är privatläkarna och de privata sjukgymnasterna som är mer angelägna än patienterna. Kerstin Heinemann kan kanske tala om var hon och Folkpartiet står i det sammanhanget.

Sedan över till detta med hur etableringar kommer att hanteras. Precis som jag tidigare sade har regeringen aviserat att man tänker återkomma med en proposition om hur sjukvården skall utvecklas och på vilket sätt som etableringarna skall hanteras. Men en sak är helt klar, nämligen att ingen etablering som är viktig och angelägen kommer att avskaffas. De enda som kommer att ifrågasättas är naturligtvis de som inte fyller ett behov och som enbart leder till att kostnaderna rusar i höjden på det sätt som man i Dagens Nyheter i går berättade om. Det är viktigt att sjukvårdshuvudmännen får möjlighet att diskutera hur dessa etableringar skall hanteras i fortsättningen.

Anf. 70 KERSTIN HEINEMANN (fp):

Herr talman! Det är intressant att höra att Hans Karlsson räknar med att en stor del av dem som i dag är privat etablerade och som utför sådan verksamhet som tydligen är acceptabel för Socialdemokraterna antagligen skall få vara kvar. Helt andra signaler hörs från flera landsting i dag.

Jag tog upp frågan om sjukgymnasterna, men jag fick inte något riktigt svar på den, annat än att det inte var landstingets ansvar. Då lär väldigt många privata sjukgymnaster få ställa in sin verksamhet.

Det har ju alltid varit så att privatläkarna har flockats i storstäderna. Vi har ju haft privata etableringar tidigare, och detta kan vara svårt att råda bot på. Samtidigt blir jag alltid lika förvånad när man talar mot den privata etableringen, att den skulle vara så kostsam. Aldrig någon hör man från motståndarna att de privata vårdgivarna faktiskt gör en värdefull vårdinsats.

Prot. 1994/95:45
19 december

Vissa privatpraktiserande läkares och sjukgymnasters etablering m.m.

Anf. 71 HANS KARLSSON (s):

Herr talman! Det är naturligtvis många av de privata etableringarna som gör en värdefull vårdinsats. Jag har inte sagt någonting annat vid något tillfälle i dagens debatt. Men de etableringar som sker skall ske på ett sådant sätt att de ingår i den samlade sjukvårdens planering och inte går emot sjukvårdens intressen. Det är ju det som har skett på många håll, t.ex. i Stockholm, Göteborg och Malmö, och som har drivit kostnaderna i höjden.

Då måste man ställa sig frågan: Har vi råd med denna form av lyx som det innebär att ha en våldsamt överetablering av privata läkare i storstäderna? Jag vet inte om jag tolkade Kerstin Heinemann rätt på den punkten, att hon tycker att detta är värt priset. I så fall är det bara att beklaga alla de människor, som bor i de mer glest befolkade delarna av landet, och som av det skälet inte kan få den vård och omsorg som de behöver. Det rör sig kanske om äldre som har särskilt stora behov av vård och omsorg, men som inte kan få det, eftersom vi i stället skall tillåta lyxkonsumtion i storstäderna.

Avslutningsvis när det gäller hur många etableringar som skall få vara kvar har vi för det första ännu inte sett regeringens proposition. För det andra är det naturligtvis sjukvårdshuvudmännen ute i landet som får se på de samlade resurserna och det samlade behovet. Det är ju detta som måste avgöra. Det är det beklagliga med den ordning som den borgerliga regeringen införde, att det inte längre är sjukvårdshuvudmännen som har greppet över utvecklingen utan det är andra intressen.

Anf. 72 KERSTIN HEINEMANN (fp):

Herr talman! Det är en mycket liten del av den totala kostnaden för vården som utgörs av ersättning till de privata läkarna och sjukgymnaserna. I och med husläkarlagen blev det fler etableringar. I mitt hemlän är det många av landstinget anställda distriktsläkare som har etablerat sig. Varför har man gjort det? Jo, därför att man på det viset får en bättre möjlighet att arbeta på det sätt som man vill arbeta. Man kan ge en bättre service till patienterna än vad man hade möjlighet att göra inom landstingets mycket reglerade och trånga system.

Jag tycker att den biten är värd pengarna, eftersom detta i första hand har tillfallit patienterna.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 20 december.)

11 § Bidrag för information om Sverige i samband med världsmästerskapen i friidrott i Göteborg år 1995

Föredrogs

Kulturutskottets betänkande 1994/95:KrU7

Bidrag för information om Sverige i samband med världsmästerskapen i friidrott i Göteborg år 1995 (prop. 1994/95:110)

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 20 december.)

Kårobligatoriet

12 § Kårobligatoriet

Föredrogs

Utbildningsutskottets betänkande 1994/95:UbU5

Kårobligatoriet (prop. 1994/95:96)

Anf. 73 TOMAS HÖGSTRÖM (m):

Herr talman! Propositionen om att kårobligatoriet skall bibehållas är en i raden av s.k. återställare från regeringen. Förslaget innebär att det även i fortsättningen skall vara tvingande att vara medlem i studentkår eller motsvarande. Riksdagens tidigare beslut om kårobligatoriets upphörande skulle därmed rivas upp.

Motivet sägs vara att kårobligatoriet är en förutsättning för studenter att på oförändrad nivå utöva inflytande över beslut som gäller universitetens och högskolornas utbildning och övrig verksamhet. Det sägs likaledes vara en förutsättning för studenterna så att de själva kan forma sin studentsociala verksamhet.

Motivet för regeringen och utskottsmajoriteten att riva upp beslutet om att avskaffa kårobligatoriet är alltså rent praktiskt. Resonemanget bygger på inställningen att ett obligatoriskt medlemskap är en förutsättning för arbetet i studentkårerna.

Låt mig säga att jag inte delar denna inställning. Det är en demokratisk rättighet att slippa vara medlem i studentfackliga organisationer. I avvägningen mellan praktiska och principiella skäl i detta fall måste de principiella skälen väga tyngre.

Visst är det viktigt att studenterna kan utöva inflytande och sköta sin studentsociala verksamhet, men det kan ske även om medlemskapet är frivilligt. Det är en fråga om hur man organiserar och bygger upp arbetet. Även i en framtid med frivilligt medlemskap kommer det vara intressant för studenter att tillhöra studentkårer.

Studentkårerna är i stor utsträckning åsiktsorganisationer. Detta faktum är i sig ett tillräckligt skäl för att föreningsfriheten skall gälla på detta område.

Jag yrkar därför bifall till reservationen.

Fru talman! Folkpartiet liberalerna har vid sitt landsmöte tagit klar ställning mot kårobligatoriet. Vi har sagt att eftersom ett avskaffande får effekter bl.a. för den studiesociala servicen och verksamheten skall avvecklandet ske på ett ansvarsfullt sätt. Kårer och nationer skall ha villkor som gör att dessa kan fullgöra viktiga funktioner gentemot studenterna.

När högskolorna genom högskolelagen 1992 fick ökad frihet i vad gäller studieorganisation, utbildningsutbud, antagning av studenter, inrättande av professurer m.m. blev det obligatoriska medlemskapet för studenterna i en kår något märkligt.

Fru talman! Kårobligatoriet har successivt utvecklats ur student-sammanslutningar sedan 1700-talet. Ursprungligen var de nödvändiga för att hjälpa fattiga studenter att få mat och husrum. De bidrog också till samhörighet mellan studenterna som i årtal var borta hemifrån för att kunna läsa i t.ex. Lund eller Uppsala.

I dag tas detta obligatorium för givet och som en garant för student-inflytande.

Obligatoriet har varit aktuellt flera gånger här i riksdagen. Beslut om avskaffande har fattats tidigare. Det har också tagits bort tidigare. Våren 1993 fattade vi senast beslut om ett principiellt avskaffande. Då fastslog riksdagen principen att från den 1 juli 1995 skulle det inte vara obligatoriskt att tillhöra en kår för att få läsa vid en högskola. Tiden mellan det principbeslutet och det praktiska genomförandet skulle ägnas åt att ge studenter, högskolor och staten råd om för att finna former för att behålla de positiva inslagen i arbetet.

Bakgrunden till beslutet var ett värnande om föreningsfriheten, som är en av de grundläggande fri- och rättigheterna. Tillsammans med yttrandefriheten är den inskriven i regeringsformen. Även om det har ansetts att kårobligatoriet faller utanför grundlagens tillämpning kan det ifrågasättas av principiella skäl.

Beslutet innebär inte att studenterna inte skall ha inflytande – tvärtom. Jag anser att studenter som själva väljer att delta i utbildningsbevakning och socialt arbete på sin högskola kommer att göra det med ökad legitimitet och med ökat engagemang. I dag deltar högst 20 % av studenterna i kårvalen. På vissa orter är andelen så låg som 13 %.

Det finns all anledning att starkt ifrågasätta legitimiteten i SFS ursinniga arbete för att behålla obligatoriet. Samtliga politiska studentförbund är överens om att obligatoriet bör avskaffas. Det gäller också flera stora kårer som inte är medlemmar av SFS, främst av det skälet att SFS har tagit ställning för ett behållande av obligatoriet.

Skälen för riksdagens beslut gällde alltså i huvudsak principen om föreningsfrihet. Den s.k. negativa föreningsfriheten är grundläggande för ett demokratiskt samhälle och innebär enligt regeringsformen ett skydd mot att genom tvång tillhöra politisk sammanslutning, trossamfund eller annan sammanslutning för åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat hänseende.

Riksdagen ansåg också att vissa uppgifter som kårerna tagit ansvar för är viktiga och att ett avskaffande av obligatoriet inte får medföra en

försämring för studenterna. Studiebevakning, dvs. en bevakning av att utbildningarna håller hög kvalitet, är ett område där studenterna har gjort stora insatser. Det kommer att vara lika viktigt, om inte viktigare, i fortsättningen. Enligt mitt sätt att se finns det ingen motsättning mellan högskolorna och studenterna i den frågan. Båda parter är lika allvarligt engagerade. Därför är båda angelägna om att utbildningsbevakningen skall utvecklas. Den skall dock bygga på samverkan och samarbete.

Riksdagen underströk också vid sitt beslut att det finns betydande sociala och kulturhistoriska värden i nationshusen i Lund och Uppsala och att de även i fortsättningen skall användas för studenternas verksamhet. Därmed är det inte självklart att det är Uppsalas och Lunds studenter som skall finansiera detta så att dessa värden kan bestå. Här borde staten gå in, liksom när det gäller andra kulturhistoriska byggnader, och stödja ägarna.

Fru talman! Till sist vill jag säga att Socialdemokraterna delade den principiella inställningen 1993. I en reservation ansåg man dock att de praktiska och ekonomiska effekterna måste vara klara innan ett beslut kan fattas. Nu visade det sig att när principerna skall omsättas till handling får principerna vika.

Jag menar att det finns fyra slutsatser att dra av detta. Vilket beslut vi än kommer att fatta i dag är för det första kårobligatoriet ett ingrepp i föreningsfriheten. Tvångsrekrytering leder för det andra inte till största möjliga engagemang bland studenterna. För det tredje är det möjligt att bedriva studentfackligt arbete med hög ambitionsnivå utan obligatorium. För det fjärde finns det praktiska, främst ekonomiska, svårigheter, men det kan inte tas som en anledning för att behålla obligatoriet.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservationen och avslag på hemställan i betänkandet.

Anf. 75 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Fru talman! Man kan väl utan överdrift påstå att det är något av en surdeg som vi i dag debatterar i riksdagen. Frågan om studenternas obligatoriska anslutning till studentkår, det s.k. kårobligatoriet, har stötts och blötts i snart 20 år i utskott och kammare. Efter varje ny utredning och efter praktiskt taget varje beredning i Utbildningsdepartementet har slutsatsen blivit att kårobligatoriet, trots vissa principiella invändningar som kan resas mot detsamma, är det mest verkningsfulla instrumentet för att säkra studenternas självförvaltning och självbestämmande vid universitet och högskolor.

Så här resonerade t.ex. den folkpartistiske utbildningsministern Jan-Erik Wikström i budgetpropositionen 1979, sedan han i november 1978 upphävt ett av riksdagen fattat beslut om avveckling av kårobligatoriet: "Ett avskaffande av det obligatoriska medlemskapet skulle därför, oavsett vilket alternativ som väljs, medföra en betydande nedtrappning av organisationens verksamhet med följd att den studerandefackliga bevakningen allvarligt försvagas och att den sociala servicen kraftigt försämras."

Det var då det, Margitta Edgren. Det är faktiskt i stort sett samma betänkligheter som i dag kan anföras mot en avveckling av kårobligatoriet.

Den borgerliga riksdagsmajoriteten beslutade i juni 1993 att avskaffa obligatoriet fr.o.m. den 1 juli 1995. Socialdemokraterna reserverade sig mot beslutet med motiveringen att riksdagen först borde få ta ställning till en konkret plan över hur en avveckling skulle gå till. En sådan plan borde enligt vår uppfattning bl.a. innehålla förslag till hur de studerande på rättvisa och jämlika grunder skall vara representerade i olika organ inom högskolan och hur val till dessa organ skall förrättas. Vi menade vidare att formerna för den fortsatta driften av studentbostäder och samlingslokaler noggrant borde analyseras och att en ekonomisk kalkyl för kårobligatoriets avveckling skulle presenteras för riksdagen innan slutgiltigt beslut fattades i frågan. Vi ansåg också att det var en skyldighet för regeringen att redovisa hur stor del av den beräknade kostnaden som staten var beredd att svara för vad gäller studentfacklig och studiesocial verksamhet, liksom lokalförsörjning m.m.

Också utbildningsutskottet förutsatte i sitt betänkande 1992/93:UbU14 att regeringen skulle lägga fram förslag till riksdagen om de ekonomiska konsekvenserna av en avveckling av obligatoriet. Vi var eniga på den punkten.

Kommittén för avveckling av kårobligatoriet, den s.k. KAK-kommittén, utredde på regeringens uppdrag konsekvenserna av en avveckling. Men direktiven omfattade bara utbildningsbevakningen, i snäv bemärkelse, samt val av studentrepresentation. De studentfackliga och studiesociala frågorna, som Margitta Edgren talade sig varm för, lämnades helt utanför utredningen. Folkpartiet satt med i den regeringen men satt tydligen inte med i Utbildningsdepartementet. Det har faktiskt även många andra frågor inom utbildningspolitiken visat. Att de studiesociala frågorna lämnades utanför är ganska märkligt mot bakgrund av utbildningsministerns uttalanden i proposition 1992/93:169. I den slog han klart fast att en avveckling av kårobligatoriet inte fick medföra en försämring inom det studiesociala området. Var finns logiken när det gäller konsekvenserna i de förslag till avveckling som ni nu står och pläderar för, både från folktopartistisk och moderat sida?

En avveckling av kårobligatoriet efter dessa riktlinjer skulle innebära att studentkåren förlorade uppemot hälften av sina medlemmar och tre fjärdedelar av inkomsterna. Med tanke på de försämringar av studentinflytandet som ni från borgerligt håll har genomfört under er regeringstid är ni kanske ute efter att kraftigt inskränka studentinflytandet. Det stämmer i alla fall väl överens med er logik när det gäller en avveckling.

Hälften av medlemmarna och tre fjärdedelar av inkomsterna skulle alltså försvinna. Det skulle drabba en viktig studentfacklig verksamhet, utbildningsbevakningen och den studiesociala verksamheten.

Inför dessa dystra utsikter syntes även den frejdige moderate utbildningsministern, Per Unckel, något dämpas i sin avvecklingsiver. I ett utspel förliden sommar körde han sålunda över sin egen utredning

och presenterade en helt ny modell som kom en av Moderaterna närstående sydsvensk tidning att utropa: "Obligatoriet avskaffas men består." Det är egentligen otroligt, men sådan är faktiskt verkligheten. Förvisso påbjöd prestigen att utbildningsministern framhårdade i en formell avveckling av obligatoriet, men studenterna skulle ändå tvingas, för att använda hans egen terminologi, att betala en avgift för vad som betecknades som "nödvändig verksamhet".

Detta är alltså facit av en avveckling som man satte i gång. Man skrämde upp en massa människor ute i studentvärlden. De trodde på detta och satte i gång en procedur som sedan visade sig vara fullständigt onödig. Det gick dess bättre inte så långt. Det fanns nämligen också de som förlitade sig på att Socialdemokraterna skulle återställa det här. Det är faktiskt fråga om en återställare; det är en riktig beteckning. Man går tillbaka till någonting som har visat sig fungera mycket väl.

Det är ganska fantastiskt att borgerliga partier lever i föreställningen att demokratin och friheten skulle öka vid en omläggning av studentverksamheten från en självförvaltning till en statsförvaltning och att valdeltagandet skulle bli större om valen organiserades av myndigheter i stället för av studentkårer.

Att ersätta ett lokalt system med ett centralt, att flytta makten från studenterna till rektorer, styrelser eller Utbildningsdepartementet, är fjärran från ett socialdemokratiskt synsätt vad gäller studenternas roll och betydelse inom den svenska högskolan.

Skälen för att behålla studenternas obligatoriska anslutning till en studentkår är flera. Jag kan lyfta fram några av dem.

För det första kan studentkåren jämföras med en kommun eller, om man så vill, en bostadsrättsförening vad gäller att man skall finna praktiska lösningar på och ta ett ekonomiskt ansvar för gemensamma problem.

För det andra är kårerna en väl integrerad del av högskolesystemet. Varför föreslår ni inte, i konsekvens med era avvecklingsbeslut, att fakulteterna skall avvecklas? Det finns ju två fundament inom högskolan. Det ena är studentkåren, som företräder studenterna. Det andra är fakulteterna, till vilka professorer och lärare som har disputerat är obligatoriskt anslutna. Jag har inte hört talas om något sådant förslag ännu, men det kanske kommer.

För det tredje ges studenterna möjligheter att utöva självförvaltning och bestämma över sina egna angelägenheter.

För det fjärde tyckte jag mig i Margitta Edgrens plädering höra en viss nedvärdering av SFS, Sveriges Förenade Studentkårer. Genom att SFS finns talar faktiskt studenterna med en röst och är en tung remissinstans i högskolefrågor. Det är viktigt att man har det starka inflytande och den auktoritet som behövs i dessa sammanhang för att kunna påverka utbildningspolitiken.

Jag skulle vilja avsluta med några frågor. Ni från borgerligt håll är så övertygade om det riktiga, rimliga och demokratiska i att avveckla ett system med ett kårobligatorium. Varför redovisade ni inte, under den tid då ni hade möjlighet, ett konkret förslag som riksdagen kunde

få ta ställning till? Ni utlovade faktiskt, från den borgerliga majoritetens sida, att det skulle komma ett sådant förslag, så att riksdagen skulle kunna ta ställning till det. Vi fick inget sådant förslag. Ni orkade inte. Ni förmådde inte lägga fram ett sådant avvecklingsförslag. Då är det faktiskt litet märkligt att man är så kavat och så övertygad om att en avveckling är bra. Varför är en avveckling bra? Hur ser det praktiska system ut som skulle kunna klara av en sådan här uppgift?

Fru talman! Jag ber att få yrka avslag på reservationen och bifall till utskottets hemställan.

Anf. 76 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Fru talman! Jag läser ur den reservation som Socialdemokraterna hade våren 1993:

"Även om utskottets principiella uppfattning är att kårobligatoriet bör avskaffas, kan utskottet inte ställa sig bakom --."

Socialdemokraternas principiella uppfattning våren 1993 var alltså att kårobligatoriet borde avskaffas. Bengt Silfverstrand försöker nu smita ifrån den delen. Han tar upp en hel diskussion om vad utredningar har och inte har omfattat. Om ni står fast vid den principiella uppfattningen kan jag inte förstå varför ni nu, när ni ingår i departementet, inte utreder det som ni menar att tidigare utredningar inte har gjort, t.ex. de studiesociala frågorna. Ni kan ändå behålla principen om att kårobligatoriet skall avskaffas.

Jag tycker att Bengt Silfverstrand litet triumferande meddelade Jan-Erik Wikströms åsikt. Den kände jag faktiskt till. Detta visar bara att det här är en svår fråga. Det är svårt att lösa de praktiska problemen. Dessutom varierar studenternas uppfattning om obligatoriet faktiskt nästan med varje studentgeneration. Vissa generationer tycker att det skall bort. Andra tycker att det skall behållas.

Bengt Silfverstrand tog upp fyra skäl för att kårobligatoriet skall behållas.

Han säger för det första att studentkåren kan jämföras med en bostadsrättsförening. Det är faktiskt frivilligt att köpa sig en bostadsrätt.

För det andra säger han att studenternas arbete är en integrerad del av högskolan. Självfallet är det så. Det sägs också i högskolelagen.

För det tredje säger han att detta är en viktig del när det gäller studenternas självförvaltning. Det håller jag med honom om, men jag ifrågasätter legitimiteten av denna självförvaltning, så länge valen ute på de olika studentkårerna endast omfattar mellan 13 och 20 % av studenterna.

För det fjärde menar han att jag har nedvärderat SFS. Det har jag inte gjort. Jag uppskattar SFS, och jag sade också i mitt anförande att SFS har gjort ett stort arbete när det gäller studiebevakningen, men man måste även lyssna på alla de studenter som inte är med i SFS. Det var det som jag anförde. Det är faktiskt tveksamt om SFS för alla studenters talan, så länge det bara är mellan 13 och 20 % av studenterna som deltar i valen.

Anf. 77 BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:

Fru talman! Margitta Edgren säger att det är frivilligt att gå med i en bostadsrättsförening. Det är riktigt. Det är också frivilligt att skriva in sig vid ett universitet, med de förpliktelser, rättigheter och skyldigheter som där finns. Alla erfarenheter har visat att ett kårobligatorium är det mest effektiva och demokratiska när det gäller att klara av de uppgifter som nödvändigtvis måste klaras av för att studenternas tillvaro skall bli både kreativ och dynamisk vid lärosätena.

Margitta Edgren sade att jag triumferade när jag talade om Jan-Erik Wikströms syn på den här frågan. Det gjorde jag inte alls. Jag konstaterade kallt att det också finns folkpartister som noggrant har satt sig in i den här frågan och som ser realistiskt på den, som tänker mindre på princippyrtteri, dogmatism och överideologisering. Detta är en fråga som faktiskt är mera praktisk än principiell.

Det är riktigt att vi har haft den uppfattningen. När vi tog ställning till regeringens proposition fanns en samsyn inom det socialdemokratiska partiet i den här frågan, att vi väl kunde pröva möjligheterna att avveckla. Låt oss se om det finns ett bra alternativ som tillgodoser alla de krav som måste uppfyllas för att studenterna skall kunna få en bra studiesocial tillvaro, en vettig utbildningsbevakning osv. Låt oss förutslättningslöst pröva detta.

Detta har vi gjort i 20 år och kommit fram till samma slutsatser som Jan-Erik Wikström, den folkpartistiska utbildningsministern. Det visade sig inte vara möjligt. Vi har ännu inte sett det praktiska förslag som skulle göra att vi kunde ompröva vår inställning.

Ni hade möjligheten att komma med det. Ni tog inte den möjligheten. Då är det mycket märkligt och inkonsekvent att ni nu framlägger bara ett blankt avslagsyrkande.

Om ni hade litet av självkritik borde den i så fall drabba den utbildningsminister som lade fram detta förslag, men som sedan – som i så många andra frågor – inte kunde löpa linan, inte nådde ända fram.

Anf. 78 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Fru talman! Bengt Silfverstrand vet lika litet som jag eller någon annan ett smack om huvudvida ett kårobligatorium är det mest effektiva sättet att lösa de frågor som studenterna har legitim rätt att medverka i vid ett universitet eller en högskola. Ingen av oss vet, eftersom vi inte har varit utan ett kårobligatorium.

Båda kan vi, från olika utgångspunkter, fundera över hur det skulle se ut om det inte fanns ett obligatorium. Då tror jag, som liberal, att det går att göra ett mycket ambitiöst studentarbete även utan tvångsmedlet obligatorium. Jag är helt övertygad om att studenterna av ren självbevarhetsdrift skulle vara noga med att även i fortsättningen följa utbildningens kvalitet, de sociala frågorna osv. Däremot kanske det blev litet mindre av gasker, danser, gymnastik osv. än i dag.

Bengt Silfverstrand tog Jan-Erik Wikström som exempel på en klok folkpartist. Jag tycker också att Jan-Erik Wikström är mycket klok. Men det finns från min synvinkel, tack och lov, också kloka socialdemokrater, bl.a. Thomas Östros här i kammaren, som har väckt en mo-

tion i vilken han vill att vi skall fortsätta att ha som huvudprincip att kårobligatoriet skall bort. I båda våra partier finns alltså kloka och kanske mindre kloka ledamöter.

Om Bengt Silfverstrand menar att principen är viktig, men att tidigare minister inte har utrett saken ordentligt, då kanske jag kan få svar på min obesvarade fråga: Varför har man inte nu, när man har en socialdemokrat som utbildningsminister, tillsatt en ny utredning för att kunna reda upp de praktiska konsekvenserna och för att få ett förslag till kammaren så att vi kan avskaffa obligatoriet? Det verkar ju som om både ni och vi tycker att principen är viktig, dvs. att kårobligatoriet borde avskaffas.

Anf. 79 BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:

Fru talman! Jag har svarat på den frågan. Efter de utredningar som Jan-Erik Wikström, Bengt Göransson och Per Unckel tillsatte och noggrant penetrerade har vi konstaterat att denna fråga är utredd långt utöver vad som rimligen kan begäras av det utredningsmaskineri som riksdagen förfogar över.

Vi har kommit fram till slutsatsen att det inte finns något bra alternativ till kårobligatoriet.

Att en socialdemokratisk regeringskollega nu skulle ägna tid och kraft åt att tillsätta en ny utredning, som sannolikt inte skulle komma fram till något annat resultat, vore faktiskt ett slöseri med resurser.

Jag är inte främmande för tanken att en borgerlig regering i brist på annat underlag kunde inleda ett ramaskri mot ett sådant förfaringsätt.

Det finns inget bra alternativ.

Om det nu skulle finnas, så tala om, Margitta Edgren, i varje fall i övergripande termer, hur vi skulle klara av den uppgiften. Det senaste som har tillkomit är KAK-utredningen. Man kom med ett förslag om hur det skulle gå till. Man talade om en kostnad på 30 miljoner kronor som måste tas från statskassan. Jag ser inte i era motioner att ni har avsatt medel för detta som ni här pläderar för. Ni har inte avsatt en krona, om jag har läst rätt och det tror jag att jag har.

Man kommer alltså fram till ett mycket begränsat resultat. Konsekvenserna är en halvering av medlemskåren och att man förlorar tre fjärdedelar av inkomsterna.

Som ett litet exempel: studentkårerna förfogar över fastigheter som lågt räknat är taxerade till två och en halv miljarder kronor. Dessa fastigheter är av stor betydelse för verksamheten. Man skulle tvingas sälja ut dem för att klara den här uppgiften. Slutsatsen är inte min. Många andra har kommit fram till den, även många inom studentvärlden som var inställda på och positiva till en avveckling av kårobligatoriet, men som såg konsekvenserna och hoppade av det ställningstagandet.

Det är rimligt och riktigt, ingenting som stör oss på något sätt, att det också inom vårt parti finns sådana som tycker att obligatoriet borde avskaffas. Det kan väl knappast vara ett argument för att vi skulle ändra uppfattning så länge vi inte sett ett bra alternativ.

Prot. 1994/95:45
19 december

Kårobligatoriet

Anf. 80 TOMAS HÖGSTRÖM (m) replik:

Fru talman! Jag sade inledningsvis att detta var en återställare av praktiska skäl. Men efter att ha lyssnat på Bengt Silfverstrand måste jag göra konstaterandet att det finns principiella skillnader.

När ärendet behandlades i utskottet trodde jag att vi var principiellt överens när det gäller inställningen till tvångsanslutningar till i det här fallet studentfackliga organisationer. Men när Bengt Silfverstrand börjar göra jämförelser med bostadsrätter och annat, då blir det principiella skillnader.

Jag kan välja bostadsrätt, ja, men jag kan också välja annat boende. Bo skall jag. Men om jag väljer att läsa på universitet och högskolor är mina möjligheter begränsade när det gäller att välja eller stå utanför studentkår. Där haltar Bengt Silfverstrands jämförelse. Är det den princip han bygger på är vi inte överens.

Studentkåreerna gör i många fall ett bra arbete, och de kommer att fortsätta att utträta ett bra arbete, eftersom det bygger på engagerade medlemmar.

Men Bengt Silfverstrand har själv, mer eller mindre med hänvisning till de konsekvensbeskrivningar som har gjorts i de utredningar som redovisats, dragit slutsatsen att det enbart är genom tvång som medlemmarna i studentkåren är kvar. Han sade själv att man skulle förlora hälften av medlemmarna och motsvarande en tredjedel av inkomsterna. Då är det väl dags att ställa frågan om att revidera och få ny fart på studentkårens arbete på precis samma sätt som redovisas i den socialdemokratiska motionen med anledning av detta ärende.

Det är dags för nya principiella överväganden och nya ställningstaganden. Det gäller att komma bort från de mer eller mindre haltande principer som Bengt Silfverstrand redovisar.

Anf. 81 BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:

Fru talman! Det finns, som jag också sade i min inledning, vissa principiella skäl för en avveckling. I de slutsatser som vi har kommit fram till i detta betänkande har vi gjort en avvägning. Vi har hela tiden under den här långa resans gång varit beredda till en avvägning. Men vi har tagit konsekvenserna av vår uppfattning och tyckt att det är rimligt att riksdagen i demokratisk ordning inte bara skall ha rätt och möjlighet att fatta ett beslut i principfrågan, utan också ta hänsyn till vad ställningstagandet i principfrågan leder till.

Vilken förändring innebär det för studenterna? Vad betyder det för den studiesociala miljön, bostäderna, utbildningsbevakningen, rätten till facklig verksamhet, rätten att bevaka sina intressen? Detta gäller inte minst på det riksplan där den moderatledda regeringen under den här perioden verkligen satte i gång en stor turbulens och minskade studenternas inflytande.

Det ger anledning till mycket stor oro. Med de utredningsförslag som ni har redovisat, men inte vågar stå för, skulle konsekvenserna bli att studenterna får ett sämre inflytande.

Om ni är någorlunda hederliga och ärliga, stå då upp och säg: Okej, det var beklagligt att inte Per Unckel lade fram KAK-utredningen eller

någoting åt det håller för riksdagen, så att riksdagen under den tid då han fortfarande hade ansvaret fick möjlighet att ta ställning till ett avvecklingsförslag.

Så länge vi inte har sådana konkreta förslag, men fruktar för konsekvenserna av de förslag som redovisats, kommer den principiella frågan tillbaka. Då får faktiskt praktiken, det reella inflytandet för studenterna, väga tyngre än principrytteriet.

Det är precis vad vi säger. De praktiska skälen överväger. Därför har vi kommit fram till ställningstagandet att det är rimligast att behålla kårobligatoriet.

Prot. 1994/95:45
19 december

Kårobligatoriet

Anf. 82 GUNNAR GOUDE (mp):

Fru talman! När vi nu skall gå till beslut om kårobligatoriet, känner jag onekligen en viss missbelåtenhet med situationen. Bengt Silfverstrand har givit uttryck för sitt missnöje. Jag kan dela många av hans synpunkter, dock inte alla. Liknelsen med bostadsrättsföreningen haltade betänkligt.

Miljöpartiet är emot idén att riksdagen stipulerar obligatoriskt medlemskap för vissa grupper av människor i vissa föreningar. Som princip är naturligtvis ett sådant beslut helt förkastligt. Men ändå måste vi i dag acceptera kårobligatoriet för en tid framöver.

Förra regeringen fattade ett snabbt beslut om avreglering av kårobligatoriet vid universitet och högskolor. Men man var inte lika effektiv när det gällde att skapa garantier för att obligatoriets avskaffande skulle ske utan försämringar för studenternas sociala situation och utan att deras demokratiska rättigheter försvagades.

Den nya regeringen har tydligt markerat att man inte i dagsläget är beredd att påta sig vare sig kostnader eller arbetet med att införa några regler som kan garantera en smidig övergång till det nya.

SFS, liksom Gröna studenter, har bl.a. med hänsyn till det osäkra läget begärt att kårobligatoriet skall kvarstå, i varje fall tills garantier kan ges för att avvecklingen kan ske utan allvarliga försämringar för studenterna vid våra högskolor och universitet.

Det är därför naturligt att Miljöpartiet, trots sitt principiella avståndstagande från obligatoriskt medlemskap i föreningar, bifaller utskottets hemställan. Annat vore att göra ont värre. Vårt ställningstagande i dag skall alltså inte tas som ett ställningstagande för kårobligatorium. Det handlar i stället om ett ställningstagande mot en slarvig och ansvarslös avreglering. Mitt inlägg här har därför karaktären av röstförklaring från Miljöpartiets sida.

Fru talman! Jag skulle vilja ställa en fråga till Bengt Silfverstrand innan jag slutar.

Jag tycker att han går runt frågan om hur avregleringen skall ske. Å ena sidan får vi reda på att det inte finns något bra förslag. Å andra sidan får vi reda på att det har funnits en mängd förslag som visar att det inte går att avreglera.

Det vore väl konstigt om man från socialdemokratins sida sade att man inte var kompetent att ta fram ett avregleringssystem för kårobligatoriet. Det låter knappast trovärdigt.

Kommer Socialdemokraterna att ta fram ett underlag för en avreglering av kårobligatoriet som garanterar studenternas sociala och demokratiska rättigheter?

Anf. 83 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Fru talman! Jag kan svara mycket klart på den sist ställda frågan. Det finns nu inga planer på att ytterligare utreda frågan. Jag tycker inte alls att jag har varit motsägelsefull, men jag skall gärna precisera mig. Jag konstaterar att det vid upprepade tillfällen har gjorts seriösa försök. Tidigare utredningar tillsatta av socialdemokratiska regeringar har fått betydligt större handlingsutrymme och marginaler att ta fram något som kan möjliggöra en avveckling.

Men sedan dessa gedigna utredningar har genomförts har man kommit fram till att det inte finns bra alternativ. Det är väl inte så märkligt? Det är precis den slutsatsen vi kommer fram till i det här betänkandet, som också Gunnar Goude ställer sig bakom. Slutpunkten är att det måste göras en avvägning mellan vissa principiella betänkligheter – de finns, jag säger än en gång *vissa* – och praktiska fördelar som inflytande, utbildningsbevakning, handhavandet av bostäder – vilket inte är oväsentligt – och andra studiesociala frågor. Det är den avvägningen vi har gjort, och vi har kommit fram till att nu får det vara slut på utredandet och att obligatoriet skall behållas. Det är ett så klart svar som något svar kan bli.

Anf. 84 GUNNAR GOUDE (mp):

Fru talman! Jag kan inte hjälpa att jag tycker att det hela låter litet ihålligt. Vore det inte lättare att säga att i dagsläget har vi inte en sådan ekonomi att vi anser att vi kan ställa upp med det bidrag det är fråga om utan att vi i stället vill avvakta?

Ingen människa kan ju tro att det skulle vara tekniskt omöjligt att avreglera kårobligatoriet. Det måste vara en ren bagatell jämfört med allt annat vi sysslar med här i riksdagen.

Det är alltså fråga om att tillskjuta medel, och det är fråga om att förhandla med universitet och högskolor så att det skapas garantier för att det som finns i dag kan fortsätta att finnas men med ett frivilligt medlemskap. Det måste vara en ganska enkel uppgift att lösa även för en socialdemokratisk regering.

Anf. 85 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Fru talman! Uppenbarligen är inte den uppgiften enkel. Många har försökt men gått bet.

Det handlar inte om någon uppgivelse. Det handlar om att när man går igenom hela problemet kommer man fram till slutsatsen att det system som finns, trots de invändningar som kan resas på vissa punkter, är det bästa möjliga. Sedan finns naturligtvis ekonomin alltid med i bilden. Det framgår också klart och tydligt i propositionen att av statsfinansiella skäl är det orimligt att gå vidare i frågan. Men prioriteringsordningen framgår klart.

Detta är inte någon huvudfråga. Den går att lösa på sikt. Men det är inte oväsentligt i sammanhanget att den förra regeringen först sade att det skulle ske en avveckling för att därefter börja fundera på hur det skulle gå till. Då kom man fram till att det faktiskt blev dyrare. Vid en avveckling måste andra problem lösas och avgifter måste tas ut. Till syvende och sist är det skattekollektivet och studenterna som betalar.

Avgifterna är i genomsnitt drygt 200 kr. Det är ingen orimlig belastning på studerandekollektivet att få betala den inträdesavgiften i ett system som på vissa punkter kan jämföras med medlemskapet i en kommun och medlemskapet i en bostadsrättsförening. Jag gjorde inte några bestämda slutsatser av den jämförelsen. Jag bara konstaterar att studenten går in i något som i och för sig är frivilligt. Man måste bl.a. hålla sig orienterad om utvecklingen på utbildningsområdet. Man måste delta i en social gemenskap. Det torde vara ofrånkomligt, så att man inte blir isolerad och utslagen. Det kostar pengar.

Vidare, Gunnar Goude, går det naturligtvis att ta ut avgifterna och lösa problemen på andra sätt. Några av alternativen har utredningarna visat. Senast var det den utredning som skulle redovisa resultatet under värriksdagen, men det skedde aldrig. Utredningen kom fram till att det var möjligt, att det kostade en summa och att det fanns konsekvenser. Priset var enligt vår uppfattning för högt. Konsekvenserna var negativa för de berörda studenterna. Studentinflytandet skulle, enligt vår uppfattning, minska. Det är därför jag drar slutsatsen att det kanske var det de borgerliga partierna var ute efter. De har också lagt fram förslag och genomfört beslut som innebär att studenterna i dagens läge får mindre och mindre inflytande i sina utbildningsmiljöer.

Jag skulle vilja säga – och det är inte något som Gunnar Goude och Miljöpartiet är skyldiga till – att spåren förskräcker.

Anf. 86 GUNNAR GOUDE (mp):

Fru talman! Jag kan instämma med Bengt Silfverstrand att det vilar ett tungt ansvar på förra regeringen. Den gick fram med ett förslag på avskaffande av kårobligatoriet utan att på ett riktigt sätt ha behandlat frågan hur avregleringen skall ske.

Sedan tycker jag att Bengt Silfverstrand nu låter något mer optimistisk än för tio minuter sedan. Jag kan väl ställa hoppet till de yngre socialdemokrater som har en annan uppfattning än Bengt Silfverstrand. Jag har riksdagsledamoten Östros bakom mig som har väckt motioner i frågan i ungefär samma riktning som jag har talat för. Vi kan väl tro att när ungdomarna i socialdemokratiska partiet får göra sin stämma hörd kanske vi redan under denna valperiod kan få fram ett underlag för en vettig avreglering av kårobligatoriet.

Anf. 87 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Fru talman! Rätten och möjligheten att väcka motioner och lägga fram förslag och att komma med nya, goda och friska idéer till hur en avveckling skall gå till är inte förbehållen ungdomen utan också den något äldre generation som Gunnar Goude tillhör.

13 § Betyg i det obligatoriska skolväsendet

Föredrogs

Utbildningsutskottets betänkande 1994/95:UbU6

Betyg i det obligatoriska skolväsendet (prop. 1994/95:85)

Anf. 88 BEATRICE ASK (m):

Fru talman! Jag vill börja med att yrka bifall till den reservation som avgetts gemensamt av Moderaterna, Centern, Folkpartiet och kds. Den innebär att regeringens förslag att riva upp det beslut om betygen i grundskolan som riksdagen antog för ett år sedan avslås och att arbetet för att införa det gällande riksdagsbeslutet skall fortsätta.

Från moderat sida avstår vi från att avge andrahandsyrkanden vad gäller utskottsmajoritetens yttrande och motionsförslag som ligger i linje med det förra riksdagsbeslutet. Anledningen är att vi dels anser att riksdagens beslut i december förra året var bra, dels konstaterat att Socialdemokraterna inte har något intresse av att söka samförstånd annat än med partier på vänsterkanten. Det gällde delvis förra året, men det är uppenbart att det gäller i ännu högre grad i dag.

Fru talman! Det är troligt att Socialdemokraternas förslag vinner kammarens gehör när frågan avgörs i morgon. Men elever, föräldrar och svensk skola förlorar. Det beklagar jag. Den hafsigt ihopskrivna proposition vi har på vårt bord, med förslag som inte beretts eller remitterats till berörda, är dålig. Det är återställarpolitik av sämsta slag att riva upp för rivandets egen skull.

Vi moderater anser att betyg behövs också i den allmänna grundskolan. Vi anser att det är viktigt att eleverna kontinuerligt under hela skoltiden får tydliga besked om hur skolan bedömer deras studieresultat och det fortsatta arbetet. Skolan skall bry sig om hur det går för eleverna. Skolan skall stimulera varje elevs kunskapsutveckling.

Den borgerliga regeringens och riksdagens beslut tydliggjorde skolans ansvar, med samtal varje termin, skriftliga omdömen från årskurs 5 och betyg i sex steg från årskurs 7. Vi valde att göra klart för skolorna att eleven och föräldrarna skulle få veta hur skolan bedömer elevens utveckling och resultat, men vi detaljreglerade inte hur de skriftliga omdömena skulle utformas. Det skulle vara något man fick bestämma vid varje skola, vara en del av det utvecklingsarbete vi initierade.

Betygen målrelaterades, dvs. skulle sättas i förhållande till centralt fastställda kriterier. För oss moderater var det väsentliga att avgångsbetygen var nationellt jämförbara, men eftersom eleverna måste få lära känna betygen och ha möjlighet att reagera på dem ville vi att betyg skulle ges från årskurs 7.

Socialdemokraterna river upp allt detta. Betyg skall ges först i årskurs 8. Betygsskalan dras ner till tre steg. Någon skriftlig information

skall skolan inte ge elever och föräldrar, annat än till dem som särskilt ber om det. Däremot skall elever, skola och föräldrar samtala.

Det är eleverna som förlorar på detta. Eleverna vill ha betyg. Ja, faktum är att den senaste Ungdomsbarometern visade att en majoritet av eleverna t.o.m. vill ha betyg i ordning och uppförande. Socialdemokraterna lyssnar inte.

Vad som är värre är att det är de elever som har det jobbigast i skolan eller som inte har uppbackning hemifrån som drabbas av denna låt-gå-politik. I stället för en avdramatisering av skolans utvärdering av varje elevs arbete, åstadkommer ni betygshets, osäkerhet och risk att komma med signaler för sent – för sent när det gäller att ta itu med bekymmer, men också för sent för att höja ribban för dem som skulle kunna åstadkomma litet till.

De socialdemokratiska förslag som i dag behandlas är inte bara dåliga ur elev- och föräldraperspektiv. Även riksdagen borde vara bekymrad.

I denna kammare har vi dels slagit fast att vi skall ha en likvärdig skola i hela landet, dels bestämt oss för en mycket långtgående förändring av styrsystemet. Skolor och kommuner har getts ett stort ansvar, medan vi angett mål och ramar.

Denna politik, som vi moderater anser helt rätt, bygger på tre ben, nämligen nationella mål, lokalt ansvar och utvärdering. Ni kapar det ena benet. Ni talar om mål och likvärdighet, men ni tar bort viktiga delar av uppföljningen och kontrollen. Skolorna behöver inte längre delta i den nationella utvärderingen i årskurs 5 om propositionen går igenom. Gör som ni vill, är signalen.

Den nationella avstämning som borde göras när drygt halva grundskoletiden har nåtts fäster regeringen ingen större vikt vid. Man ser ju ändå vad det blev i nian, tycks tanken vara. Det är sant. Men för de elever som då berörs är det för sent, även om staten skulle ha anledning att reagera på dålig kvalitet eller någon annan brist i en skola eller i en kommun.

Fru talman! Jag skulle vilja ha en förklaring av skolministern på vad man vinner på den här typen av låt-gå-politik.

Sverige behöver ökade kunskaper och fler ungdomar med förutsättningar att gå vidare mot högre studier. Det förutsätter en sammanhållen och klart målinriktad utbildningspolitik, där betygsfrågan bara är en fråga, men en viktig sådan. Ett bifall till regeringens förslag innebär ett steg bakåt mot 70-talets förlegade skolpolitik. Det ger näring åt dem som helst följer minsta motståndets lag, i stället för att ange tydliga kvalitetskrav och stimulera skolornas pedagogiska utveckling. Elever, föräldrar och svenskt skolväsende är att beklaga, men jag är övertygad om att också detta beslut kommer att ändras med tiden, i en riktning som är betydligt sundare.

Anf. 89 ANDREAS CARLGREN (c):

Fru talman! När jag pratar om skolan och betygen med mina barn hemma brukar vi prata om hur det känns att få det betyg som de har

Prot. 1994/95:45

19 december

Betyg i det obligatoriska skolväsendet

fått. Vi brukar prata om varför de fick det betyget och om vad vi skall göra nu.

När jag pratar om skolan och betygen med andra politiker brukar vi diskutera hur vi skall utforma våra uppdrag till Skolverket, utformningen av ett nationellt provsystem och en rad andra sådana "uppifrånsfrågor". Vi måste diskutera de "uppifrånsfrågorna", men vi kan aldrig glömma att hela diskussionen om betygen måste börja i elevens liv, i klassrummet och i vardagen på skolan.

Det finns en klok sats av en gammal grek – det brukar alltid finnas gamla greker som har sagt kloka saker om allt. Jag har ett favoritcitat som lyder: "Uppfostran är inte att fylla en hink utan att tända en eld."

Om den här elden skall kunna tändas, tror jag att det beror mycket på eleven, men naturligtvis också på föräldrarna och på skolan, framför allt lärarna i skolan.

Om vi nu diskuterar betygssystemet utifrån att det bara är hinkar som skall fyllas, är det väldigt lätt att mäta hur många streck på hinken som man har lyckats uppnå, och så kan man kanske diskutera om det finns något hål, där resultatet av lärarens galanta pedagogiska bemödanden läcker ut på hinken. Så mäter man om eleven har lyckats eller inte.

Om vi diskuterar betyg utifrån det andra synsättet, dvs. att det gäller att tända en eld, behövs betygen inte mindre, men de skall mäta någonting annat. De skall mäta om skolan har lyckats tända elden, och de skall mäta om föräldrarna och skolan tillsammans har gett eleven det stöd som eleven behöver för att kunna lyckas.

Det är det andra synsättet som jag tycker skall gälla. Skolan skall tända en eld hos eleverna. Betygen behövs för att mäta om skolan har lyckats och om man har gett det stöd som eleverna behöver och också för att uppmuntra eleverna att gå vidare. Det handlar om att ge information, och rätt använda blir betygen ett pedagogiskt hjälpmedel.

Just det här synsättet har gjort det så viktigt, enligt Centerns uppfattning, att vi har fått fram ett relativt betygssystem, som mäter eleverna mellan varandra, och i stället gått över till ett mål- och kunskapsrelaterat betygssystem, som mäter vad eleven har uppnått i förhållande till uppsatta mål.

Centern delar inte uppfattningen att vi kan ha en skola utan betyg. Det riskerar att inte bara urholka kraven på eleverna och föräldrarna, utan också kraven på skolan. Risker att kraven blir mindre eller försvinner när det gäller skolans förmåga att just tända elden hos eleverna.

Nu finns det i det betänkande som vi diskuterar här i dag i kammaren en rad olika frågor där partierna haft olika synpunkter. Jag vill för Centerns del ta fram några saker.

För det första: Vi har varit överens om att det allra viktigaste har varit arbetssättet med utvecklingssamtal, där föräldrar och skola är med. Från Centerns sida har vi också tyckt att det är viktigt och nödvändigt att det finns en obligatorisk, skriftlig information om elevens kunskaper och utveckling, utifrån läroplanens kravnivå. Vi tycker att den skall ges fr.o.m. årskurs 5. Men till skillnad från det nu gällande

betygssystemet skall det inte ha karaktären av betyg. Här har vi tillsammans med Folkpartiet och kds reserverat oss i utskottet.

För det andra: Det gäller frågan om när eleverna skall få betyg. Jag tycker att det är viktigt att säga att ett barn, en elev som fortfarande är ett barn, inte kan göra skillnad på ett betyg på vad han har gjort, dvs. hans prestationer, och ett betyg på vem han är, dvs. hans person. Därför är det viktigt att vi inte ger mycket tidiga betyg i grundskolan, därför att det är lätt för eleven att uppfatta det så att han är mindre värd när han får ett sämre betyg.

Däremot är det viktigt, för att skolan skall kunna uppfylla sin roll gentemot eleven, att vi ger betyg i grundskolans senare del. Vi för vår del har ansett att det riktiga är att det ges från årskurs 7. Vi har tyckt att riksdagens tidigare beslut skall ändras till att gälla fr.o.m. höstterminen i årskurs 7. Vi har också på den punkten reserverat oss tillsammans med Folkpartiet och kds i utskottet.

För det tredje: Det gäller skolans ansvar för att inte eleverna skall misslyckas. Så länge vi i årskurs 7 och 8 har ett steg i betygsskalan som säger att eleven ännu inte är godkänd, är det ett sätt att säga till skolan att man måste fylla upp med åtgärder för att hjälpa eleverna. Det är det första viktiga att uppnå. Det andra viktiga är att eleven inte skall behöva vandra ut med stämpeln "ej godkänd" i pannan, precis som slaktade grisar som inte har passerat kvalitetskontrollen – "du är inte godkänd".

Det är principiellt fel att ha en betygsnivå som säger att eleven lämnar skolan utan godkännande. Då har skolan misslyckats. Det är därför som vi anser att det skall vara en femgradig skala i slutbetyget. Vi har i utskottet reserverat oss tillsammans med Folkpartiet på den punkten och även sagt att vi därför tycker att Skolverket skall fortsätta med sitt uppdrag och utarbeta kriterier för det antal nivåer som riksdagen tidigare har beslutat.

Socialdemokraterna föreslår i sin proposition i stället att vi skall gå över till tre betygssteg. Bland de lärare, elever och föräldrar som jag diskuterar med finns det en stor oro för att tre steg inte räcker för att ge tillräcklig information till eleverna. Spännvidden blir för stor för att kunna ge sanningen, och det blir omöjligt för en lärare att med hjälp av betygen beskriva att eleven ligger över nivån Godkänd men inte kommer upp till Väl godkänd. Spännvidden blir för stor, så att betygen inte kan beskriva en nyanserad sanning. Jag tycker därför att det är fel att gå över till ett så litet antal betygssteg.

För det fjärde är det meningen att det skall finnas möjlighet för den som inte klarat skolans eller läroplanens kravnivå att få ett skriftligt omdöme, men det har i propositionen mycket lösligt beskrivits hur det omdömet skall utformas. Det har i princip angivits att det kan utformas litet hur som helst.

Utskottet uttalar tydligt att betygsdokumentet är en offentlig handling och att det är preciserat vad handlingen skall innehålla. Utskottet framhåller att "ömtåliga uppgifter om eleven av den karaktären att de faller in under sekretesslagens bestämmelser om sekretess på skolområdet inte skall anges i det nu ifrågakvarande omdömet om eleven". Jag tycker att det är bra att detta har skrivits in. På det sättet har Centern i

varje fall kommit ett stycke på väg mot det som vi tog upp i vår motion, och vi skall nog följa hur skolministern och övriga berörda kommer att följa upp detta.

För det femte skall det finnas en skyldighet för skolan att för elever som avgår från grundskolan utan att ha fått betyg i ett ämne utarbeta ett omdöme i varje sådant ämne. Skolan skall inte lämna ut något omdöme, om eleven inte särskilt begär det, men skall ha skyldighet att för varje elev utarbeta ett omdöme. Något sådant förslag finns inte i propositionen, och vi kommer från Centerpartiet att återkomma i den frågan.

Till sist: Vi har yrkat avslag på hela propositionen, men vi har också sagt att vi är beredda att samarbeta för att åstadkomma förbättringar under utskottsarbetet. Socialdemokraterna har inte velat och inte kunnat göra någonting för att på några viktiga punkter förändra det som har anförts i propositionen. Förra gången som skolans betyg diskuterades här i kammaren var för nästan precis ett år sedan, den 14 december 1993. Den gången var socialdemokraternas utbildningstalesman Lena Hjelm-Wallén, som skyllde på moderaterna som "inte vill göra upp i betygsfrågan, trots att man inledde samtal". Nu är Lena Hjelm-Wallén minister för ett annat departement, och här i kammaren sitter nu en annan minister. Viljan att inleda samtal har funnits, däremot över huvud taget inte viljan att göra upp, så att man får en bred betygsenighet. Jag tycker att det är mycket synd. Jag tycker att det återstår för socialdemokraterna i kammaren och inte minst för skolministern att förklara varför det som var så viktigt för ett år sedan inte är viktigt nu.

Anf. 90 MARGITTA EDGREN (fp):

Fru talman! Folkpartiet liberalerna yrkar i första hand bifall till fyrti-reservationen och i andra hand till de övriga reservationer som vi undertecknat. Vi anser det olyckligt att man nu gör förändringar i betygssystemet utan en bred politisk enighet. Elever och lärare har rätt att kräva ett betygssystem som ligger fast oberoende av skiftande politiska majoriteter. Vi beklagar därför att socialdemokraterna nu river upp det planerade och beslutade betygssystemet. Det skapar oro i skolan, allra helst som propositionen inte ger ett enskilt argument eller ytterligare kunskaper till stöd för detta återställande. Propositionen är så tunn att någon har sagt att man kan skära sig på den.

I Betygsberedningens majoritetsförslag – där endast nydemokraterna reserverade sig – kunde Ylva Johansson, Ingegerd Wärnersson och jag komma överens både om stegantal och om när betyg skulle börja sättas, och detsamma gällde Larz Johansson för Centern, Ann-Cathrine Haglund för Moderaterna, Sune Berg för kds och inte minst Lars Gustavsson och Kjell Norberg för Socialdemokraterna.

Vilka ytterligare kunskaper om betyg har tillkommit, Ingegerd Wärnersson, som gör att Socialdemokraterna i dag anser tre steg överlägset eller att betyg skall börja sättas i årskurs 8 i stället för i årskurs 7?

Fru talman! Vi kan inte diskutera betygen i skolan utan att påminna om att vi nu har ett målrelaterat styrsystem mellan riksdagen och kom-

munerna. Riksdagen styr inte längre med detaljerade regler utan sätter upp mål och ger samlade resurser och litar på att de som har ansvaret också tar ansvaret. Målen finns i läroplaner och kursplaner. Riksdagen följer upp att målen nås genom utvärdering, uppföljning och tillsyn som utförs av bl.a. Skolverket, RRV, Riksdagens revisorer och inte minst utskottet. Det är i detta sammanhang som den nya läroplanen och betygssystemet i den obligatoriska grundskolan skall fungera.

Det fanns och finns fortfarande en bred majoritet för att frånga det relativa betygssystemet och övergå till ett system med på förhand tydligt angivna mål. Vi är också överens om att dessa mål skall uttryckas genom centralt utarbetade kriterier för olika betygssteg och att dessa kriterier skall vara tydliga och öppna, detta för att elever och föräldrar skall veta vad som krävs av eleven för att nå ett visst betyg.

På samma sätt är vi överens om att betyg i ordning och uppförande inte skall ges liksom vi också är överens om att de nuvarande kvartssamtalen skall bli utvecklingssamtal med en tydlig struktur från första året i skolan.

Fru talman! Jag var, som jag tidigare sagt, ledamot av Betygsberedningen, och vi lärde oss där att det saknas forskning kring betygs påverkan på undervisningen. Det finns t.ex. inget vetenskapligt stöd för att säga att betyg skulle "knäcka" svaga elever, men ingen kan heller hävda motsatsen. Olika länder har olika system, och det finns ingen vetenskaplig undersökning som säger att det ena landet har ett system som är bättre eller sämre än det andra.

Det finns heller inga vetenskapliga fakta som säger vad som är rätt eller fel när vi talar om hur många betygssteg som är lämpligast eller när utvecklingssamtalen skall ta formen av betyg.

Betygsberedningen diskuterade sig fram till en gemensam kunskapssyn och kunde därmed också presentera ett i huvudsak gemensamt förslag. Beredningen tog sin utgångspunkt i erfarna lärares kunskande och omdöme och genomförde också ett eget litet läraruppdrag. Alla partier kompromissade för att betona hur viktigt det var med ett enigt förslag för att säkra kontinuitet och långsiktighet över eventuella skiften av majoritet i riksdagen. Detta anser jag att socialdemokraterna nu har kastat på sophögen.

Fru talman! Låt mig ge några utgångspunkter för varför Folkpartiet anser att vi skall ha betyg:

- Betyg kan, rätt använda, vara en stimulans för eleven att sträva vidare och att få ett kvitto på att strävandena uppskattas.

- Betyg skall även tillsammans med utvecklingssamtalen ge information till hemmet om hur skolarbetet fortskrider.

- Betygen har i det nya styrsystemet även en viktig funktion som utvärderare av undervisningen och skolan. Det förhållandet att alla elever skall bli godkända ger föräldrarna rätt att kräva resurser till de barn som av olika skäl riskerar att inte bli godkända.

- Folkpartiet vill också minska betygens roll som urvalsgrund för vidare studier, vilket det målrelaterade betygssystemet också medför.

Men för att lyckas med detta måste betygen grundas i en människosyn och en kunskapssyn som är tydligt inriktad på helheter. De får t.ex.

inte vara hinder för problematisering och samarbete/samläsning. Oavsett om vi önskar det eller ej måste vi inse att betygen styr betydligt mer än vad vi i allmänhet tror. De bestämmer faktiskt kunskapssynen i den vardagliga realiteten i skolan. Därför måste betygssystemet och betygen vara ett pedagogiskt styrmedel i samklang med läroplan, kursplan och skolplan, så att alla dessa styrmedel leder mot samma mål.

Fru talman! Betygsberedningen diskuterade godkändgränsen utifrån att denna i första hand skulle vara ett mått på skolans resultatansvar. Utan resultatansvar framstår alltför lätt alla elevmisslyckanden som individproblem, och utan resultatansvar får skolan svårare att hävda sitt resursbehov. Alla elever skall kunna nå betyget Godkänd, även om det för en del tar längre tid, eftersom inläring är en individuell process, som tar olika tid för olika elever i olika ämnen. Skolan har naturligtvis alltid haft ett resultatansvar. Men med ett målrelaterat betygssystem följer att ansvaret blir preciserat. Målet är alltså att alla elever, när de avslutar den obligatoriska skolan, skall ha nått nivån för godkänt. Detta minimum är lärarens, skolans och kommunens ansvar. För att nå dit måste alla lärare kontinuerligt ta reda på vilken kunskapsnivå eleverna befinner sig på, för att så tidigt som möjligt upptäcka de barn som av olika skäl behöver extra stöd. Det är detta ansvar, menar jag, som betygen kommunicerar till lärarna och till skolan.

Jag hoppas att jag därmed också har förklarat Folkpartiet liberalernas absoluta tilltro till att använda beteckningen ännu icke godkänd fram till sista terminen i nian. Liksom Betygsberedningen anser vi att det styr resurser till de elever som av olika skäl behöver extra stöd. Observera att dessa skäl kan vara högst olika. Betyget ännu icke godkänd mäter skolan, inte eleverna. Det är än viktigare i en skola som till viss del riskerar att fastna mellan regelstyrning och målstyrning, vilket jag menar att många svenska skolor har gjort.

Till sist vill jag ställa några frågor till Vänsterpartiet och Miljöpartiet om deras reservation om betygsfri skola. Jag trodde att betygsmotståndet från 70-talet var bundet till det relativa betygssystemet och dess sätt att initiera konkurrens i stället för samarbete mellan eleverna. Nu, när vi skall ha ett mål- och kunskapsrelaterat system där varje elev mäts i sin egen kunskapsutveckling, borde väl ändå betyg som mätare på denna utveckling kunna accepteras. Elever och föräldrar har rätt att ställa krav på skolans sätt att axla sitt ansvar, och förutsättningarna för det är att de vet hur skolarbetet fortgår. Grundskolan finansieras gemensamt, vilket ger allmänheten legitim rätt att få insyn i hur skolan fyller sin funktion. Förklara då för mig hur ni kan fullgöra en demokratisk kontroll av om skolan uppfyller sina mål utan betyg! Förklara också hur ni i första hand kan reservera er för en skola utan betyg och ändå acceptera betyg. För mig är detta två helt oförenliga ståndpunkter.

Fru talman! Folkpartiet visade redan i partimotionen en vilja att komma fram till en lösning som håller för framtiden, även om det skulle ha inneburit vissa avsteg från våra tidigare ställningstaganden. Det har dock visat sig omöjligt. Än en gång har allt tal om blocköverskridande lösningar visat sig vara just vackert tal utan vidare substans.

Det har faktiskt gjort mig besviken, eftersom mina erfarenheter av tidigare arbete t.ex. i Betygsberedningen har varit och är så positiva.

Prot. 1994/95:45
19 december

Anf. 91 HANNA ZETTERBERG (v):

Fru talman! För mig är diskussionen om betyg i skolväsendet väldigt viktig. Jag har sett att betygen ofta har blivit en stridsfråga. Debatten har på ytan handlat om antal betygssteg, var de skall sättas och hur betygen skall användas. Men debatten har också tagit upp grundläggande frågor som t.ex. rör kunskapssyn och skolans roll i samhället.

Efter regeringsskiftet i höstas har ett kompletterande förslag om betyg i grundskolan lagts fram av skolminister Ylva Johansson. Betygsstegen minskas från sex till tre och graden underkänt tas bort. Förslaget är en kompromiss, precis som den tidigare sexgradiga betygsskalan, och inte det alternativ som jag och Vänsterpartiet helst skulle vilja se, nämligen en helt betygsfri skola.

Betygsmotståndet lever kvar i allra högsta grad. Jag tror att jag kommer att svara delvis på Margitta Edgrens frågor under mitt inlägg.

Vänsterpartiet kommer att stödja skolministerns förslag, eftersom vi anser det vara mycket bättre än det tidigare förslaget. Britt-Marie Danestig-Olofsson kommer senare att redogöra för vår syn på förslaget som helhet. Jag nämner några saker som jag tror är av vikt för att hitta bra arbetsmetoder i skolan, trots betygsättningen.

Att betyg inte kommer att sättas tidigare än i årskurs 8 är bra. Att gradera och sälla ut elever på ett så tidigt stadium är inte bra, varken som motkraft till utslagning av svaga elever eller för arbetssituationen i klassrummet. Att underkänd tas bort som betygsgad leder till att skolan tydligare ges ansvar för elevens kunskaper, vilket jag också tror är bra.

Nu har vi att rätta oss efter och använda oss av ett målrelaterat betygssystem i grundskolan. Det innebär inte att diskussionen om betygen skall stanna här. Målrelaterade eller relativa, så påverkar betygen skolans undervisning och elevens inskolning i det svenska samhället. Betyg fyller en viktig funktion som bevarare av sociala strukturer i samhället. Det är ingen hemlighet att barn till akademiker har bättre betyg än barn från arbetarfamiljer. Den sociala snedrekryteringen till högre studier är fortfarande tydlig och konsekvent i alla led. En mängd faktorer ligger bakom denna skevhet. Nämnas kan föräldrars engagemang, familjetraditioner och ekonomiska förutsättningar samt elevens självkänsla. Det är tydligt att betygen förstärker dessa tendenser, och det anser jag vara mycket olyckligt.

Som utvärderingsinstrument är betyg inte särskilt bra. Det blir ofta ytligt och sällan speciellt konstruktivt. Dessutom kommer en sådan här typ av utvärdering in i ett alltför sent skede och inte som en del av inlärningsprocessen. Den knapphändiga information som betygen ger, oavsett om det är en siffra eller ett ord som utdelas i slutet av terminen, är otydlig. Vad betyder en trea? Vad innebär godkänd?

Visserligen har en lärare möjlighet att ge ytterligare information, vilket bör utnyttjas. Jag tror att de i propositionen föreslagna utvecklingssamtalen kan vara till stor hjälp. Men med dagens knappa resurser

Betyg i det obligatoriska skolväsendet

inom skolan och det stora antalet elever i varje klass är det mer än troligt att just denna viktiga del i inlärningsprocessen försummas.

Betygen används i dagens skolor mycket som upprättare av maktförhållanden mellan elever och lärare. Att se läraren som handledare i skolarbetet ger eleverna möjlighet till självständigt arbete och tänkande. Många lärare arbetar på det sättet redan i dag. Det tycker jag är bra. Alternativet har alltför ofta blivit korvstoppande lärare, som sitter inne med en absolut sanning att förmedla till eleverna.

Betygsskolan är också den snäva kunskapens skola. Det som kommer att prioriteras är det som är enkelt att mäta. Proven koncentreras snarare runt årtal och namn än helheter, samband och kritiskt resonande. Här rymmer skolans värld en motsättning. Läroplanens fina tal om kritiskt tänkande, självständiga och kunskapssökande elever blir ofta bara tomma ord. Kunskapsinhämtande får aldrig bli statiskt utan skall vara en process under hela livet.

Hur skall vi bedöma kunskap och vems definition av kunskap skall gälla? Kan kunskap över huvud taget mätas?

Jag tror inte att framtidens elever behöver betygen för att nå kunskap, utveckling och bred kompetens. Vad de behöver är i stället en skola som tar deras erfarenheter och färdigheter på allvar och inte försöker fånga in dem i redan färdiga mallar.

Jag är absolut inte ensam om att genom åren ha funderat på alternativ till betygen. Det finns många tankar och idéer samlade på olika ställen.

Skolan har under de senaste åren genomgått en hel del mycket stora förändringar och står inför nya och delvis svåra förändringar under det år som kommer. Jag har respekt för dem som anser att tiden inte är mogen för att genomföra den betygsfria skolan än. Vi måste låta förändringarna lägga sig. Vi skall noga utvärdera det nya betygssystemet. Det kan komma att ta tid. Jag vill att vi utnyttjar denna tid väl.

Av de betygsberedningar och utredningar som tidigare har tillsatts har ingen fått uppdraget att utreda ett helt betygsfritt alternativ. Jag tycker att det är på tiden att vi aktivt söker alternativ till dagens betygs-skola. Vårt samhälle står inför mycket stora problem gällande segregation, utslagning och arbetslöshet. Därför är det viktigt att vi genom skolan ser till att skapa en trygghet, ett eget kunskapssökande och livshungrigt lärande, där det lönar sig att samarbeta. Den situationen finns inte i dag. Allt större grupper i vårt samhälle faller utanför normens ramar. Ungdomar, invandrare och kvinnor är, precis som tidigare, de svaga grupperna som faller utanför.

Vi måste börja leta efter hållbara lösningar för utbildning och skolväsende redan nu. Utvecklingen i vårt samhälle går mycket fort, och vi har inte råd att bli tagna på sängen. Självklart kan inte en betygsfri skola lösa alla problem och konflikter. Men den kan komma att bli en viktig del i att skapa ett stabilt samhälle för oss alla.

Fru talman! Jag yrkar att det tillsätts en parlamentarisk utredning som får i uppdrag att reda ut vilka konsekvenserna kan komma att bli av en helt betygsfri grundskola. Någon gång kanske också politiker lär sig att ha framförhållning. Det är mitt hopp med detta yrkande.

Anf. 92 BEATRICE ASK (m) replik:

Fru talman! Jag reagerar ganska starkt på uttalandet om att det betygssystem som fastlades av riksdagen förra gången skulle bygga på en snäv kunskapssyn. Om man tar del av det beredningsarbete som har skett under flera regeringar och det underlag som finns för den förra betygspropositionen och även den vi behandlar i dag, kan man konstatera att de handlar om den kunskapssyn som finns redovisad i läroplansarbetet. Den bygger på fyra f – fakta, färdigheter, förankring och förtrogenhet. Om den råder stor och bred enighet i denna riksdag. Sedan är det en annan sak att det inte är så enkelt att på olika sätt, t.ex. med prov, få en helt objektiv bild där man tar intryck av alla delar i kunskapssynen, när man skall sätta betyg.

Just därför har också de kriterier som Skolverket skall arbeta med varit en ganska svår nöt att knäcka.

Jag vänder mig emot påståendena om att de som är för betyg i skolan skulle ha en snäv och föråldrad kunskapssyn. Så är det faktiskt inte.

Anf. 93 HANNA ZETTERBERG (v) replik:

Fru talman! Betyg och läroplan är faktiskt inte riktigt samma sak. Det är här jag menar att det finns en motsättning. Jag tycker att betygen hindrar just det Beatrice Ask pratade om, dvs. den breda kunskapssynen och det sättet att arbeta i skolan, även om det finns en bred majoritet bakom dem.

Jag tycker också att läroplanens ord om kritiskt tänkande osv. är mycket bra, men jag menar att betygen faktiskt hindrar elever och framför allt att de stabiliserar maktförhållandet lärare och elev emellan. Som jag tidigare sade tycker jag att betygen alltför ofta utnyttjas av lärare för att stabilisera maktförhållanden i klassrummen. De leder inte till någon speciellt bra kunskapssyn eller till ett lärande som är bra från elevens sida sett.

Anf. 94 BEATRICE ASK (m) replik:

Fru talman! Det är mycket intressant att Hanna Zetterberg inte ser läroplan och betyg i ett sammanhang. Läroplanen är ju statens riktlinjer för skolans verksamhet. Där slås fast vad skolans undervisning och verksamhet i övrigt skall nå. Betyg och andra former av utvärdering syftar till att ta reda på i vilken utsträckning man når dessa mål och till att ge information till elev och hem om hur skolan bedömer att man har nått dit.

Vi är alla väl medvetna om att det perfekta betygssystemet knappast finns. Men så länge man inte har något alternativ, åtminstone när det gäller att följa upp de viktiga målen i läroplanen, är det något bekymmersamt att helt avvika från ett system med en skola där det finns någon form av betyg.

Anf. 95 HANNA ZETTERBERG (v) replik:

Fru talman! Utvärdering är väldigt bra och skall vara en del av skolan. Det är självklart att man måste utvärdera både eleven, läraren och skolan som helhet. Jag tycker att utvecklingssamtalen är väldigt

bra steg åt detta håll. Jag ser att betygen kanske inte kommer att användas på samma sätt som i dag.

Jag tror att Beatrice Ask precis som jag vet att teori och praktik inte alltid hänger ihop. Det finns många skolor där betygen inte används på det sätt man hade tänkt sig när man skrev läroplanen. Läroplanen och betyg kanske inte alltid hänger ihop.

Jag tycker att vi skall använda den tid vi nu har till att utvärdera det betygssystem som föreslås. Det är bara på det sättet vi kan hitta alternativ. Det finns inte något perfekt betygssystem. Nej, det kanske över huvud taget inte finns något perfekt skolsystem. Men om vi inte börjar titta på alternativen nu tror jag att det kan komma att vara för sent vid ett senare tillfälle.

Jag vill att vi tillsätter en utredning som kollar på konsekvenserna av en betygsfri skola, ser vad det skulle kunna leda till och vad det finns för fördelar och eventuella nackdelar.

Jag har inte sagt någonting om att människor som tycker att betyg skall finnas har en snäv kunskapssyn eller om att jag inte ställer mig bakom det nya betygsförslaget.

Anf. 96 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Fru talman! Jag tycker att Hanna Zetterberg alldeles perfekt beskrev det betygssystem som vi nu skall lämna, dvs. det relativa betygssystemet. Det användes på fel sätt ute i skolorna. Både lärare, elever och föräldrar förlorade förtroendet för det.

Vi går nu över till ett annat, målrelaterat system, där eleverna endast mäts mot sig själva. Till skillnad från i det tidigare systemet finns det ingenting som säger att det är för snävt. Ingen stoppas i sin kunskapsutveckling. Det finns inget tal om att femmor eller fyror kan ta slut eller om att det även måste ges lägre betyg. Det är det viktigaste, tycker jag.

Med tanke på detta har vi bestämt oss för att det skall finnas öppna kriterier, relaterade till de olika målen i läroplanen, som skall vara så tydliga och så öppna att man på förhand kan föra ett samtal mellan elever, föräldrar och lärare som visar vad eleven måste prestera för att nå ett visst betyg. Det är det som är skillnaden jämfört med tidigare. Det blir nu ett öppet system. Det blir inga hemligheter som elever kan missförstå, och lärarna kan inte använda sin makt i betygssystemet, vilket Hanna Zetterberg påstod sker. Nu måste läraren på förhand tala om vilka kriterier som finns för ett visst betyg. Det är den stora skillnaden.

Tanken är också att den nya läroplanen och betygssystemet i och med att de bygger på en gemensam kunskapssyn också skall sträva åt samma håll. Inte heller detta tyckte jag att Hanna Zetterberg riktigt hade uppfattat. I och med att riksdagens båda styrdokument styr åt samma håll finns det också förutsättningar för att de mål som finns i läroplanen blir uppfyllda.

Anf. 97 HANNA ZETTERBERG (v) replik:

Fru talman! Jag skall börja med att säga att jag tror att det målrelaterade betygssystemet faktiskt är bättre och har många fördelar jämfört med det relativa betygssystemet. Men jag tror fortfarande att det finns andra alternativ som kanske är bättre.

Man lurar sig själv litet om man menar att det målrelaterade systemet bara är målrelaterat. Vad händer när elever söker vidare till högre utbildning? Då graderas de och jämförs med varandra. Är det inte väldigt lätt att det målrelaterade betygssystemet i själva verket blir relativt när man söker vidare? Det finns sådana problem.

Det finns också problem med att man har centrala direktiv osv. Det skall vi kanske inte gå in på så mycket nu.

Jag tycker att det är bra att styrdokumentet – läroplanen och betygsförlaget – hänger ihop. Men jag ser också en fara i att praktik och teori inte alltid hänger ihop. Jag tycker att vi skall göra någonting åt det, och jag tycker att vi skall försöka göra det i förebyggande syfte.

Anf. 98 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Fru talman! Det händer samma sak med detta betygssystem som med andra betygssystem när eleverna måste flytta. Det fanns inte heller tidigare någonting som sade att man absolut måste ha hunnit till en viss nivå i en skola när man flyttade till en annan skola. Eleverna får läsa in så att de kommer till samma nivå som de nya skolkamraterna.

Hanna Zetterberg har rätt i att det målrelaterade betygssystemet inte är direkt användbart för att söka vidare till t.ex. högskolan. Det sätt på vilket högskolorna försöker använda systemet är inte korrekt. Det krävs andra typer av antagningsförfaranden bredvid ett målrelaterat system. Det gör också att de som skall ta emot elever – högskola eller gymnasium – måste anstränga sig betydligt mer än de hittills har gjort för att förstå hur det nya systemet fungerar. Där har Hanna Zetterberg en poäng. Man har inte riktigt lyckats förklara hur ett målrelaterat system skall fungera när eleverna söker vidare.

Anf. 99 HANNA ZETTERBERG (v) replik:

Fru talman! Just på grund av att det finns problem vid vidare antagning till högre studier, där de målrelaterade betygen inte fyller någon funktion, undrar jag vilken funktion betygen fyller över huvud taget. Därför skulle jag vilja att vi tittar vidare på frågan om vi om några år eventuellt kan genomföra en helt betygsfri skola.

Anf. 100 INGER DAVIDSON (kds):

Fru talman! Om det är någonting man längtar efter ute på skolorna i dag är det att få arbetsro. Att verksamheten kan bedrivas med någon form av långsiktighet är den första förutsättningen för att den skall kunna hålla hög kvalitet.

När beslut rivs upp innan de har hunnit träda i kraft, men efter att en hel del arbete redan har lagts ned på både myndigheter och skolor, får man förstå om det leder till problem och missnöje bland dem som be-

rörs. Tvåra kast i skolpolitiken gör arbetssituationen ute på skolorna fullständigt omöjlig.

När riksdagen förra riksmötet fattade beslut om ett nytt betygssystem gjordes det efter ett omfattande utrednings- och samrådsförfarande. När regeringen nu går in och gör stora förändringar i systemet görs det utan att någonting nytt har framkommit som skulle ge anledning till förändringarna och helt utan samråd från departementets sida. Som vanligt, frestas man säga, anser sig Socialdemokraterna klara sig utan andra partiers åsikter. De vet bäst själva.

Fru talman! När det gäller sakfrågan, om betygens utformning, är det självfallet så att det inte finns något helt idealiskt betygssystem. Men det finns vissa grundläggande krav som måste ställas om systemet skall fungera. Ett sådant krav är att systemet fungerar som en sporre för eleverna och inte som ett slag i huvudet på dem.

Visserligen måste målsättningen vara att själva undervisningen läggs upp så att den stimulerar eleverna att lära sig mer bara därför att det är intressant och roligt att lära sig. Man måste få möjlighet att tända den eld hos eleverna som Andreas Carlgren talade om. Men all erfarenhet visar att de flesta – det gäller både barn och vuxna – behöver någon form av yttre motivation för att göra sitt bästa.

Hur den utformas bäst kan variera beroende på elevernas ålder, ämnets karaktär osv. De klassiska gamla guldstjärnorna eller andra bokmärken fungerar ofta bra i de lägre årskurserna. När man kommer högre upp i årskurserna kan känslan av att man vill fortsätta sina studier med en viss inriktning fungera som den motivation man behöver. Men det kan också ett rätt utformat betygssystem göra.

Det mål- och kunskapsrelaterade betygssystem som nu kommer att införas, och som det dess bättre råder enighet om, har betydligt större förutsättningar än det gamla relativa systemet att motivera eleverna. Det beror bl.a. på att betygsstegen skall vara kunskapsmässigt definierade. Då får eleverna en chans att arbeta mot tydligt uppsatta mål. De vet vad som gäller för att uppnå ett visst betyg. De jämför med sina egna tidigare prestationer och inte med sina klasskamraters.

Men om det nya systemet skall verka motivationsskapande fullt ut får inte antalet betygsssteg vara för få. Särskilt för elever med inlärningssvårigheter, koncentrationssvårigheter eller allmänt svag motivation är det viktigt att nästa steg i betygsskalan verkar möjlig att uppnå. Om det är för stora hopp mellan nivåerna kan det få den ivrigaste elev att tappa sugen. Det blir lättare att följa minsta motståndets lag och nöja sig med nivån godkänd, om man nu har lyckats uppnå den, i stället för att sträva vidare mot nästa mål.

När regeringen nu föreslår att betygssystemet bara skall innehålla tre steg får det också andra negativa konsekvenser. När spännvidden är så stor, som den då nödvändigtvis måste bli, säger betygen väldigt litet om vad eleven kan – och det är ett annat viktigt krav som måste ställas på ett bra betygssystem. Det skall informera eleverna och föräldrarna om elevens kunskapsutveckling på ett så bra sätt som möjligt. En tregradig skala blir alldeles för trubbig för att uppfylla det kravet.

Fru talman! I det beslut som fattades under det förra riksmötet slogs det fast att den grundläggande kontaktformen mellan hem och skola skall vara muntlig information, bl.a. i form av utvecklingssamtal. Det är bra att regeringen fullföljer den linjen. Betyg i form av siffror eller bokstäver kan aldrig ersätta den information som ges vid direkt kontakt mellan hem och skola.

Tanken med utvecklingssamtalen är att de skall bygga på ömsesidig information och leda till samverkan mellan eleven, föräldrarna och lärarna. De skall tillsammans ta ansvar för att eleven får möjlighet att utvecklas positivt utifrån sina egna förutsättningar både kunskapsmässigt och socialt.

Men som ett komplement till den muntliga informationen behövs också skriftlig information därför att den ofta underlättar för elever och föräldrar att bedöma hur det går för eleven. Den är alltså viktig för varje elevs egen skull. Därför bör den vara obligatorisk från årskurs 5. Att som regeringen nu gör införa regeln att föräldrar som vill ha skriftlig information måste begära det kommer bara att leda till att de barn som kommer från studiemotiverade hem kommer att få ett ännu större överläge än de har i dag.

Jag tycker att vi skall komma ihåg detta när vi diskuterar snedrekrytering till högre utbildning i andra sammanhang. Det finns saker som medverkar till eller motverkar en sådan utveckling. Detta är något som kommer att medverka till att den förstärks.

Fru talman! Vikten av att tidigt upptäcka de elever som behöver särskilt stöd i olika ämnen kan inte nog betonas. Skolan måste göra sitt yttersta för att hjälpa alla elever att nå upp till den grundläggande kunskapsnivå som fastställts i kursplanerna. Därför är det också oroväckande att regeringen inte lägger samma vikt vid en kontrollstation i form av nationella prov mitt under skoltiden som riksdagen gjorde i sitt tidigare beslut.

Nationella prov ger nämligen ytterligare en möjlighet att identifiera de elever som inte nått upp till den kunskapsnivå som finns specificerad i de nationella målen. Elever som visar sig behöva det kan då få det extra stöd de har rätt till. De nationella proven är också ett sätt att försäkra sig om att undervisningens kvalitet är likvärdig över hela landet. Därför bör de nationella proven vara obligatoriska och genomföras när lärarna bedömer det lämpligt med utgångspunkt från den timplan skolan arbetar efter. Flexibiliteten skall alltså vara stor, men det räcker inte att bara vissa lärare genomför proven. Alla skall göra det.

Antalet betygstillfällen är ytterligare en del av betygssystemet som nu kommer att förändras. Det är svårt att veta vilket antal som är optimalt, men att förlägga det första betygstillfället så sent som i årskurs 8 ger eleverna för liten chans att påverka sitt slutbetyg från grundskolan eftersom de då inte riktigt har lärt sig hur systemet fungerar. Det är inte svårt att konstatera. Därför menar jag att betygen bör börja ges senast i årskurs 7.

Fru talman! I dag lämnar många elever grundskolan med en känsla av totalt misslyckande. Upp till 10 % av eleverna i avgångsklasserna kan inte läsa och skriva tillräckligt bra för att kunna fungera i samhäl-

let. De beslut som fattades på skolans område under det förra riksmötet, bl.a. när det gäller betygssystemet, gav visst hopp om en förbättrad situation inte minst för dessa elever.

De förändringar som Socialdemokraterna nu driver igenom tillsammans med Vänsterpartiet och Miljöpartiet innebär att vi tar flera steg tillbaka igen. Det får inte så stora konsekvenser för oss politiker, utom att det möjligen spår på föraktet för oss, men det kan få stora konsekvenser för alla dem som kanske inte får det stöd som de så väl behöver och som regeringen inte vill garantera dem.

Jag yrkar i första hand bifall till reservation 2 som är ett avslag på propositionen och i andra hand till reservationerna 3, 6 och 7.

Anf. 101 INGEGERD WÄRNERSSON (s):

Fru talman! Få frågor har engagerat så många människor som betygen. Alla dessa människor har sin egen uppfattning om betyg. För det mesta är den grundad på egna eller anhörigas erfarenheter. Man kan därför konstatera att alla vill delta i betygsdebatten. Det är positivt när så många människor är engagerade, men det är svårt att diskutera från ett gemensamt utgångsläge när vi alla har så olika erfarenheter. Och ännu svårare blir det när man skall byta system. Jag vill påstå att få människor egentligen vet vad ett mål- och kunskapsrelaterat betygssystem innebär.

Är det då bara vi, 1994 års svenskar, som har svårt att reda ut betygsfrågan? Jag vill påstå att svaret på den frågan är nej. Om vi ser tillbaka i historien har det ständigt funnits problem. Riksdagen har beslutat om ett system, brukaren har gjort sin egen tolkning och så blev systemet i praktiken ett annat.

Genom 1820 års skolförordning fick vi för första gången bokstavs-betyg. Från det vi fick våra första betyg har brukarna gjort sin egen modell. Man lade till + och - för att få rättvisare betyg. Man använde normalfördelningskurvan efter det att den hade upphört att gälla. En del använde sifferbetygen som kunskapsrelaterade betyg. Vissa lärare påstår nu, när de nya betygen för gymnasieskolan knappt har trätt i kraft, att de inte kan utforma några egna kriterier i det nya gymnasiet. Brukarna skapar alltså sina egna modeller.

Vad har då beredningarna sagt om systemen? I 1957 års skolberedning står det att betygssättning kunde innebära ett hinder för lärares frihet att lägga upp skolarbetet med sikte på de övergripande mål om personlighetsdaning och social fostran eftersom förekomsten av betyg kan leda till att arbetet ensidigt inriktas på de strikt kunskapsmässiga och lätt mätbara prestationerna.

I 1973 års skolberedning föreslår beredningen en betygsfri grundskola. Eleven skulle erhålla ett intyg efter fullgjord skolgång.

Man påpekade åter helhetssynen.

1989 års expertgrupp anförde som generell kritik mot betyg att det inte är möjligt att sätta helt objektiva eller rättvisa betyg, inte heller genom ett fingeraderat system. Expertgruppens allvarligaste kritik mot betyg var emellertid att de endast kom att relateras till en liten del av

kunskaper, färdigheter och egenskaper och inte till alla läroplansmål i hela deras vidd.

Genom denna mycket kortfattade historiebereskrivning vill jag visa på skillnader i beslut och handling. Lärare och elever har av rädsla för att inte rättvisan skall råda velat ha betyg i många steg. Man har dessutom skapat de egna systemen. Politikerna har beslutat om system som någorlunda tillfredsställer brukarkraven. Man har dock mindre vågat följa beredningsförslagen trots att beredningar ända sedan 1957 understrukit vikten av personlighetsdaning och social fostran, vilket kan ge komplikationer med en detaljerad betygssättning.

Riksdagen står nu inför att fatta beslut om ett betygssystem som kan tillfredsställa såväl brukare som utredare. Genom ett mål- och kunskapsrelaterat system ges tydliga och på förhand väl kända kriterier. Lärare och elever skall tillsammans sätta sig in i vilken kunskap som krävs för att uppnå en viss nivå. Diskussionerna om betygen börjar alltså när terminen startar, inte vid dess slut.

Detta kräver såväl tid som eftertanke. Det är inte minst viktigt att diskutera vilka arbetssätt och arbetsformer man skall använda. Om man skall lyckas med ett målrelaterat system skall denna planeringstid vara lika viktig som själva inhämtandet av kunskapen. Hur väl man lyckas i sin målsättning kan ses i själva utvärderingen, dvs. betyget.

Utskottsmajoriteten anser därför att tre nivåer är lämpligt för ett målrelaterat system. Med flera steg skulle kraften ägnas åt att särskilja nivåerna i stället för att gediget analysera varje nivå. Vid användning av detta system kommer det att finnas tid att även utvärdera läroplanen i dess helhet. Läroplanen är mycket tydlig i sin målformulering, men innehåller också många mål. Det krävs åter tid och eftertanke.

Vi har alltså fått ett system som relateras till alla läroplansmål och kursplanemål. Därmed har vi fått den helhetssyn som vi så länge eftertraktat.

Utskottet var ej enigt när det för ett år sedan fattade beslut om läroplan och betyg. Socialdemokraterna hade då ett antal reservationer. Då läroplansarbetet är i full gång på skolorna har vi valt att inte göra förändringar i läroplan och kursplaner. Däremot hade Skolverkets arbete med betygskriterierna nått och jämt påbörjats vid höstterminens start. Följaktligen stör vi inte skolorna i deras arbete. Därmed kan vi lägga fram ett förslag till ett nytt system.

Fru talman! Innan jag kommenterar utskottets betänkande vill jag yrka bifall till hemställan i betänkandet i dess helhet samt avslag på samtliga reservationer.

Utskottet var ej enigt för ett år sedan, och utskottet är ej heller enigt i dag. Vi fick betyget underkänd av en lärarorganisation för vår brist på enighet.

Jag har full respekt för den oro ett oenigt beslut kan orsaka. Men samtidigt vill jag understryka att det inte är självklart att betygen skall förändras vid ett eventuellt regimskifte.

Kunskapen om hur detta nya betygssystem förvaltas har vi först när det varit i bruk ett antal år. Det är i så fall utvärderingen av systemet som borde leda till en eventuell förändring, definitivt inte de ideologis-

Prot. 1994/95:45
19 december

Betyg i det obligatoriska skolväsendet

ka motsättningarna. Även Socialdemokraterna är beredda att förändra om inte systemet fungerar.

Utskottet kan konstatera att förändringar har skett även inom den borgerliga gruppen. Man vidhåller föregående års beslut i en gemensam reservation, men har sedan olika uppfattningar i en rad andrahandsreservationer. Detta visar ännu en gång på svårigheterna med att utforma ett nytt betygssystem.

Utskottet anför åter värdet med utvecklingssamtal. I de fall en elev har problem av något slag kan utvecklingssamtalet utmynna i ett åtgärdsprogram, såsom det beskrivs i LGR80. Åtgärdsprogrammet skall vara en bekräftelse på vad elev, förälder och skola är överens om i fråga om ömsesidiga åtaganden.

Ett enigt utskott anser att riksdagen som sin mening skall ge regeringen till känna vad utskottet har anfört som att utvecklingssamtal i vissa fall skall mynna ut i ett åtgärdsprogram.

I reservation 2 av Moderaterna, Centern, Folkpartiet och kds yrkas avslag på propositionen i dess helhet. Eftersom vissa av reservanternas har en annan uppfattning i sina andrahandsreservationer har jag valt att kommentera dessa.

Trots att utskottsmajoriteten avstryker reservationerna 3, 4 och 6 kan vi dock konstatera att vi är överens med reservanternas i vissa delar av reservationerna.

Centern, Folkpartiet och kds vill att informationen i årskurs 5 inte skall ha formen av betyg.

Centern, Folkpartiet och kds anser att betyg ej skall ges de första sex åren.

I dessa frågor finns i dag en ny bred politisk enighet. Detta är mycket positivt. Här står endast Moderaterna utanför.

Centern och Folkpartiet vill ta bort steget ej godkänd från slutbetyget. Även här har vi en ny bred politisk enighet.

Vi socialdemokrater vill också understryka att vi ser positivt på de samtal som förts inom utskottet. Utskottet har inte nått fullständig enighet, men betygsdiskussionen har varit utvecklande. Viljan fanns, men den måste finnas från alla håll. Det räcker inte om endast den ena parten vill kompromissa.

I reservation 3 yrkas att skriftlig information i årskurs 5 skall vara obligatorisk. Grundtanken med utvecklingssamtalet bygger på ett ömsesidigt åtagande. Om inte elev, förälder och lärare kommer överens om vad som skall utvecklas hjälper det inte eleven om den påtvingas en skriftlig information. Endast genom att förstå varför når man en utveckling. Man säger också i reservationen att skriftlig information är viktig för elever som behöver stöd. Detta har utskottet påpekat i texten om åtgärdsprogram.

I reservation 6 yrkas på betyg fr.o.m. årskurs 7. Vi vet att de kvartssamtal som förekommer i dag är av skiftande karaktär. Trots detta fanns det ingen majoritet bland remissvaren för Betygsberedningens förslag att tidigare lägga betygen.

Då utskottets förslag stärker såväl utvecklingssamtal som åtgärdsprogram kommer föräldrarna att få en klart mer preciserad be-

skrivning av elevens situation, och därmed försvinner behovet av ett eventuellt betyg i årskurs 7.

Fru talman! Riksdagen fattade för ett år sedan beslut om fyra nationella styrdokument. Utskottsmajoriteten har i dag valt att lägga fram förslag till en förändring avseende betygen.

Förändringen bör ske dels med tanke på gymnasieskolans betygssystem – vi bör ha samma system i grundskola och gymnasium – dels med tanke på att läroplan, kursplan och betyg skall ha ett lika värde som pedagogiska styrmedel. Då når vi skolans huvuduppgift att förmedla kunskap och främja elevernas utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar.

Anf. 102 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Fru talman! Först av allt vill jag eftersom jag inte gjorde det i mitt inledningsanförande i första hand yrka bifall till reservationen 2 och i andra hand yrka bifall till de reservationer som Centern har skrivit under.

Jag tror att det är nödvändigt för skolan att få veta vilka spelregler som skall gälla. De spelreglerna måste ges i sådan tid att lärare, föräldrar och elever både hinner sätta sig in i förutsättningarna och genomföra de förändringar som behövs.

Nu har skolan på kort tid fått ny läroplan, ny timplan, nya kursplaner och nytt betygssystem. Då väljer Socialdemokraterna att i absolut sista minuten riva upp besluten om betygssystemet.

Ni river upp beslutet om antalet betygsssteg, ni river upp beslutet om tidpunkten och senarelägger när eleverna skall få betyg och ni river upp beslutet om den skriftliga informationens roll fr.om. årskurs 5, för att nämna några exempel.

Ni måste ha väldigt goda skäl när ni nu skall riva upp himmel och jord för föräldrar, elever och lärare i absolut sista minuten. Därför lyssnade jag mycket noga på vad Ingegerd Wärnersson sade. Jag hörde inte ett enda skäl. Jag har läst propositionen mycket noga. Jag har inte sett ett enda skäl till att allt detta skall göras. Det är det första och minsta som ni borde kunna lämna här i kammaren. Ni borde åtminstone kunna tala om varför ni skall göra detta.

För det andra säger Ingegerd Wärnersson att det är positivt med de samtal som vi har haft. Det är alltid bra med samtal. Men det är å andra sidan ingen idé med politiker som bara pratar. Det skall ju leda till något också. Detta ledde inte till någonting.

Ingegerd Wärnersson säger nu att det inte går att kompromissa om bara ena parten vill kompromissa. Jag skall lyssna med väldigt stor spänning till vad det är för kompromiss som Socialdemokraterna har varit beredda att göra och som vi andra inte har godkänt. Jag har inte uppfattat det tidigare. Det är möjligt att jag är så lomhörd, men jag tror inte det.

Nu skall jag med stor spänning lyssna till Ingegärd Wärnersson och höra vad det är för kompromiss som ni har varit beredda att göra som vi andra inte har kunnat godkänna.

Prot. 1994/95:45

19 december

Betyg i det obligatoriska skolväsendet

Anf. 103 INGEGERD WÄRNERSSON (s) replik:

Fru talman! Vi socialdemokrater har varit med och sagt ja till läroplan, kursplaner och betyg. Men vi hade ett stort antal reservationer, precis som jag sade i mitt anförande.

Vi har nu sett hur arbetet har utvecklats. Det arbete som för närvarande pågår i skolorna gäller läroplan och kursplaner. Alla var medvetna om att det fanns en politisk skiljaktighet i fråga om betygen. Socialdemokraterna sade tydligt från början att detta är ett beslut som vi kommer att riva upp om vi kommer till makten.

Vi kan nu konstatera att vi gjorde rätt att avge vår reservation när beslutet om betygen fattades för ett år sedan. Arbetet med läroplanen och kursplanerna är mycket mer komplicerat än kanske riksdagen anat. Det är stimulerande och aktiverande, men det kräver tid.

Jag sade också i mitt anförande att ett målrelaterat system kräver att betygen från början skall läggas på bordet tillsammans med kursplaner och läroplan. Det är inte fråga om något som skolan säger till eleverna att de skall uppnå. De generella betygskriterierna är generella.

Detta kräver också att skolan, dvs. lärare och elever tillsammans sätter sig in i vad som står bakom kriterierna. Vad innebär kriterierna? Vilken kunskap krävs? Hur skall målet nås? Och framför allt: Var befinner jag mig som person i förhållande till de olika nivåerna?

Vi klarar inte av att hantera fler än tre nivåer. Skulle vi göra detta med fem nivåer och samtidigt ge den tid som det kräver, vad händer då om ett ämne som kanske bara har två, tre timmar i veckan? Hur många veckor går åt att enbart fastställa målsättningen? Terminen kan ju ta slut om vi skall göra detta på fem nivåer.

Att sätta mål är inte att ålägga någon kriterier. Det måste eleven vara med om själv. Då får man motivationen. Då känner man att man har en möjlighet att hantera sitt betyg.

Anf. 104 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Fru talman! För det första var första frågan varför Socialdemokraterna tycker att det är nödvändigt att i sista minuten riva upp himmel och jord för elever, föräldrar och lärare. Om jag förstod det rätt är det svar vi har fått att det beror på att Socialdemokraterna sade så innan valet, punkt slut.

Det är väl inget skäl för alla elever, föräldrar och lärare som nu behöver anpassa sig? Det är en åsikt som Socialdemokraterna haft sedan tidigare. Det jag frågar om är skälet till den åsikten.

För det andra sade Ingegerd Wärnersson att Socialdemokraterna avgav en rad reservationer till utskottets betänkande den gången beslutet fattades för ett år sedan. Javisst. Men då skyllde ni på att det var kds och Moderaterna som hade hindrat en uppgörelse. Nu fanns det väl inget hinder? Nu var det ni själva som hade initiativet. Jag förstår inte varför ni inte tog det.

Den tredje saken som jag vill ta upp är följande. Ingegerd Wärnersson nämnde i sin inledning några punkter där det finns bred enighet. Jag tycker att det är bra. Det hade behövts många fler. Men det beror

inte alls på de insatser som Socialdemokraterna har gjort utan på vad vi har gjort från Folkpartiets, Centerns och kds sida.

Till sist till de fem betygsstegen. Antingen är problemet fem steg i sig, men då måste det ha tillkommit något nytt sedan Ingegerd Wärnersson var med i Betygsberedningen, eller så beror det på tiden, dvs. att det är för kort om tid. Men det går att ändra på, om det verkligen är det som är problemet.

Jag tror inte att det är det som är problemet. Jag tror att problemet är att Socialdemokraterna bestämt sig för en annan linje, och då skall Sverige, elever och alla andra, rätta sig efter det.

Vi andra som sitter i riksdagen, och som representerar en stor grupp av svenska folket, skall bara anpassa oss till det. Det tycker jag är tråkigt.

Anf. 105 INGEGERD WÄRNERSSON (s) replik:

Fru talman! I Betygsberedningen var vi villiga att kompromissa med varandra. Betygsberedningen underströk åtskilliga gånger att det faktiskt hade krävts mer tid, precis som Andreas Carlgren säger.

Man kan också läsa i Betygsberedningens förslag att man konstaterar att det kanske inte är möjligt att ha fem eller sex steg i alla ämnen. Det beror på ämnets särart.

Vad har då fått oss att ändra oss? Det kan ju vara erfarenheter som gjorts från höstens beslut fram till nu.

Det var faktiskt nödvändigt att sjösätta systemet nu, eftersom Skolverket i höst hade börjat att utarbeta de kriterier som dåvarande regeringen hade begärt. Antingen skulle vi låta Skolverket göra det här utan att vi i så fall skulle ha nytta av det, eller skulle vi tidigt tala om att vi inte ställer upp på det. Därför var det skyndsamt att genomföra en förändring när det gäller betyg.

Anf. 106 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Herr talman! Andreas Carlgren har ställt frågan varför. Jag har lyssnat på Ingegerd Wärnersson och kan inte tro att jag får ett mer uttömmande svar än Andreas Carlgren fick.

Jag vill ändå kommentera en sak. Viljan att kompromissa fanns. Ingen har väl tydligare uttryckt det än vi i Folkpartiet liberalerna i vår motion. Där har vi oerhört tydligt talat om att vi är angelägna om att vi får ett betygssystem över blockgränserna i riksdagen för att det skall hålla för framtiden. Vi har väldigt tydligt talat om på förhand på vilka områden vi kan tänka oss att frångå det som egentligen är vårt huvudförslag. Inte kan Ingegerd Wärnersson säga att det saknades vilja att komma överens. De samtal vi haft var fina och öppna samtal, men det fanns inget mandat från departementet till utskottets socialdemokratiska ledamöter att träffa överenskommelser.

En enda fråga till. Ingegerd Wärnersson säger att det är viktigt med samma betygssystem i grundskolan som i gymnasieskolan. Det förstår inte jag. Varför det? Grundskolan är en obligatorisk skola, och gymnasiet är en frivillig skola.

Prot. 1994/95:45

19 december

Betyg i det obligatoriska skolväsendet

Vi har bestämt att det i grundskolan är ett resultatansvar för skola och kommun att alla elever skall godkännas. Därför kräver det ett system, medan gymnasiet som frivillig skola som förberedande för yrkesliv eller vidare studier kan hantera ett helt annat betygssystem.

Vad menar Ingegerd Wärnersson med att säga att det är viktigt att de två systemen är likadana?

Anf. 107 INGEGERD WÄRNERSSON (s) replik:

Herr talman! Först vill jag säga att Margitta Edgren verkligen har försökt att vi skall samarbeta, och det högaktar jag Margitta Edgren för, såväl under Betygsberedningens arbete som nu under utskottets arbete.

Jag vill också understryka att beslutet att vi skall vidhålla propositionen är fattat av s-gruppen i utbildningsutskottet. Det är inte direktiv från departementet. Vi har avvägt de förslag som vi fick. Att bibehålla de fem stegen kunde alltså s-gruppen i utskottet inte tillstyrka. Vi kunde inte heller tänka oss acceptera förslaget om betyg från årskurs 7. Kanske någon kompromiss däremellan i så fall hade kunnat vara möjlig, men ett sådant förslag fanns inte. Det är alltså utskottet som kommit fram till det här.

Beträffande betygssystemet: I nuläget är det komplicerat att gå över till mål- och kunskapsrelaterat betygssystem. Det kommer att ta många år innan elever och föräldrar har ställt om för att arbeta efter det nya systemet. Det är lättare att sätta sig in i det om vi har lika många steg och begreppen som då används blir välkända. Vi har hittills haft samma system för högstadie- och gymnasieskola, och det finns ingen anledning att förändra det nu.

Anf. 108 INGER DAVIDSON (kds) replik:

Herr talman! Precis som i många andra frågor låter det så här: Vad vi socialdemokrater vilja det må andra rätta sig efter.

Vi stör inte skolorna i deras arbete, säger Ingegerd Wärnersson. Jag tycker att det är väl magstarkt, när varenda lärare man träffar suckar djupt och säger: Ni tänker väl inte ändra er igen! Riksdagen kan väl inte riva upp sådana här långtgående beslut efter varje mandatperiod.

Ingegerd Wärnersson säger själv att det inte är självklart att man skall ändra sig efter varje regimskifte. Utvärderingen skall visa om det fungerar. Om det inte gör det kan också socialdemokraterna tänka sig en förändring. Det är märkligt att man inte kunde resonera så den här gången. Det här betygssystemet fick inte ens träda i kraft, än mindre vara föremål för en utvärdering, som vi sedan kunde ha haft som utgångspunkt för ett framtida beslut. Också vi kristdemokrater hade då kunnat tänka oss att se vilka brister som fanns med systemet och vara med på vissa ändringar.

Varför? Vi har inte fått något svar. Erfarenheten från höstens arbete nämnde Ingegerd Wärnersson. Men propositionen skrevs ju omedelbart efter regeringsskiftet, och då hade skolorna knappast kommit i gång, så det kan inte vara något bra svar. Jag väntar fortfarande på ett svar. Är det enda skälet att socialdemokraterna i valrörelsen sade att de skulle riva upp beslutet, eller finns det andra skäl?

Var fanns kompromissviljan från socialdemokraterna? Vi träffades och samtalade, men det fanns inget kompromissförslag framlagt. Man kunde t.ex. ha tänkt sig en kompromiss med betyg från årskurs 7 och fyra betygssteg. Jag tror att en sådan kompromiss hade kunnat få en ganska bred enighet i riksdagen. Det kunde man åtminstone ha arbetat för från olika håll. Men någonting sådant framfördes inte, utan det var just samtal vi förde, och ingenting annat. Det tycker jag är viktigt att konstatera.

Frågan är alltså fortfarande varför. Står Ingegerd Wärnersson kvar vid att det här beslutet inte kommer att störa skolorna i deras arbete, och vad bygger hon det i så fall på?

Anf. 109 INGEGERD WÄRNERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag har varit med om många skoldebatter, både i mitt civila arbete och som politiker. Det har sällan varit lugnt, utan det har ofta stormat och alla lärare har haft åsikter.

När det gäller denna proposition om betygen i tre steg från årskurs 8 har jag inte fått ett enda samtal, inte ett enda brev från någon lärare som skulle bett oss att inte fullfölja propositionen. Jag har aldrig varit med om liknande, detta är den första gången för mig som civilperson och som politiker.

Jag är därför, Inger Davidson, övertygad om att vi inte stör lärarna. De har haft fullt upp med att sätta sig in i läroplansmålen och i de kursplaner som finns. Man har inte ägnat sig åt betygen, eftersom man inte har vetat vad som skulle stå i kriterierna. Det är därför vi har fastnat för de tre stegen: Det är inte bara ett godtyckligt tyckande. Vi anser att detta är rimligt och lämpligt om man skall kunna ha ett mål- och kunskapsrelaterat betygssystem. Det kräver tid att sätta sig in i vad varje kriterium står för. Denna tid skall ingå i den ordinarie undervisningstiden, för det är då man sätter målen och vänder sig till läroplanen och tar rätt på vilka arbetssätt och arbetsformer man skall använda för att kunna målen.

Skall vi begära att elever i årskurs 7 skall sitta och särskilja fem nivåer? Det är en omöjlig uppgift när vi t.o.m. har konstaterat att vuxna har svårt att se vad som står bakom de generella betygskriterierna för gymnasieskolan.

Anf. 110 INGER DAVIDSON (kds) replik:

Herr talman! Jag är inte förvånad över att det är få som har hört av sig. Jag tror att det beror på att det finns en stor uppgivenhet ute i skolorna och att man nu har börjat resonera så att det inte är någon idé. Det finns t.o.m. de som uttrycker det så här tydligt och säger: Vi kör vårt eget "race", vi fortsätter som vi har gjort tidigare, för vi kan inte ta hänsyn till och anpassa oss efter alla förändringar som görs på skolans område.

Det är förödande om klimatet blir sådant i skolorna.

När det gäller tre steg i betygssystemet säger Ingegerd Wärnersson: Vi anser att detta är rimligt. Sedan kom förklaringen att det skulle vara svårt för eleverna. Det finns väldigt många som anser att det inte är

rimligt, framför allt för de svaga elevernas skull. Det blir för stora hopp mellan de olika nivåerna. Det blir väldigt svårt att motivera framför allt svaga elever att ta sig vidare, motivera dem att göra en insats till, skärpa sig ytterligare när det ändå känns hopplöst. Skall vi ha ett betygssystem, skall vi ha ett system som inte slår eleverna i huvudet utan som fungerar som en sporre för dem. Det tror jag inte ett trebetygssystem gör, åtminstone inte på grundskolenivå. Där måste det vara mål vars innebörd man kan fatta. De behöver vara ganska små i sin omfattning för att grundskoleeleverna skall kunna ta dem till sig och tycka att det är någon idé med att försöka arbeta för dem. Högre upp kan jag ha större förståelse för att man kan ha färre steg, men i grundskolan behöver vi ha fler steg.

Anf. 111 INGEGERD WÄRNERSSON (s) replik:

Herr talman! Det är riksdagens uppgift att förbättra de saker som vi får rapporter om att skolan är dålig på. Det kan vi göra bl.a. genom de rapporter som vi får från Skolverket. I dem har vi kunnat konstatera att när det gäller arbetssätt och arbetsformer fungerade det bra på låg- och mellanstadiet men blir sämre på högstadiet. När det gäller elevinflytande har vi kunnat konstatera att det fungerar bra på lågstadiet, ganska så bra på mellanstadiet men sämre på högstadiet. Jag kan också läsa direkt ur Bilden av skolan – lärares syn på kunskap. Där säger man efter utvärdering av olika lärarenkäter: Elevernas medverkan i planeringen ses inte som ett medel att förbättra studieresultaten.

Det är därför vi säger att det är så viktigt att eleverna är med när vi ger de målrelaterade betygen. De skall vara med från början. Kriterierna för godkändnivåerna i våra kursplaner är så allmänna. Jag har mycket svårt att föreställa mig att någon elev skulle känna en oro inför den generella beskrivningen. Det viktiga är att eleven sätter sig in i vad betyget innebär för en kunskap, vad det är man skall kunna samt var hon själv befinner sig i förhållande till målen. Vi skall inte lägga på de svaga eleverna kriterierna. Man skall växa in i dem. Det är därför som vi inte förstår varandra i den här diskussionen om mål- och kunskapsrelaterade betyg.

Anf. 112 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Herr talman! Vår sammanhållna grundskola skall vara en skola för alla, anpassad till varje barns unika förutsättningar och dit alla grupper av föräldrar tryggt kan skicka sina barn. Därför är skolan en gemensam angelägenhet för hela det demokratiska samhället.

Synpunkterna på skolan är många och divergerande. Det är ett tecken på ett välkommet engagemang. Kanske är betygsfrågan, precis som Ingegerd Wärnersson sade, den skolpolitiska fråga som engagerar de allra flesta. Det är i alla fall en fråga där många människor har en uppfattning, och ofta en tvärsäker sådan.

Jag tror att diskussionen om betygen ibland blir substitut för den viktiga debatten om undervisningen och skolans uppgift. Betygsfrågan tenderar också att bli personlig i den meningen att det är lätt och van-

ligt att relatera till sina egna betyg eller till sina barns betyg. Det här behöver inte vara negativt, men det präglar debatten.

Skolans huvudsakliga uppgift är den aktiva och kreativa process som undervisning och kunskapsutveckling utgör. Skolans huvudsakliga uppgift är inte att sortera eleverna. I stället måste en skola för alla möta barnens skilda erfarenheter, intressen och förutsättningar på ett sådant sätt att alla barn och ungdomar garanteras en likvärdig utbildning.

Den svenska grundskolan är en bra skola med, vid en internationell jämförelse, mycket stora förtjänster. Trots detta finns det förstås brister och problem. Jag tror att det finns en risk att vi i vår iver att åtgärda dessa brister luras att tro att betygssystemet kan lösa problem med undervisningen. Jag tror att det är en fåfäng förhoppning.

Betygens inverkan på undervisningen kan vara både positiv och negativ – ofta samtidigt. Det som en elev uppfattar som en uppmuntrande stimulans blir för en annan ett hinder i den egna kunskapsutvecklingen.

Jag tror att vi måste konstatera att det optimala betygssystemet svårligen låter sig konstrueras och att effekterna på undervisningen också är svårbedömda, precis som Margitta Edgren här redovisade.

I många år har det funnits en kritik mot det betygssystem som vi har haft – det relativa betygssystemet. Den kritiken har också gällt betyg i allmänhet. Hanna Zetterberg gav uttryck för det i talarstolen här.

Kritiken har gällt att man när det gäller betygen ofta har ägnat sig åt att mäta lätt mätbara kunskaper, att betygen har skapat konkurrens och att betygen har varit ett hinder för samarbetet i skolan.

Jag delar den kritiken. Trots det anser jag att vi behöver betyg. Det är framför allt av två skäl som vi behöver betyg i grundskolan: Vi behöver intyg på uppnådda kunskaper. Alla elever som lämnar grundskolan skall få med sig ett intyg på att de har gått där och på vilka kunskaper de har förvärvat under sin grundskoletid. Vi behöver också betygen som urval för grund till vidare studier.

När det gäller urvalet till gymnasieskolan minskar betygens roll i urvalssammanhang. Det är välkommet att den rollen minskar. Men fortfarande finns en sådan uppgift för betygen.

Betygen spelar därför sin huvudsakliga roll när grundskolan skall avslutas. Men under hela skoltiden finns det ett stort behov av information och samarbete mellan hem och skola. Det är nödvändigt att denna information fungerar bra. Betyg är enligt min uppfattning ett mycket trubbigt och torftigt instrument för information mellan hem och skola.

På vissa skolor fungerar de s.k. kvartssamtalen bra i dag. Men vi måste också konstatera att det på många håll finns stora brister när det gäller de s.k. kvartssamtalen. Erfarenheter har visat att de ofta har karaktären av ett strikt rapportering från lärare till förälder. Ibland är eleven inte ens med.

För många föräldrar är de traditionella samtalen en obehaglig påminnelse om deras egen skoltid, särskilt när samtalen förs i klassrummen. Som förälder skall man inte behöva känna sig kränkt eller nedvärderad när man går till sitt barns kvartssamtal. Innehållet i samtalen kan ibland dessutom vara mycket ytligt, t.ex. av karaktären: Johan är pigg och glad. Eller: Sara arbetar bra.

Prot. 1994/95:45
19 december

Betyg i det obligatoriska skolväsendet

Därför är jag mycket glad att vi i riksdagen står eniga bakom utvecklingssamtalen, som skall ersätta de gamla kvartssamtalen. Skillnaden mellan ett utvecklingssamtal och ett kvartssamtal kan kort sammanfattas med att ett utvecklingssamtal utgår från en utveckling. Det är ett ömsesidigt åtagande och en ömsesidig diskussion mellan tre parter – föräldrar, elever och lärare.

Jag tror att det också är viktigt att utvecklingssamtalen förbereds väl och att de förutsätter att föräldrarna får kontinuerlig information om vad skolan sysslar med och vad undervisningen går ut på, alltså inte bara information om det egna barnets utveckling.

Nu skall vi ersätta det relativa betygssystemet med ett mål- och kunskapsrelaterat system. Det finns några uppenbara fördelar med ett mål- och kunskapsrelaterat system jämfört med det relativa betygssystemet. En av de fördelarna är att det blir nödvändigt att under hela skoltiden diskutera kursplanernas målsättning och betygskriterierna mellan elever, föräldrar och lärare. Betygsättningen kan inte längre vara hemlig eller överlämnad enbart åt läraren. Det måste vara en diskussion kring betygskriterierna, och betygskriterierna skall vara tydliga och därmed kunna ifrågasättas – som sig bör i ett demokratiskt samhälle.

Jag hoppas också att de nya betygen skall kunna leda till att vi får mera konstruktiva diskussioner kring nödvändiga och önskvärda kunskaper i skolan i stället för de ibland mycket ofruktbara kommentarer som finns i samband med betygsättning av karaktären: Sara ligger på medel. Eller: Per hade 36 av 50 på provet.

Men mål- och kunskapsrelaterade betyg rymmer också vissa begränsningar i förhållande till det relativa systemet. En normalfördelningskurva kan i princip indelas i ett oändligt antal betygsnivåer. Men det kan man inte i fråga om ett kunskapsrelaterat betygssystem. Det kommer att vara svårt att utforma betygskriterier. De kriterierna måste vara klart avgränsade, så att betygsättningen inte uppfattas som godtycklig. Ett intyg skall bli just ett intyg på uppnådda kunskaper. Det finns också en risk att betygskriterierna leder till centralstyrning av undervisningen, något som inte är önskvärt.

Det blir nog en svår avvägning att tala om hur många betygssteg vi skall ha. Särskilt när det gäller ett betygssystem som ännu är nytt och relativt oprövat – vi har bara prövat det en termin i gymnasieskolan.

Vi har valt att följa det antal betygssteg som finns i gymnasieskolan och på komvux. Man kan naturligtvis diskutera antalet steg. Jag tror att man kan vara övertygad om att ett mål- och kunskapsrelaterat betygssystem kräver relativt få betygssteg. Men det är klart att ingen säkert kan veta om det är två, tre eller fyra steg. Jag tycker att det finns en stor poäng i att vi får ett system som stämmer överens med betygsstegen i gymnasieskolan och på komvux. Nu har vi betygen *godkänd*, *väl godkänd* och *mycket väl godkänd* både i de obligatoriska och i de frivilliga skolformerna. I de frivilliga skolformerna finns dessutom betyget *icke godkänd*.

Jag har svårt att förstå den vikt som en del av debattörerna här lägger vid antalet betygssteg. Jag har också svårt att förstå vad som är

skillnaden mellan betygssystemet i grundskolan och betygssystemet i gymnasieskolan och varför det för de yngre eleverna skulle krävas fler steg än för de äldre eleverna.

Det har också efterlysts i debatten besked om vad skälen för regeringens förslag är. Låt mig kort försöka säga det.

Jag har kommenterat detta med antalet steg. Att vi sätter betyg först fr.o.m. årskurs 8 i det här förslaget bygger bl.a. på att det inte fanns någon majoritet bland remissvaren för betygsättning fr.o.m. årskurs 7. Det bygger också på det faktum att det fortfarande är så att de allra flesta elever byter lärare när de går in i årskurs 7. Vi hoppas att detta med tiden skall ändras, i och med att de nya grundskollärarna kommer ut i arbete. Men fortfarande ser det ut på nämnda sätt.

Det är också så att de betygskriterier som skall utformas i det nya styrsystemet och med den nya fria timplanen i grundskolan per definition måste utformas efter årskurs 9, efter avslutad grundskolekurs. Det gör även att det blir större svårigheter ju tidigare man skall försöka använda de här kriterierna, eftersom de ändå bara kan skrivas för den avslutade kursen.

I frågan om varför vi inte skall ha betyget *underkänt* i grundskolan har Andreas Carlgren mycket värtaligt argumenterat. Där har jag inget ytterligare att tillägga.

När det gäller obligatoriska skriftliga omdömen vänder vi på kakan. Vi ger föräldrarna initiativet att själva begära skriftliga omdömen, om sådana anses vara ett stöd.

Jag ber att få återkomma senare när det gäller vissa kommentarer och även en del frågor som har ställts till mig.

Anf. 113 BEATRICE ASK (m) replik:

Herr talman! Skolministern säger att människor har olika kriterier för att ha olika och mycket bestämda uppfattningar om betyg. Hon kategoriserar det hela och säger att det handlar om personliga erfarenheter och substitut, därför att man inte begriper att man i stället borde diskutera skolans arbetsformer. Jag utgår från att skolministern inte tror att det gäller riksdagsledamöter. Vi har ett gediget underlag för att diskutera betygen, och jag tror att vi också sorterar bort de mest personliga erfarenheterna i den diskussionen.

Jag försäkrar, skolministern, att vi moderater inte tror vare sig att betyg kan vara perfekta eller att betyg löser alla bekymmer.

När det sedan gäller betygens uppgift säger skolministern att betygen är ett trubbigt och torftigt instrument. Ja, det kan jag hålla med om. Men problemet är att ni gör betygen ännu sämre. De kommer senare. De har färre steg. Ni tar bort de skriftliga omdömen som riksdagen föreslagit. Det är bara de som i särskild ordning begär skriftliga omdömen som kommer att få sådana. På det viset blir det pedagogiska instrumentet ännu sämre än det möjligen var innan.

Från socialdemokratisk sida talas det mycket om utvecklingssamtalen. Problemet är att ni inte har några förslag utöver vad riksdagen bestämde för ett år sedan – vi gav också ett uppdrag till Skolverket – om hur de skall åstadkommas. Ni bara pratar. Jag hoppas verkligen att

Prot. 1994/95:45

19 december

Betyg i det obligatoriska skolväsendet

det här arbetet leder någon vart. Men när man hänger upp hela informationsutbytet mellan hem och skola på detta, så ger det inte mycket.

Jag blev väldigt förvånad över att höra skolministern säga att hon inte begriper varför det i det tidigare förslaget är en skillnad mellan betygen i grundskolan och på gymnasiet.

Skälet är ju att i grundskolan är betyget dels ett pedagogiskt instrument, dels avslutningsbetyg. I gymnasiet, som dessutom är kursutformat, är varje betyg ett avslutningsbetyg.

Den pedagogiska poängen ligger inte där, eftersom betygen skall sättas efter avslutad kurs. Slutbetyget är en redovisning av kurserna och de satta betygen.

Tittar man på hur de olika skolformerna ser ut finner man att det är mycket naturligt och ganska klokt tänkt att det finns en skillnad. Därför är det mycket märkligt att ni hänger upp er på nödvändigheten att det skall vara samma system, när skolformerna faktiskt är tämligen olika.

Jag delar Andreas Carlgrens uppfattning att betyg och omdömen är en betygssättning också av skolan. Därför är jag mycket intresserad av varför skolministern tar bort kravet på skolorna att delta i den nationella utvärderingen i årskurs 5. Det tycker jag är ett mycket allvarligt förslag, som dess värre hotar de tre ben som vi har byggt upp styrsystemet med.

Anf. 114 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Herr talman! Låt mig först säga till Beatrice Ask att vi inte tar bort någon nationell utvärdering. Tvärtom. En nationell utvärdering av skolan är av oerhört stor vikt i det nya styrsystemet för skolan.

I den nationella utvärderingen ingår ett antal olika saker som skall utvärderas. Det gäller kunskapsnivåer i olika ämnen. Det gäller elevernas förmåga att själva söka sig till kunskap. Det gäller elevernas förmåga att själva ta initiativ, att lösa problem. Det gäller en rad olika frågor om hur skolan och undervisningen fungerar.

De nationella proven i svenska, matematik och engelska i årskurs 5 är avsedda att vara ett stöd i lärarens bedömning av om eleverna har nått kriterierna och nivåerna för godkänd i kursplanerna för årskurs 5. Det är fortfarande läraren som skall göra bedömningen om eleverna har nått godkäntnivåerna i kursplanerna för årskurs 5.

Kursplaner finns för samtliga ämnen. Det finns klart angivet vad eleven skall kunna i årskurs 5 i samtliga ämnen. Denna bedömning måste göras kontinuerligt, i ett sammanhang, av den eller de lärare som arbetar med eleverna och som känner eleverna väl.

Om läraren vill ha stöd i sin bedömning i de tre ämnena svenska, matematik och engelska har läraren rätt att få det genom att det finns nationella prov att tillgå. Men vi kan inte tro att de nationella proven, med den begränsade kunskapsmängd som ett sådant nationellt prov kan mäta, skulle kunna ersätta eller vara viktigare än den bedömning som läraren kontinuerligt måste göra när det gäller att utvärdera och konstatera hur långt varje elev har nått i fråga om kunskapskraven för årskurs 5.

Låt mig också säga att en av de saker som skiljer mig från Beatrice Ask är att jag inte är lika säker på att betygen är ett positivt pedagogiskt instrument. Som Margitta Edgren redovisade i sitt anförande finns det ingen forskning som visar att betygen har enbart positiv eller enbart negativ effekt på undervisningen. Jag tror att vi måste konstatera att betyg används och uppfattas mycket olika av lärare, av elever och av föräldrar. Man använder sig av betygen på olika sätt.

Det är inte heller alltid säkert, trots att intentionerna från statsmakterna kan vara mycket goda, att resultatet blir det väntade ute i skolorna. Därför menar jag att om betygen används som ett positivt pedagogiskt instrument är det mycket bra och välkommet. Om betygen ses som ett hinder för pedagogisk utveckling, hoppas jag att vi på olika sätt kan undanröja de hindren. Men jag tror att man skall akta sig för att förutsätta att betyg alltid har en positiv inverkan på undervisningen.

Anf. 115 BEATRICE ASK (m) replik:

Herr talman! Jag valde fel ord när jag sade nationell utvärdering. Det var bra att skolministern rättade det, eftersom det är de nationella proven i årskurs 5 som tas bort.

Däremot delar jag inte uppfattningen att de enbart är en poäng för betygssättningen för lärarens del. Det är tvärtom också en möjlighet för Skolverket att få en bedömning av hur det står till i det svenska skolväsendet.

Jag menar att det inte är en liten begränsad kunskapsmängd man tar till sig vid de nationella proven i tre ämnen. Det handlar trots allt om väldigt många elever, förutsatt att dessa prov blir obligatoriska. Jag tror att man kan få fram mycket viktiga signaler om hur det står till.

Dessutom var proven kopplade till – och socialdemokraterna har fortfarande kvar kopplingen, även om man inte gör så mycket av den – att elever som inte har nått de kravnivåer som finns i kursplanerna för årskurs 5 skulle ha rätt till extra stöd och hjälp. Men jag tycker att det är litet våghalsigt att utgå från att eleverna skall få den hjälpen när det inte är ett krav på skolan att faktiskt pröva om så är fallet. Det var delvis en rättssäkerhetssak, tycker jag, att föräldrarna skulle få information om hur det egna barnet faktiskt förhöll sig i förhållande till detta och att det fanns ett nationellt prov som gav uttryck för hur det stod till.

Sedan säger skolministern att det inte finns något som bevisar poängen med betyg. Nej, det kanske inte finns fullödiga utredningar och rapporter. Det är säkert på det sättet. Men det är en allmän uppfattning bland både elever och föräldrar att betygen är viktiga och att betyg stimulerar. Det finns säkert ett och annat exempel, jag känner också några, där betygen har varit kontraproduktiva därför att de av vuxna har använts på ett felaktigt sätt. Men jag tror som helhet faktiskt att det ligger någonting i det som sägs, att många elever pluggar för betygen. Och det är inte enbart en nackdel, även om jag önskar att vi skall få en skola som gör att man studerar och anstränger sig därför att man är intresserad.

Anf. 116 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag vill gärna slå fast att alla elever och deras föräldrar har rätt att få utförlig information om hur den enskilda elevens kunskaper förhåller sig till de kunskapskrav som slås fast i kursplanerna. Det gäller kursplanernas målsättning för årskurs 5 och det gäller också de målsättningar som finns för årskurs 9. På den punkten sker ingen ändring.

Men jag tror också att nationella prov i några fall kan ses som en viktigare mätare än den bedömning som läraren kontinuerligt gör. Jag är litet orolig för ett sådant synsätt. Jag hoppas att jag har fel. Därför gör vi så att de nationella proven finns tillgängliga för dem som anser att de behöver de nationella proven som stöd för sin bedömning.

Men den viktiga bedömningen måste ändå vara den mänskliga bedömningen, som läraren eller lärarna gör, de som känner eleverna väl och som har arbetet med eleverna under en längre tid. Det är bara då man kan bedöma utifrån de målsättningar som finns i kursplanerna.

Om man läser kravnivåerna i kursplanerna för årskurs 5 i de aktuella ämnena svenska, matematik och engelska ser man också att de kravnivåerna blir ganska svåra att bedöma utifrån ett nationellt prov. Det kräver en längre tids samvaro och arbete tillsammans. Det sker i klassrummen.

Anf. 117 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Herr talman! Jag tog upp frågan varför betygen är så viktiga när det gäller att ställa krav på skolan. Det jag har blivit väldigt orolig för när jag har läst regeringens förslag och när jag har hört Ylva Johansson här i dag är att regeringens förslag leder till att bit för bit tunna ut betygens roll där de kunde vara bra. Det sker dels genom att det blir färre steg, dels genom att man senarelägger betygen och dels genom att man ändrar den skriftliga informationens roll. Det ligger på eleven att begära sådan och är inte en skyldighet för skolan att utfärda för alla. Då är risken att också kraven på skolan minskar i motsvarande grad.

Jag hoppas att Ylva Johansson klart och tydligt kan säga att första steget som skolminister inte är att minska kraven på skolan. Men tyvärr har Ylva Johansson inte sagt någonting och inte gjort någonting som tyder på motsatsen.

Det andra är att Ylva Johansson säger att hon har så svårt att förstå varför vi fäster sådan vikt vid antalet betygssteg. Men om det är Ylva Johanssons fråga, skulle en enkel lösning vara att avstå från att ändra antalet steg. Av någon anledning tyckte Ylva Johansson att det var så viktigt att hon ville ändra på riksdagens tidigare beslut.

Ylva Johansson säger att betyg är så trubbiga. Men då måste vi ställa frågan: Varför skall betygen göras ännu mer trubbiga?

Jag tillhör dem som tror att det är angeläget att viktiga skolpolitiska beslut fattas i enighet, i varje fall i så stor enighet som möjligt. Varför har Ylva Johansson och regeringen, och sedan socialdemokraterna i utskottet, inte kunnat ta ett enda steg för att den enigheten skulle bli verklighet? Förra gången detta diskuterades skyllde ni på moderater

och kds:are. Ni kan rimligen inte skylla på dem nu. Nu måste ni tala om varför det inte var viktigt att få enighet nu.

Prot. 1994/95:45
19 december

Anf. 118 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Herr talman! Låt mig ta det sista först. Jag lyssnade mycket noga på Andreas Carlgrens anförande. Jag måste säga att det var ett mycket inspirerande anförande. Jag beklagar verkligen att den samsyn som uppenbarligen finns mellan oss och Centerpartiet när det gäller viktiga skolfrågor inte har kunnat resultera i gemensamma beslut i det här fallet.

Låt mig också beträffande antalet steg i betygssystemet påpeka att jag i mitt anförande sade att betygen är ett trubbigt instrument när det gäller att vara informationsbärare mellan hem och skola. Den trubbigheten kvarstår även om man har flera steg. Jag menar inte heller att det är betygens huvudsakliga uppgift att vara en sådan informationsbärare. Betygens uppgift är att vara intyg på uppnådda kunskaper och färdigheter.

Det bekymrar mig litet att det är så pass få debattörer som ser de problem som faktiskt finns när man skall utarbeta kriterier för ett flertal betygsnivåer. Det är ett ganska svårt arbete, om man vill gå en balansgång och inte centralstyra eller bakbinda det viktiga lokala arbetet i skolorna. Jag känner mig själv ganska bekymrad över hur vi skall lyckas göra det arbetet riktigt bra.

Andreas Carlgren säger: Nu senarelägger ni betygen. Det gör vi inte. Vi låter betygen komma från samma tidpunkt som de gör nu, dvs. årskurs 8. Men diskussionen om betygen måste komma tidigare i ett mål- och kunskapsrelaterat betygssystem än de gör i ett relativt betygssystem. Därför måste diskussionen påbörjas flera år innan de första betygen sätts, om man skall få en, som vi hoppas, positiv effekt på elevernas kunskapsutveckling.

Anf. 119 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Herr talman! Det känns väldigt roligt att jag har inspirerat skolministern. Det måste ju vara så pass tufft att jobba som skolminister i den regering som Ylva Johansson sitter att alla ljuspunkter i tillvaron måste vara välkomna. Har jag bidragit med litet så är jag glad.

Däremot tycker jag inte att det räcker att vi står här och kramar varandra genom ord. Vad som gäller är om det leder till något konkret. När det gäller politiken över huvud taget har ni hittills kramat Centern och andra partier i riksdagen under hela hösten genom ord men inte genom en enda konkret handling. Jag står inte här och ber om att bli kramad. Jag ber bara om att ni skall göra något som är bra för skolan, så att vi kan göra något med bredare enighet.

Förut kritiserade ni så förfärligt att inte enigheten var större. Men nu när ni sitter i regeringen betyder det tydligen inte ett dugg, utan nu lutar ni er – och jag gissar glatt – mot Vänstern och Miljöpartiet, de två partier som bägge vill ha en betygslös skola. Det är bara att hoppas att inte detta också leder till att flummet i skolpolitiken breder ut sig samtidigt som ni försvinner bort i vänsterdimman.

Betyg i det obligatoriska skolväsendet

När det gäller antalet betygssteg vill jag bara säga att jag gärna ser Ingegerd Wärnersson och Ylva Johansson som några av mina favorit-socialdemokrater, för att nu fortsätta att kramas genom ord. Men det spelar ju ingen roll, om ni ändrar åsikt hela tiden. Om jag förstod det rätt så var det bra att ha fem steg när ni satt i Betygsberedningen, i alla fall som en kompromiss för att uppnå enighet. Efter det har det såvitt jag har hört inte tillkommit några skäl, vare sig i utskottsarbetet eller här i kammaren i dag, för att det skulle vara sämre än tidigare. Antingen måste det ha tillkommit något nytt skäl som jag inte har hört eller så är det mindre viktigt att vara enig i dag. Förmodligen gäller det senare.

Anf. 120 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Herr talman! Betygsberedningen tillsattes av en socialdemokratisk skolminister. Den fick direktiv att ganska förutsättningslöst pröva hur ett nytt mål- och kunskapsrelaterat betygssystem skulle utformas. Vi påbörjade arbetet i den beredningen med att försöka söka oss fram till hur många betygssteg man rimligen kunde finna utan att skapa för stora negativa inverknings i andra änden av ett sådant betygssystem.

När det blev regimskifte och den nya skolministern Beatrice Ask tillträdde fick Betygsberedningen nya direktiv. Då slog regeringen redan från början fast hur många steg man skulle komma fram till, nämligen fler än fem. Något annat var nämligen inte möjligt att komma fram till med dessa direktiv. Det var regeringen som på ovanligt sätt, som man sällan gjort i beredningsarbete om betygsfrågan, på förhand slog fast det antal betygssteg som beredningen skulle komma fram till.

Anf. 121 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Herr talman! I denna beskrivning glömmer Ylva Johansson att beredningen faktiskt även före de nya direktiven var inne på att man kunde ha sex betygssteg. Men låt oss inte fastna i denna fråga.

Eftersom Ylva Johansson och jag verkar vara överens om att det perfekta betygssystemet troligen inte finns, är det ganska magstarkt av en socialdemokratisk tidigare debattör att beskriva skillnaden mellan mitt och Socialdemokraternas synsätt genom att säga att jag ägnar mig åt godtyckligt tyckande medan det Socialdemokraterna anser är rimligt. I så fall är vi ute på samma lösa grund. Varför då inte söka lösningar som garanterar ett gemensamt ansvar för det nya betygssystemet över blockgränserna och över eventuella framtida majoritetsskiftningar?

Ylva Johansson beskrev för Andreas Carlgren anledningen till att man förändrar i förhållande till det tidigare förslaget så att betyg ges från årskurs 8. Ett skäl skulle vara att remissinstanserna har sagt nej. Nu har jag inte remissvaren eller sammanfattningen med mig, men jag har absolut för mig att det inte fanns någon tydlig och enhetlig opinion bland remissvaren för att det skulle vara bättre att införa betyg i årskurs 8 än i årskurs 7. Lika litet kunde det sägas att betyg i årskurs 9 var bättre än i årskurs 8. Detta är inte menat som en kuggfråga. Men jag kan inte komma ihåg att detta skulle vara ett skäl för att införa betyg i årskurs 7.

Vi är helt överens om att betygen används fel, men det är ju det vi skall ändra på nu. Vi skall ju införa öppna kriterier och relatera betygsstegen till läroplan och kursplan samt en gemensam kunskapssyn. Om kriterierna även i fortsättningen blir trubbiga och, som Ylva Johansson befarar, betygen inte är tillräckliga, kan man delvis undanröja problemet genom att enas om att utvecklingssamtalen skall vara ett komplement. Utvecklingssamtalen är obligatoriska från första klass. De upphör ju inte för att betyg ges i årskurs 7 eller årskurs 8.

Slutligen gäller det svårigheten att utarbeta kriterier. Jag förstår att det är svårigheter. Vi hade ju, som Ylva Johansson väl kommer ihåg, oerhörda svårigheter när vi försökte finna exempel. Men de lokala kriterierna skulle också vara en utgångspunkt för att lärarna tillsammans skulle diskutera sig fram till vad de skulle betyda för eleverna och för lärarnas sätt att arbeta. De skulle vitalisera undervisningen och inte bara leda till ett betygssättande.

Anf. 122 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Herr talman! Självfallet vill jag inte anklaga Margitta Edgren för att förespråka godtycke i betygsfrågan. Man måste dock konstatera att det finns problem när det gäller antalet betygssteg. Det tycks vara fler som inser dessa problem.

I arbetet med att utforma kriterierna för gymnasieskolans betygssystem kan man inte dra någon slutsats som säger att man enkelt skulle finna fler betygssteg än de tre som vi nu har föreslagit. Vi är inte helt säkra på att tre steg är det optimala, men jag är övertygad om att man måste hålla sig till relativt få betygssteg i ett mål- och kunskapsrelaterat betygssystem för att inte få stora problem med centralstyrning.

När det gäller betyg fr.o.m. årskurs 7 eller 8 gavs inte något enhetligt svar genom remissvaren och det omfattande utrednings- och beredningsarbete som föregick både föregående och denna proposition i betygsfrågan. Remissopinionen var mycket splittrad i frågan om det var lämpligt att införa betyg i årskurs 7 eller i årskurs 8.

Mot den bakgrunden har vi inte funnit anledning att ändra det som gäller i dag, nämligen betyg fr.o.m. årskurs 8.

Anf. 123 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Herr talman! Tack för det svaret.

Jag menar att det finns stor anledning att införa betyg i årskurs 7 medan Ylva Johansson nu menar att det inte finns någon anledning att införa betyg förrän i årskurs 8. Vi står därför på lika svagt underlag. Därför vore det i sig en vits om vi kunde vara överens om att gå tillbaka till de diskussioner där vi faktiskt var överens.

När det sedan gäller kriterier har jag inte alls undervärderat det arbete som Skolverket nu utför. Men där skall man ju inte ta fram alla de sex kriterierna. Det är ju genom de lokala skolorna och genom samarbetet mellan lärarna på varje skola som kriterierna skall utformas, vilket jag tror blir det allra viktigaste arbetet. Det garanterar också en lokal förankring av det nya betygssystemet. Det kommer att verka som

en impuls och motor till en positiv förändring av det interna skolarbetet.

Anf. 124 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Herr talman! Margitta Edgren hänvisar återigen till den enighet som faktiskt rådde i Betygsberedningen om när betyg skulle införas. Men bakgrunden till frågan är att den moderata skolministern också på den punkten gav tilläggsdirektiv som angav vad beredningen skulle komma fram till, nämligen att betyg skulle sättas tidigare än vad som gäller i dag. Också där innebar direktiven en begränsning när det gällde vad beredningen kunde komma fram till.

Anf. 125 INGER DAVIDSON (kds) replik:

Herr talman! Jag blev litet förvånad när skolministern började sitt anförande med att tillvita oss en del åsikter som vi inte har framfört, t.ex. att vi skulle ha en tvärsäker uppfattning. Jag tycker att den ena efter den andra har sagt att det inte finns något optimalt betygssystem, utan att man verkligen kan diskutera både antalet betygssteg och frågan om när betygen skall sättas osv.

Vi har också fått höra att vi använder betygen som en förevändning för att slippa diskutera andra frågor. Jag skulle verkligen vilja diskutera andra frågor när det gäller skolpolitiken. Men nu är det ju ett betänkan- de som heter Betyg i det obligatoriska skolväsendet som diskuteras i dag, och då får väl skolministern förlåta oss att vi nu har hållit oss till att diskutera just betygen.

När Ylva Johansson nämnde vilka uppgifter ett betygssystem har, nämnde hon inte alls stimulanseffekten. Därför vill jag fråga om Ylva Johansson anser att betyg också kan ha en stimulerande effekt, om betygssystemet är rätt utformat. Betyder det i så fall någonting för stimulanseffekten om antalet betygssteg är mindre?

Jag tror nämligen att antalet betygssteg har väldigt stor betydelse, särskilt för yngre elever. De behöver tydligare och mindre omfattande mål för att bli stimulerade att försöka att uppnå nästa steg, medan äldre elever kan ha mer omfattande mål. Jag tror också att det kan vara enkla- re att fastställa fler och mindre omfattande mål när man skall ta fram kriterierna än att nu med ett sådant brett spektrum försöka att tala om vad man skall uppnå för godkänd, väl godkänd och mycket väl god- känd.

Vilka föräldrar tror Ylva Johansson kommer att begära de skriftliga omdömen som nu föräldrarna själva måste begära? Jag är ganska övertygad om att det blir studiemotiverade föräldrar som sedan till- sammans med sina barn hemma kommer att följa upp de skriftliga yttrandena. Jag tycker att det var en stor vits med att alla skulle få skriftliga intyg, att man tillsammans med läraren skulle sitta och gå igenom dem och fundera över vilken hjälp det enskilda barnet behövde.

Herr talman! Jag vill gärna säga att mitt anförande absolut inte skall uppfattas som någon recension av denna riksdagsdebatt. Tvärtom är det ju så att vi har många kunniga engagerade debattörer i denna debatt.

Trots detta måste man slå fast att när det gäller betygsfrågan över huvud taget är det dock så att det är en fråga där många har en tvärsäker uppfattning, även om det inte alltid kommer till uttryck här i kamraren.

Jag tror också att vi litet till mans gör det felet att vi tror att ett betygssystem kan lösa en hel del problem i skolan, som faktiskt inte hänger samman med betygsfrågan. Man måste konstatera att det är på det viset.

Inger Davidson frågade mig om jag tror att betygen kan ha någon stimulerande effekt på undervisningen. Ja, det tror jag att betyg kan ha. Jag är dock ganska säker på att man inte kan säga att betyg alltid har det. Den effekt som betygen har på undervisningen är olika i olika skolor, i olika klassrum och framför allt olika för olika individer. Jag är glad ju fler elever, föräldrar och lärare som upplever att betygen har en stimulerande effekt, och jag är glad ju färre som upplever betygen som hindrande. Men jag är inte alls säker på att vi kan skapa ett betygssystem som alltid fungerar stimulerande, även om det självfallet vore önskvärt.

När det gäller skriftliga omdömen tycks Inger Davidson ha en väldigt stor tilltro till dessa. Hon tror att det skulle gå bättre i skolan för de elever som får skriftliga omdömen från årskurs 5. Det är tillmäta skriftliga omdömen för stor betydelse. För att det skall gå bra för eleverna i skolan måste de känna att de har ett stort stöd från lärare, från skolan i dess helhet och från sina föräldrar samt att dessa stöd samverkar. För att på bästa sätt komma fram till hur man skall stödja eleven i arbetet i skolan är samtalet den allra bästa formen. Det är vid utvecklingssamtalen som detta skall ske. Om föräldrar vill komplettera utvecklingssamtalen med en skriftlig information skall de ha rätt att få det. Men jag tror att det är fel väg att utgå ifrån den skriftliga informationen. Man bör utgå ifrån samtalen.

Herr talman! Jag vill verkligen göra klart att jag inte tror att betygssystemet löser några problem i skolan. Men jag tror att ett betygssystem som är rätt utformat kan fungera stimulerande också för elever som har inlärnings- och koncentrationssvårigheter. Det är därför som jag tycker att det är så viktigt att utformningen blir rätt just för dessa elever. Då tror jag att det system som nu föreslås med bara tre steg och som är så trubbigt kan få ganska förödande konsekvenser. Det är därför som jag lägger ner ett visst patos på den här frågan.

Ja, jag har viss tilltro till att man behöver sätta upp ett visst regelverk till stöd för såväl lärare som elever och föräldrar. På Ylva Johansson låter det som att hon inte har tilltro till någonting, inte till betygssystemet, inte till skriftlig information och inte heller till någonting annat. Det är bara dessa samtal som skall fungera.

Jag tror också att det är samtalen som är allra viktigast. Kan man inte upprätta kontakt mellan elever, föräldrar och lärare fungerar inte heller så mycket annat. Tyvärr vet vi av praktisk erfarenhet hur det i realiteten ser ut. Det kan alltså behövas den här formen av uppstyrning. Och jag säger det igen, inte minst för de svaga eleverna och de elever som kommer från hem som inte är studiemotiverade: I de fallen behövs dessa samtal allra mest.

Anf. 128 Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag har stor respekt för att Inger Davidson är övertygad om att ett rätt utformat betygssystem kan stödja de elever som i dag har svårigheter i skolan. Problemet är att det mycket omfattande underlag som finns i betygsfrågan i form av utredningar, beredningar och utvärderingar inte ger stöd för den uppfattningen. Man kan inte säkert säga hur det förhåller sig. Tvärtom finns det motstridiga uppgifter om huruvida ett betygssystem verkar stödjande och positivt på undervisningen eller om det har en negativ inverkan. Jag respekterar den önskan och den tro som Inger Davidson har, men det finns inga belägg för att så skulle vara fallet. Man kan därför inte grunda den statliga skolpolitiken på en så pass löslig grund.

Anf. 129 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v):

Herr talman! Betygsfrågan har under lång tid haft en central roll i skoldebatten, det har vi märkt också här i eftermiddag.

Hanna Zetterberg har redan redogjort för Vänsterpartiets principiella inställning till betyg i skolan och också för skälen till att vi hemställt om en parlamentarisk utredning om konsekvenserna av en helt betygsfri skola.

De flesta som har erfarenhet av pedagogiskt arbete inser att oavsett hur betygssystemet är konstruerat så har det en starkt styrande effekt på val av innehåll och också på arbetssätt och arbetsformer i skolan. Min uppfattning är att betygen ofta är ett hinder för pedagogisk förnyelse och utveckling. Den åsikten delar jag med Elevorganisationen och med många lärare. Men tyvärr finns det ännu inte tillräckligt stöd här i riksdagen för en betygsfri skola.

Det kompletterande förslag till nytt betygssystem som riksdagen nu har att ta ställning till skiljer sig från den tidigare borgerliga regeringens förslag på några avgörande och för oss väsentliga punkter.

Till att börja med skall betyg ges först höstterminen i årskurs 8. Det är en klar förbättring, anser vi.

Skillnaden mellan olika barn när det gäller mognadsgrad är mycket stor i yngre åldrar. Jag är glad över att barnen nu får något bättre möjligheter att utvecklas i sin egen takt utan att deras positiva självbild störs, att barnens nyfikenhet, kreativitet och spontana skapande förmåga får växa och utvecklas samt att eleverna får fungera utforskande och aktivt kunskapssökande utifrån deras egna förutsättningar och erfarenheter utan betyg som utvärderingsinstrument i de lägre åldrarna.

Jag är också glad över att regeringen i stället lyfter fram utvecklingssamtal där elev, föräldrar och lärare för en dialog kring elevens

arbetssituation. Det är samtalet, dialogen, som är det viktiga. Det måste alltid vara att föredra jämfört med den envägskommunikation som trots allt den skriftliga informationen utgör. Det är alltså fråga om ett samtal där kommunikationen är ömsesidig och där relationen mellan parterna är jämlik, ett samtal som kan utnyttjas efter vars och ens behov och ett samtal som kan utmynna i ett konkret åtgärdsprogram för de elever som behöver särskilt stöd i sin kunskapsmässiga eller sociala utveckling.

Jag uppskattar också att utskottet i enlighet med intentionerna i Vänsterpartiets motion betonar vikten av att skolans personal är väl förtrogen med utvecklingssamtals metodik. Vi anser att detta bör finnas med som ett viktigt moment i lärarutbildningens kursplaner och i fortbildningen av lärare.

Ytterligare en sak som är positiv är att antalet skalsteg nu begränsas till tre med beteckningarna godkänd, väl godkänd och mycket väl godkänd. I och med detta finns det en bättre överensstämmelse med gymnasieskolans och komvux betygsskala, och det måste vara en fördel. Fler skalsteg skulle inte heller öka vare sig validiteten eller reliabiliteten.

Skolans viktigaste ansvar är att alla elever skall lämna skolan med kunskaper som minst motsvarar de krav som anges i kursplanerna. Om eleven trots stora ansträngningar från skolans sida inte når den nivån skall eleven senare kunna komplettera sina kunskaper för att få ett betyg i ämnet.

Jag är glad över att utskottet med anledning av Vänsterpartiets motion funnit att regeringen bör överväga ändringar i berörda författningar så att kommunerna inte skall kunna ta ut avgifter för s.k. behörighetskomplettering. Den förändringen är nödvändig för att de signaler som ges till eleverna inte skall uppfattas som ytterst motsägelsefulla.

Då det gäller avgifter för konkurrenskomplettering – när eleven vill höja betyget i ett ämne – uttalar utskottet som sin mening att avgifterna skall vara skäliga. Vad som är skäligt eller inte kan ju diskuteras, men att vissa kommuner tar ut avgifter på mellan 1 000 kr och 2 000 kr per provtillfälle i gymnasieskolan och komvux anser jag vara varken skäligt eller berättigat. Men jag lovar att jag skall återkomma i det ärendet.

Till sist vill jag poängtera vikten av en likvärdig skola för alla. De nationella proven och kriterierna skall fungera som stöd för bedömning av skolans resultat, inte den enskilda elevens. Det är en självklarhet att detta skall gälla för både det offentliga skolväsendet och de fristående skolorna. Vi tycker att det är viktigt att de nationella proven utformas på ett sådant sätt att de för eleverna utgör ett inlärningsstillfälle i sig och att kunskap om helheter, analytisk förmåga, förståelse för skeenden, djupinlärnin och ett kritiskt förhållningssätt är sådant som prioriteras.

Herr talman! Skolan har under de senaste åren genomgått stora organisatoriska förändringar. Nu måste elever, lärare och skolledningar få arbetsro för att kunna mobilisera den energi och entusiasm som behövs för att förändra skolans inre arbete.

Jag yrkar bifall till hemställan i utbildningsutskottets betänkande utom med avseende på mom. 1 där jag yrkar bifall till reservation 1 från Vänsterpartiet och Miljöpartiet.

Jag vill faktiskt, i motsats till bl.a. Beatrice Ask, gratulera elever, föräldrar, lärare och skolledningar till ett betygssystem som nu faktiskt bättre tillvaratar elevernas möjlighet till utveckling och växt.

Jag skulle vilja ta upp något av det som har sagts här tidigare. Margitta Edgren efterlyste forskningsresultat när det gäller betygen och olika samband. Jag skulle vilja peka på en del av forskningen som många gånger kanske behandlas litet styvmoderligt, nämligen ungdomsforskningen. Man har funnit att det finns ett absolut samband mellan låga betyg och det som många vuxna anser vara destruktiva och negativa beteenden. Det finns ett större samband mellan låga betyg och den typen av beteenden än vad det t.ex. gör när det gäller socialgrupps- eller klasstillhörighet.

Andreas Carlgren sade i en replik att han tyckte att det var konstigt att man åberopar sådant som man har sagt tidigare och som man har lovat före ett val som skäl för att ta ställning i olika frågor. Jag tycker faktiskt att det är en viss finess med att man försöker uppfylla de löften man gav innan valet. Skulle man vara litet elak när man tolkade Andreas Carlgrens uttalande skulle man kunna säga att det kanske inte ingår i Centerpartiets politiska hållning.

Anf. 130 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Herr talman! Om ungdomsforskningen, som jag faktiskt inte kände till, kan visa att låga betyg och destruktivt beteende går hand i hand har det inte sagt ett dugg om betygens funktion i skolan. Det säger ingenting om det.

Britt-Marie Danestig-Olofsson säger att fler skalsteg inte skulle förändra validitet eller reliabilitet. Det finns ingen forskning som visar att detta skulle vara fallet, varken positivt eller negativt. Jag menar att elevinflytandet förutsätter att skolan formulerar preciserade mål som kan utvärderas med rimliga krav på objektivitet.

Betygsmotståndarna verkar däremot mena att skolan skall visserligen precisera mål så att man kan göra systematiska utvärderingar av undervisningens effekter, men att elever och föräldrar skall slippa få insyn i målen och i hur utvärderingen går till. Det är för mig en oacceptabel brist på demokrati. Jag menar att jag, många elever och föräldrar och tidigare utredningar är ense om att betyg i skolan kan ha den positiva effekten – det finns även andra effekter – att man kan få förstärkt elevinflytande genom de öppna kriterier som det har fattats beslut om. Eleven får veta vilka kriterier han/hon mäts utifrån och vilken prestation som krävs för ett särskilt betyg. Utan betyg famlar man i blindo.

Anf. 131 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:

Herr talman! Det är väl ganska självklart att föräldrar och elever skall ha insyn. Att de skall veta mycket väl vilka mål skolan har tror jag att alla är överens om. Det är sådana saker, t.ex. vad som står i kursplanerna, som man bl.a. behöver diskutera under utvecklingssamtalen. Den dialogen är viktig. Det är viktigt att prata om vad som verkligen händer i skolan och vilka förväntningar man har på varandra.

Margitta Edgren tog också upp frågan om reliabilitet och validitet. Såvitt jag vet finns det inget som säger att fler skalsteg skulle förbättra den delen – snarare tvärtom.

Att betyg kan stimulera tror jag också är en självklarhet. Visst kan betyg stimulera vissa individer och vissa grupper av individer. Betyg kan också stimulera till att man bara pluggar just inför skrivningarna och för betygen. Det stimulerar många gånger till en mekanisk inlärning, en ytinlärning. Vi har sett resultatet av det. Ett exempel är att studenter två år efter avslutad utbildning på högskolan har glömt ungefär 80 %, eftersom de har ägnat sig åt ytinlärning och inte gått på djupet.

Betyg i det obligatoriska skolväsendet

Anf. 132 MARGITTA EDGREN (fp) replik:

Herr talman! Nej, det är precis som jag sade att det inte finns några utredningar som visar att validitet eller reliabilitet skulle minska med fler skalsteg. Därför menar jag att vi båda är ute på hal is. Vi måste lita på bedömningarna från erfarna lärare och andra erfarna människor ute på skolorna. Jag är också lärare, därmed inte sagt att jag är särskilt erfaren. Vi har lyssnat på erfarenheterna när vi har kommit fram till det här antalet steg.

Vi är överens om att målet för hela skolan måste vara att eleverna, både när de börjar och slutar, tycker att det är roligt att lära och att på egen hand ta reda på saker. De måste bli sedda, använda och tagna i anspråk under skoltiden. Det finns ingenting som motsäger att ett fungerande betygssystem skulle hämma detta. Elever kan fortfarande både bli sedda och tagna i anspråk trots att vi har ett betygssystem som är i funktion.

Britt-Marie Danestig-Olofsson säger att betygen får eleverna att bara plugga för betygen och att de sedan glömmar vad de har lärt sig. Britt-Marie Danestig-Olofsson refererar återigen till det relativa betygssystemet. Det nya systemet skall premiera helt andra typer av kunskaper, dvs. samband, helheten, förmåga att se sammanhang. Det är detta vi nu måste styra mot för att undvika rabbelkunskaperna som man lätt får men som är lika lätt glömda.

Orsaken till att vi vill gå över till ett nytt, målrelaterat betygssystem är bl.a. att det skall premiera en annan typ av lärande. Därmed tycker jag att Britt-Marie Danestig-Olofsson här har visat att hon inte riktigt har förstått den stora skillnaden – jag skulle vilja säga en revolution – mellan det gamla systemet som vi är överens om att vi skall lämna och det nya.

Anf. 133 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:

Herr talman! Jag skall inte ta någon patent på att jag förstår allt. Jag kan dock säga att Margitta Edgren inte förstod mig. Jag undvek att ramlar i fällan när det gäller de relativa betygssystemen och därför tog jag ett konkret exempel ifrån universitetet och högskolan. Där har man just haft en kurs om målrelaterat betygssystem. Man vet med ganska stor bestämdhet att systemet kan ge de effekter som jag beskrev, ytinlärning och en ganska stor glömskepotential.

Jag förstod inte riktigt vad Margitta Edgren ville säga med det här. Jag fick frågan om jag tror att betyg kan vara stimulerande. Jag svarade att jag tror att det kan vara stimulerande för vissa individer och kanske också för vissa grupper av elever. Jag sade att det inte finns enbart positiva effekter av betyg. Jag kan inte förstå att de positiva effekterna skulle bli större – om det finns sådana – om man förändrar antalet skalsteg. Därför har vi från Vänsterpartiet stött regeringens proposition. Vi tycker att det är tillräckligt med tre skalsteg.

Anf. 134 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Herr talman! Alldeles i slutet av sitt anförande ville Britt-Marie Danestig-Olofsson ta upp en särskild diskussion om löftesmoralen. Hon ville väl låtsas att jag tyckte att man skulle strunta i vallöften. Försök inte, Britt-Marie Danestig-Olofsson! Det var uppenbart att det inte var det jag menade. Jag sade att de som drabbas av ett vallöfte, för att uttrycka det ironiskt, måste få ett bättre skäl till varför de skall drabbas än bara att partiet tyckte så även före valet.

Vi har diskuterat betygen här i dag. Det blir väl anledning att återkomma med de betyg som vänstern möjligen får när det gäller förmågan att hålla fast vid vallöften, när vi så småningom har behandlat budgeten här i riksdagen. Men det är som sagt var en annan fråga.

Anf. 135 BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:

Herr talman! Jag har litet svårt att prata om att väljarna drabbas av den politik som man har gått ut och lovat, även om det var med ironiska förtecken. Det är väl snarare tvärtom. Man får mandat att föra den politik som man före valet lovade att man skulle föra. Så ser jag det. Jag tycker inte att man kan tala om att någon drabbas, inte ens med ironiska förtecken.

Anf. 136 ANDREAS CARLGREN (c) replik:

Herr talman! Så väldigt finkänslig behöver väl inte Britt-Marie Danestig-Olofsson vara. Det går till överdrift.

Vänstern tycker att vi skall ha en betygsfri skola, och därför är man naturligtvis glad över att Socialdemokraterna i alla fall går en bit på väg åt det hållet. Det kan jag förstå. Det är dock fortfarande inget bra skäl för att genomföra det som riksdagen i dag är på väg att fatta beslut om.

Självfallet skall man följa vallöfterna och de mandat man har fått, men det var inte det diskussionen gällde.

Anf. 137 GUNNAR GOUDE (mp):

Herr talman! Jag hör till dem som fick sin lärarutbildning i slutet av 40-talet och i början av 50-talet. Då fick vi insikten att skolan skulle vara personlighetsdanande. Elevernas sociala utveckling var väsentlig. Elevernas naturliga nyfikenhet skulle utgöra grunden för kunskapsinhämtande, och barnens egen motivation var den viktigaste drivkraften. Undervisningen skulle vara individinriktad – barn utvecklas olika och i

olika takt. Målet var trygga, jag-starka, öppna och kunskapssökande elever.

På det seminarium som jag gick på ansågs betyg närmast vara något nödvändigt ont. Man talade inte så mycket om det. Det var ett störande inslag i det pedagogiska arbetet. Informationen till barn och föräldrar skulle ges i återkommande samtal mellan lärare, föräldrar och elever. Då skulle också gemensamma åtgärder diskuteras. Jag gick kanske i en ovanligt framsynt lärarutbildning. Men jag tror knappast det. Det är många av oss gamla lärare som med förundran följer dagens debatt om skolbetygen. Varför har inte skolbetygen försvunnit för länge sedan?

Redan 1957 års skolberedning betonade att skolbetygen, som instrument, stod i konflikt med skolans målsättning. I grundskolans läroplan 1962 infördes relativa betyg, men det varnades också för att betygens förmåga att motivera eleverna lätt kunde överskattas. Men man vågade inte ta steget att avskaffa betygen.

År 1969 utredde SÖ skolbetygen. Man konstaterade att betygen hade negativa konsekvenser för skolans pedagogiska arbete och egentligen bara var berättigade som instrument för urval till högre utbildningar och i samband med anställningar.

Efter 20 års utredande med i stort sett ständigt återkommande iakttagelser kommer äntligen 1973 års betygsutredning. Den drar de rätta slutsatserna och rekommenderar en betygsfri skola. Detta verkställdes tyvärr ej. Jag frågar mig: Varför?

I arbetet med 1980 års läroplan konstaterades det åter att betyg ger dålig information, att de är undermåliga som diagnosinstrument och att de inte är motivationsskapande. Resultatet blev ändå att betygen behölls som ett urvalsinstrument men bara i årskurserna 8 och 9.

År 1989 tillsatte Utbildningsdepartementet en expertgrupp. Den var mycket nära att enhälligt rekommendera att betygen skulle tas bort.

År 1990 tillsattes den nu aktuella Betygsberedningen. I den ingår huvudsakligen politiker. De flesta förväntade sig naturligtvis att man, mot nyss nämnda bakgrund, äntligen skulle komma fram till en rekommendation om en betygsfri grundskola, som riksdagen skulle fatta beslut om.

Denna beredning hade knappt kommit i gång förrän de borgerliga fick makten. Då, hör och häpna, ändrades direktiven till beredningen. Uppdraget blev nu att beredningen skulle ta fram ett system där betyg skulle sättas tidigare och i flera steg. Den kunskap om en modern skolas arbetsmetoder som hade utvecklats stegvis under 40 år struntade man i. Betygsfrågan kastades 50 år bakåt i tiden. Man fick vad man begärde från beredningen. Oppositionen var naturligtvis stark, men beslutet klubbades i riksdagen.

Den nya socialdemokratiska regeringen fick naturligtvis mycket bråttom med att rensa i det betygssystem som skulle drabba den svenska skolan redan under höstterminen 1995.

Regeringens förslag orkar inte ända fram men är ett steg i rätt riktning. Det slutliga steget skall tas när problemet med urvalsfrågan är löst. Betyg i avgångsklassen behövs i väntan på detta. De grundas på nationella prov. Betygen i årskurs 8 kan man acceptera, med hänsyn till

att detta är den naturliga tidpunkten för en utvärdering i relation till kommunernas och de enskilda skolornas lokala skolplaner och arbetsplaner. Det viktiga instrumentet för en individuell uppföljning är naturligtvis, som framhålls i förslaget, utvecklingssamtalen mellan föräldrar, lärare och elever.

Förslaget är bra, med hänsyn till den påtvingade brådskan och oklarheterna vad gäller nya regler för antagning till gymnasieutbildningarna.

Herr talman! Miljöpartiet har arbetat för en betygsfri grundskola. Vi stöder regeringens förslag, men vi yrkar bifall till den reservation där det krävs att en utredning skall tillsättas med direktivet att utreda en helt betygsfri grundskola, inklusive nya antagningsförfaranden när det gäller gymnasieutbildningarna. Detta borde ha gjorts för länge sedan. Jag yrkar alltså bifall till reservation nr 1 under mom. 1.

Anf. 138 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Gunnar Goude för ett resonemang om en betygsfri skola kontra en skola med betyg. Jag vill bara tillägga att både Göran Perssons och Beatrice Asks direktiv utgick från att det skulle finnas betyg. Det var inte något som beredningen själv hittade på. Den hade över huvud taget inte möjlighet att ta ställning till en betygsfri skola.

Jag vill också säga att Betygsberedningen hade arbetat i ett helt år när tilläggsdirektiven kom. Därav hade man också kommit fram till den gemensamma kunskapssyn som var så viktig för att vi till slut skulle komma fram till ett gemensamt förslag.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 20 december.)

14 § Viss lagstiftning om besiktning på fordonsområdet

Föredrogs

Trafikuskottets betänkande 1994/95:TU8

Viss lagstiftning om besiktning på fordonsområdet (prop. 1994/95:69)

Anf. 139 ULLA LÖFGREN (m):

Herr talman! I maj i år fattade riksdagen beslut om en effektivare fordonskontroll. Enligt beslutet skall AB Svensk Bilprovnings monopol beträffande kontrollbesiktningen brytas. Förändringen skulle träda i kraft den 1 januari 1995. Efter detta datum skulle ackrediterade företag fritt få utföra kontrollbesiktningar.

Som en följd av riksdagsbeslutet har den nya regeringen lagt fram ett förslag till en ny lagstiftning på fordonsområdet. Man föreslår ett ikraftträdande av den lagen den 1 januari 1995 men en senareläggning av ikraftträdandet av det förra riksdagsbeslutet om avmonopolisering, till den 1 juli 1995.

När den förra regeringen lade fram sin proposition föreslogs, förutom en konkurrensutsättning av kontrollbesiktningen, att vissa registre-

ringsbesiktningar skulle ske i konkurrens, av ackrediterade besiktningsföretag.

Kontrollbesiktningarna är den mest omfattande verksamheten på fordonskontrollområdet; nästan 3,9 miljoner besiktningar utfördes år 1993. Men det sker även en mängd registreringsbesiktningar. Under 1993 utfördes 166 350 registreringsbesiktningar, vilket är mer än tio gånger fler än alla andra typer av besiktningar tillsammans. Då är alltså kontrollbesiktningar undantagna.

Herr talman! Det finns alltså tungt vägande samhällsekonomiska skäl för att även registreringsbesiktningar skall kunna ske i konkurrens, av ackrediterade besiktningsföretag.

De som satt i trafikutskottet under förra mandatperioden valde i sitt betänkande att inte stödja förslaget om att registreringsbesiktningar av fordon med en vikt under 3,5 ton skulle ske i konkurrens. Utskottet angav dock tydligt att frågan om registreringsbesiktningar ännu inte var slutgiltigt avgjord. Enligt utskottets mening borde regeringen, efter förnyade överväganden, återkomma till riksdagen med förslag om en fortsatt avmonopolisering av fordonskontroller utöver kontrollbesiktningarna.

I den nya regeringens proposition saknas dock överväganden om hur man kan gå vidare med ytterligare avmonopoliseringar på fordonskontrollområdet. Detta har föranlett oss moderater att föreslå att regeringen snarast bör återkomma till riksdagen med en tidsplan för det fortsatta arbetet med avmonopoliseringen av fordonskontrollen.

Vid behandlingen av ärendet i utskottet har utskottsmajoriteten ifrågasatt effektiviteten i en konkurrensutsättning av AB Svensk Bilprovning. Socialdemokraterna i utskottet vill därtill gå längre än regeringen och föreslår ett förlängt rådrum för ikraftträdandet av avregleringen till den 1 januari 1996. Skälen härför är att man inte anser att det är bevisat att ett upphävande av monopolet skulle ge säkrare bilar, lägre avgifter, bättre tillgänglighet eller andra förbättringar.

Jag vill erinra om att den utredning som har utrett den här frågan tillträdde för fyra år sedan. Därför har den, och även socialdemokraterna, haft tid att sätta sig in i frågan.

Socialdemokraterna föreslår också en sammanslagning av Svensk Bilprovning och Statens maskinprovningar. Som skäl åberopas bl.a. att det skulle bli en bättre service. I och med att Svensk Bilprovning finns representerad på fler platser i landet än Statens maskinprovningar menar de att servicen skulle öka.

Herr talman! Detta är en felsyn. Svensk Bilprovningens kompetens kan inte på något sätt jämföras med den kompetens som behövs för att man skall kunna utföra de besiktningar som Statens maskinprovningar utför. Det skulle således medföra en sämre service. Förutom detta föregår, enligt vår mening, ett sådant beslut den utredning om ytterligare avregleringar inom besiktningsområdet som moderaterna har förordat.

Socialdemokraternas förslag är djupt oroande. Det är genom andra exempel dokumenterat att en avreglering och konkurrensutsättning av monopolverksamhet kan ge effekter både i form av lägre priser och bättre service.

Prot. 1994/95:45
19 december

*Viss lagstiftning om
besiktning på
fordonsområdet*

Att nu socialdemokraterna föreslår ett förlängt rådtrum och dessutom vill se ett samgående mellan Svensk Bilprovning och Statens maskinprovningar kan inte tolkas på annat sätt än att majoriteten vill köpa sig tid för att riva upp riksdagens beslut från i våras.

Skulle så bli fallet får det konsekvenser, inte bara för de besiktningensföretag som lagt ner stora pengar på att skaffa sig ackreditering, utan också för de många medborgare som är beroende av en effektiv besiktningsservice.

Jag vill därför, herr talman, yrka bifall till mom. 1 i betänkandet och avslag på mom. 2-4, samt bifall till reservationerna 1, 2 och 3.

Avslutningsvis skulle jag vilja ställa en fråga till socialdemokraterna: Är detta ännu en återställare? Tänker socialdemokraterna återkomma till riksdagen med ett förslag om att riva upp beslutet från i våras om att konkurrensutsätta AB Svensk Bilprovning?

Anf. 140 LENA SANDLIN (s):

Herr talman! 1963 fattade riksdagen beslut om återkommande besiktning av fordon och om bildandet av AB Svensk Bilprovning. Syftet var att öka trafiksäkerheten genom att åtgärda tekniska fel på fordonen.

Efter hand har kontrollen utökats i olika steg till att även gälla fordonens miljöegenskaper. I dag finns ett väl fungerande system för att kontrollerna att de bilar som faktiskt rullar på våra vägar är i gott skick.

Efter över 30 år av kontrollbesiktning har vi i Sverige en fordonspark med hög teknisk standard, vilket är bra för både trafiksäkerheten och miljön. AB Svensk Bilprovning är riksprovplats sedan 1978 och svarar för den övervägande delen av all föreskriven kontroll och besiktning av fordon.

Det finns i dag ett rikstäckande nät av 175 bilprovningsstationer. Hela 98 % av fordonsägarna har tillgång till en bilprovningsstation inom 30 km, och över 99 % av fordonsägarna har en bilprovningsstation inom 60 km, räknat från bostadsorten.

Vi fordonsägare har alltså i dag en mycket god tillgång till besiktningsservice.

Från den 1 januari 1995 skall enligt ett riksdagsbeslut från den 8 juni 1994 kontrollbesiktningen konkurrensutsättas. Det innebär att vid sidan om Bilprovningen även andra kontrollorgan som har blivit godkända av Styrelsen för teknisk ackreditering SWEDAC får utföra besiktningar. Men det kommer inte att gälla övriga slag av fordonskontroller, t.ex. typ- och registreringsbesiktningar.

För att den del av riksdagens beslut i juni 1994 som innebär att typ- och registreringsbesiktningarna även i fortsättningen skall utföras med ensamrätt av riksprovplatser krävs en ny lagstiftning, som regeringen föreslår i propositionen.

Regeringen föreslår vidare ett uppskov med genomförande av konkurrensutsättningen inom kontrollbesiktningen till den 1 juli 1995. Orsaken är det omfattande förberedelsearbete som krävs innan den nya ordningen kan träda i kraft.

Vi socialdemokrater i utskottet menar att det vid upphävandet av monopolen för kontrollbesiktningen inte kunde påvisas att beslutet

skulle leda till säkrare bilar, lägre avgifter, bättre tillgänglighet eller andra förbättringar för miljön, trafiksäkerheten eller bilägarna.

Den utredning som låg till grund för beslutet kritiserades kraftigt från många håll, t.ex. från Naturvårdsverket, Statens väg- och trafikinstitut, Riksrevisionsverket, Konsumentverket, Institutet för vatten- och luftvård och samtliga glesbygdskommuner.

Utredaren själv kommenterar i utredningen Kontroll i konkurrens sitt arbete enligt följande:

Jag har inte från konsumenthåll funnit någon aktuell och uttrycklig kritik av den ordning enligt vilken vi i Sverige hittills bedrivit kontrollbesiktning av fordon. Av detta skäl finns heller knappast någon anledning att överge nuvarande besiktningsorganisation, som i många fall fungerat som ett positivt exempel i det internationella arbetet på att höja trafiksäkerhet och minska fordonens miljöpåverkan.

Utredningen lämnade dock i enlighet med direktiven förslag om hur en avmonopolisering skulle ske.

Herr talman! Utskottsmajoriteten menar att det finns en stor risk för att en avmonopolisering kommer att medföra ökad byråkrati, ökade kostnader och sämre service. Vid en konkurrensutsättning tillkommer kostnader för t.ex. marknadsföring, ackreditering, kvalitetsövervakning m.m. Det finns också en stor risk för att tillgängligheten försämras.

Under de borgerliga regeringsåren med alla avregleringar och den starka tron på marknadskrafterna såg vi konsekvensen att verksamheter etablerade sig i de folktäta områdena, medan landsbygd och glesbygd fick sämre service. Vi socialdemokrater är oroliga för att samma tendens kommer att drabba Bilprovningens verksamhet. Vi är oroliga för att kostnaderna skall öka, att kvaliteten och tillgängligheten skall bli lägre i glesbygd.

Med den utgångspunkten menar vi socialdemokrater att regeringen måste få större möjlighet att se över konsekvenserna av en avmonopolisering. Regeringen måste få ett rådrum för att överväga om konkurrensutsättningen över huvud taget skall genomföras eller om den nuvarande ordningen med monopolet skall bibehållas. Vi menar att AB Svensk Bilprovning skall få utföra kontrollbesiktningar med ensamrätt till den 1 januari 1996.

Om regeringen den 1 januari 1996 beslutar sig för att avskaffa monopolet för kontrollbesiktningen anser utskottets majoritet att det är av stor vikt att konsekvenserna av beslutet utvärderas och redovisas för riksdagen så snart som möjligt.

I motion T16 framhålls att AB Svensk Bilprovning svarar för nästan all föreskriven kontrollbesiktning av vägtrafikfordon. Vad gäller ansvaret för besiktning av fordon och redskap inom bl.a. jordbruket, skogsbruket, trädgårdsnäringen och byggindustrin ligger ansvaret på Statens maskinprovningar. Motionären menar att ett samgående mellan AB Svensk Bilprovning och Statens maskinprovningar skulle kunna skapa en effektivare organisation.

Vi socialdemokrater menar att tanken är intressant, speciellt nu när regeringen dragit tillbaka den förra, borgerliga regeringens proposition

Prot. 1994/95:45
19 december

*Viss lagstiftning om
besiktning på
fordonsområdet*

angående ombildandet av Statens maskinprovningar till ett aktiebolag. Nu försöker man komma på en framtida organisation.

Då anser vi socialdemokrater att regeringen bör överväga en sammanslagning av AB Svensk Bilprovning och Statens maskinprovningar för att kunna åstadkomma effektiviseringar och serviceförbättringar.

Herr talman! Jag yrkar bifall till hemställan i utskottets betänkande.

Anf. 141 ULLA LÖFGREN (m):

Herr talman! Jag vill börja med att ändra mitt yrkande. Jag yrkar bifall till reservation 1 och avstår, för tids vinnande, från att yrka bifall till de övriga reservationerna.

Sedan vill jag vända mig till Lena Sandlin. Hon sade att om regeringen eventuellt bestämmer sig för att avmonopolisera, så bör man innan dess göra en utvärdering av verksamheten.

Det är väldigt märkligt att då socialdemokraterna skall göra en avreglering eller bryta ett monopol, då kräver man en utvärdering *före*. I andra fall brukar man kräva en utvärdering *efter* det att man vidtagit en åtgärd.

Alla andra avmonopoliseringar har faktiskt visat att enbart hotet om konkurrens medför minskade kostnader och högre effektivitet.

Anf. 142 LENA SANDLIN (s):

Herr talman! Vi socialdemokrater är kända för att ta ansvar, och det tänker vi naturligtvis göra i den här frågan också. Innan vi fattar beslut om en omorganisering vill vi ha en fullgod konsekvensutredning.

Vi tar ansvar för att verksamheten även i fortsättningen skall vara bra i alla delar av vårt land. Vi tänker inte som den borgerliga regeringen hasta igenom ogenomtänkta beslut.

Jag skulle vilja fråga Ulla Löfgren om hon kan garantera att vid en konkurrensutsättning en bilägare i Västerbottens inland, låt oss säga i Sorsele, får samma tillgänglighet som i dag. Jag vill påminna om att 98 % av fordonsägarna i dag har högst 30 km till närmsta bilprovningsstation.

Kan Ulla Löfgren garantera Sorseleborna en verksamhet med hög kvalitet, god service och till samma kostnad som i övriga Sverige? Jag tror inte det, men det skulle vara intressant att veta vad Ulla Löfgren och moderaterna kan säga om framtida tillgänglighet, service och kostnader som en följd av sitt förslag.

Anf. 143 ULLA LÖFGREN (m):

Herr talman! Jag kan givetvis inte garantera någonting, Lena Sandlin. Enligt de siffror jag har läst är det 97 % som har närmare än 30 km.

Enligt utredningen kunde man givetvis inte garantera att inte kostnaden skulle bli högre, men man sade också att kanske servicen skulle bli bättre för dem som bor i glesbygd. Man kunde nämligen få en ackrediterad besiktningsverkstad på närmare håll än vad man har i dag. Jag tror att många är beredda att betala för en ökad service.

Jag vet också att just glesbygdsbesiktningsanläggningarna i dag inte går runt. Jag tror att med ökad effektivitet och ökad konkurrensutsättning skall kostnaderna minska så att det kanske inte behöver bli dyrare för kunden.

Jag tycker också att det är märkligt med socialdemokraternas ansvarstagande. Då det gäller konkurrensutsättning av Statens Bilprovningar vill ni utvärdera på förhand. Men då det gäller sammanslagning av Statens maskinprovningar och Svensk Bilprovning, då går det bra att föreslå det utan utvärdering på förhand.

Anf. 144 LENA SANDLIN (s):

Herr talman! Vi är skyldiga Sveriges bilägare att ha god tillgänglighet och service i hela vårt land. Vi talar faktiskt om en kontrollverksamhet som samhället kräver av säkerhets- och miljöskäl.

I dag är avgiftssättningen för själva besiktningen enhetlig över hela landet. Det är tack vare den utjämning som sker inom Bilprovningen som hela landet kan få god service till enhetliga kostnader. Det är detta vi socialdemokrater vill bevara. Därför anser vi att regeringen bör få ett rådrum för att utreda konsekvenserna.

Anf. 145 ULLA LÖFGREN (m):

Herr talman! Det är där vi skiljer oss åt, Lena Sandlin. Jag vill gärna se om inte förslaget om avreglering kan ge positiva effekter. Blir det konsekvenser för glesbygden, får vi ta itu med dem då. Det är billigare för staten än att bevara monopolet.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut skulle fattas den 20 december.)

15 § Omprövning av beslutet om avreglering av järnvägstrafiken

Föredrogs

Trafikuskottets betänkande 1994/95:TU9

Omprövning av beslutet om avreglering av järnvägstrafiken (prop. 1994/95:72)

Anf. 146 ELISA ABASCAL REYES (mp):

Herr talman! Jag vill närmast avlägga en röstförklaring till varför Miljöpartiet stödjer trafikuskottets betänkande nr 9. Det är inte helt självklart.

Betänkandet handlar om omprövning av beslutet om avreglering av järnvägstrafiken. Inför beslutet har jag pratat med såväl chefer på SJ som lokförare. En lokförare sade med beklämd röst: "Ja, borgarna verkar ha fått det här med avreglering på hjärnan." Då svarade jag honom: "Nej, det har de inte. Det är deras ideologi."

Därför vill jag påpeka att vår ideologi är inte att avreglera för avreglerandets skull. Vi vill ha en bra plan bakom och goda anledningar.

Prot. 1994/95:45
19 december

*Viss lagstiftning om
besiktning på
fordonsområdet*

*Omprövning av beslutet
om avreglering av
järnvägstrafiken*

Vi är däremot av principiella skäl inte heller emot en avreglering. Skulle en avreglering visa sig effektiv skulle vi självklart stödja den. Vi är stora anhängare av tåget som transportmedel.

Låt oss då titta på hur det ser ut i dag. SJ är ett affärsverk, dvs. ett statligt ansvar i och med att det finns ett samhällsekonomiskt intresse – miljöintressen icke att förglömma. Det betyder att vi inte kan se SJ som ett företag som är särskilt gynnat men däremot som en orättvisa på marknaden.

Det talas om att avregleringen skulle effektivisera såväl SJ som trafikhuvudmännen. Jag tycker inte att det bevisas, eftersom SJ redan är ett av Europas i särklass effektivaste järnvägsföretag och har gjort otroliga uppföringar för att nå de vinstresultat som man faktiskt når i dag.

SJ samarbetar mycket med små företag både lokalt och regionalt för upphandling. En avreglering skulle snarare leda till en aggressivare attityd från SJ, vilket skulle vara mycket olyckligt för de små företagen. De skulle självklart inte kunna hävda sig, eftersom SJ har ett överläge.

Effektivisering kan självfallet inte bara gälla konkurrensen på järnvägen. Järnvägstrafiken är ett område där man inte bara konkurrerar inbördes, utan man konkurrerar även med andra trafikslag. Här är järnvägstrafiken klart missgynnad. SJ har självt påpekat att lastbilarna har stora fördelar i fråga om avgifter osv. gentemot järnvägen.

Vi i Miljöpartiet anser alltså att en avreglering inte är genomförbar. Vi tycker att det är olyckligt att förslaget lades fram, eftersom det inte fanns någon riktigt bra grund. Vi tycker att frågan kan vara föremål för framtida planering. Vi hoppas att socialdemokraterna verkligen tar det gröna perspektivet i beaktande när de lägger fram ett nytt förslag och gör ett nytt ställningstagande. Men än så länge finns det ingen anledning att avreglera.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i betänkandet.

Anf. 147 MATS ODELL (kds):

Herr talman! Elisa Abascal Reyes har talat med det stora monopolföretaget och några av dess anställda. Därefter har Miljöpartiet kommit fram till att det inte är någon bra idé att avreglera den svenska järnvägen. Hon hoppas att Socialdemokraterna skall anta ett grönt alternativ.

Ja, detta vittnar om att Miljöpartiet inte var närvarande vid den mycket omfattande debatt som föregick det beslut som vårriksdagen fattade i år om att avreglera trafiken på det svenska järnvägsnätet. Det var nämligen ett beslut som grundade sig på mycket omfattande utredningar, dels inom Kommunikationsdepartementet, dels utifrån förre generaldirektören Bengt A W Johanssons utredning om avreglering på det svenska järnvägsnätet, dels en mycket omfattande remissbehandling av utredningarna.

Beslutet om avregleringen av järnvägstrafiken var ett logiskt steg i den kursförändring av trafikpolitiken som den förra regeringen inledde. Trafikpolitiken hade under en lång period varit ett försummat område. Investeringarna i infrastrukturen hade minskat från 2 % av bruttonationalprodukten under mitten av 60-talet till det absoluta bottenläget

0,4 % år 1987 – mitt i den förra socialdemokratiska regeringens mandatperiod.

Mellan 1991 och 1994 tredubblades däremot investeringarna i infrastrukturen. Gamla strukturer förändrades och moderniserades, och de gamla monopolen bröts upp och utsattes för konkurrens. Det är en kursändring vars positiva resultat vi bara har sett början av. På område efter område har effektiviteten ökat, priserna sjunkit och servicen förbättrats för medborgarna när monopolen lyfts undan.

Herr talman! Nu har den socialdemokratiska ministärens kvasiideologiska återställariver spritt sig också till järnvägsområdet. Den i många kretsar efterlängtrade avregleringen av järnvägstrafiken skall följaktligen omprövas och avskaffas i enlighet med de ideologiska handböckerna. Motiven för omprövningen är just strikt ideologiska. Den begränsade avreglering av den olönsamma järnvägstrafiken som genomfördes för ett par år sedan visar med all önskvärd tydlighet att sakskaalen talar för en ökad konkurrens också inom järnvägssektorn. Kostnaderna för de svenska skattebetalarna sjönk med ungefär 100 miljoner kronor sedan den olönsamma järnvägstrafiken började upphandlas i konkurrens. Låt mig också nämna Malmбанan. När SJ:s trafikeringsmonopol lyftes bort och LKAB fick rätten att trafikera banan sjönk kostnaderna med ca 200 miljoner kronor för transport av malm.

Under den föregående mandatperioden fattades beslut om investeringar i järnvägsnätet som är avgörande – 40 miljarder kronor. Men det räcker inte med att skapa en bra infrastruktur. Det krävs också en effektiv trafik. Därför är avregleringen oerhört central för att just järnvägssektorn skall kunna öka sina marknadsandelar. Jag tycker att Miljöpartiet borde försöka tränga in i betydelsen av att få flera små operatörer som kan trafikera nätet och inte bara en enda stor monopoloperatör, om man vill få ett grönt perspektiv på järnvägstrafiken.

Herr talman! För att få fler resenärer och mer gods krävs ytterligare effektiviseringar, kundanpassning och lägre priser. För att åstadkomma det behövs konkurrens. Med fler operatörer tvingas företagen att närma sig sina kunder, se över sina kostnader och anpassa sitt utbud. Nu vet vi också att resten av Europa, EU, ser svensk järnvägspolitik som en förebild för hur man kan få effektivitet i de gigantiska järnvägssatsningar som sker i Europa. Jag tycker att det är tragiskt om föregångslandet Sverige plötsligt avbryter reformpolitiken och går tillbaka till det gamla monopoltänkandet på detta moderna och miljövänliga transportområde.

Jag är också uppriktigt oroad över att den socialdemokratiska regeringen, genom att skjuta upp beslutet om avreglering, ger en signal till att värna mer om de statliga monopolen än den enskilde resenären och de stora och små företag som är bekymrade över att avregleringen stoppas.

Herr talman! Kanske mest alarmerande just nu är att de intressanta interregionala trafikuppläggen på Mälarbanan, Svealandspanan och Västspanan hotas på grund av återställarpolitiken. Det är nödvändigt att den politiska inriktning som den statlige förhandlingsmannen Kaj Janérus lade fram i sin rapport i november om ett finansiellt upplägg

Prot. 1994/95:45
19 december

Omprövning av beslutet om avreglering av järnvägstrafiken

för banorna verkligen får avregleringen som grund. Annars hotas hela detta upplägg.

Herr talman! Jag vill slutligen yrka bifall till reservation 1.

Anf. 148 ELISA ABASCAL REYES (mp) replik:

Herr talman! Mats Odell säger att sakskalet talar för en avreglering.

Det är sant att SJ har effektiviserats, men det är inte alltid på det bästa sättet. Det är klart att SJ är ett mycket bra affärsverk. Men vad har gjorts? Jo, det har satsats på den lönsamma trafiken mellan t.ex. storstäder. Därmed är glesbygden direkt hotad. Ett miljömässigt anpassat transportsystem innebär inte att det bara skall vara lönsamt, utan det skall även vara ansvarsfullt i ekologiskt hänseende. Jag tycker inte att det verkar vara så, om marknaden utsätts för aggressiv konkurrens.

SJ har ett stort försprång. Faktum är att staten i många fall upphandlar av just SJ därför att SJ är billigast. En avreglering är ingen garanti för att hjälpa de små operatörerna, som Mats Odell säger. Tvärtom! En avreglering skulle kunna vara ett stort hot mot dem.

Man kan inte se SJ enbart som ett monopol, utan SJ har också ett statligt ansvar för ett miljöanpassat transportsystem. I dag, när konkurrensen inte är rättvis, varken inom SJ och inom små företag eller mellan tåget och andra transportmedel, kan man inte avreglera – det vore ett ansvarslost handlande.

Vi har inga ideologiska invändningar mot en avreglering. Det är inte alls förvånande att Miljöpartiet säger nej. Hur utrett detta än är, kan man fråga sig var intressenterna finns. På många sträckor, där konkurrens skulle vara möjlig och andra företag kunna släppas in, är det helt enkelt olönsamt att köra. På de sträckor där det i dag är lönsamt att köra får det inte plats flera tåg, utan tågen ligger i kö efter varandra. Bara en sådan sak skulle göra det svårt.

Dessutom har det varit uppenbara problem mellan Banverket och SJ. Det påstås att Banverket inte är lika serviceinriktat som SJ. Det medför alltså stora problem. Om vi skall avreglera, vilken garanti har vi då för samordning av de investeringar som skulle ske och den konkurrens som skulle uppstå? Jag tror att det är ganska negativt, men det ligger inte ideologiskt svammel bakom den uppfattningen.

Anf. 149 MATS ODELL (kds) replik:

Herr talman! Nu sägs det att vi inte kan avreglera därför att SJ bara satsar på storstäderna och den lönsamma trafiken mellan dessa storstäder. Jag har väldigt svårt att få den logiken att gå ihop, dvs. att det talar för att man skall behålla ett monopol på hela det svenska järnvägsnätet. Jag tycker att de argumenten talar i motsatt riktning.

Öppna upp och låt de små operatörerna köra också på de andra sträckor som monopolaktörerna i dag försummar! Tala med BK-Tåg! Tala med Tågåkeriet i Bergslagen! Tala med de stora företagen som vill köra egna upplägg på järnvägen! Tala med privatvagnsföretagen, som Transwaggon, Nordwaggon och andra, som nu känner sina upplägg hotade när avregleringen håller på att stoppas!

Det sägs att det inte får plats flera tåg på vissa sträckor och att Banverket inte skulle vara lika serviceinriktat som SJ. Det hörs sannerligen att ni i Miljöpartiet har talat enbart med den stora monopolaktören. Det vore oerhört hälsosamt om ni också reste ut i landet och talade med de många nya, små järnvägsoperatörer som växer upp och som hoppas att riksdagens återställarpolitik inte skall resultera i att monopolblocket lägger sin tunga hand över det svenska järnvägsnätet i framtiden, utan att vi verkligen får chansen att släppa in fler aktörer och ta in mer trafik och därmed också en förbättrad situation när det gäller trafikmiljön.

Anf. 150 ELISA ABASCAL REYES (mp) replik:

Herr talman! SJ satsar självfallet inte bara på trafiken mellan storstäder, men det är där lönsamheten finns. Därför är det självklart att man satsar mera på de sträckorna.

Det fördes en debatt här i riksdagen i förra veckan om den nattågstrafik som SJ inte vill driva och staten inte vill upphandla. Det innebär att glesbygden är hotad.

Mats Odell säger att vi skall låta de små företagen köra. Ja visst, och faktum är att flera små företag redan kör. Men det finns ingen garanti för att dessa företag skulle kunna fortleva och fungera vid en avreglering. Det är nämligen så att trafiken på många av småsträckorna bygger på ett samarbete med SJ. SJ kör mellan A och B, ett annat företag kör mellan B och C, och SJ fortsätter från C och vidare. Det fungerar, när samarbetet är relativt gott. Men om driften blir olönsam på en sträcka kan SJ lägga ner den trafiken, och därmed slås den mindre operatören ut.

Det talas mycket om monopol, och det visar den ideologiska ståndpunkten. Jag vill däremot förespråka ansvarskännandet, i ekologiskt hänseende.

Landstingen är också monopol. Det är väl inte monopolpratet i sig som är intressant, utan det är ansvaret och frågan om hur det skall fungera. Därför vägrar vi ta ideologisk ståndpunkt för eller emot avreglering. Vi säger nej till avreglering i dag, därför att det kommer inte att innebära en förbättring och utökning av järnvägstrafiken.

Anf. 151 MATS ODELL (kds) replik:

Herr talman! Det är intressant att lyssna på Elisa Abascal Reyes. Hon ger en mängd goda argument för att vi bör avreglera den svenska järnvägen, men slutsatsen är ändå att vi skall behålla monopolet. Jag kan bara konstatera att hon har lyssnat på det stora monopolföretaget.

Åk ut i landet och träffa de mindre operatörerna! De är mycket riktigt i dag hänvisade till att köra fram till en länsgräns, där den byråkratiska regleringen drar ner en järnridå för dessa företag. Det är samma sak med landstingen. De kan inte handla upp sin trafik annat än inom de egna länsgränserna, och de kan alltså inte konstruera konkurrenskraftiga och attraktiva interregionala upplägg på det svenska stornätet.

Jag hoppas att Miljöpartiet tänker om och tränger in i den här frågan. Låt inte monopolföretagen slå blå dunster i ögonen på er! Tänk

grönt! Tänk på att skapa en förbättrad och utökad trafik på det svenska järnvägsnätet genom en avreglering!

Anf. 152 TOM HEYMAN (m):

Herr talman! Praktiskt taget alla monopol är skadliga för den verksamhet de bedriver, oavsett om de är statliga eller privata, i halvprivat eller halvstatlig form, som vi hörde talas om under den förra föredragningspunkten. Monopolen ger regelmässigt sämre service till sina kunder, en bristande teknisk utveckling och en dålig ekonomi för samhället och för sina kunder, dock inte för sig själva.

Jag vill gå så långt, herr talman, att jag säger att SJ:s nuvarande trafikeringsmonopol är ett hot mot järnvägsdriften i Sverige. Om man inte lyfter bort monopolet saknas förutsättningarna för att driva trafiken på ett rimligt sätt.

När vi har pratat om monopol har vi ofta pratat om passagerartrafik, men jag skulle också vilja betona vikten av att man tittar på godstrafiken och systemtrafiken på järnväg. Den är väl så viktig i de här sammanhangen.

Argumenten mot monopolen har varit många, och de är alltid desamma. Vi som har varit med länge i de här debatterna kan minnas när man en gång i tiden avreglerade lastbilstrafiken – det var precis samma sak. För ett antal år sedan avreglerades beställningsbussarna – det var samma resonemang. Sedan kom de lokala linjebussarna – det var samma resonemang. Det skulle bli elände och problem över hela landet. När Göteborgstrafiken uppläts för konkurrens sjönk kostnaderna med 25 %, och servicen blev väsentligt förbättrad. Det finns tecken på monopolens skadliga effekter.

Vi har relativt nyligen haft debatter om telemonopolet och postmonopolet. Vi upphävde taxiregleringen med samma stora motstånd. Vi hade flygregleringen – diskussionen var densamma. Diskussionen har alltid förts på monopolistens villkor och med hans argument, och varje gång när en avreglering har genomförts har det visat sig att dessa argument var felaktiga.

I de tidigare avregleringarna har socialdemokraterna varit med om dessa för att skapa ett bättre system, och det är beklagligt att de nu går ifrån detta och inte vågar fullfölja det projekt som avregleringen av SJ hade inneburit. Låt vara att det kan ha funnits vissa brister i lagstiftningen, men de hade gått att rätta till. Detta att bara yrka avslag är den obotfärdiges förhinder. Då kommer frågan inte närmare, och man fortsätter att permanenta ett skadligt trafikmonopol, i detta fall på järnvägens område.

Med reservation 2, som vi har lämnat in från de borgerliga partier, skulle man också kunna lösa de detaljproblem som rör Mälarbanans trafikform. För tids vinnande yrkar jag inte bifall till den reservationen, även om vi naturligtvis står bakom den – den skiljer sig inte i fråga om yrkandet. Jag nöjer mig här med att yrka bifall till reservation 1 i detta avseende.

(forts.)

Kammaren beslöt kl. 17.55 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

Omprövning av beslutet om avreglering av järnvägsstrafiken

Återupptagna förhandlingar

Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00.

15 § (forts.) Omprövning av beslutet om avreglering av järnvägsstrafiken (forts. TU9)

Anf. 153 ELISA ABASCAL REYES (mp) replik:

Fru talman! Föregående talare talade idogt om sämre service och om att monopol precis alltid leder till försämringar. Jag skulle vilja veta vad som är så hemskt med det i det här fallet avsedda monopolföretaget SJ just ur den synpunkten. Det är ett av Europas kanske effektivaste företag. Är det så förskräckligt? SJ har trots allt fått ett mycket bra ekonomiskt uppsving sedan Stig Larsson tillträdde. Jag förstår inte vad som skulle vara så negativt med SJ:s monopolställning när man jämför med andra järnvägsbolag.

Tanken att monopol nästan alltid är av ondo kan jag förstå, eftersom sådana många gånger är negativa marknadsmässigt, servicemässigt och utbudsmässigt, men i det här fallet tycker jag inte att så är fallet. Det verkar som man återigen har fått frågan om monopol på hjärnan. Skall man inte ta vara på det som är bra, bl.a. på det viktiga miljöområdet?

Det bör också påpekas att det i betänkandet inte förespråkas något fullständigt avslag på avreglering för all framtid. Regeringen har begärt uppskov till 1996 för att lägga fram ett nytt förslag. Jag tycker att man skall ha detta i åtanke och inte uttrycka sig så kategoriskt.

Anf. 154 TOM HEYMAN (m) replik:

Fru talman! SJ skall gärna få en eloge för att företaget har gjort rätt mycket för att förbättra sin verksamhet, men att göra jämförelser med de fullständiga ekonomiska katastrofer som förekommer längre ned i Europa är meningslöst. Det finns fortfarande mycket att göra inom järnvägssystemet, och problemet med monopolen, oavsett var de finns, är att detta inte blir gjort, eftersom man driver verksamheten utan att anstränga sig. Det är själva kärnan i monopolet.

Låt mig ge ett enda exempel. Det har blivit en liten uppluckring i monopolsitsen i och med att SJ har släppt greppet om bibanorna. Sedan SJ överlämnade banan Vara–Herrljunga till ett privat bolag, som i detta fall konkurrerade med lastbilstrafik, har det halverat antalet anställda och dubblat antalet körningar på sträckan. Till allas häpnad har man även börjat växla ut vagnar på icke kontorstid, på lördagar och söndagar.

Detta är sådant som kunderna länge har efterlyst men som monopol-företaget inte har velat leva upp till. Den typen av åtgärder kan man inte klara i stora statliga monopol. Ju förr monolet avskaffas, desto bättre är det därför. Det finns ingen ny vetenskap som kommer om ett år, och det är därför fel att begära uppskov.

Anf. 155 ELISA ABASCAL REYES (mp)

Fru talman! Vi kommer ännu en gång tillbaka till att monopol alltid är av ondo och att avreglering alltid anses nödvändig på borgerligt håll, av ideologiska skäl, oavsett om det är praktiskt genomförbart eller inte. Jag tycker att det är mycket tråkigt.

Vi är absolut inte några förespråkare av monolet som sådant, men vi har intagit den ställningen att vi är för miljön och för järnvägstrafik som transportsätt, och vi hoppas på en utökning av den. Tåg konkurrerar bl.a. med andra transportsätt som inte alls är så bra. Den föregående regeringen gjorde betydande investeringar i motorvägar, vilket inte kan anses särskilt miljövänligt eller gå i rätt riktning.

Tom Heyman har rätt i att det återstår mycket att göra, men jag kan inte förstå att avreglering nu är det bästa sättet. Vi förespråkar inte monopol av ideologiska skäl, men vi förespråkar inte heller avregleringar av ideologiska skäl. Jag tycker att båda ståndpunkterna är litet felaktiga.

Anf. 156 TOM HEYMAN (m) replik:

Fru talman! Elisa Abascal Reyes har nu ingen repliktid kvar, men hon kan återkomma vid ett senare tillfälle. Peka på ett enda exempel där ett monopol har varit bättre för konsumenterna eller bättre för miljön! Jag tror att det är svårt att hitta något sådant.

Anf. 157 ULRICA MESSING (s):

Fru talman! I den proposition som vi nu behandlar föreslår regeringen att den avreglering av järnvägstrafiken fr.o.m. den 1 januari 1995 som riksdagen tidigare har fattat beslut om skjuts på framtiden. Det är ett bra förslag från regeringen.

Järnvägstrafiken är en viktig del av vårt lands infrastruktur. Tågen är bekväma och miljövänliga att resa med, både på långa och på korta sträckor. Det är ett miljövänligt sätt att frakta varor på. Den järnvägs- trafik som bedrivs av SJ är ofta en grund för både län och kommuner då de planerar sin lokala och regionala trafik. Denna kompletterar den trafik som SJ bedriver, exempelvis för att flera skall kunna arbetspendla eller pendla till och från olika studieorter.

Vi menar att riksdagens beslut under förra året att avveckla SJ:s ensamrätt att trafikera våra statliga banor runt om i landet fattades på ett för dåligt genomarbetat underlag. Att låta fler entreprenörer köpa rättigheter att trafikera banor skulle förutsätta en ny administration, som skall fördela de olika uppläggningarna och ansvara för att de anbud som kommer in får en likvärdig och rättvis behandling. Är detta möjligt att genomföra med det förslag som föreligger? Är det ett riktigt sätt att

bedriva järnvägstrafiken? Är det ekonomiskt lönsamt och regionalt rättvist? Det vet vi inte riktigt.

Under 1995 skall regeringen därför fortsätta att utvärdera vad en avreglering av järnvägstrafiken för med sig, regionalt och samhällsekonomiskt. Så snart det är gjort skall man återkomma med ett förslag till oss här i riksdagen.

SJ har under de senaste åren effektiviserat sina verksamheter, rationaliserat och förbättrat servicen. Det är naturligtvis jättebra. Varför skall ett statligt företag vara mindre effektivt än ett privat? Det är självklart att våra gemensamma skattepengar skall användas effektivt, men avregleringen blir alltför ofta och i alltför stor utsträckning till fördel för storstäder och tätbefolkade områden. Det ligger i avregleringens natur.

Självfallet etablerar sig de nya aktörerna där det är möjligt att tjäna pengar på verksamheten, men det är också viktigt att järnvägstrafiken fungerar på andra sträckor än de lönsamma bandelarna, och någon måste ansvara för detta. Att ålägga SJ driften av de olönsamma delarna och konkurrensutsätta de lönsamma menar vi inte vara riktigt.

Vi vet att denna proposition innebär att en del av det arbete som nu planeras, exempelvis med Mälarbanan i samarbete mellan Banverket och det regionala bolaget MIAB, kommer att försenas litet, och det är naturligtvis tråkigt för de berörda. Detta hade inte varit nödvändigt om vi under förra året, före beslutet om avreglering, noggrant hade utvärderat hur det skulle komma att fungera och vad avregleringen skulle innebära. Detta är viktigt för att vi på lång sikt även i fortsättningen skall kunna ha en järnvägstrafik som håller ihop mellan de olika regionerna, en trafik som samarbetar mellan olika trafikslag och som kan komplettera dessa. Det behövs också en trafikpolitik som möjliggör gemensamma investeringar och som kan samordna projekt för att få ut så mycket som möjligt av våra pengar. Det kan vi göra bara om det samplaneras och om infrastrukturen ses som en helhet och om man inte bara ser till avstyckade vinstgivande järnvägssträckor som det kan vara intressant att konkurrera om. För oss som ansvariga för hela järnvägstrafiken och för hela landets infrastruktur finns det många andra värden som också måste tas till vara.

För Tom Heyman är SJ:s verksamhet ett hot mot järnvägstrafiken. För mig och många andra är SJ fortfarande en garant för att det går tåg till t.ex. Hofors. Jag vill fråga Tom Heyman och Mats Odell vad det finns för automatik i att monopol alltid är ineffektiva och olönsamma. Vad finns det för garantier för att avreglering och avmonopolisering alltid leder till bättre kvalitet och bättre service?

Fru talman! Jag yrkar avslag på motionerna och bifall till propositionen.

Anf. 158 TOM HEYMAN (m) replik:

Fru talman! Ulrica Messing börjar med att säga att tågresorna är bekväma och miljövänliga. Det är de väl ibland. Men en stor del av den vagnmateriel som SJ kör runt med, som man har kunnat köra runt med i kapacitet av sitt monopol, är faktiskt mer eller mindre skrotfärdig, från

Prot. 1994/95:45
19 december

Omprövning av beslutet om avreglering av järnvägstrafiken

1930- och 1940-talen. En del av de motorvagnar som finns är extremt miljöovänliga. I och med att det inte har funnits någon press eller konkurrens eller några krav på utvecklingen har man inte behövt utveckla sin verksamhet.

Ulrica Messing är oroad för glesbygden och för att en avreglering bara skulle gynna storstadsregionerna. Men det är ju precis tvärtom. De begränsade avregleringar vi har sett hitintills har möjliggjort en fortsatt bandrift i glesbygd på ett sätt som SJ inte hade klarat av. Alternativet till Orsatåg och annan trafik på ett antal av dessa småbanor är faktiskt nedläggning och inte fortsatt drift i statlig regi.

Tyvärr är socialdemokraterna fast i sin gamla tro på att samplanering och samhällsplanering leder till en bättre verksamhet. Det gör det inte. Det finns inga historiska belägg för att monopoldrift någonsin har haft en välsignelserik inverkan. Sedan kan naturligtvis privat konkurrens ibland ha negativa effekter. Det skall inte förbises. Men monopolen har det alltid.

Anf. 159 ULRICA MESSING (s) replik:

Fru talman! Jag tror inte att Tom Heyman och jag någonsin kommer att bli överens om de ideologiska ståndpunkterna i denna fråga. Precis lika viktigt som jag tycker att det är att man ser över konsekvenserna av en avreglering innan man genomför en sådan, så att vi kan garantera t.ex. tågtrafiken i hela landet, lika viktigt tycker Tom Heyman att det är att man släpper på monopolen nu och låter andra krafter styra vart tågen skall gå.

Det är klart att man kan prioritera olika. Vi från den socialdemokratiska sidan tycker att vi måste se över detta bättre innan vi genomför en avreglering. Det är därför vi vill skjuta på förslaget ett år, för att kunna arbeta fram ett bredare underlag om de olika konsekvenserna.

Jag tycker att SJ är ett bra exempel på att det går att effektivisera en stor statlig verksamhet. Det har flera av debattörerna här i kammaren varit överens om tidigare. SJ har under de senaste åren gjort ett mycket bra arbete med sin inre organisation och sin service. Det tycker jag också är ett bevis på att monopol inte alltid leder till det onda som Tom Heyman här framhåller.

Anf. 160 TOM HEYMAN (m) replik:

Fru talman! Inte ens med det statliga monopolen lyckas man ju garantera järnvägstrafik i hela landet. I praktiken finns egentligen inga möjligheter till passagerartrafik norr om Härnösand. Det finns heller ingen möjlighet att åka tåg till många av de glesbygder som man säger sig vilja värna om. Det är en effekt av monopoldriften och av situationen som den har blivit av monopol under många år. Det är synd att man nu skjuter på den uppluckring som har börjat och möjligheten till en utveckling i en bättre riktning.

Anf. 161 ULRICA MESSING (s) replik:

Fru talman! Tror Tom Heyman att det skulle gå flera tåg i Norrlands inland om vi hade avreglerat järnvägstrafiken? Jag tror inte det.

En förutsättning för att man skall driva järnvägstrafik är naturligtvis att det finns folk som åker på sträckorna, att det är lönsamt att starta ett eget bolag och trafikera banor. Bor det litet folk i en ort skulle inte jag starta någon verksamhet där. Det är därför vi från socialdemokratisk sida menar att det finns andra värden än avmonopolisering som ligger bakom att vi tycker att SJ skall fortsätta bedriva sin verksamhet i hela landet.

Prot. 1994/95:45
19 december

Omprövning av beslutet om avreglering av järnvägstrafiken

Anf. 162 MATS ODELL (kds):

Fru talman! Problemet för socialdemokraterna i trafikpolitiken liksom på flera andra områden är att man har förlegade ideologiska handböcker för den verklighet vi lever i för närvarande.

Ulrica Messing frågar Tom Heyman om han tror att det skulle gå fler tåg i Norrlands inland om man avreglerade järnvägen. Låt mig bara påminna om att socialdemokraterna var precis lika mycket mot avregleringen av inrikesflyget. Vi minns alla den tid när passagerarna från Norrland som åkte till Stockholm och resten av landet betalade enorma överpriser för att motivera trafiken i det s.k. inre Norrlandsnätet.

Fru talman! I dag vet vi att det, sedan monopolet föll och avregleringen genomfördes, går fler och billigare turer mellan Norrland – Luleå, Skellefteå, Umeå osv. – och resten av landet. Samtidigt genomförs trafik på det inre Norrlandsnätet utan en enda krona av statliga subventioner, om också med ett undantag. Det är trafiken mellan Umeå och Östersund, som motiveras av det nya huvudmannaskapet för region sjukhuset för Jämtlands län.

Det finns alltså, Ulrica Messing, en mängd exempel på att denna typ av trafikupplägg blomstrar. Den lever upp när småskalighet, småföretagaranda och ny kreativitet får komma in där de gamla monopolstrukturerna har lagt sin döda hand över verksamheten tidigare. Därför tycker jag att det är mycket olyckligt att regeringen verkar få igenom förslaget att skjuta upp denna avreglering. Det var tur att ni inte fick chansen att stoppa avregleringen av inrikesflyget. Det hade nämligen haft samma förödande effekter som detta kommer att få.

Dessutom handlar det inte bara om passagerartrafik. Det är framför allt godstrafiken det gäller. Sverige, som är så enormt exportberoende, måste minska trafiken på vägarna och få över mer transporter på järnväg. Där utgör en avreglering ett mycket viktigt element.

Anf. 163 ULRICA MESSING (s):

Fru talman! Om det är något som har varit negativt för Norrlandslännen under de senaste åren så är det avregleringen av flyget, Mats Odell. Nu är det faktiskt svårare att ta sig mellan de små Norrlandskommunerna och Stockholm än vad det har varit tidigare. Det är t.ex. färre avgångar. Mats Odells beskrivning stämmer inte riktigt. Vi har samma farhågor för tågtrafiken.

Skall vi släppa ut olika tågsträckor på konkurrens kommer tågen självfallet att gå där det finns många som reser och är beredda att betala för det. Men om vi tycker att det är viktigt att tågen går också på andra sträckor, måste någon ansvara för det. Om Mats Odell är så ideologisk

övertygad om att monopol i sig är helt fel, får han kanske rätt nästa år, när regeringen återkommer. Då kan vi kanske, på ett bredare plan än nu, säga att detta är riktigt, att det kommer att hålla. Det är samhälls-ekonomiskt lönsamt och regionalt rättvist. Innan vi kan svara så i denna kammare tycker vi att det är ansvarsfullt att skjuta upp beslutet, när vi ser vilka konsekvenser avreglering på andra områden har fått.

Anf. 164 MATS ODELL (kds):

Fru talman! Jag utmanar på stående fot Ulrica Messing. Vi tar tidtabellerna från före avregleringen och räknar det antal orter som då trafikerades och jämför med situationen efter. Ta en sådan glesbygdskommun som Storuman. Nu, efter avregleringen, går flera turer dagligen från Gunnarns flygplats direkt till Arlanda. Man knyter ihop helt nya trafikmönster för en mängd av kommunerna i Norrlands inland.

Jag tycker att Ulrica Messing skall läsa på litet bättre och peka på vinsterna för det svenska folkhushållet, alla människor som bor i Norrland och nu har så mycket billigare resor än före avregleringen. Det är i och för sig glädjande att Ulrica Messing redan tror att hon skall byta ideologisk handbok om ett år och då konstatera att det kanske är möjligt att genomföra denna avreglering. Det är fel att nu genomföra denna återställare enbart av ideologiska skäl.

Anf. 165 ULRICA MESSING (s):

Fru talman! Jag antar utmaningen. Jag kan t.o.m. ta på mig att efter juluppehållet bjuda in Mats Odell på en kopp kaffe så att vi kan jämföra tidtabellerna.

Det finns ju andra orter. Jag kan nämna Kiruna. Jag kan nämna Luleå och Skellefteå för att ta några exempel på orter där det faktiskt har blivit betydligt sämre service. Det kan vi debattera vid ett annat tillfälle.

Jag tycker att det är vettigt av oss att i denna kammare besluta om ett års dispens, så att vi verkligen kan utvärdera de beslut vi skall fatta här. Det är oklokt av oss att genomföra något som vi inte riktigt vet konsekvenserna av och efteråt säga att det inte blev så bra som vi trodde. De som kommer att drabbas av den politik vi då för är naturligtvis de resenärer som bor i områden och på orter där det inte är lönsamt att konkurrera.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 20 december.)

Fru talman! Det var trevligt att några fler har satt upp sig på talarlistan. Jag var rädd att jag skulle bli helt ensam om att diskutera frågan om Sveriges anslutning till det nya världshandelsavtalet i Sveriges riksdag. Det hade varit litet tråkigt.

I New Delhi demonstrerade 1 miljon människor. I Mexico City protesterade 600 000 människor mot det nya GATT-avtalet. Franska bönder spärrade av motorvägar över hela landet. Vid kongressvalet i USA helt nyligen var GATT-frågan en av de allra viktigaste frågorna. Totalt tyst har det däremot varit här i Sverige.

GATT-avtalet sänker kraftigt tullmurarna i världen. Det måste ses som övervägande positivt. Det är bra att tullarna sänks. Själva det faktum att vi i dag har en global ekonomi kräver att vi också bygger upp ett globalt handelssystem. Om det inte finns några regler härskar den starke oinskränkt. Det är också ett skäl att stödja det nya GATT-avtalet.

Det innebär inte att det finns anledning att oreserverat applådera. Det finns också betydande problem som inte får underskattas. GATT:s steg till världshandelsorganisationen WTO är ett stort steg, som kommer att beröra alla människor över praktiskt taget hela jorden. Det kommer att öka arbetsfördelningen och kraftigt underlätta en ökad världshandel.

Baksidan är att koncentrationen ökar. De globala företagskonglomeraten ökar sin makt – i ganska stor utsträckning på bekostnad av de enskilda ländernas möjligheter att påverka.

De två allvarligaste frågor vi över huvud taget har att ta ställning till de närmaste decennierna handlar om fattigdomen i tredje världen och de globala miljöproblemen. Hur står GATT i förhållande till detta? Det råder ingen tvekan om att GATT gör de rika ännu rikare. Men hänger de fattiga med? Det är i många fall mycket tveksamt.

Framför allt tycker jag att man måste sätta frågetecken för de nya tendenserna att införa jordbruksproduktionen helt inom frihandelsram. Riskerna är betydande för att den globala frihandel för jordbruksprodukter som WTO på sikt skall leda till kommer att skapa ökad undernäring och svält i tredje världen, samtidigt som det leder till ökad miljöförstöring.

Lågproducerande och traditionella jordbruksformer kommer sannolikt att slås ut. En mindre del av jordens yta kommer att odlas, men betydligt mer intensivt än i dag, vilket leder till ökad konstgödsling, mer kemikalier, ökad miljöförstöring och mer jorderodering.

De fattigaste länderna hamnar än mer än i dag i de stora bolagens och de rika ländernas händer. På litet längre sikt minskar möjligheterna att över huvud taget försörja jordens befolkning med mat.

Miljörörelsen har världen över fört fram en mycket hård kritik mot det nya GATT-avtalet. Delvis är det fråga om samma problematik som den vi hade i debatten om EU-avtalet. Hårda miljökrav är enligt WTO:s regler ett handelshinder. Det finns många exempel på detta. Eftersom kritiken funnits redan med det gamla GATT-avtalet kunde man förväntat sig en förändring. Men nu blir det i stället värre än tidigare. Man inför inte heller några bestämmelser om lägsta miljökrav,

och intresserar sig inte för den viktiga Polluter Pay Principle, dvs. att förorenaren skall betala, som både Sverige och EU har antagit.

Generellt sett är det naturligtvis också så, att en ökad världshandel ökar transporterna, vilket i sig förvärrar miljöproblemen.

Efter miljörelsens hårda kritik mot det nya avtalet bildade GATT sin Trade and Environment Committee, som redan börjat verka. Risken är stor att det ytterligare kommer att försvaga miljöarbetet i stället för att förstärka det.

GATT:s miljöbyrå skall se till att internationella miljökonventioner justeras visavi handelsavtalen. Bl.a. Baselkonventionen om avfallsexport till tredje världen och Montrealkonventionen om luftföroreningar är i farozonen. Sverige har skrivit under båda.

Kommittén kommer också att arbeta för en global harmonisering av miljömärkningen, vilket riskerar att bromsa miljömärkningen i länder där man kommit långt – t.ex. i Sverige.

Det måste ses som ett grundläggande och självklart krav för enskilda länder att ha rätten att ställa hårdare miljökrav. Miljöpartiet anser att det därför måste skrivas in tydliga miljöklausuler i handelsavtalen som gäller oberoende av övriga villkor.

Det finns också andra situationer som kan kräva undantag från allmänt formulerade handelsregler och helt fri konkurrens. Exempel på det är barnarbete utan vare sig tidsbegränsningar eller säkerhetsanordningar och till rena svältlöner. Men att införa sådana sociala klausuler eller särregler för att förhindra import av varor som är producerade på ett ur etisk synpunkt oacceptabelt sätt är inte tillåtet.

Denna typ av miljöklausuler och sociala klausuler är helt avgörande för att skapa en så positiv dynamik i marknadsekonomin att företagen tjänar på att ta ökad hänsyn till miljö, djur och människor och så att enskilda länder kan gå före.

I och med medlemskapet i EU minskar Sveriges direkta möjligheter att påverka kommande handelsavtal i denna riktning. I framtiden kommer vi i många fall att representeras av EU och EU:s intressen. I det läget är det desto viktigare att Sverige är aktivt och på alla möjliga sätt tar chansen att driva dessa frågor inom EU såväl som i andra internationella fora, när vi får sådana möjligheter.

Jag har några frågor till Socialdemokraterna och regeringen.

1. Är ni beredda att hårt driva kraven på miljö- och socialklausuler i alla internationella handelsavtal i kommande revideringar av det nya GATT-avtalet?

2. Kommer Sverige att aktivt verka för en ökad öppenhet och regelbunden rapportering om hur målen om uthållig utveckling följs och för att de olika arbetsgrupperna med jämna mellanrum offentliggör hur långt man har kommit på detta område?

Det talas om att miljöfrågorna skall komma med i nästa GATT-runda. Under tiden får vi leva med ett handelsavtal som gör det än svårare att gå före på miljöområdet och som kan göra de fattigaste länderna ännu fattigare. Sverige kommer dock sannolikt att bli rikare på avtalet. I det läget känns det väldigt illa att veta att just vår regering planerar att minska biståndet och engagemanget i tredje världen.

Det kan inte heller vara bra att beslut om en så stor fråga som Sveriges anslutning till Världshandelsorganisationen fattas nästan helt utan offentlig debatt, som nu är på väg att ske.

Prot. 1994/95:45
19 december

*Sveriges anslutning till
Världshandels-
organisationen m.m.*

Anf. 167 SYLVIA LINDGREN (s):

Fru talman! Jag vill yrka bifall till näringsutskottets hemställan i dess betänkande nr 8. Jag är glad att vi nått en total enighet i utskottet beträffande Sveriges anslutning till Världshandelsorganisationen.

Det finns inte heller några motsättningar om att det krävs ett internationellt samarbete och samverkan, inte minst för att lösa miljöproblemen. Strävan efter en miljömässigt hållbar utveckling måste ges en hög prioritet vid utformningen av handelspolitiken. Detta har också kommit till uttryck i WTO-avtalet och i olika uttalanden, inte minst från regeringen.

I huvudsak är också motionärernas yrkanden tillgodosedda, och ett enigt utskott ställer sig, som sagt, bakom det nu aktuella betänkandet. Jag yrkar alltså bifall till hemställan i detsamma.

Tidigare talare tog upp några frågor. Jag vill då hänvisa till utskottets text bl.a. på s. 10, där detta finns mycket klart belyst. Det gäller både representation från miljöorganisationernas sida och varför de måste säga nej. Det finns också förklarat. Det står också mycket klart i utskottets betänkande att man skall vara pådrivande och aktiv i dessa frågor.

Anf. 168 LENNART BEIJER (v):

Fru talman! Det här ärendet handlar alltså om avtalet om upprättande av världshandelsorganisationen WTO. Det är, som sagts, ett mycket enigt utskott som lägger fram betänkandet.

De motioner som Vänsterpartiet och Miljöpartiet väckt behandlar frågan om hur Sverige bör agera i fortsättningen inom handelspolitiken med tanke på frihandels-, miljö- och u-landsaspekterna.

Utskottet avstyrker motionerna med hänvisning till att de i huvudsak är tillgodosedda. Detta är riktigt. Jag har ingen anledning att misstro regeringens ambitioner. Det finns emellertid anledning för Sverige att förbli aktivt i frågorna om frihandel och miljö och när det gäller u-länderna.

Jag välkomnar därför Mats Hellströms agerande när han går till hårt angrepp mot EU-förslaget att införa nya handelsvapen. Mats Hellström ser risker i både EU:s och USA:s steg mot en frihandelsfientlig politik. USA har skärpt sina antidumpningsundersökningar av företag i andra länder. Det hedrar Mats Hellström att han redan innan Sverige är formell medlem agerar mot kommissionens förslag att införa straffåtgärder mot länder som kommissionen anser missgynnar EU.

I Vänsterpartiets motion anförs att Sverige inom WTO och EU måste verka för att WTO-avtalen genomförs på ett sätt som befördrar u-ländernas långsiktiga utveckling. Vi befärar att TRIMs-avtalet, dvs. avtalet om handelsrelaterade investeringsåtgärder, kan bli ett hinder för u-länderna att bygga upp en egen industri. U-länderna har visserligen

fått längre övergångstider, men det är ändå viktigt att u-ländernas intressen bevakas vid den översyn som skall göras om fem år.

I motion N3 understryks också vikten av att Sverige verkar för att WTO-avtalet genomförs på ett sätt som är ekologiskt ansvarsfullt. Handel och miljö hänger ju intimt samman. En kartläggning måste göras över hur den ökande handeln och de därmed ökande transporter-na ger upphov till miljöstörningar.

Då det enligt regeringen finns ett stort behov av att se över relationen mellan handels- och miljöregler och en strävan att verka för en hållbar utveckling utgår jag ifrån att Sverige håller frågan aktuell även i EU.

Fru talman! Hoten mot Världshandelsorganisationen kommer nu främst från handelsblocken USA och EU. Det vilar nu ett tungt ansvar på Sverige och våra representanter i EU att WTO utvecklas på ett sådant sätt att u-ländernas utveckling inte hämmas.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 20 december.)

17 § Tillämpningen av EG:s konkurrens- och statsstödsregler

Föredrogs

Näringsutskottets betänkande 1994/95:NU9

Tillämpningen av EG:s konkurrens- och statsstödsregler (prop. 1994/95:48)

Anf. 169 KERSTIN WARNERBRING (c):

Fru talman! Vissa bestämmelser från den s.k. EES-lagen skall nu föras över till en ny lag om tillämpningen av Europeiska gemenskapernas konkurrens- och statsstödsregler.

I en borgerlig fyrpartireservation föreslås en ändring av lagen. Ändringen innebär att om EU-kommissionen i ett konkurrensärende bestämt sig för att göra en undersökning i ett svenskt företag skall en svensk domstol först pröva användandet av tvångsåtgärder. Om det finns misstanke om att ett företag bryter mot den svenska konkurrenslagen måste det ske en domstolsprövning hos Stockholms tingsrätt innan Konkurrensverket får genomföra undersökningar med tvångsåtgärder hos företaget i fråga.

Ur rättssäkerhets- och integritetssynpunkt är detta naturligtvis en riktig ordning. Varför i all sin dar, fru talman, skall då inte detsamma gälla om EU-kommissionen vill göra motsvarande undersökning om det finns misstanke av överträdelse av artiklarna 85 eller 86 i Romfördraget?

Den centermotion av Kjell Ericsson som föranlett reservationen angående domstolsprövning i det här ärendet föreslår införandet av en sådan ordning i den nationella lagstiftningen. Det är fullt förenligt med EG-rätten. Det gäller de facto redan i flera EU-länder, nämligen i

Danmark, Tyskland, Frankrike, Italien och Storbritannien. Dessa länder tillhör Sveriges främsta handelspartner. Det finns många svenska företag som har dotterföretag eller filialer i dessa länder. Men det är också tvärtom, dvs. att det i dessa länder finns företag som också är representerade i Sverige. Förutom rättssäkerhetsaspekten är det självfallet en fördel om regler och villkor är så lika som möjligt i de olika länderna.

Den förändring som föreslås i motionen innebär inte att en svensk domstol kan motsätta sig att EU-kommissionen anser en undersökning av ett företag nödvändig. Däremot kan domstolen pröva om tvångsåtgärder verkligen behövs eller om de kanske är för långtgående.

En domstolsprövning innebär att undersökningen bedöms i förväg. Det innebär också att det görs en bedömning av en objektiv instans som inte själv är inblandad i fallet. Det är naturligtvis viktigt ur rättssäkerhetssynpunkt.

Fru talman! Den här frågan har ytterligare en dimension. Sverige bör inte i onödan lämna ifrån sig nationell bestämmanderätt på områden som är viktiga för företag i Sverige. Vi skall självfallet värna om närhetsprincipen här hemma. Vi skall visa att beslut skall fattas på så låg nivå som möjligt. Det är bara om en fråga inte kan lösas tillfredsställande på nationell nivå som den skall tas upp till beslut på EU-nivå.

Det är för mig fullständigt obegripligt att Vänsterpartiet och Miljöpartiet, som i folkomröstningskampanjen talade sig varma för vikten av nationell självbestämmanderätt, nu fullständigt frångår den principen.

Fru talman! För rättssäkerhetens, integritetens och det nationella självbestämmandets skull yrkar jag bifall till reservationen angående domstolsprövning och i övrigt bifall till hemställan i betänkandet.

Anf. 170 SYLVIA LINDGREN (s):

Fru talman! Regler om tillämpningen av EG:s konkurrens- och statsstödsregler är nödvändiga för att en effektiv konkurrensövervakning skall kunna ske och för att Sverige också skall kunna fullgöra sina åtaganden, och då inte minst gentemot EU.

Jag tror – ja, jag t.o.m. förutsätter – att samtliga här i kammaren oavsett partitillhörighet eftersträvar en hög rättssäkerhet för svenska företag. Därom borde det inte finnas den minsta motsättning.

Det som vi dock nu har en partipolitiskt skild mening om i näringsutskottets betänkande gäller den framtida utformningen av lagen, där reservanterna anser att en domstolsprövning skall ske innan en av EU-kommissionen begärd undersökning genomförs i ett svenskt företag.

Såväl den tidigare borgerliga regeringen som den nuvarande socialdemokratiska har prövat frågan och kommit fram till att en sådan domstolsprövning som reservationen förordar inte är nödvändig. De gällande svenska reglerna om myndighetsutövning och tvångsmedelsanvändning är utformade så, att de tillförsäkrar bl.a. företag ett skydd mot godtyckliga och oproportionerliga ingrepp.

Skyddet för de svenska företagen rättssäkerhet är med andra ord fullt tillräckligt. Därom är både den förra regeringen och den nuvarande överens. Men nu plötsligt vill man från borgerligt håll ha en annan ordning.

Jag har ingenting emot att man hävdar den nationella rätten. Det är säkerligen också nödvändigt i många fall. Men det är ytterst tveksamt om detta är det rätta tillfället.

Det finns fyra länder i Europa som har bestämmelser om att domstol skall pröva ärendet innan EU-kommissionen beslutar om konkurrensärendet. Det beror i huvudsak på traditioner och olikheter i exekutionsväsendet. Därför är reservationens förslag endast ett sätt att försvåra regelverk och bygga upp byråkrati och administration där det inte behövs.

En eventuell domstolsprövning måste också ske innan undersökningen i ett företag äger rum och utan att domstolen vet om det kommer att behövas några tvångsåtgärder eller inte. Domstol kan inte heller inhämta företagets syn på saken, utan bedömningen kan endast grundas på kommissionens och Konkurrensverkets uppgifter.

När kommissionen beslutat om en undersökning i enlighet med EG-rättens konkurrensregler är Konkurrensverket enligt EG-rätten skyldigt att bistå kommissionen. Konkurrensverket har då rätt att få handräckning av Kronofogdemyndigheten.

Fru talman! Det är mycket märkligt att man från borgerligt håll efter särskild behandling av frågan av de allmänna rättsprinciperna för skydd för företag nu har vänt i frågan. Det är en borgerlig regering som berett frågan och mycket klart redogjort för att reglerna är tillräckliga i detta avseende i enlighet med den nu aktuella propositionens förslag.

Fru talman! Nationell rätt skall hävdas där det behövs och där den innebär en klar avvikelse. Att som i detta fall begära avvikelser kan inte upplevas som trovärdigt, inte minst från partier som tidigare kraftigt uttalat sig för mindre byråkrati, mindre administration och färre onödiga regler.

Nu gör man en helomvändning. Det är svårt att se att det är till gagn för en effektiv tillämpning av konkurrens- och statsstödsreglerna. Det huvudsakliga skälet till att inte införa domstolsprövning är att prövningen i sak skulle bli innehållslös.

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till hemställan i näringsutskottets betänkande nr 9 och avslag på reservationen.

Anf. 171 KERSTIN WARNERBRING (c) replik:

Fru talman! Sylvia Lindgren började sitt anförande med att påstå att samtliga i denna kammare eftersträvar så hög rättssäkerhet som möjligt för företagen i Sverige. Då är det för mig totalt obegripligt varför man säger nej till en motion som skall garantera rättssäkerheten.

Varför behövs då dessa regler när det gäller företag som bryter mot de svenska konkurrensreglerna och den svenska konkurrenslagen, när Sylvia Lindgren anser att de inte behövs när det gäller EU-kommissionens bedömning av hur företagen har burit sig åt?

Sylvia Lindgren påstår att innehållet i motionen bara skulle medföra en avvikelse som inte är trovärdig. Det finns fem stora handelsländer i Europa som har en avvikelse som inte är trovärdig. Det låter väl ändå litet märkligt?

Prövningen skulle i sak bli fullständigt innehållslös, säger Sylvia Lindgren. Prövningen skall ju gå till på exakt samma sätt som den gör i dag när man misstänker att företag har brutit mot svenska konkurrensregler och den svenska konkurrenslagen.

Varför är då inte den prövningen innehållslös, Sylvia Lindgren? Varför är det så stor skillnad på dessa två saker? Det skulle jag gärna vilja få svar på.

Anf. 172 SYLVIA LINDGREN (s) replik:

Fru talman! Att den svenska konkurrenslagen har krav på domstolsprövning före handräckning beror på att Konkurrensverket inte har lika stora befogenheter som EU-kommissionen. I detta fall skall domstolen pröva om det finns behov av undersökning. I EG-rätten är den prövningen förbehållen kommissionen och i sista hand EG-domstolen.

Sedan återoppar Kerstin Warnerbring de länder där man har infört domstolsprövning. Det beror, som jag sade i mitt inledningsanförande, till stor del på tradition. I vissa av dessa länder står polisen för verkställigheten och inte som hos oss juridiskt kvalificerade kronofogdar med i flera avseenden domstolsliknande uppgifter. De remissinstanser som har uttalat sig i ärendet har i stor utsträckning också ställt sig bakom propositionen, som den nu ser ut, i sin helhet.

Det som jag tycker är mycket märkligt, Kerstin Warnerbring, är att det faktiskt är en borgerlig regering som från början har skrivit den proposition som nu har övertagits av den socialdemokratiska regeringen. Men det är nu man har ändrat sig. Varför?

Anf. 173 KERSTIN WARNERBRING (c) replik:

Fru talman! Om man noggrant tittar på hur detta har fungerat i EU visar det sig att det finns ett rättsfall från EG-domstolen, det s.k. Hoechst-fallet, där man klart har konstaterat att de nationella reglerna vad gäller krav på att åtgärden inte får vara godtycklig eller för långtgående helt enkelt måste respekteras.

Det innebär att om vi skriver in i vårt regelverk här hemma att man först skall göra en domstolsprövning för att se att inte tvångsåtgärderna är för långtgående eller godtyckliga, måste det också respekteras av EG-domstolen eller av EU-kommissionen. Det är ju därför som de stora handelsländerna i Europa har dessa speciella regler.

Detta är dels en fråga om rättssäkerhet, dels en fråga om rättvisa. Alla företag bör behandlas lika oavsett om det är fråga om konkurrensregler som gäller i hela EU-området eller konkurrensregler som gäller inom Sverige.

Anf. 174 SYLVIA LINDGREN (s) replik:

Fru talman! Men, Kerstin Warnerbring, domstolen får inte göra någon egen bedömning av behovet av undersökning, utan bara bedöma om de begärda åtgärderna är godtyckliga eller oproportionerliga. En domstolsprövning enligt motionen – den som finns med anledning av propositionen – skulle inte tillföra något ur rättssäkerhetssynpunkt, utan endast vara en administrativ börda. Erfarenheterna från EG visar också

att den tid som står till buds för domstolens överväganden är mycket kort.

Det är viktigt att man har den här handräckningen, det är viktigt att man behandlar företagen lika. Det tycker jag också. Man skall veta vilka regler det är som gäller. Nationella speciella åtgärder skall man ha där de behövs, inte där de inte behövs.

Anf. 175 LENNART BEIJER (v):

Fru talman! Vänsterpartiet stöder utskottets ställningstagande att det är Kronofogdemyndigheten i Stockholms län som skall bistå kommissionen vid undersökningar hos företag i konkurrensärenden.

Även om Vänsterpartiet bestämt motsatt sig ett svenskt EU-medlemskap, hindrar detta oss inte från att välkomna vissa inslag i EU:s verksamhet. Dit hör åtgärderna för att motverka skadliga konkurrensbegränsningar i näringslivet. En sund konkurrens kommer i slutändan konsumenterna till godo i form av lägre priser och bättre varor.

Vi anser det lämpligt att Kronofogdemyndigheten i Stockholm blir den myndighet som skall biträda kommissionen i undersökningsärenden. Det skulle inte tjäna något meningsfullt syfte att i stället föreskriva en domstolsprövning.

Först och främst får den svenska myndigheten – det gäller både om det är fråga om Kronofogdemyndigheten och om det är en domstol – inte underrätta företaget i förväg om åtgärden. Den svenska myndigheten eller domstolen får inte heller göra en prövning av kommissionens bedömning av behovet av en undersökning.

Det som skall provas från svensk sida är om kommissionens beslutshandling är äkta, om beslut är fattat i laga ordning och att det inte är uppenbart orimligt. Dessutom skall man tillse att de svenska reglerna om tvångsåtgärder iakttas, och dessa funktioner är Kronofogdemyndigheten mycket väl lämpad att ta hand om.

Reservanterna skriver: "Genom en behandling i domstol garanteras företagen att en oberoende instans tar ställning till om tvångsåtgärder är motiverade." Men detta skulle ju faktiskt innebära ett brott emot EU:s konkurrensregler. Har de borgerliga partierna, och även Kerstin Warnerbring för den delen, fått kalla fötter? Vill ni inte acceptera konsekvenserna av EU-medlemskapet? Det är litet sent att komma på sådana tankar nu.

De företag som anser att ett kommissionsbeslut om en gryningsråd är felaktigt har alltid möjlighet att begära att åtgärden provas av EG-domstolen. Alternativet att begära skadestånd av kommissionen om fel har begåtts finns också, grundat på artikel 215 i Romfördraget. Dessa rättssäkerhetsgarantier är tydligen otillräckliga för reservanterna. Varför? Finns det exempel på att kommissionen inte tillämpar gällande bestämmelser korrekt, eller vill ni inte godta EU:s konkurrensregler?

Fru talman! Med detta vill jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 176 KERSTIN WARNERBRING (c):

Fru talman! Nej, Lennart Beijer, vi har inte fått kalla fötter. Vi anser att rättssäkerheten skall skyddas så långt det över huvud taget är möjligt. Vi anser att företag skall behandlas lika.

Omigen: Fall med företag som man tror betar sig på ett sätt som strider mot den svenska konkurrenslagen hänskjuts till en domstolsprövning innan man går till företaget för att vidta eventuella tvångsåtgärder. Vi anser att företag som handlar på sätt som eventuellt strider mot EU:s regler skall behandlas på exakt samma sätt.

Vi anser också att det är viktigt att man har lika villkor för företagen i alla de här länderna. Eftersom de fem länder som jag räknade upp i mitt anförande, Italien, Danmark, Tyskland, Frankrike och Storbritannien, är några av Sveriges absolut största handelspartner, är det viktigt att man har likadana regler.

Det jag inte begriper är att Vänsterpartiet kan säga nej till att bibehålla den nationella självbestämmanderätten. Självklart är det viktigt att vi hela tiden i alla sammanhang där vi över huvud taget kan det hävdar vår nationella självbestämmanderätt. Varför skall vi riskera att rättssäkerheten och integriteten får sig en törn när det gäller företag som bryter mot Europas konkurrensregler, när vi inte gör det när det gäller samma sak här hemma i Sverige?

Anf. 177 LENNART BEIJER (v):

Fru talman! Vad gäller den svenska självständigheten och våra möjligheter att låta besluten komma så nära som möjligt menar nog jag att vi gjorde oss av med en stor del av den självständigheten vid tidpunkten för folkomröstningen. Vad det nu gäller är om vi skall ha riktiga konkurrensregler för de stora företagen i Europa.

Jag menar nog att det är viktigt att kommissionen i det här fallet kan ha möjligheter att hålla efter företagen, alltifrån Sverige ner till Italien, och se till att samma spelregler följs. Jag tror att det vore en olycka om vi inte skulle skriva under de reglerna.

Anf. 178 KERSTIN WARNERBRING (c):

Fru talman! Lennart Beijers sätt att resonera, att vi redan vid EU-inträdet har gjort oss av med den nationella självbestämmanderätten, tycker jag är ytterst sorgligt, eftersom även EU hävdar att närhetsprincipen skall gälla. Följaktligen skall vi självklart ta vara på alla möjligheter att själva bestämma.

Jag tycker mig bakom både Vänsterpartiets och Socialdemokraternas argumenteringar se ett slags önskan att klämma åt företag i allmänhet och storföretag i synnerhet. De regler som vi nu står i begrepp att anta handlar självklart mest om storföretag, men de kommer också att gälla en del små och medelstora företag. Jag tycker att företagen har fått tillräckligt av pålagor. I det här läget skall man se till rättssäkerheten och till rättvisan.

Anf. 179 LENNART BEIJER (v):

Fru talman! I onsdags förra veckan kl. 8.30 gick civila kartellpolisen in på Cementas kontor i Stockholm, Helsingborg och Malmö, eftersom det fanns misstankar om en cementkartell. Man misstänker att Eurocägda Cementa undanhåller information kring misstänkt cementkartell med norska Aken. En aktion mot Cementa skulle förmodligen försvåras avsevärt om reservationen gick igenom. Det är därför som jag tycker att det är viktigt att vi just i den här frågan ändå försöker hänga på de bra saker som finns med EU.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 20 december.)

18 § Vissa ändringar i ellagen, m.m.

Föredrogs

Näringsutskottets betänkande 1994/95:NU10

Vissa ändringar i ellagen, m.m. (prop.1994/95:84)

Anf. 180 MIKAEL ODENBERG (m):

Fru talman! Det har nu gått ett antal månader sedan riksdagen i maj 1994 fattade beslut om den stora elmarknadsreformen. Den skulle innebära en avreglering av den svenska elmarknaden och framför allt en uppdelning av elmarknaden mellan överföringen av el, som ju är organiserad i vad som brukar kallas ett naturligt monopol, och produktionen och försäljningen av elektrisk kraft, som skulle utsättas för konkurrens.

Syftet med elmarknadsreformen var att öka flexibiliteten för kunderna på den svenska elmarknaden för att få ett ytterligare rationellt resursutnyttjande och för att pressa elpriserna.

Socialdemokraterna motsatte sig detta i maj när riksdagen fattade beslutet om elmarknadsreformen, och det ärende vi nu har på riksdagens bord är ännu en i raden av s.k. återställare. I det här fallet är det möjligen mer korrekt att tala om uppskjutare eller förhållare.

Elmarknadsreformen skulle enligt riksdagens beslut i våras ha trätt i kraft per den 1 januari 1995. Riksdagen kommer i morgon, tolv dagar före ikraftträdandet, att skjuta upp reformen på obestämd tid. Det är givet att en sådan hantering av ett så här stort ärende är ägnat att skapa betydande förvirring hos de aktörer på elmarknaden som har förberett sig för de nya spelregler som riksdagen fattade beslut om i maj.

I skatte-, näringsindustri-, bostads- och energipolitiken har Socialdemokraterna i olika tongångar – liksom även övriga partier för den delen – ofta understrukit vikten av stabila och långsiktiga spelregler för aktörerna. Samtidigt markeras i återställare efter återställare och i förhållare och uppskjutare att det faktiskt blir ganska mycket tomt prat. Man skall naturligtvis inte överdriva effekterna av ett uppskjutande av elmarknadsreformen, men det är givet att det skapar en viss förvirring. Det skapar en hel del praktiska problem för de aktörer som har förberett sig.

Det innebär naturligtvis också att de vinster som riksdagen i våras hoppades skulle bli följden av en avreglerad elmarknad tills vidare uteblir. Det försenar också ett fördjupat internationellt, och framför allt ett fördjupat nordiskt, samarbete på elområdet och tillskapandet av en nordisk kraftbör.

Graden av osäkerhet och de eventuella skadeverkningar som osäkerheten kan medföra är givetvis beroende av hur länge osäkerheten förblir. Därom ges föga vägledning i regeringens proposition eller i utskottsmajoritetens förslag.

Att vi har fått den här propositionen på riksdagens bord är inte helt oväntat, men det är lika fullt beklagligt – i synnerhet som de första stegen på vägen mot en avreglerad elmarknad faktiskt togs av socialdemokraterna när Vattenfall bolagiserades. Få omställningar av en marknad har egentligen varit så väl förberedda och utredda som elmarknadsreformen. De praktiska erfarenheterna av de likartade reformer som har genomförts i Norge, England och Wales är dessutom goda.

Mot den här bakgrunden tycker man att det skulle finnas utomordentligt starka skäl för att så här i sista stund uppskjuta det beslut som riksdagen fattade i våras. De starka skälen finns såvitt jag kan förstå, herr talman, inte.

När ärendet diskuterades i våras var en huvudinvändning från socialdemokraterna att elmarknadsreformen egentligen bara var ett ont anslag i ledet av försök att privatisera Vattenfall. Det må vara hur det vill med den saken, men den risken är uppenbarligen undanröjd i och med regimskiftet. Vattenfalls eventuella framtid borde därmed inte ha någon inverkan på elmarknadsreformens genomförande.

De regionalpolitiska hänsynen kvarstår. Omsorgen om de små abonnenterna i glesbygd återopades också när frågan diskuterades i våras. Jag vill begränsa mig, herr talman, till att peka på erfarenheterna från elmarknadens avreglering i Norge. Regionalt sett har avregleringen haft både prisdämpande och prisutjämningseffekt.

I diskussionerna i våras gjorde man från socialdemokratisk sida en litet omotiverad hopkoppling av elmarknadens avreglering å ena sidan och kärnkraftens avveckling å andra sidan. Inom parentes kan man naturligtvis säga att om denna koppling uppenbart hade funnits skulle den borgerliga regeringen knappast, med tanke på sin sammansättning, ha framlagt ett förslag om elmarknadens avreglering.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den reservation som de fyra borgerliga partierna har avgivit i det här ärendet och som innebär att vi anser att elmarknaden skall avregleras den 1 januari 1995 i enlighet med riksdagens beslut i våras.

Samtidigt är jag väl medveten om att så inte kommer att ske vid morgondagens beslut. Avslutningsvis vill jag därför uttrycka förhoppningen att regeringen kommer att tillse att den period av osäkerhet som vi nu har framför oss kommer att bli så kort som möjligt och att ett beslut om genomförande av elmarknadsreformen kan komma så snabbt som möjligt. Ett sådant beslut kommer förhoppningsvis redan till halvårsskiftet 1995.

Anf. 181 BIRGITTA JOHANSSON (s):

Herr talman! Frågan om omreglering av den svenska elmarknaden har varit föremål för debatt tidigare i denna kammare. Precis som Mikael Odenberg sade fattade vi ett beslut i riksdagen den 26 maj. Beslutet fattades faktiskt med minsta möjliga majoritet och gick ut på att elmarknaden skulle omregleras den 1 januari 1995.

Vi socialdemokrater har under tidigare regeringsperioder sökt långsiktigt politiska lösningar inom energiområdet. Så sent som för tre år sedan ingick flera politiska partier en överenskommelse som hade en av sina viktigaste bevekelsegrunder i 1980 års kärnkraftsomröstning. 1991 års energipolitiska överenskommelse ställde sig Moderaterna och kds bakom vid regeringstillträdet 1991. Under de gångna åren hände inte så mycket inom energipolitiken. Därför drev vi socialdemokrater frågan om en energikommission, som inte enbart skulle belysa den stora frågan inom energipolitiken utan även skulle se omregleringen i ett helhetsperspektiv.

Frågan om omreglering av elmarknaden lyftes fram första gången av en socialdemokratisk regering, som gav Ellagsutredningen sina direktiv. När denna fråga tidigare har behandlats i näringsutskottet har vi med samstämmighet sagt att omregleringen skall ske i den takt som man har i övriga Europa i denna fråga. Nu när vi den 1 januari förhoppningsvis, om Spanien säger ja, blir medlemmar i den europeiska gemenskapen får Sverige ytterligare en möjlighet att driva frågan på flera beslutsnivåer.

För närvarande är det bara England och Norge som har avreglerat sina elmarknader. Finland är på väg att göra detsamma. I övrigt diskuteras olika system i Europa för att man skall öppna sina nät för köp och försäljning. Frågan har alltså inte kommit så långt ute i Europa.

Jag är medveten om att det skapas en olägenhet genom att reformen skjuts upp. Den förra borgerliga regeringen har ett stort ansvar för det. Jag menar att om vi hade fått gehör för våra synpunkter under våren hade även denna fråga kunnat lösas med bred parlamentarisk enighet. De frågor som var angelägna för oss var utlandsförbindelserna, glesbygden och omställningen av energisystemet. Energikommissionen, som tillsattes av den borgerliga regeringen, skulle enbart göra sina bedömningar av en ökad handel med el till kontinenten. Där skulle konsekvenserna för det svenska elförsörjningssystemets långsiktiga leveranssäkerhet och effekterna på de svenska elpriserna analyseras. Kommissionen hade också till uppgift att granska regelverk som kommer att gälla överföring av el på kraftledningsnäten och därvid analysera om de nya reglerna medförde en försämrad situation för glesbygdskunder. Den tredje frågan, omställningen av energisystemet, kom inte alls med i den bedömningen.

Herr talman! Jag har ansett det vara av värde att ge denna bakgrundsbeskrivning till frågan nu när vi vill skjuta upp elmarknadsreformen. Energikommissionen har nu fått tilläggsdirektiv. Tidpunkten då den skall lämna sina förslag i elmarknadsfrågan kan komma tidigast i början av nästa år. Det är därför logiskt att skjuta upp frågan om omregleringen av den svenska elmarknaden.

Som jag tidigare har nämnt kommer det för vissa intressen att skapas en osäkerhet i samband med att reformen skjuts upp. Men för en del intressegrupper ger det rådrum inför kommande beslut. Det är främst kommunerna som behöver tid för att organisera sina strukturer för eldistribution till kunderna och för köp av kraft. Vi vet att kraftproducenterna i dag köper upp kommunala energiverk för att tillförsäkra sig marknader. Det är inte så lyckat alla gånger med denna vertikala integration på en fri elmarknad. Kommunerna befinner sig i en svår ekonomisk situation. Då är det frestande att sälja ut delar av den kommunala verksamheten. Därför måste vi skapa tydliga regler för hur prisbildningen skall se ut i framtiden.

Utvecklingen inom EU mot en avreglerad elmarknad går nu långsammare, som jag nämnde tidigare, än vad man hade förutsatt när Sverige tog sina första steg. Kraftutbytet mellan de nordiska länderna är av stor betydelse för ett rationellt utnyttjande. Elhandeln inom Norden är också viktig för den nationella elmarknadens funktionssätt och för handeln med tredje land.

Energikommissionen skall också se på elmarknadens funktionssätt i våra grannländer. Där förbereds och genomförs ett sådant arbete. Det är viktigt att bevara och utveckla en omfattande nordisk elhandel, till ömsesidig nytta.

Herr talman! I näringsutskottets betänkande nr 10 har vi redovisat vår syn på den framtida hanteringen av elmarknaden. Utskottets ställningstagande innebär att frågan kommer att prövas i riksdagen när Energikommissionen har redovisat sina förslag till regeringen. Därför yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 182 MIKAEL ODENBERG (m) replik:

Herr talman! Utvecklingen internationellt är entydig. Man kan diskutera takten i avregleringen av elmarknaderna i Europa, men rörelseriktningen är entydig.

Norge har klarat av sin omställning. Finland är på god väg. Vi var på god väg men har nu stannat upp, precis på tröskeln till det genomförande som har utretts och beretts mycket noga och på vilket aktörerna på elmarknaden hade förberett sig.

Det låter sig naturligtvis sägas att en så omfattande reform som elmarknadsreformen kan ha konsekvenser när det gäller detaljer, som inte fullt ut kan överblickas. Men att göra halt tolv dagar före reformens genomförande är att göra mer våld än nöden kräver.

Låt mig också påpeka att elmarknadsreformen, sedd som ett instrument för en internationaliserad elhandel och ett fördjupat nordiskt samarbete, ligger väl i linje med strävandena och uttalandena i 1991 års energipolitiska överenskommelse.

Birgitta Johansson säger att det var synd att man inte fick som man ville i våras. Man får inte alltid helt som man vill när man sitter i opposition. Jag tycker mig kunna upptäcka detta just nu.

Birgitta Johansson säger att detta förslag är mycket bra. Det är inte så farligt med osäkerheten. Den är ett problem, men det finns också fördelar, nämligen att aktörerna hinner förbereda sig. Framför allt

kommunerna kan nu organisera sina strukturer, sade näringsutskottets ordförande.

Mitt intryck är snarast att många av kommunerna nu tar chansen att låta bli att organisera sina strukturer och att förändringsarbetet när det gäller att möta en avreglerad elmarknad stannar upp, just därför att man inte längre riktigt vet vilka intentioner Sveriges regering har. Detta är inte minst påtagligt i den kommun där vi just nu befinner oss.

Mot denna bakgrund vill jag återigen understryka att jag tror att det är oerhört viktigt att den osäkerhet som nu uppkommer elimineras så långt det är möjligt. Därför vill jag fråga Birgitta Johansson om hon delar min uppfattning, nämligen att det vore värdefullt om regeringen kunde se till att elmarknadens avreglering sattes i sjön den 1 juli 1995, givetvis under förutsättning att Energikommisionen hinner komma med sina slutsatser inom den planerade tidsramen.

Anf. 183 BIRGITTA JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Jag kan naturligtvis inte svara med något exakt datum på den sista fråga som Mikael Odenberg ställde. Allt beror naturligtvis på vilka förslag Energikommisionen kommer fram till. Det är en politisk process. Det skall självklart bli en proposition utifrån de bedömningar som Energikommisionen kommer att göra.

Mikael Odenberg, liksom jag själv, är med i Energikommisionen. Därför vet vi att kommissionen, enligt tidsplanen, i februari skall kunna avlämna en rapport till regeringen.

Mikael Odenberg sade att det finns en entydighet i Europa. Jag håller med om att det finns en entydighet i fråga om att elmarknaden skall öppnas för kunder, både köpare och säljare. Men detta går inte med den hastighet som man hade bedömt tidigare. Mot den bakgrunden är det viktigt att vi inte har så bråttom. Vi vet att elmarknadsreformen i Norge har varit i kraft i något år, men det går inte riktigt att jämföra Norge och Sverige, även om länderna på många sätt är lika när det gäller de övriga strukturerna. I Norge är ju nätmyndigheten redan från början organiserad på ett helt annat sätt. Det är fylkena i Norge som har stått för den regionala distributionen av elström. Det är inte riktigt på samma sätt i Sverige. Den jämförelsen tycker jag därför inte är riktig. Å andra sidan är det viktigt att man kommer fram till ett beslut som gör att vi, som konsumenter och köpare av kraftproduktion, kan känna oss tillfredsställda.

Anf. 184 LENNART BEIJER (v):

Herr talman! Regeringens proposition 84 visar på en stor klokskap. Vårens debatt i riksdagen har nödvändiggjort detta förslag. Jag vill ändå påstå att det visar på en styrka och på ett omdöme att nu uppskjuta det förslag som annars skulle träda i kraft den 1 januari 1995.

Regeringens handlingskraft gläder såväl representanter vid kommunala elverk som andra distributörer och dem som engagerar sig i utvecklingen av alternativ energi. För den som fortfarande tar folkomröstningen och riksdagens beslut om avveckling av kärnkraften på allvar betyder proposition 84 mycket.

Vänsterpartiet ser det som viktigt att man inväntar Energikommisionens synpunkter och förslag. Skall den svenska elmarknaden över huvud taget avregleras? Vilka risker och möjligheter ligger i en eventuell avreglering?

I det beslut som genomdrevs i maj låg indirekt också en tanke på att Vattenfall AB skulle privatiseras. Enligt min mening vore det oklokt av samhället att helt avhända sig kontrollen över denna viktiga marknad. Vattenfall borde i stället användas offensivt för att klara omställningen från kärnkraftssamhället. Vattenfall har faktiskt kompetensen, storleken och den ekonomiska styrkan.

Frågan är också huruvida Sverige skall ta täten i elmarknadens avreglering. I EU har man inte kommit särskilt långt i den här diskussionen. Både Tyskland och Frankrike vill behålla kontrollen över sin produktion av el.

Man kan fråga sig varför vi skulle ha så bråttom med en eventuell avreglering. På 14 år har vi inte kommit särskilt långt vad gäller avvecklingen av kärnkraften. Borde vi inte klara av denna stora fråga innan vi huvudstupa ger oss in på en ny?

Mycket talar för att en avreglering försvårar avvecklingen av kärnkraften, om inte olika styrmedel används för att hindra en ökning av elkonsumention.

För att få klarhet i energipolitiken borde Energikommisionens förslag ses som en helhet. Med andra ord: i samband med att riksdagen fattar beslut om en eventuell avreglering av elmarknaden måste vi få en plan för kärnkraftens avveckling, dvs. vi måste få veta när och i vilken takt reaktorerna skall ställas av.

Herr talman! Jag ser med stor spänning fram emot Energikommisionens synpunkter och förslag. Jag vill samtidigt yrka bifall till utskottets hemställan i betänkandet.

Anf. 185 EVA GOËS (mp):

Herr talman! Miljöpartiet tillstyrker att vi skjuter upp den här propositionen och låter konsekvensanalysen av en eventuell avreglering av elmarknaden bli klar.

De stora besluten har skjutits upp till september 1995. Vi i Miljöpartiet anser att den tidsfristen skall användas till att väva in styrmedel som främjar energieffektivisering och satsningar på miljövänligare energi. Det skall vara en satsning på en hållbar utveckling med vägledning av utbytesprincipen, dvs. att skadlig energi skall ersättas med mindre skadlig energi. Därmed skulle kärnkraften aldrig komma på fråga.

Den renaste, miljövänligaste och dessutom billigaste energin är den sparade, alltså energieffektiviseringen. Energikommisionen har fått i uppdrag att granska de pågående energipolitiska programmen för omställning och utveckling av energisystemet och analysera behovet av förändringar och ytterligare åtgärder. Dessutom skall man följa utvecklingen på den svenska elmarknaden och säkerställa effektiv elförsörjning.

Herr talman! Jag vill i det sammanhanget understryka vikten av att Energikommissionen efter noggrann genomgång av åtgärder lämna förslag till regeringen om system som främjar effektivare energianvändning. En kraftig effektivisering av energimarknaden och en stor andel förnyelsebar energi är vårt framtidsscenario, inte en fortsatt kärnkraftsera.

Med dagens elöverskott och låga elpriser, bland de lägsta i världen, är faran stor att Sverige inte tar energieffektiviseringen på allvar. I dagsläget gynnas storförbrukarna genom att den rörliga avgiften på el är låg och den fasta är hög.

Senast i förra veckan gick det ut ett påbud i min hemkommun Härnösand att den fasta avgiften skulle höjas ytterligare. Vidare uppmanade chefen för energiverket abonnenterna att konsumera mera el, som han sade, för att minska oljeberoendet.

Han har redan tolkat avregleringen. Han går ut på marknaden för att få avsättning på sitt elöverskott. Men jag vill påtala att samma kommun har fastbränslepanna för fjärrvärme, har planer på att bygga kraftvärmeverk och därtill försörjer Stockholms kommun med pellets från en fabrik. Tillgång på biobränsle saknas förvisso inte!

Nej, det är helt orimligt att tro att energibolag vill både spara och sälja samtidigt. Det blir målkonflikt. Man kan inte maximera vinsten av försäljningen och samtidigt spara.

Därför föreslår Miljöpartiet att vi i Sverige inför en nätavgift som går till en speciell fond som används till effektivare energianvändning. Denna fond kan förvaltas av en myndighet, kanske NUTEK eller kanske regionalt eller lokalt. Fonden skall investera i energieffektivitet. Det innebär liten insats och stor utdelning.

I Storbritannien sker detta redan via Energy Saving Trust. Energileverantören avsätter en summa, ett pund per kund, under fyra års tid. Medlen används sedan för EST:s energieffektiviseringsprogram.

Fonden är fristående både från energiföretagen och från regleringsmyndigheten. På så vis är man oberoende av olika parters intressen.

I Norge har man något liknande. Där tar man ut en nätavgift av 0,1 öre per överförd kilowattimme. Pengarna förs tillbaka till de enskilda elverken i proportion till det antal kilowattimmar som de matat ut på nätet för att användas till insatser som främjar effektivare elanvändning.

Herr talman! Sverige har tekniken och kunskan för att använda mindre el, men så länge elöverskottet är så stort som i dag satsar ingen på att marknadsföra effektiv energiteknik. Det är ett slags moment 22. Alla väntar på signaler för att göra något, men så länge ingen gör något kommer inga signaler.

Det är vi politiker som har den skyldigheten, det är vi som skall ge spelreglerna.

Jag vill i sammanhanget ändå framhålla enheten för effektivare energianvändning på NUTEK. Den har visat att industrin har en stor potential för att spara energi genom att satsa på energisnåla pumpar och motorer, effektiv belysning, värmeåtervinning osv.

Till hushållen har man vänt sig genom att man utfört en tekniktävling, som visar på energisnåla kyl- och frysskåp. Det har sporrat tillverkare att ta fram mycket avancerade prototyper. De bästa på marknaden har märkts med symbolen ELOFF STRÖMSNÅL. Denna tävling går vidare med energisnåla fönster, tvättstugor, datorer m.m.

Elanvändningen kan, enligt oberoende studier, minskas upp till hälften. Det vore alldeles utmärkt, eftersom cirka hälften av elen i vårt land kommer just från kärnkraften, som Sverige lovat avveckla.

Tekniken förbättras hela tiden. Möjligheterna att minska energianvändningen blir allt flera. Det viktiga är att fatta rätt beslut i dag, att vi för en energipolitik där det lönar sig att satsa på smart energianvändning. I korthet går det ut på att det är billigare att satsa pengarna på energisnål teknik än att bygga nya kraftverk. Man kan beskriva det som ett val mellan att satsa pengarna på megawatt eller negawatt. Det första handlar om nybyggnation av kraftverk, och det senare om effektivare energianvändning.

Varför satsar kraftföretagen hellre på nya kraftverk, även om det är billigare att minska energianvändningen? En förklaring är traditionen och organisationen. De flesta ingenjörer är vana att projektera nya kraftverk, inte att hushålla och få konsumenterna att anamma ny teknik.

Hur som helst, okunskap är inget argument för att inte lära sig och lära om. I USA satsar kraftföretag på eltjänster som avsätter alltmer pengar på att minska sina kunders energianvändning. Därmed slipper de bygga nya kraftverk. Ju mer de satsar på att utnyttja negawattresurser desto mer lär de sig och desto mer satsar de.

Förutom att tänka i dessa banor och handla därefter är det viktigt att införa exergibegreppet, dvs. att använda rätt energi för rätt ändamål, att nyttja energins innehåll, kvaliteten, på rätt sätt. Sålunda bör uppvärmning av lokaler inte ske via el, utan med värmeenergi – lågtemperaturvärme.

Som vi kan erinra oss stod det på linje 2:s valsedlar att man icke skulle fortsätta att installera direktverkande el. Det skulle inte uppmuntras. Men vi vet att det gått åt precis motsatt håll. Man har fortsatt med direktverkande el och uppmuntrat och stimulerat detta.

Den primära energin, elen, skall användas där den bäst lämpar sig, utan stora energi- och kvalitetsförluster. Elenergin skall användas optimalt, inte maximalt.

Herr talman! Med anledning av mitt särskilda yttrande önskar jag skicka med till Energikommissionen ett förslag att satsa på mer nytta och mindre energi – alltså energieffektivisering.

Apropå avreglering av elmarknaden måste jag lämna några varnande exempel.

En annan aspekt av detta med elmarknad är att den leder till något ännu värre än monopolmarknad, nämligen marknadens kollaps. Även med en monopolmarknad finns det en säljare och en köpare, men jag skall ge ett exempel.

Staden Eksjö har sedan länge planerat att sälja sitt kommunala elverk till det privata kraftföretaget Smålandskraft. Antag att det blir

beslutat och att Eksjö elverk sedan behöver köpa ny transformatorutrustning från ASEA. Då inträffar något mycket märkligt.

Eksjö elverk ägs då av Smålandskraft, som i sin tur ägs av Investor, som i sin tur ägs av Wallenbergssfären, som i sin tur äger ASEA. Vem blir då säljare? Vem blir köpare? När samma ägargrupp ligger bakom hela kedjan, vem sätter då priset? Vem får betala det sannolikt för höga priset?

Detta leder till en absurditet. En marknad förutsätter en säljare och en köpare. Detta är ett exempel ur verkligheten, den som bestäms av makt- och ägarfördelningen i samhället – inte den skenverklighet och skendebatt som kallas avreglering av elmarknaden.

Skall det ske en avreglering då är grundbegreppet fri marknad, och det förutsätter konkurrens och därmed prispress. Vart tar detta begrepp vägen när vi i hela världen, i bransch efter bransch, i land efter land får karteller och monopol?

Nej, bakom den s.k. marknaden gömmer sig ofta maktkoncentration och maktmissbruk.

Miljöpartiet anser att det är fel att man som i Sverige har socialiserat riskerna, men privatiserat vinsterna. Miljöpartiet anser att kärnkraften skall bära sina egna kostnader. Den skall bära sina försäkringskostnader, även vid uranbrytningen, den som åsamkar berörda människor katastrofer för generationer framöver. Den skall också betala kommande generationer vad det kostar att ta hand om avfallet.

Man kan fråga sig vad elpriset skulle bli om kärnkraften skulle betala sina kostnader. Skulle den elen gå att sälja på marknaden?

Med det vill jag avsluta och yrka bifall till hemställan i betänkandet.

Anf. 186 MIKAEL ODENBERG (m) replik:

Herr talman! Med all respekt för Eva Goës vill jag ändå hävda att huvuddelen av hennes anförande låg ganska långt från det ärende som kammaren nu har att behandla, dvs. avreglering av elmarknaden.

Både Eva Goës och föregående talare undrade varför det nu är så bråttom med att avreglera elmarknaden. Jag hävdar att det främsta skälet till att det är brådsnande är att riksdagen den 26 maj 1994 fattade detta beslut. Regeringen och riksdagsmajoriteten skapar nu en osäkerhet. När kommer elmarknadsreformen att verkställas? Den osäkerheten är till skada för den svenska elmarknaden och därmed för svensk energiförsörjning och svensk industri.

Ju förr klarhet kan bringas, desto bättre är det. Jag uppfattar det som att näringsutskottets ordförande delar min uppfattning på den punkten. Ju mer osäkerheten kan minimeras, desto bättre är det. Det är detta som är huvudskälet till att det är bråttom. De bakomliggande skälen till att ett utredningsarbete har satts i gång för en avreglering av elmarknaden är ju just att man med hjälp av avreglering och ökad konkurrens vill skapa förutsättningar för ett bättre utnyttjande av resurserna för effektivitet och flexibilitet och för pressade priser. Därom har det hittills inte rått något tvivel.

Men av Eva Goës och den föregående talarens anföranden kan man få intrycket av att regeringen har förelagt riksdagen en proposition som

innebär att elmarknadsreformen skall skrotas. Jag vill påpeka att så är inte fallet. Propositionen innebär att elmarknadsreformens ikraftträdande skall uppskjutas på en något diffust obestämd tid i avvaktan på att regeringen får en ytterligare frågeställningar belysta av Energikommisionen. Det kommer regeringen att få. Om jag har läst propositionen rätt, innebär det att regeringen kommer att besluta om avreglering av elmarknaden.

Jag upprepar min tidigare förhoppning om att detta genomförande skall kunna ske vid halvårsskiftet 1995, så att vi slipper ytterligare ett halvårs osäkerhet för aktörerna på den svenska elmarknaden.

Anf. 187 EVA GOËS (mp) replik:

Herr talman! Ja visst! Energikommisionen har fått direktiv att arbeta efter. Vi hörde tydligt detta om omställningen av energin.

Vi i Miljöpartiet anser att avvecklingen av kärnkraften och avregleringen av elmarknaden kan få motstridiga målsättningar. Det blir även här en målkonflikt. Det är det som vi vill komma åt genom att under tiden ta reda på konsekvenserna. Det gäller att analysera vad en avreglering av elmarknaden skulle innebära. Det får inte bli så att elen säljs på kontinenten, samtidigt som svenskarna skall arbeta fram en ny och dyrare energimarknad. Elen säljs till ett något lägre pris på kontinenten, men ändå höjs elpriserna i Sverige – på grund av Baltic Cabel håller på att byggas. Kabeln är bara en i raden av många som skall byggas. Vi anser att detta är helt vansinnigt, eftersom kärnkraften då aldrig kommer att avvecklas. Den kommer att köras vidare in absurdum.

Vi vet redan i dag att kärnkraften går på övertid. Det har varit ungefär 100 incidenter i Barsebäck i år. Det brukar vara omkring 80. Det är nog allvarligt. Det har inrapporterats 6 000 incidenter från kärnkraftverken i västvärlden. Kärnkraften skall inte drivas vidare.

Vi menar att Energikommisionen måste se över vad som kan göras för att hejda den fortsatta driften av kärnkraft. Vad kan göras för att hejda koldioxidutsläpp från fossila bränslen? Hur går det att reglera detta? Vilka tydliga regler skall ställas upp? Vilka styrmedel är lämpliga?

Marknaden är inte fri i dag. Om kärnkraften skall betala sina reella kostnader, skall man räkna in allt från uranbrytning till avfall. Jag skulle vilja se det priset på kärnkraftselen.

Egentligen anser jag att det skall ske en bodelning. Kärnkraften skall vara i ett bo, och vattenkraften och förnybara energislag skall vara i ett annat bo. Då skulle man få den direkta kopplingen på vilket pris det blir på biobränsle, vattenkraftsel och kärnkraftsel.

Anf. 188 MIKAEL ODENBERG (m) replik:

Herr talman! Redan när riksdagen fattade sitt beslut i våras om att avreglera elmarknaden infördes föreskrifter i lagstiftningen som innebär att det är regeringen som prövar ansökningar om koncessioner rörande utlandsförbindelser för el. Regeringen har den frågan i sin hand.

Prot. 1994/95:45
19 december

*Vissa ändringar i
ellagen, m.m.*

Jag skall inte ge mig in i en kärnkraftsdebatt. Jag tycker inte, herr talman, att den hör hemma i dagens ärende. Låt mig bara säga att för min del är jag övertygad om att oavsett om kärnkraften utnyttjas under sin säkra livslängd eller om kärnkraften avvecklas i förtid, är en avreglerad elmarknad bättre än en monopoliserad, ägnad att se till att den omställningen av energisystemen sker med så litet snedvridande effekter och så låga samhällsekonomiska kostnader som möjligt.

Anf. 189 EVA GOËS (mp) replik:

Herr talman! Det är de effekterna jag skulle vilja se. Jag vill ha ett konkret svar: Vad skulle kärnkraftselen kosta?

Jag kan se en positiv sak med en avreglering. Det är att man möjligen kan köpa grön el, man kan få levererad på nätet den el man vill ha. Men den marknaden är ännu inte uppbyggd – den har motarbetats så mycket. Det har varit alldeles för få investeringar i biobränslen, vindkraft och solkraft. Då skulle man t.o.m. kunna handla miljövänlig energi. Det kan jag se som positivt.

Jag menar att så länge vi har de spelregler som finns i Sverige i dag, där alla inkomster från vattenkraften läggs i samma kassa som kärnkraften, där allt jämnas ut och ett falskt elpris betalas på kärnkraften, då råder inte en fri marknad. Det är inte fri konkurrens.

Anf. 190 ARNE KJÖRNSBERG (s):

Herr talman! Det skulle kanske vara en smula förmätet av mig att lägga mig i den sakdiskussion som utskottets ledamöter här för. När jag hör Mikael Odenberg blir frestelsen stor, men jag skall bärga mig.

Jag skall ta upp de formella skälen, som är anledningen till min motion i frågan. Jag har i motionen hävdad att det är riksdagen, denna kammare, som stiftar lag. I det ingår att denna kammare bestämmer när lagen skall träda i kraft. Det hänger ihop med lagstiftningen.

I det här betänkandet – jag skall inte vara alltför förmäten – tycker jag att näringsutskottet ger mig rätt i den principiella frågan. Utskottet säger att regeringens rätt att bestämma tidpunkten för när en lag skall träda i kraft skall användas i undantagsfall. Sedan nämns exempel. Det kan t.ex. vara om man inte vet när en konvention skall träda i kraft eller om en organisation skall byggas upp och det inte går att bedöma när den blir färdig. Då kan riksdagen överlåta beslutet till regeringen. Men det framgår av betänkandet att regeringen skall tala om vilka förutsättningar som skall gälla.

Med det resonemanget kommer utskottet fram till att man har viss förståelse för detta sätt att hantera frågan. Man hänvisar till praktiska skäl. Jag accepterar detta med en viss tvekan. Jag gör det därför att utskottet föreslår i ett tillkännagivande att när regeringen har prövat Energikommissionens förslag skall resultatet redovisas för riksdagen. Regeringen skall också tala om för riksdagen vilka slutsatser regeringen drar. Det framgår inte av betänkandet att detta skall ske i form av en proposition, men vi fick höra det av utskottets ordförande. Jag trodde att detta skulle ske i form av en skrivelse. I och för sig spelar det inte så stor roll. Det finns motionsrätt till både skrivelse och proposition. När

den tidpunkten är inne finns möjligheterna kvar att i det läget diskutera sakfrågan. Därför avstår jag från att göra det nu.

Prot. 1994/95:45
19 december

Anf. 191 MIKAEL ODENBERG (m):

Herr talman! Låt mig uttrycka min beundran för Arne Kjörnsbergs både oanade och oväntade självkontroll. I den formella sakfrågan skulle jag också vilja säga att jag delar hans uppfattning. Det är principiellt tveksamt att överlåta frågor om ikraftträdandetidpunkter för lagstiftning till regeringen. Jag kan nu skilja mig från den principfrågan genom att rösta för reservationen till betänkandet, som innebär ett ikraftträdande den 1 januari 1995.

*Vissa ändringar i
ellagen, m.m.*

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 20 december.)

19 § Ändringar av den bolagsrättsliga lagstiftningen för bank- och försäkringsområdet

Föredrogs

Näringsutskottets betänkande 1994/95:NU13

Ändringar av den bolagsrättsliga lagstiftningen för bank- och försäkringsområdet (prop. 1994/95:70 och 1993/94:196)

Tredje vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 20 december.)

20 § Insatser mot den ekonomiska brottsligheten

*Insatser mot den
ekonomiska brottslig-
heten*

Föredrogs

Justitieutskottets betänkande 1994/95:JuU8

Insatser mot den ekonomiska brottsligheten (förs. 1994/95:RR4)

Anf. 192 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! Den ekonomiska brottsligheten utgör ett allvarligt samhällsproblem. Den snedvrider konkurrensen och är ett hot mot en sund marknadsekonomi. Såväl enskilda som samhället i stort drabbas både direkt och indirekt av denna brottslighet. Den totala omfattningen är svår att uppskatta. Siffror på över 100 miljarder kronor per år har nämnts. Beräkningar har visat att skatteintäkter på ca 50 miljarder kronor per år undanhålls samhället.

Den ekonomiska brottsligheten varierar i viss mån över konjunkturer. Vi har upplevt situationen att olika former av skalbolagsaffärer och andra sätt att fiffla undan vinster har tilltagit när vinsterna är stora. Så var det under andra halvan av 1980-talet. Samtidigt har konkursinstrumentet utnyttjats i lågkonjunkturer som en ren affärsidé. Tiotusentals företag har satts i konkurs under de första åren på 1990-talet. Uppemot 100 000 anställda blev arbetslösa i dessa konkurser.

1980-talets finans- och fastighetsspekulationer har också visat sig innehålla ekonomisk brottslighet av långt större omfattning än man tidigare trott. Det visar bl.a. de utredningar som den särskilda åklagargruppen, den s.k. Råsupgruppen, har bedrivit och bedriver.

Den ekonomiska brottsligheten har inte sällan samband med annan grov kriminalitet, genom att pengar från narkotikahandel eller annan olaglig verksamhet tvättas och används i affärsverksamhet som, åtminstone till det yttre, är av lagligt slag.

Som jag nämnde var vi många som var förvånade över att det skulle förekomma en så omfattande brottslighet inom bank- och finansvärlden som finanskrisen gav vid handen. Nu vet vi tyvärr att brottsligheten har varit omfattande inom den finansiella sektorn.

Utanför Sveriges gränser har det skett en kraftig ökning av inte minst den ekonomiska brottsligheten i länder inom det forna Sovjetunionen, och denna brottslighet visar tendenser att sträckas ut till länder i Västeuropa. Över huvud taget har den ökande internationaliseringen lett till att brottsbekämpningen alltmer måste ske genom ett internationellt samarbete, och det påverkar givetvis också inriktningen av de svenska insatserna mot den ekonomiska kriminaliteten.

Herr talman! Det betänkande som vi behandlar i dag utgår från ett förslag från Riksdagens revisorer. Till grund för revisorernas förslag ligger i sin tur den utomordentligt gedigna rapporten Den ekonomiska brottsligheten och rättssamhället. Rapporten utgör en genomgång av den ekonomiska brottslighetens omfattning, effekter och tänkbara åtgärder för att komma till rätta med missförhållanden.

Revisorerna konstaterar att insatserna mot den ekonomiska brottsligheten har varit alldeles otillräckliga. Det är en uppfattning som socialdemokraterna i hög grad delar.

Jag tycker att det är glädjande att det är ett enigt utskott som har tagit ställning till revisorernas förslag i positiv anda och markerar att det krävs krafttag för att komma till rätta med de betydande samhällsproblem som ekobrottsligheten utgör.

Jag skall i dag inte ägna mig åt någon historieskrivning i fråga om vems fel det är att det har blivit som det har blivit – det skulle vi kunna diskutera länge, och det har vi också gjort vid upprepade tillfällen i kammaren. Jag konstaterar att det är glädjande att ett enigt justitieutskott nu säger att vi måste ta krafttag för att komma till rätta med det här allvarliga samhällsproblemet.

Den socialdemokratiska regeringen är fast besluten att följa upp Riksdagens revisorers intentioner och också de uttalanden som justitieutskottet har gjort.

Justitieminister Laila Freivalds redovisade här i kammaren den 25 november några av de viktigaste inslagen i en ny offensiv mot ekobrottsligheten. Målet är att kraftigt öka samhällets samlade insatser när det gäller att förebygga och ingripa mot den ekonomiska brottsligheten.

Myndigheterna måste samverka mer. Här är "ekobrottskommandot", som jag ser det, ett första steg mot en långtgående samverkan mellan myndigheterna för att få ut bättre effekter när det gäller

ekobrottsbekämpandet. Det är möjligt att man skall ta några steg vidare i den samverkansmodellen, framför allt på regional nivå, för att ytterligare öka slagkraften i samhällets insatser på det här området.

Kompetensen bland samhällets olika myndigheter måste förbättras i olika avseenden. Skattekontrollen måste skärpas och bli effektivare. Skatteprocessen och brottmålsprocessen i ekobrottmål måste ses över i syfte att åstadkomma en snabbare handläggning än den något långsamma procedur som vi för närvarande har när det gäller hanteringen av de här ofta besvärliga målen.

Också den lagliga regleringen i övrigt måste ses över och göras effektivare. Det gäller såväl den civilrättsliga som den straffrättsliga lagstiftningen. Lagen mot skatteflykt måste återinföras, och lagen om penningtvätt måste skärpas. Men det är också nödvändigt att näringslivet tar ett ökat eget ansvar för att fiffel och fusk skall stävjas. Bl.a. måste företagens internkontroll utvecklas. Här kommer regeringen att ta upp en diskussion om dessa frågor med företrädare för näringslivet och de fackliga organisationerna. De 10 miljoner kronor som riksdagen på socialdemokratiskt initiativ anslog för en brett upplagd informationskampanj kring de här frågorna kommer väl till pass i detta sammanhang, när näringsliv och fackliga organisationer skall engageras i arbetet mot den ekonomiska brottsligheten.

Herr talman! Inom kort kommer regeringen att tillsätta en särskild samordningsgrupp, med uppgift att nu ha ansvar för genomförandet av den effektiviserade kampen mot ekobrottsligheten. Den samordningsgruppens uppgift är också att för riksdagen i vår presentera en samlad strategi för det fortsatta arbetet med att bekämpa den ekonomiska brottsligheten. På det sättet tror jag att vi på ett effektivare sätt och med ökad slagkraft kan ta itu med det allvarliga samhällsproblem som den ekonomiska brottsligheten utgör och som samtliga partier nu tycks vara överens om att vi måste ta krafttag mot.

Herr talman! Jag vill yrka bifall till justitieutskottets förslag.

Anf. 193 GUN HELLSVIK (m):

Herr talman! Riksdagens revisorer har till riksdagen avlämnat ett förslag till åtgärder angående insatser mot den ekonomiska brottsligheten. Förslaget är ett resultat av den av Lars-Erik Lövdén nämnda rapport som revisorerna redan tidigare avlämnat.

Revisorerna framhåller att några färdiga förslag från deras sida inte presenteras i rapporten. I stället diskuteras tänkbara åtgärder som skulle kunna vidtas inom olika områden för att begränsa och beivra den ekonomiska brottsligheten på ett effektivare sätt än i dag.

Revisorerna anser att arbetet på regeringsnivå under lång tid varit otillräckligt och att kritiken som framförs i rapporten därför gäller flera regeringar. I revisorernas rapport sammanfattar revisorerna den situation som Socialdemokraterna lämnade efter sig och som mötte den 1991 tillträdande borgerliga regeringen:

"Mot slutet av 1980-talet avmattades arbetet mot den ekonomiska brottsligheten. Polisen lyckades inte fylla vakanser inom ekorotlarna i tillräcklig utsträckning. Ärendebalanserna växte och många brottsan-

mälningar blev inte föremål för utredning. Det blev allt tydligare att myndigheterna inte hade resurser och kompetens att klara situationen.”

Detta var alltså ett utdrag ur revisorernas rapport.

Revisorerna framhåller emellertid att myndigheternas svårigheter att bemästra de ekonomiska brotten uppmärksammats under senare tid och att den borgerliga regeringens initiativ förbättrat myndigheternas situation men att de initiativ som tagits inte räcker. Arbetet bör därför drivas vidare, kompletteras och systematiseras.

De synpunkter som framförs i revisorernas rapport är väl värda att beakta. Jag delar i stort den uppfattning som kommer till uttryck i revisorernas rapport både vad gäller behovet av insatser mot den ekonomiska brottsligheten och vad gäller den kritik som framförs.

Den ekonomiska brottsligheten är utan tvivel ett allvarligt problem. Den måste bekämpas inte minst för att upprätthålla respekten för strafflagstiftningen och för att värna moralen i näringslivet och i samhället i övrigt. Den ekonomiska brottsligheten utgör också ett allvarligt hot mot marknadsekonomins funktionssätt. Ekonomisk brottslighet hotar själva fundamentet för marknadsekonomi, samhällsmoralen och den sociala välfärden.

Självfallet är det av stor betydelse att kampen mot den ekonomiska brottsligheten förs på ett sådant sätt att insatserna i största möjliga utsträckning riktas mot brottslingarna och de brottsliga gärningarna som sådana. Samtidigt får lagändringar och andra åtgärder inte utformas så att de lägger hinder i vägen för den lagliga näringsverksamheten. Enligt min bestämda uppfattning måste det alltid råda balans mellan intresset att bekämpa brottslighet å ena sidan och konsekvenserna för samhällsekonomin och medborgarna å den andra.

All brottslighet måste bekämpas inom de gränser som rättsstaten sätter. Vi får aldrig tillåta att kampen mot brottsligheten leder till en urholkning av de värden som statsmakterna har ett särskilt ansvar att skydda.

Den ekonomiska brottsligheten är till sin natur svårutredd, vilket ofta innebär bevissvårigheter för åklagare inför domstol. Detta är ett stort problem för de myndigheter som har att utreda och bekämpa ekonomisk brottslighet. Enligt min mening kan det emellertid aldrig godtas att beviskraven sänks enbart för att lättare få till stånd en fällande dom. Bevislättnader sker alltid till priset av minskad rättstrygghet. Enligt de grundläggande rättsstatliga principer som kännetecknar vårt rättssystem anses det viktigare att oskyldiga inte fälls än att en skyldig går fri.

Med tanke på de åtgärder som revisorerna efterlyser i sin rapport finns det anledning att påminna om några av de åtgärder och förslag mot den ekonomiska brottsligheten som den borgerliga regeringen under sin mandatperiod föreslog, beslutade och också redovisade i olika rapporter.

Bristen på poliser är avhjälp. Vid halvårsskiftet 1994 fanns ca 17 100 färdigutbildade poliser mot de knappt 16 000 som fanns när den borgerliga regeringen tillträdde. Av erfarenhet vet vi att polisbrist drabbar utredningar angående ekonomisk brottslighet och att det därför

är av avgörande betydelse för ekobrottsbekämpningen att vi inte på nytt drabbas av polisbrist.

Under den borgerliga regeringens mandatperiod har Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen och Riksskatteverket gjort en omfattande översyn av bl.a. administrativa rutiner, samverkansformer och kontrollåtgärder som berör insatser mot den ekonomiska brottsligheten. Arbetets inriktning har varit att effektivisera handläggningen, att öka kompetensen och samarbetet myndigheter emellan och att undanröja administrativa hinder. Myndigheternas arbete har också innefattat att i ökad utsträckning samarbeta med och ta till vara de kunskaper och erfarenheter som finns hos konkursförvaltare och de revisorer som konkursförvaltare anlitar.

På den borgerliga regeringens initiativ beviljade riksdagen Riksåklagaren extra resurser för tillskapandet av en särskild utredningsgrupp, RÅSOP, Riksåklagarens specialoperation. RÅSOP inrättades i november 1992 med uppgift att ta sig an undersökningar i ärenden som rör kvalificerad ekonomisk brottslighet riktad mot banker och andra finansinstitut.

För budgetåret 1993/94 öronmärktes 60 miljoner kronor för att förstärka och utveckla den kvalificerade kriminalpolisverksamheten, särskilt vad gäller teknisk utrustning och ADB-stöd. En väsentlig del av dessa medel har anvisats för bekämpningen av den kvalificerade ekonomiska brottsligheten. I enlighet med den borgerliga regeringens förslag beslutade riksdagen i våras att förstärka åklagarväsendets budget motsvarande kostnader för 30 nya ekoåklagare.

Regeringen beslutade våren 1994 att en central enhet, som också Lars-Erik Lövdén nämnde, Ekobrottskommandot, för bekämpning av ekonomisk brottslighet skall inrättas senast till sommaren 1995.

Den dominerande uppgiften för enheten skall vara den operativa verksamheten. Enheten skall handlägga de allra mest omfattande tidskrävande och juridiskt komplicerade ärenden som rör ekonomisk brottslighet. Enheten föreslås också fungera som en föregångsmyndighet, dvs. utgöra en allmän kunskapsresurs bl.a. i internationella frågor för andra åklagarmyndigheter och för polismyndigheter som handlägger ärenden angående ekonomisk brottslighet.

Den borgerliga regeringens insatser och förslag till åtgärder kommer att innebära betydande förbättringar för myndigheter att utreda och bekämpa ekonomisk brottslighet. Enligt min mening är det därför mycket angeläget att vidareutveckla arbetet från den plattform som nu byggts upp.

Den nuvarande regeringen har förutskickat åtgärder av olika slag. Justitiekottet har uttalat att utskottet utgår ifrån att regeringen i arbetet med att ta fram ett åtgärdsprogram till vårriksdagen beaktar revisorernas förslag och de synpunkter som framkommit från övriga berörda riksdagsutskott i detta ärende. Vi kommer mycket noga att följa regeringens aviserade arbete.

Med hänvisning till vad jag här har anfört yrkar jag bifall till justitiekottets hemställan.

Prot. 1994/95:45
19 december

*Insatser mot den
ekonomiska brottslig-
heten*

Anf. 194 LARS-ERIK LÖVDÉN (s) replik:

Herr talman! Jag sade i mitt anförande att jag inte skall träta om vem som är ansvarig för att vi har den situation som vi har i dag när det gäller den ekonomiska kriminaliteten. Men efter Gun Hellsviks anförande vill jag ändå lämna ett par kommentarer.

Det är riktigt att vi fick ett problem i slutet av 80-talet med att polisresurserna för ekobrottsbekämpandet minskade. Det berodde på att de lokala polismyndigheterna förde över resurser från den här verksamheten till annan verksamhet, något som var utomordentligt olyckligt. Ansvaret för det delar de flesta partier i denna kammare, eftersom samtliga var för det fria resursutnyttjandet, som fick de här konsekvenserna.

Tyvärr insåg vi det för sent och inskred inte för att skydda resurserna för ekobrottsbekämpandet. Det var ett allvarligt misstag.

Vad som har gjorts under den period som den borgerliga regeringen har suttit kan man ha olika uppfattning om. Det är klart att regeringen har vidtagit en del åtgärder som har varit positiva. Andra åtgärder har varit mindre positiva, exempelvis borttagandet av lagen om skatteflykt, urholkningen av bevis- och betalningssäkringslagen, för att ta två exempel. Där gick regeringen snarare i den andra riktningen och försvårade möjligheterna till ett effektivt ingripande.

Jag skall bara göra två tillägg till den uppräknings som Gun Hellsvik gjorde om insatserna under den förra mandatperioden. Riksdagen beslutade, mot de borgerliga partiernas uppfattning, att inrätta en finanspolis och anslå 8 miljoner kronor till det. Där var inte Moderaterna med på tåget.

I våras beslutade riksdagen med en majoritet bestående av socialdemokrater, vänsterpartister och nydemokrater om att anslå 128 miljoner kronor till polis, åklagare och Riksskatteverket för en effektivare kamp mot den ekonomiska brottsligheten. Det har gjort det möjligt att bygga ut ekorotlarna runt om i landet och förstärka rikskriminalens ekorotel. Inte heller där var Moderaterna med på tåget, utan röstade nej till dessa anslagsförstärkningar.

Det var bara en komplettering till den uppräknings som Gun Hellsvik gjorde men kanske inte en oväsentlig komplettering när det gäller att påvisa de insatser som gjorts under de gångna åren och då Moderaterna inte var med på tåget.

Anf. 195 GUN HELLSVIK (m) replik:

Herr talman! Lars-Erik Lövdén sade alldeles riktigt att han inte skulle tala om vem som bar ansvaret, men var och en som förstår svenska språket förstår också att han, när han sedan sade att han var glad över att vi nu är överens, gav ett tydligt budskap om att de som värnat om ekobrottsbekämpningen var socialdemokraterna, icke några andra.

Det är helt rätt att vi från den borgerliga sidan inte har ställt oss positiva till en del av de förslag som socialdemokrater har lagt fram i riksdagen. Det har berott på att vi har menat att innan man genomför sådana åtgärder som vi uppfattade som lika populistiska när de vidtogs

som när socialdemokraterna i slutet av 80-talet år efter år prioriterade ekobrottsbekämpningen med ord men samtidigt minskade resurserna för den, måste man först skapa förutsättningar för dessa åtgärder. Vi har från vår sida inte velat lova något förrän vi sett att de praktiska förutsättningarna härför har förelegat. Det väsentligaste har varit att skapa förutsättningar för samverkan. Först när man har skapat dessa och på ett vettigt sätt utnyttjat de resurser som finns har man anledning att lägga till ytterligare resurser, och det gjorde vi också under de tre borgerliga åren.

Jag förstår slutligen att socialdemokraterna framöver skall skydda resurserna för ekobrottsbekämpning i samband med att de skär ned resurserna för bl.a. polisen i övrigt. Det innebär, som var och en förstår, att man måste nedprioritera det som i övrigt också är högprioriterat i dag, nämligen kampen mot våldsbrottsligheten.

Anf. 196 LARS-ERIK LÖVDÉN (s) replik:

Herr talman! Med anledning av det sistnämnda vill jag bara göra det enkla konstaterandet att det i dag av totalt 17 100 poliser är ungefär 350 som sysslar med ekobrottsbekämpning. Det säger litet grand om proportionerna på denna verksamhet. Jag tycker därför att Gun Hellsviks argument, att annat blir lidande om man prioriterar denna verksamhet, är något haltande.

När det gäller att satsa resurser utan att ha klarlagt hur de skall användas, som Gun Hellsvik gav antydningar om, vill jag ge Gun Hellsvik ett tips, nämligen att besöka Finanspolisens verksamhet. Den verksamheten kunde byggas upp tack vare att riksdagen tog ett initiativ mot regeringens uppfattning. Denna verksamhet har varit och är mycket framgångsrik. Tyvärr är lagen om penningtvätt litet uddlös och behöver förstärkas i vissa avseenden. Men trots en uddlös lagstiftning uträttar Finanspolisen mycket.

Jag vill avslutningsvis än en gång säga att det är bra att vi nu är överens om att skärpa kampen mot den ekonomiska brottsligheten.

Anf. 197 GUN HELLSVIK (m) replik:

Herr talman! Att vi vid det tillfälle när det var aktuellt var negativa till inrättandet av Finanspolisen berodde på att förutsättningarna härför då inte fanns. Jag tror att Lars-Erik Lövdén kan hålla med mig om att det dröjde ett bra tag innan Finanspolisen över huvud taget kunde komma i gång. Jag är också medveten om att den fungerar väl i dag.

När det gäller prioriteringsfrågan vill jag säga att man när man har bristfälliga resurser måste nedprioritera något. Om man skall behålla befintliga resurser för ekobrottsbekämpningen måste man, om man skall göra besparingar, minska på den polisiära verksamhet som i första hand är till för att skapa trygghet mot våldsbrott och liknande typer av brottslighet.

Anf. 198 Andre vice talman GÖREL THURDIN (c):

Herr talman! Jag vill börja med att säga att utskottet är enigt. Vi är överens om att vartenda förslag till åtgärder som Riksdagens revisorer

har lagt fram är mycket viktigt att genomföra. Vi är också eniga om att det är viktigt att ta ställning till ett genomförande av varje förslag som har tagits upp i motionerna. Vi är också ense om att de åtgärder som den förra regeringen vidtog var och är viktiga att genomföra. Detsamma gäller de åtgärder som den nuvarande regeringen tänker vidta.

Det är viktigt att visa på detta, samtidigt som det skall påpekas att det inte räcker med att utskottet är enigt på papperet. De beslut som vi skriver ned måste också omsättas i handling. Jag har nyss lyssnat på diskussionen om vem som haft ansvaret i olika perspektiv, och jag vill säga att ansvaret ligger hos oss politiker när det gäller styrningen av systemet och genomförandet av de höga ambitionerna.

Mot denna bakgrund vill jag ta upp en speciell fråga här i kammaren, och det är det som revisorerna kallar bristen på samlad styrning. När jag var minister på Miljödepartementet upptäckte jag hur dåliga vi politiker hade varit – jag säger vi, för att slippa en diskussion på den punkten – på att ge klara och tydliga besked i form av förordningar, regleringsbrev och direktiv till myndigheter och aktörer i samhället om vems ansvar det handlar om och vem som skall ta initiativet till att samlas kring en specifik fråga. Vi vet att det inom alla områden förekommer överlappningar mellan myndigheter. Det gäller dessutom vad man skall intressera sig för och kontrollera.

Detta är en av de avgörande frågorna för hur starkt enat samhället står när det gäller att vidta olika åtgärder. Detta med roller och ansvar kommer ständigt in i frågor om brott och straff och vad som är rätt och fel. Det genomsyrar hela samhället, och vi måste mycket tydligt tala om vem som har ansvaret och vem som skall ta initiativ.

Frågan om vad som kan leda till ekonomiska brott är också ett logistiskt problem. Information, varor och initiativ vandrar runt, och det är i det sammanhanget liksom på miljöområdet viktigt att kartlägga flödena för att se var man skall sätta in åtgärderna.

Miljöbrott kan i vissa fall betecknas också som ekonomiska brott. Det är ofta företag som begår större miljöbrott genom att undvika större investeringar som samhället har föreskrivit, genom att låta bli att betala någon för att ta hand om miljöfarligt avfall på rätt sätt osv.

Jag vill peka på det här eftersom jag märker att miljöbrotten ökar, inte bara i Sverige utan världen över, och det är viktigt att vi kontrollerar sådan verksamhet och även kopplar samman den med den ekonomiska brottsligheten. Detta har inte gjorts i så stor utsträckning, men jag vill aktualisera denna fråga i diskussionen i anslutning till detta betänkande.

Jag tror på närhetsprincipen. Jag har nyss läst om att man t.ex. i Malmö har minskat antalet brott genom att sätta in närhetspolis. När det gäller ekonomisk brottslighet är det inte så mycket fråga om kvarteropoliser som om kontakter med myndigheter och med folk som kan olika regelsystem och som vet var man skall sätta in kontrollen. Jag tror på en närhetsprincip också här. Det bör bedrivas ett nära samarbete och upprätthållas kontakt mellan företag och kontrollmyndigheter. Det är mycket viktigt att denna fråga utvecklas vidare i de politiska diskussioner som vi kommer att föra framgent.

Anf. 199 SIW PERSSON (fp):

Herr talman! Vad är egentligen ekonomisk brottslighet? Det är när någon medvetet bryter mot lagen, det spelar ingen roll vilken, och genom detta olagligt tjänar pengar på sin verksamhet. Det är viktigt att komma ihåg att det inte spelar någon roll vilken lag man bryter mot.

Vilka är det då som ägnar sig åt ekonomisk brottslighet? Det är alldeles för många som gör det alldeles för ofta, då det är alldeles för lätt och alldeles för lönande att hålla på med det, dvs. att olagligt tjäna pengar i sin verksamhet.

Hur har då vi reagerat från samhället? Har vi bestämt visat att vi inte accepterar det? Det är just det vi inte har. Det har pratats och det har utretts. Men de faktiska handlingarna har inte varit så många. Det gäller inte enbart att ställa resurser till förfogande. Det finns redan i dag ett antal lagstiftningar som gör det möjligt att ingripa. Revisorerna har pekat på det på ett fint sätt. Man har visat på att myndigheterna har varit passiva i sin tillsyn. De har inte varit aktiva.

Vilken är då skillnaden mellan passiv och aktiv tillsyn? Om man är passiv väntar man tills det kommer anmälningar i någon form innan man ingriper. Är man aktiv, tar man själv initiativ. Om det finns en lagstiftning som ger möjlighet att ingripa, skall myndigheten aktivt ta initiativ. Där har det tyvärr brustit.

Riksdagens revisorer har på ett alldeles utomordentligt sätt gått igenom en stor del av den problematik som rör den svenska ekonomiska brottsligheten. Man har konstaterat att det övergripande problemet, bland alla de problem vi har, är bristen på samlad styrning. Det behövs särskilda centrala initiativ för att man skall kunna följa och analysera insatserna.

Må vi hoppas att det nu verkligen blir signaler som visar att vi har en samlad styrning, så att de som alltför lätt och alltför ofta tjänar stora pengar på ekonomisk brottslighet börjar förstå att vi inte accepterar det och att vi gör vad vi kan. Det är också oerhört viktigt att vi har en bestämd attityd som visar att den som jobbar har ett personligt ansvar för att se till att han och hans medarbetare följer lagen.

Det har pekats på många saker som Riksdagens revisorer har tagit upp. Jag skall inte upprepa dem. Jag vill dock särskilt peka på en sak, som kanske inte är så stor i sig. Det är vikten av att upprätthålla en sträng syn på bokföringsbrott. Det är viktigt i sig. Man har från vissa håll föreslagit att de lindrigaste brotten skall avkriminaliseras. Det är ju en fullständigt vanvettig signal! Alla former av brott mot bokföringslagen är kriminella. Vi måste ge signaler om att den som för böcker i någon form har ett ansvar att alltid se till att det skall gå rätt till. Alla andra signaler är destruktiva.

Samhället måste alltid signalera att alla former av brott mot lagar är kriminella. Vi skall signalera att de alltid skall beivras och bestraffas. Det är också oerhört viktigt att ge signaler om att det inte spelar någon roll om det är miljarder eller miljoner, stora eller små kronor. Det är alltid ett hot mot rättssamhället. Vi måste alltid visa att vi vill göra allt

*Insatser mot den
ekonomiska brottslig-
heten*

vi kan för att förhindra ekonomisk brottslighet. Det skall aldrig löna sig att vara oärlig, i stort som i smått. Därför tycker jag, som alla andra, att det är bra att Riksdagens revisorer har lämnat ett förslag till regeringen om att ta initiativ och fortlöpande följa denna för oss så allvarliga fråga.

Herr talman! Jag vill avsluta med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 200 ROLF ÅBJÖRNSSON (kds):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Det är utomordentligt tillfredsställande att i dag kunna konstatera att det råder total politisk enighet om att statsmakten skall vidta kraftfulla åtgärder för att komma till rätta med den ständigt växande ekonomiska kriminaliteten i samhället. Denna enighet får förhoppningsvis till konsekvens att satsningen inte havererar på samma sätt som ekobrottsbekämpningen i början på 80-talet, i spåren på Heurgrenkommissionens arbete. Trots den väldiga aktivitet som utvecklades kunde man i slutet på 80-talet konstatera att kampen mot den ekonomiska brottsligheten i princip låg nere och att de få lagar som tillkom genom Heurgrenkommissionens arbete inte tillämpades; sålunda lär det finnas en dom avseende tillämpning av lagen om företagsbot.

Riksdagens revisorers förslag till åtgärder för att förhindra ekonomisk brottslighet är bra och väl ägnade att ligga till grund för beredning inom regeringskansliet. Särskilt bör poängteras värdet utav revisorernas strikta avgränsning av ekonomisk brottslighet, nämligen brott som begås i näringsverksamhet eller som utnyttjar företagsformen.

Lagstiftningen är viktig och grundläggande. Emellertid måste framhållas att operativa insatser är av yttersta vikt. Notera att vi redan i dag har en avancerad och utvecklad lagstiftning men att den ekonomiska kriminaliteten härjar fritt. Inom parentes kan nämnas att jag blev uppmärksam på ett lokalt initiativ i Göteborg, vid polismyndighetens ekorotel. Man har bildat en särskild PEK-grupp. PEK står för preventiv ekonomisk kontroll. Så snart kännedom erhålls från fältet om att någon verksamhet bedrivs på ett tveksamt sätt, rycker några man ut och uppmärksammar situationen. De frågar innehavaren av restaurangen, butiken eller vad det kan vara för förrättning, vad man arbetar med, hur man gör detta och om man känner till gällande bestämmelser beträffande skatter och avgifter samt lagstiftning inom arbetsrätten. Genom detta förfarande blir aktörerna varse att de är iakttagna av myndigheterna. Många rättar sig efter angivna spelregler och en del försvinner. Verksamheten synes ha en häpnadsväckande preventiv effekt, trots mycket begränsade insatser.

Jag tror att svensk polis i regel arbetar alldeles för passivt, och först efter att anmälan skett i vederbörlig ordning initieras ett agerande. Denna byråkratiska infallsvinkel måste brytas. Polisverksamhet bör kombineras med PEK-aktiviteter, så att brottslighet, oavsett om denna omfattar våldsbrott eller ekonomisk brottslighet, stävjas i sin linda.

Herr talman! Det jag har sagt nu gäller förebyggande av brott. Den brottslighet som ändå äger rum måste beivras på ett effektivt sätt. En-

ligt min mening kan vi aldrig få stopp på den avancerade ekonomiska kriminaliteten om vi inte sätter in en väl trimmad, samordnad och välutbildad organisation. Alla är i dag överens om att det allvarligaste problemet är brist på samordning. Polis och åklagare måste jämte andra myndighetsfunktionärer samordnas i en myndighet med en ledning. Denna civilkriminalstyrelse skall ha en vid operativ behörighet över statsförvaltningen. Förebild finns i Danmark. Myndigheten skall kunna köpa in tjänster från processadvokater, auktoriserade revisorer, dataoperatörer och finansekonomisk expertis. Notera att landets för närvarande alertaste statsåklagare Bengt Strömberg nu lämnat sin tjänst för att bli advokat. Det hjälper inte att statsverket rekryterar ett antal utredningsekonomer. Dessa kommer inte att kunna upprätthålla erforderlig kompetens. Om man inte kontinuerligt arbetar i näringslivet tappar man kontakten med utvecklingen beträffande avancerade affärstransaktioner. Att anlita advokater och revisorer samt andra specialister blir dyrt men effektivt, vilket man fått erfara i Danmark.

Att bara tillskjuta ytterligare 100 eller 200 miljoner kronor till den nuvarande statsförvaltningen och tro att vi får bra resultat är en illusion. Man måste pröva nya vägar, där kompetens och uthållighet stimuleras genom ekonomiska incitament. Varför skall samhällets starkaste operatör staten inte förse sig med spetskompetens när den avancerade ekonomiska kriminaliteten alltid kommer att göra det?

Justitieministern har talat om att det gäller att alla goda krafter i samhället samverkar för att bekämpa den ekonomiska brottsligheten. Detta tror jag är oerhört centralt. Vi kommer aldrig att lyckas bekämpa det systemfel som den ekonomiska brottsligheten utgör om inte breda politiska lösningar uppnås. Det gäller att inte falla undan för särintressen, vare sig dessa dyker upp från vänster eller höger.

Exempelvis bör de nya regler som antagits för taxeringsrevision inte revideras, vilket påfordras av vissa. Det är viktigt att skatteförvaltningens anseende förstärks och att dess verksamhet erhåller acceptans i den meningen att förvaltningens verksamhet uppfattas som en viktig del för att upprätthålla samhällssolidariteten. Om skatteförvaltningens verksamhet enbart ses som uttryck för oberättigade maktanspråk som sker i helt oreglerade former utan iakttagande av rättssäkerhet och civil ansändighet, är stor skada skedd i kampen mot den ekonomiska brottsligheten.

Jag skall inte utveckla ytterligare exempel, men jag vill betona att kampen mot den ekonomiska brottsligheten måste föras på alla plan men ytterst bygga på att en majoritet av befolkningen bär upp de intentioner som syftar till att för det allmännas bästa eliminera illojala och skadliga beteenden.

Anf. 201 PER ROSENGREN (v):

Herr talman! Var Vänsterpartiet står när det gäller den ekonomiska brottsligheten är nog allmänt känt i denna kammare. Vi har sedan lång tid drivit kravet på kraftfulla åtgärder mot den ekonomiska brottsligheten.

Den ekonomiska brottsligheten har mycket allvarliga snedvridande och skadliga effekter på marknadsekonomins funktionssätt. Om den ekonomiska brottsligheten får ett mer allmänt fäste riskerar på sikt hela branscher att snedvridas konkurrensmässigt. Vi har på senare tid blivit påmind om restaurangbranschens problem inom detta område. Det är inte bara branscher som skadas. Även många enskilda drabbas direkt av den ekonomiska kriminaliteten.

Det är glädjande att allt flera på senare tid börjat inse vikten av snabba insatser för att bryta utvecklingen.

Riksdagens revisorer konstaterar att samhällets insatser mot den ekonomiska brottsligheten är otillräckliga. Vänsterpartiet ställer sig bakom de slutsatser som redovisas i rapporten. Enligt vår bedömning har revisorerna dock i vissa avseenden inte dragit de fulla konsekvenserna av de problem kring ekobrottsligheten som de redovisar i sin rapport.

När det gäller registreringsfrågorna och Patent- och registreringsverkets roll i sammanhanget kan vi konstatera att riksdagen genom att anta proposition 1994/95:67 om försenade redovisningar m.m. skärpt kontrollen i detta avseende, vilket vi noterar som positivt. Det har inte varit tillfredsställande att sanktioner i stort sett inte förekommit i samband med ofullständiga handlingar och uppgifter till Patent- och registreringsverket. Här finns dock en hel del i övrigt att göra.

Utskottet hänvisar hela tiden till hur mycket pengar som tillskjutits för att skärpa kampen mot den ekonomiska brottsligheten. Jag delar Rolf Åbjörnssons uppfattning att det inte bara är pengar som fordras. Resurser i form av pengar är säkert bra och ofta en nödvändig förutsättning för en framgångsrik kamp mot den ekonomiska brottsligheten. Tyvärr är jag inte övertygad om att pengarna på senare år i alla avseenden använts med största effektivitet.

Under en lång tid har det inom skattemyndigheten pågått en experimenterande verksamhet med ständiga organisationsförändringar, ofta genomförda utan den kontakt med verkligheten som revisorer inom skatteadministrationen upplever. Detta kombinerat med de försämringar inom skattekontrollen som skett genom antagandet av lagen om särskilda tvångsåtgärder i beskattningsförfarandet har kraftigt försvårat kampen mot ekobrottsligheten.

Speciellt har experimenterandet inom organisationen inneburit att kompetensen inom mervärdesskatteområdet har minskat. Typiskt nog är det också inom denna sektor som den största ökningen av ekonomisk brottslighet finns.

Missuppfattningen att decentralisering av alla skatteärenden med nödvändighet innebär en ökad service för medborgarna är tyvärr alltför utbredd. Den kompetenssänkning som detta innebär leder ofta till en sämre service, och helt klart leder decentraliseringen till en sämre granskning och kontroll.

För att snabba på den rättsliga processen menar Vänsterpartiet att man bör överväga speciella skattedomstolar som behandlar såväl taxeringsmål som skattebrottsmål. Det vore att skapa en effektivitet genom en större samordning och höjning av den allmänna kompetensen.

Herr talman! Den ekonomiska brottsligheten beräknades 1991 kosta samhället 46 miljarder i uteblivna skatteintäkter. Det är helt svindlande summor. Tyvärr har allmänhetens förtroende för samhällets åtgärder mot den ekonomiska brottsligheten kraftigt minskat genom finansskrisens återverkningar i det svenska samhället. När gemene man upptäcker att de som var med och orsakade finanskrisen nu svävar fritt i sina fallskärmar urholkas också folks förtroende för samhällssystemet.

Det är därför av största vikt att vi vidtar åtgärder som visar att samhället är berett att ta tillbaks en del av de pengar som finanssektorn har kostat samhället. Vänsterpartiet ämnar återkomma med sådana förslag.

Det är Vänsterpartiets förhoppning att regeringen nu tar tag i de förslag som revisorerna redovisar och noga läser Vänsterpartiets motion i ärendet.

Slutligen, herr talman, vill jag säga att det är med viss förvåning jag konstaterar att justitieutskottet avstyrker Riksdagens revisorers förslag. Är revisorernas förslag så dåliga? Nej, det handlar inte om det. Regeringen får kritik, och det är kanske därför som rapporten inte får bifall. Det här husets sätt att arbeta på blir för mig en aning absurt. Ett enigt justitieutskott beslutar att ställa sig bakom revisorernas rapport genom att avstyrka densamma!

Det räcker inte att vara allmänt positiv. Vi måste klarare markera var vi står. Det naturliga vore därför att yrka bifall till rapporten.

Jag ämnar dock inte göra det i detta ärende, men jag tycker nog att vi i framtiden måste agera litet mer prestigelöst och klarare markera vår inställning för svenska folket.

Anf. 202 GUN HELLSVIK (m) replik:

Herr talman! Som ordförande i justitieutskottet vill jag gärna hålla med om att det kan se egendomligt ut. Men det är absolut inte fråga om prestige från någon sida.

Som vi konstaterar från utskottets sida har en del åtgärder vidtagits. Den nuvarande regeringen har aviserat att åtgärder skall vidtas, och från utskottet uttalar vi att vi utgår från att man i det arbete som har påbörjats beaktar vad som framförts från revisorernas sida.

Med denna förväntan om att arbetet redan är på gång vore det att slå in öppna dörrar att formellt yrka bifall.

Det är absolut inte fråga om prestige, utan det är i högsta grad ett stöd för vad revisorerna har föreslagit. Jag håller med om att det är ett problem, men det är närmast ett pedagogiskt problem.

Anf. 203 PER ROSENGREN (v) replik:

Herr talman! För mig är det ganska naturligt att yrka bifall om jag tycker att någonting är bra. Jag yrkar inte att det skall avslås.

Anf. 204 INGER LUNDBERG (s):

Herr talman! Det är nu bara några dagar kvar tills vi åter skall minnas den tid då en vanlig kvinna av folket äventyrade sin hälsa och graviditet för att låta skattskrivna sig. Det är sämre med respekten för skattesystemet hos många välbärgade människor i det moderna samhället.

Den ekonomiska brottsligheten och den omfattande brottsligheten på skatteområdet riskerar att äventyra mycket av den grundläggande samhällssolidariteten.

Valrörelsen visade att medborgarna slår vakt om gemensam service och välfärd och att enskilda medborgare också är beredda att delta solidariskt i finansieringen av dessa. Men då krävs det att envar kan lita på att alla efter sin förmåga deltar i finansieringen av den gemensamma välfärden – att inte den som är smart och bluffar sig fram skall få förmåner på bekostnad av andra.

Hederliga företagare måste, som tidigare har sagts här i kväll, kunna lita på att samhället har en kontrollapparat som gör att den som smiter undan sina förpliktelser mot andra inte kommer undan.

De senaste årens utveckling, där miljardbelopp undanhålls från beskattning, tenderar att urholka samhällsmoralen. Några branscher har drabbats särskilt allvarligt, t.ex. taxi-, hotell- och restaurangnäringarna samt delar av byggmarknaden. När svarta pengar blir vardagsmat och unga människor alltför ofta får sina första löner utan skatteavdrag och kontrolluppgifter är ett samhälle illa ute.

Vi kan ha olika uppfattningar om den exakta utformningen av skattesystemet i vårt land, men jag tror att det är få – även på den yttersta högerkanten – som förnekar att ett utvecklat samhälle kräver solidarisk finansiering om det moderna samhället skall fungera och inte stora grupper tvingas till fattigdom och utanförskap. Det är därför ett gemensamt ansvar för oss alla att respekten för skattesystemet upprätthålls.

Skatteutskottet tog under föregående mandatperiod initiativ till den analys av insatser mot den ekonomiska brottsligheten som Riksdagens revisorer har genomfört och som vi behandlar i dag. Det är ett gediget material revisorerna lagt fram – när det gäller både analys och förslag till konkreta åtgärder. Det har slipats ytterligare av en rejäl remissomgång och av det intresse som de fyra berörda utskotten har visat materialet.

Revisorernas rapport kommer också rätt i tid. Det finns ett starkt intresse hos regeringen för att vidta kraftfulla åtgärder och genomföra ett långsiktigt program mot den ekonomiska brottsligheten, inte minst på skatteområdet.

Till styrkan i revisorernas rapport hör också att det nu är en enig riksdag som markerar vikten av att ta itu med den ekonomiska brottsligheten.

Moderata samlingspartiet har tidigare haft en ganska lång historia med större intresse för annan brottslighet än just den ekonomiska. Att partiet, i och med de starka markeringar som här görs av en enig revision och förhoppningsvis en enig riksdag, markerar sin allvarliga vilja att delta i kampen mot den ekonomiska brottsligheten är av stort värde. Skattebrottslingarna skall inte kunna luta sig mot att de ursäktas av enskilda partier i riksdagen.

I skatteutskottets yttrande över rapporten återoppar vi de beräkningar av svart ekonomi i Sverige som visar att de undandragna skatterna beräknas uppgå till 46 miljarder redan 1991. Enligt Riksskatteverket kan situationen vara än allvarligare i dag. Ett flertal rapporter pekar på

att minst ett tiotal miljarder kronor borde kunna förstärka statskassan med förhållandevis enkla åtgärder.

Vi i skatteutskottet vill framhålla att ett effektivare samarbete mellan olika myndigheter är en viktig förutsättning för framgång i arbetet. Skattemyndigheternas kompetens måste bl.a. tas till vara i utredningsarbetet. Vi har uppmärksammat värdet av RÅSOP och förslagen om inrättande av ett ekobrottskommando som togs fram under den föregående mandatperioden. Vi har också erinrat om det riksdagsinitiativ där Socialdemokraterna motionerade om en kraftig förstärkning av skattemyndigheternas resurser för att bekämpa skattebrotten redan under innevarande år.

Med anledning av såväl revisorernas rapport som motioner från socialdemokrater och centerpartister skriver utskottet starkt om vikten av att regeringen överväger åtgärder för att motverka att konkursinstitutet används som ett medel för att komma undan skatter och åtaganden mot leverantörer och andra fodringsägare. På detta område har vi att vänta kraftfulla åtgärder från regeringens sida.

Önskemålen om att bokföringsbrotten skall sanktioneras i tillräcklig omfattning bör kunna tillgodoses när Skattebrottsutredningen lagt fram sina förslag under början av nästa år.

En effektiv organisation inom skatteförvaltningen och en väl fungerande revisionsverksamhet är, som bl.a. Vänsterpartiet framhåller, en grundbult i kampen mot den ekonomiska brottsligheten. Här har såväl skattemyndigheten själv som regeringen ett ansvar. Utskottet menar att en väl fungerande kontrollverksamhet måste förenas med en god serviceorganisation.

I betänkandet berörs också momskontrollen särskilt. Riksskatteverket har framhållit att de förändringar i momsredovisningen som sker i och med EU-medlemskapet ökar kontrollbehoven.

Jag förutsätter att det intresse som samtliga partier nu har visat kampen mot den ekonomiska brottsligheten kommer att följas upp av ett fortsatt aktivt intresse i Riksdagen, bl.a. när justitieministern återkommer med de årliga redovisningar hon förutskickade i samband med sitt anförande om den ekonomiska brottsligheten för någon månad sedan.

Slutligen, herr talman, kräver en aktiv kamp mot den ekonomiska brottsligheten en god organisation, kompetensutveckling och tillräckliga resurser för berörda myndigheter. Men därutöver krävs också legala medel.

Under föregående mandatperiod skedde allvarliga förändringar i skattelagstiftningen. Den s.k. skatteflyktsklausulen togs bort trots starka protester i riksdagen och trots JK:s uttalanden om dess viktiga preventiva verkan. Beviskraven skall inte sänkas, Gun Hellsvik, men myndigheterna skall ha både rätt och skyldighet att säkra bevis.

Tredjemansrevisionen avvecklades av den föregående riksdagen. Det var allvarligt. Betalningslagen avvecklades utan att nya tillräckligt effektiva instrument tillkom. Detta är allvarligt i sak, men det var också allvarliga signaler till dem som vill underminera skattesystemet.

Prot. 1994/95:45
19 december

*Insatser mot den
ekonomiska brottslig-
heten*

Jag förutsätter därför att regeringen nu ser över lagstiftningen och, som i fallet med den fackliga vetorätten vid entreprenadförfaranden, återkommer med en lagstiftning som underlättar kampen mot den ekonomiska brottsligheten och respekten för skattesystemet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till justitieutskottets förslag.

Anf. 205 GUN HELLSVIK (m) replik:

Herr talman! Först vill jag göra tydligt att det avgörande skälet för mig att beivra ekonomisk brottslighet inte är att det kan ge bättre klirr i statens kassa. Det avgörande skälet för mig är samma skäl som för beivrande av all form av kriminalitet, nämligen att vi får demoraliserande effekter om vi inte beivrar brott. Det är vars och ens skyldighet att följa de uppställda regler som bygger på hänsyn till andra människor. Det är denna hänsyn vi skall kräva. Vi skall inte räkna i kronor och ören vad vi kan få för effekter av det ena eller det andra.

Jag vill också påpeka, även om vi är överens när det gäller dagens fråga, att vi inte kommer att bli överens t.ex. när det gäller återinförande av skatteflyktsklausulen. Här har vi i grunden olika uppfattningar. Enligt vår uppfattning måste all typ av kriminalitet behandlas på samma sätt. Det innebär bl.a. att man av lagen skall kunna utläsa och se beskrivna situationer som är straffbelagda och inte tvingas fundera över vad som politiskt betraktas som olämpligt.

Generalklausuler är av ondo. Vi har genomgående motsatt oss dem på grund av att de inte ger rättssäkerhet. Men konkreta beskrivna situationer, sådana som vi står för, skall straffbeläggas.

Anf. 206 INGER LUNDBERG (s) replik:

Herr talman! Gun Hellsvik har i andra sammanhang talat väldigt mycket om hänsyn till brottsoffren. Vid ekonomisk brottslighet är brottsoffren vanliga medborgare. Det är de som inte kan få det stöd av samhället som de skulle behöva beroende på att några är smarta och kommer undan. Det är vanliga löntagare som får betala högre skatter beroende på att några är smarta och ställer sig vid sidan om.

Vi skall se allvarligt på alla brott. Vi skall granska brottens innebörd, och vi skall se vem de drabbar. Det är allvarligt när skattebrotten drabbar vanliga människor med stora behov av samhällets insatser och vanliga löntagare som hederligt betalar sina skatter.

Det är synd att Gun Hellsvik inte har kommit på bättre tankar när det gäller skatteflyktsklausulen. Det är kanske att hoppas litet mycket att Gun Hellsvik skall vilja säkra möjligheterna att låta människor som placerar pengar utomlands skatta för dem på samma villkor som den som skattar för dem i Sverige.

Jag skall inte nu ta en sakdebatt med Gun Hellsvik om generalklausulen. Den kommer vi säkert att återkomma till. Men jag vill erinra om att bl.a. JK uttalade sin uppskattning av den och att man från skattemyndigheter runt om i landet har talat om vilken vikt lagstiftningen hade.

Det var definitivt inte så att några svaga människor kom i kläm för att vi hade en skatteflyktsklausul. Det var de allra smartaste och allra

mest förhårdade brottslingarna på skatteområdet som tvingades att tänka efter en gång till, och det förhindrade viss brottslighet.

Fundera litet grand, Gun Hellsvik, tills frågan kommer upp i riksdagen igen.

Anf. 207 GUN HELLSVIK (m) replik:

Herr talman! Jag kan inte förstå att det skulle vara någon skillnad i rätten till rättssäkerhet och förutsebarhet om man är svag eller stark i samhället. Alla i samhället har samma rätt till rättssäkerhet och förutsebarhet.

Det jag reagerar mot när det gäller frågan om offer och de ekonomiska effekterna är när man hela tiden för fram ett antal miljarder. Man skall för det första ha klart för sig att även om ett antal miljarder är undandragna är det inte det antal miljarder som statskassan kan få in. Det är fråga om människor som oftast inte har någonting när vi väl kommer åt dem som gärningsmän, och därför får vi inte tillbaka några pengar.

Driver man linjen att det är antalet miljarder som är orsaken till att vi skall beivra den ekonomiska brottsligheten har man därmed indirekt sagt att om vi inte kan få in så mycket pengar skall vi sluta att beivra den ekonomiska brottsligheten.

Jag har inte för avsikt att ge upp min syn på hur vi skall beivra den ekonomiska brottsligheten även om det skulle visa sig att vi inte får in särskilt mycket pengar till statskassan. Det är en fråga om moral.

Anf. 208 INGER LUNDBERG (s) replik:

Herr talman! Vi är helt ense om att det är en fråga om moral, Gun Hellsvik. Det är positivt att vi kan stå eniga när det gäller revisorernas rapport, och det är positivt att vi tillsammans kan slå fast att vi skall ta krafttag mot den ekonomiska brottsligheten.

Sedan vet jag, Gun Hellsvik, att Moderata samlingspartiet inte bekymrar sig särskilt mycket om statsfinanserna. Det gick ganska eländigt när ni hade ansvaret för statsfinanserna såväl i slutet på 70-talet som under den föregående mandatperioden.

Visst är det ändå så, Gun Hellsvik, att det finns stora pengar att ta hem också för samhället i kampen mot den ekonomiska brottsligheten?

Jag tror inte att man kan beskylla Assar Lindbeck för att vara särdeles naiv när han säger att man med förhållandevis enkla insatser borde kunna förstärka statskassan med i storleksordningen 10 miljarder kronor om man tar itu med den ekonomiska brottsligheten.

Anf. 209 ROLF ÅBJÖRNSSON (kds) replik:

Herr talman! Jag skall bara göra några korta reflexioner.

Eftersom jag satt med i Rättssäkerhetskommittén och är förhållandevis ny som politiker noterar jag att Lars-Erik Lövdén började den här debatten på ett mycket positivt sätt.

Prot. 1994/95:45
19 december

*Insatser mot den
ekonomiska brottslig-
heten*

Anf. 210 TREDJE VICE TALMANNEN:
Nu gäller repliken enbart Inger Lundbergs anförande.

Anf. 211 ROLF ÅBJÖRNSSON (kds) replik:

Herr talman! Det jag vill anknyta till är att det nu kommer in moment av politiska övertoner när man gör gällande att man under den borgerliga tiden allvarligt skulle ha försvårat möjligheterna att göra tredjemansrevision i kampen mot den ekonomiska brottsligheten.

Jag kan försäkra att de reglerna framtoogs under total enighet bland politiker, sakkunniga och Riksskatteverket. De som försöker att göra politik av detta gagnar enligt min mening inte saken.

Det är väldigt viktigt att vi får spelregler som har förtroende i rättslivet. Får vi inte det kommer vi aldrig att komma någon vart i den här kampen.

Anf. 212 INGER LUNDBERG (s) replik:

Herr talman! Rolf Åbjörnsson torde ändå vara väl medveten om att det icke var tillfredsställande att riksdagen tvingades skilja sig från betalningslagen samtidigt som Riksskatteverket klart uttalade att med föreslagna förändringar försvårades allvarligt möjligheterna till kontroll av placeringar utomlands.

Det fanns allvarliga varningar, oavsett vad Rolf Åbjörnsson och de han samarbetade med anser, för riskerna för en försämrad tredjemansrevision. Generalklausulen spelade faktiskt en viktig preventiv roll.

Låt mig fråga Rolf Åbjörnsson: Var det inte så att generalklausulen faktiskt hade en viktig preventiv effekt mot skattebrottsligheten i vårt land?

Anf. 213 ROLF ÅBJÖRNSSON (kds) replik:

Herr talman! Inger Lundberg talar om de jag samarbetade med. Det var en officiell parlamentarisk utredning som sedan sanktionerades av Riksskatteverket. Det fanns ingen som helst oenighet, utan det kom fram efteråt.

Min personliga uppfattning om generalklausulen är att den har ingen som helst betydelse i kampen mot den ekonomiska brottsligheten. Det är ett slag i luften. Den skapar bara osäkerhet i rättslivet och affärslivet. Det finns ingenting gott att säga om den.

Anf. 214 INGER LUNDBERG (s) replik:

Herr talman! Jag kan konstatera att det är Rolf Åbjörnssons personliga uppfattning. Den skiljer sig från de flesta skattemyndigheters uppfattning och JK:s uppfattning

Anf. 215 KARL-GÖSTA SVENSON (m):

Herr talman! Jag har varit med om att utarbeta Riksdagens revisorers eniga rapport om den ekonomiska brottsligheten. Det är en av de mest omfattande granskningar som har gjorts av revisorerna.

Efter förslag från skatteutskottet och efter det att Anita Johansson från socialdemokraterna, som sitter där borta, och jag själv under år

1992 besökt skattemyndigheterna i Stockholm och i Västmanlands län beslöt Riksdagens revisorer i slutet av november 1992 att påbörja denna granskning.

Under utredningstiden har jag deltagit i ett stort antal intervjuer med yrkesfolk i de myndigheter som kommer i beröring med ekonomisk brottslighet, främst hos åklagare, polis, domstolar, skattemyndigheter och kronofogdemyndigheter. Det har således varit ett tidsmässigt omfattande jobb.

Rapporten har varit föremål för ett brett remissförfarande, och remissutfallet har varit positivt. Många remissinstanser uttrycker tillfredsställelse över revisionsrapportens breda ansats och instämmer i dess slutsatser.

Vissa förslag som revisorerna har tagit upp har åtgärdats efter det att rapporten offentliggjordes i februari i år. Det har enligt vad jag har kunnat utröna inte anförts någon kritik mot de ställningstaganden som revisorerna har gjort. Det leder till slutsatsen att den framtagna produkten är av mycket hög kvalitet.

Det är också i detta sammanhang viktigt att påpeka att den framtagna rapporten med hänsyn till den breda omfattningen är unik inom svensk utredning.

Skatteutskottet uttalar med anledning av rapporten att Riksdagens revisorer har lämnat ett viktigt bidrag till diskussionen om hur arbetet mot den ekonomiska brottsligheten bör bedrivas och pekat på många olika tänkbara initiativ i sammanhanget. Skatteutskottet ställer sig således bakom att revisorernas förslag övervägs närmare.

Justitieutskottet konstaterar i likhet med Riksdagens revisorer att samhällets insatser mot den ekonomiska brottsligheten varit otillräckliga. Utskottet instämmer i revisorernas uppfattning att det behövs en mängd åtgärder för att komma till rätta med de problem som uppstått.

Utskottet uttalar vidare i likhet med revisorerna att det krävs en förbättrad överblick och styrning från statsmakternas sida för att insatserna skall bli effektiva, och även information och kontakter mellan riksdagen och regeringen måste enligt utskottets mening förbättras. Lars-Erik Lövdén sade också i sitt inledningsanförande att det är en utomordentligt gedigen rapport som kommer från Riksdagens revisorer.

Herr talman! Med hänsyn till alla dessa lovord är det enligt min mening ofattbart att ett enigt utskott avstyrker revisorernas förslag.

Det innebär att den här rapporten inte får någon betydelse. Litet rätt sagt, herr talman, så kastas den i papperskorgen.

Herr talman! Justitieutskottet har vid flera tillfällen tagit initiativ till hearing och andra initiativ av olika slag när det gäller ekonomisk brottslighet. Utskottet har således tidigare visat en fristående ställning i förhållande till regeringen.

I utskottsbetänkandet uttalas, som jag redan nämnt, att informationer och kontakter mellan riksdag och regering måste förbättras. Riksdagens revisorer skall på riksdagens vägnar granska den statliga verksamheten. Granskningen får även omfatta statliga aktiebolag och stiftelser. Revisorerna skall också granska regeringens ledning och för-

Prot. 1994/95:45
19 december

*Insatser mot den
ekonomiska brottslig-
heten*

valtning. Enligt min mening kan man tala om att Riksdagens revisorer är den ekonomiska kontrollmakten.

Riksdagen har nyligen beslutat att stärka revisorernas roll. Detta beslut måste rimligen uppfattas som att riksdagen i förhållande till regering och myndigheter skall stå för en ökad grad av självständighet.

Med hänsyn till det jag har anfört är det uppenbart att utskottet vid behandling av detta viktiga ärende från revisorernas sida inte varit konsekvent. Utskottet har inte visat ett uns av självständighet, utan förutsatt att regeringen utan några som helst förpliktelser skall återkomma till riksdagen med förslag i olika avseenden. Talet om kommunikation mellan regering och riksdag är som bortblåst när utskottet avstyrker revisorernas förslag, vilket får till följd att rapporten inte ges till känna.

När det som i detta fall föreligger en enig revisionsrapport är det enligt min mening nödvändigt att riksdagen lever upp till sitt beslut om att stärka den ekonomiska kontrollmakten. Riksdagen måste enligt min mening inta en mer aktiv hållning gentemot regeringen. Ett tillkännagivande är en form av kommunikation. Det är en tydlig signal om vad riksdagen vill.

Herr talman! Det finns ingen kritik mot revisorernas viktiga rapport om ekonomisk brottslighet. Det finns därför ingen utanför detta hus som kan förstå varför revisorernas förslag om att regeringen bör vidta vissa åtgärder skall avslås. Snarare blir effekten av ett sådant agerande att man ifrågasätter om politikerna tar ett ordentligt ansvar för att lösa problemen.

Vad blir revisorernas roll i framtiden om riksdagen avvisar denna viktiga rapport? När skall revisorerna bli tagna på allvar? Det är två viktiga frågor att fundera på med tanke på ert ställningstagande.

Avslutningsvis och till följd av det jag har sagt är det en självklarhet för mig att yrka bifall till revisorernas fyra förslag, innebärande

- att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad revisorerna anfört om förebyggande insatser mot ekonomisk brottslighet,
- att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad revisorerna anfört om det brottsutredande arbetet rörande ekonomisk brottslighet,
- att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad revisorerna anfört om den rättsliga proceduren i mål om ekonomisk brottslighet samt
- att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad revisorerna anfört om regeringens samlade styrning av åtgärder mot ekonomisk brottslighet.

Därmed kan den här rapporten leva vidare.

Anf. 216 LARS-ERIK LÖVDÉN (s) replik:

Herr talman! Jag skall bara försäkra K-G Svenson om att rapporten kommer att leva vidare även om riksdagen följer justitieutskottets förslag.

Att justitieutskottet har hamnat på ett yrkande om formellt avslag beror i huvudsak på två saker.

Först och främst, vilket K-G Svenson nämnde själv, är en del av de förslag som Riksdagens revisorer för fram redan genomförda. Andra förslag som förs fram av Riksdagens revisorer är föremål för övervägande och beredning inom regeringskansliet. På de punkterna har arbetet med att förverkliga Riksdagens revisorers förslag redan satts i gång i olika avseenden.

Det är skälet till att justitieutskottet formellt sett avstyrker förslaget, även om man sympatiserar med många av de förslag som förs fram i Riksdagens revisorers rapport.

Justitieministern har ju i kammaren klart deklarerat och aviserat att regeringen till våren kommer att lägga fram en samlad strategi mot den ekonomiska brottsligheten. I det arbetet kan jag försäkra K-G Svenson att Riksdagens revisorers rapport kommer att finnas med som ett väsentligt underlag.

Det är inte alls på det sättet som K-G Svenson försöker göra gällande här, att i och med att riksdagen följer justitieutskottets förslag kommer rapporten att falla i glömska och läggas i ett arkiv.

Anf. 217 KARL-GÖSTA SVENSON (m) replik:

Herr talman! Det är inte så, Lars-Erik Lövdén, att rapporten lever vidare. Jag förstår inte ert ställningstagande i justitieutskottet. Ni är inte konsekventa. Det sade jag i mitt anförande också.

Det står tydligt och klart i ert betänkande att även informationen och kontakten mellan riksdag och regering måste förbättras. Då är detta ett ypperligt tillfälle att ge regeringen till känna att den här rapporten finns, och att vi ställer litet krav på regeringen från riksdagens sida att återkomma i anslutning till den här rapporten.

Jag kan mycket väl förstå Lars-Erik Lövdéns inställning. Lars-Erik Lövdén har klart visat i sitt agerande i riksdagen att Lars-Erik Lövdén inte är särskilt intresserad av revisorerna. Vi har ett motsatt förhållande till revisorernas stärkande roll. Om jag kommer ihåg rätt var Lars-Erik Lövdén emot att stärka revisorerna i deras arbete.

Jag förstår mycket väl att det är en väl avvägd synpunkt från justitieutskottets sida att inte ge regeringen den här viktiga rapporten till känna. Jag beklagar att så har blivit fallet.

Anf. 218 LARS-ERIK LÖVDÉN (s) replik:

Herr talman! Det är riktigt att jag har haft synpunkter på Riksdagens revisorers agerande i en del andra frågor här i kammaren. Men det hör liksom inte till den här saken.

Om K-G Svenson lyssnade, och det gjorde han eftersom han citerade mig, berömde jag faktiskt Riksdagens revisorer för ett gediget arbete, ett utomordentligt gott arbete när det gäller den här frågan. Det står jag fast vid.

Även om vissa delar är genomförda och andra är föremål för beredning, kommer det förslag som Riksdagens revisorer har fört fram att finnas med som en väsentlig ingrediens i regeringens arbete med att ta

fram en strategi till vårriksdagen för att bekämpa den ekonomiska brottsligheten.

Det kan tyckas egendomligt att utskottet har avstyrkt rapporten. Det är ett enigt justitieutskott, så det är inte bara jag som har haft mitt ord med i laget när vi har fattat det här beslutet. Det kan tyckas vara egendomligt, men det beror på att en del av de förslag som Riksdagens revisorer för fram redan är genomförda. Andra är föremål för beredning i regeringskansliet. Därmed kan man säga att Riksdagens revisorers förslag till stora delar är tillgodosedda. Därav det formella avstyrikandet.

Anf. 219 KARL-GÖSTA SVENSON (m) replik:

Herr talman! Jag citerar på nytt från utskottsbetänkandet, med tanke på att Lars-Erik Lövdén i sitt sista inlägg sade att en stor del har genomförts. Där står så här: "Utskottet instämmer i revisorernas uppfattning att det behövs en mängd åtgärder för att komma till rätta med de problem som uppstått."

Ett fåtal har genomförts. Per Rosengren nämnde Peab:s verksamhet. Ett mycket starkare krav mot dem som inte lämnar in räkenskaper är ett exempel som finns nämnt i revisionsrapporten och som numera också är genomfört genom beslut i Sveriges riksdag, om vi nu hunnit fatta beslutet. I varje fall har ärendet nyligen varit på riksdagens bord.

Ingen utanför det här huset förstår varför vi i riksdagen skall avslå en sådan gedigen rapport, som Lars-Erik Lövdén säger. Vi som riksdag måste ställa krav på regeringen att återkomma. Vi har någonting att falla tillbaka på, en fin gedigen rapport. Det tycker jag är mycket viktigt. Det är viktigt för riksdagens självständighet. Det är viktigt om vi skall ha Riksdagens revisorer kvar i vår verksamhet. Eftersom vi nyligen har stärkt deras roll är det viktigt att de får prägla den rollen, som den ekonomiska kontrollmakten. Det är vår kommunikation, och vi skall visa tydliga signaler om vad vi vill ge. Den signal och den kommunikation man då använder är att man ger regeringen till känna och bifaller i stället för att avslå.

Anf. 220 ROLF ÅBJÖRNSSON (kds) replik:

Herr talman! Jag kanske inte skall ge mig in i den här procedurfrågan. Men jag kan inte låta bli att reagera. För en gångs skull tror jag inte att proceduren har någon betydelse. Den här rapporten är nog det viktigaste dokument som har tagits fram i kampen mot den ekonomiska brottsligheten i modern tid. Hur man än hanterar utskottsuttalandet är det här en del av samhällslivet, rättslivet och det politiska livet. Jag tror inte att man på något sätt behöver vara rädd för att revisorernas gedigna arbete skall hamna i papperskorgen.

Anf. 221 KARL-GÖSTA SVENSON (m) replik:

Herr talman! Eftersom jag har deltagit i jobbet tackar jag för komplimenten om ett fint arbete.

Jag är oerhört besviken på att det här inte går vidare formellt. Det är mycket, mycket viktigt, Rolf Åbjörnsson, att riksdagen visar sin styrka i

de här sammanhangen och talar om för regeringen vad vi vill åstadkomma. Det gör inte justitieutskottet. Ni föreslår att riksdagen skall besluta att avslå rapporten. Det är det väsentliga.

Kommunikationen med regeringen är avgörande för vad vi skall få tillbaka. Vi skall inte förlita oss på Socialdemokraterna och på att den socialdemokratiska justitieministern skall bestämma vad vi skall ha tillbaka. Vi skall försöka leda det jobbet från vår sida.

Prot. 1994/95:45
19 december

*Insatser mot den
ekonomiska brottslig-
heten*

Anf. 222 Andre vice talman GÖREL THURDIN (c):

Herr talman! Jag begärde ordet när jag lyssnade till Inger Lundbergs anförande, framför allt med tanke på hennes och socialdemokraternas syn på företagandet. Det är förfärligt med alla skattemedel som bortdras. Det kommer att röra sig om närmare 50 miljarder redan 1991. Det får dock inte leda till att man generaliserar sin syn på företagare över huvud taget och gör nästan alla till förbrytare innan det är färdigt.

Jag konstaterar att socialdemokraterna fortsätter att föda småföretag och att slå ihjäl med samma glada själ. Med ett skattesystem kan man åstadkomma sådana låsningar för de mindre företagarna att de försätts i en situation där de tvingas börja fundera på bokföringsbrott. Jag försvärar inte bokföringsbrott. Jag har sysslat mycket med revision i småföretag. Men man får akta sig för att generalisera och man måste komma ihåg att vi talar om bokföringsbrott. Det handlar inte bara om att få in skatteinkomster och att ha ett skattesystem som slår ihjäl ännu flera företag.

Avslutningsvis vill jag säga några ord om revisorernas rapport. Jag tycker att det vore mycket olyckligt om revisorerna kände sig påtrampade. Vi har haft den här diskussionen i utskottet, Karl-Gösta Svenson. I tre utskott har man förordat precis samma beslut. Det står i utskottets betänkande att det inte föranleder någon åtgärd. Karl-Gösta Svenson har suttit tillräckligt länge i riksdagen för att veta att det här är den formella gången.

Vi har tagit rapporten på fullaste allvar. Det står i betänkandet. Vi har som sagt fört en diskussion och följt de formella regler som finns. Om vi skall ändra på dem skall vi göra det i alla utskott. Därför är det viktigt att vi talar om att revisorernas rapport är ett viktigt dokument som vi kommer att följa upp och leva efter i fortsättningen.

Anf. 223 KIA ANDREASSON (mp):

Herr talman! Som vi hör här tycker alla att revisorernas rapport är mycket viktig. När jag som ny ledamot försökte sätta mig in i rapporten tyckte jag att det var första gången det talades om konkreta åtgärder mot ekonomisk brottslighet. Frågan om bekämpandet av den ekonomiska brottsligheten har behandlats nästan varje år i riksdagen. Jag fann att vid tidigare tillfällen var det nästan bara pengar som hade tillskjutits. Den djupgående analys som revisorerna nu har gjort saknades. Jag blev positivt överraskad över denna rapport.

Vi har diskuterat rapporten i utskottet. Intentionen var då inte att rapporten skulle avslås. Det kom fram på slutet, nästan vid det sista sammanträdet, när vi skulle bestämma oss. Jag blev mycket förbryllad

och upprörd, eftersom jag tyckte att rapporten var bra. Efteråt har jag gått och tänkt på det här och tyckt att jag fattade fel beslut i utskottet.

Vänsterpartiet undrade här över att man kan avstyrka något som vi samstämmigt tycker är bra. Jag har förstått att det är så här rutinerna ser ut. Ju mer jag har tänkt och ju mer jag har lyssnat på den här debatten i kväll, framför allt på Karl-Gösta Svenson som var med och arbetade med detta, desto mer har det förstärkt min åsikt att beslutet var fel. Jag vill därför här säga att Miljöpartiet tillstyrker rapporten.

Om man vill ha ut ett klart budskap kan man inte avslå detta. Alla förslag är nödvändiga. Det spelar ingen roll om något av dessa förslag redan har genomförts – så mycket bättre. Det är ingen anledning att avslå rapporten. Jag är inte van vid den formella gången, och därför kan jag göra så här.

Anf. 224 INGER LUNDBERG (s):

Herr talman! Först vill jag säga till Görel Thurdin att vi socialdemokrater absolut inte gör några generaliseringar när det gäller småföretagare. När vi talar om problemen med den ekonomiska brottsligheten gör vi det mot bakgrund av att vi vet att det drabbar många enskilda och många seriösa småföretagare. Risken är stor att man för att finansiera gemensam verksamhet tvingas till högre nivåer på skatter och avgifter, beroende på att alla inte gör rätt för sig.

Jag tycker att Karl-Gösta Svenson har tagit upp en mycket viktig debatt här i kväll – en debatt om hur vi i riksdagen arbetar och hanterar revisorernas rapporter. Det är uppenbart att det i denna kammare finns en stark vilja till att många av revisorernas förslag skall komma till praktiskt genomförande.

Det är också klart – det har Lars-Erik Lövdén och många med honom deklarerat – att det i regeringen finns en beredskap för att ta emot dessa förslag och göra något praktiskt mycket bra av dem. Man har redan startat på flera områden. Jag tror också att det under den borgerliga regeringens tid med Gun Hellsvik som justitieminister började genomföras förändringar på några områden.

Jag har ändock yrkat bifall till justitieutskottets förslag, och jag står fast vid det bifallsyrkandet. Jag tror att det vore tokigt om vi hastigt började svänga här i kammaren när det gäller den formella hanteringen av en mängd komplicerade förslag. Däremot tycker jag att partierna sinsemellan borde ta upp en diskussion om hur vi långsiktigt skall hantera revisorernas förslag. På det sättet tycker jag att de frågor som Karl-Gösta Svenson ställde här kan bli något av en väckarklocka.

Jag minns hur det var när jag för tre år sedan var ny i riksdagen. Då blev man litet knäckt på alla dessa avslag till varje pris. Man skulle inte göra tillkännagivanden etc. Många gånger är det nödvändigt för att vi inte skall få förhastade beslut och förhastad lagstiftning. Men ibland går det litet slentrian i hanteringen. Man kanske inte alltid skall säga, Görel Thurdin, att så har vi gjort förut. Jag tror faktiskt att det finns anledning att, särskilt när det gäller revisionsrapporterna, diskutera hanteringen.

Jag tror att det vore väldigt olyckligt om vi här "tjing tjong" skulle byta rutiner och hantering. Vi skall nog ändå ha respekt för den ärliga vilja som har deklarerats av justitieutskottet och som vi vet finns i hela riksdagen.

Prot. 1994/95:45
19 december

*Insatser mot den
ekonomiska brottslig-
heten*

Anf. 225 Andre vice talman GÖREL THURDIN (c):

Herr talman! Till Inger Lundberg vill jag bara säga att vis av erfarenheten av socialdemokratisk skattepolitik vet jag att den inte brukar vara särskilt förutseende när det t.ex. gäller att se till att det finns ett enkelt och tydligt system för småföretagare. Jag tycker inte om den generalisering som framgår av Inger Lundbergs anföranden beträffande synen på företagandet.

Eftersom Inger Lundberg tog upp frågan om att ändra rutinerna i riksdagen beträffande revisorernas rapporter, vill jag säga att jag avslutningsvis sade att om vi skall ändra på rutinerna skall vi göra det konsekvent.

Det är väldigt viktigt att det kommer samma signaler från alla utskott, att inte det ena utskottet hanterar frågor på ett sätt och det andra utskottet hanterar dem på ett annat sätt. Då begriper inte våra väljare vad vi håller på med i riksdagen.

Jag sade att jag tycker att vi skall ta upp det här gemensamt och konsekvent. Det finns all anledning att göra det efter den här debatten i kväll.

Anf. 226 KIA ANDREASSON (mp):

Herr talman! Det är positivt att Inger Lundberg också tycker att man kan ändra rutinerna. Jag ändrade mig faktiskt inte bara "tjing tjong" här i kammaren. Jag fick nästan en chock i utskottet när jag fick höra att man ville avstyrka rapporten. Det var överrumplande.

Det hade aldrig sagts tidigare. Jag måste ju känna efter vad som är rätt. Jag kan inte rutinerna. Någon gång måste man ju börja. Alla utskott gör alltid på samma sätt, men den diskussion som vi har fört nu är viktig. Jag hoppas att det kan bli ett exempel, så att man inte bara går på rutin utan gör sådant som känns rätt och riktigt.

Anf. 227 PER ROSENGREN (v):

Herr talman! Det är litet underligt att höra Görel Thurdin säga att de borgerliga har stått för ett enkelt skattesystem. Det socialdemokratiska skattesystemet var krångligt, men det som hände mellan 1991 och 1994 på företagsbeskattningens område, speciellt när det gällde småföretagare, betecknar jag som fullkomligt groteskt.

Hur kan Görel Thurdin stå i talarstolen och säga att Socialdemokraterna och, i viss mån, Vänsterpartiet står för krångliga skattesystem? Det tycker jag är väldigt underligt.

De nya SURV-reglerna och framför allt de expansionsmedel som kom har inte tagits emot med glädje hos småföretagarna. Det kan jag lova, Görel Thurdin.

Anf. 228 Andre vice talman GÖREL THURDIN (c):

Herr talman! Jag satt med i den skatteutredning som tog fram förslaget om skattesystemet. Jag höll inte med om alla ändringar som då vidtogs. Jag har inte pratat om Vänsterpartiet. Jag har pratat om Socialdemokraterna. SURV-systemet växte fram redan under den här tiden. Det var ett resultat av den stora skatteutredningen. Vi har ändå i första hand levt med socialdemokratiska skattesystem på företagsområdet.

Jag tänker inte prata mer om skatter. Detta får bli mitt sista inlägg, eftersom det var ekonomisk brottslighet i största allmänhet som vi skulle diskutera.

Vad jag vände mig emot var att man generaliserade. Man hade rent allmänt en oerhört negativ syn på företagare. Det är väldigt farligt att ha ett sådant synsätt. Då kanske man inte ser vilka man skall sätta åt. Man kan inte klappa till alla för att komma åt de värsta brottslingarna. De finns där i alla fall.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 20 december.)

21 § Bordläggning

Anmälades och bordlades

Motioner

med anledning av prop. 1994/95:123 Ny marknadsföringslag

1994/95:L13 av Tanja Linderborg m.fl. (v)

1994/95:L14 av Marianne Andersson och Inga Berggren (c, m)

1994/95:L15 av Per Stenmarck m.fl. (m)

1994/95:L16 av Agne Hansson m.fl. (c)

1994/95:L17 av Per Bill (m)

1994/95:L18 av Birger Schlaug m.fl. (mp)

1994/95:L19 av Inger Davidson m.fl. (kds)

Finansutskottet betänkanden

1994/95:FiU1 Vissa ekonomisk-politiska åtgärder, m.m.

1994/95:FiU6 Vissa långsiktiga internationella låneåtaganden

Skatteutskottets betänkanden

1994/95:SkU16 Finansiering av medlemskap i EU

1994/95:SkU7 Mervärdesskatten och EG

22 § Kammaren åtskildes kl. 22.14.

Förhandlingarna leddes

av talmannen från sammanträdets början t.o.m. 5 § anf. 21 (delvis),

av förste vice talmannen därefter t.o.m. 12 § anf. 73 (delvis),

av andre vice talmannen därefter t.o.m. 13 § anf. 105 (delvis),

av tredje vice talmannen därefter t.o.m. ajourneringen kl. 17.55,
av talmannen därefter t.o.m. 18 § anf. 180 (delvis) och
av tredje vice talmannen därefter till sammanträdets slut.

Prot. 1994/95:45
19 december

Vid protokollet

ULF CHRISTOFFERSSON

/Barbro Nordström

Innehållsförteckning

1 § Anmälan om återtagande av plats i riksdagen	1
2 § Justering av protokoll.....	1
3 § Aktuell debatt: Läget för det svenska försvaret och om hur ett nytt försvarsbeslut skall beredas	1
Anf. 1 CARL BILDT (m):	1
Anf. 2 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s):	2
Anf. 3 CARL BILDT (m):	5
Anf. 4 OLOF JOHANSSON (c):	6
Anf. 5 LENNART ROHDIN (fp):	7
Anf. 6 EVA ZETTERBERG (v):	9
Anf. 7 MARIANNE SAMUELSSON (mp):	11
Anf. 8 ÅKE CARNERÖ (kds):	12
Anf. 9 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s):	14
Anf. 10 CARL BILDT (m):	16
Anf. 11 OLOF JOHANSSON (c):	17
Anf. 12 LENNART ROHDIN (fp):	18
Anf. 13 EVA ZETTERBERG (v):	19
Anf. 14 MARIANNE SAMUELSSON (mp):	20
Anf. 15 ÅKE CARNERÖ (kds):	20
Anf. 16 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s):	21
Anf. 17 CARL BILDT (m):	23
Anf. 18 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s):	24
4 § Förnyad bordläggning.....	25
5 § Utrikessekretess m.m.	25
Konstitutionsutskottets betänkande 1994/95:KU18.....	25
Anf. 19 KENNETH KVIST (v):	25
Anf. 20 PETER ERIKSSON (mp):	27
Anf. 21 BJÖRN VON SYDOW (s):	29
Anf. 22 PETER ERIKSSON (mp) replik:	31
Anf. 23 BJÖRN VON SYDOW (s) replik:	31
Anf. 24 PETER ERIKSSON (mp) replik:	31
Anf. 25 BJÖRN VON SYDOW (s) replik:	31
Anf. 26 KENNETH KVIST (v) replik:	31
Anf. 27 BJÖRN VON SYDOW (s) replik:	32
Anf. 28 KENNETH KVIST (v) replik:	32
Anf. 29 BJÖRN VON SYDOW (s) replik:	33
Anf. 30 BIRGITTA HAMBRAEUS (c):	33
(Beslut skulle fattas den 20 december.)	35
6 § Ytterligare medel till Utbildningsdepartementets verk- samhet	35
Konstitutionsutskottets betänkande 1994/95:KU24.....	35

Anf. 31	RUNE RYDÉN (m):	35
Anf. 32	INGVAR JOHNSSON (s):	36
Anf. 33	RUNE RYDÉN (m):	37
Anf. 34	INGVAR JOHNSSON (s):	37
Anf. 35	RUNE RYDÉN (m):	37
Anf. 36	INGVAR JOHNSSON (s):	38
Anf. 37	RUNE RYDÉN (m):	38
Anf. 38	INGVAR JOHNSSON (s):	38
Anf. 39	RUNE RYDÉN (m):	39
Anf. 40	INGVAR JOHNSSON (s):	39
Anf. 41	RUNE RYDÉN (m):	39
	(Beslut skulle fattas den 20 december.)	39
7 §	Tillämpningen av det europeiska miljömärkningssyste-	
	met.....	39
	Lagutskottets betänkande 1994/95:LU12	39
	(Beslut skulle fattas den 20 december.)	39
8 §	Europeiska ekonomiska intressegrupperingar.....	39
	Lagutskottets betänkande 1994/95:LU13	39
	(Beslut skulle fattas den 20 december.)	40
9 §	Ytterligare medel till översättning av EG:s regelverk.....	40
	Utrikesutskottets betänkande 1994/95:UU11	40
	(Beslut skulle fattas den 20 december.)	40
10 §	Vissa privatpraktiserande läkares och sjukgymnasters	
	etablering m.m.....	40
	Socialutskottets betänkande 1994/95:SoU10	40
Anf. 42	LISELOTTE WÅGÖ (m):	40
Anf. 43	KERSTIN WARNERBRING (c):	42
Anf. 44	CHATRINE PÅLSSON (kds):	43
Anf. 45	HANS KARLSSON (s):	45
Anf. 46	LISELOTTE WÅGÖ (m) replik:	48
Anf. 47	HANS KARLSSON (s) replik:	48
Anf. 48	LISELOTTE WÅGÖ (m) replik:	49
Anf. 49	HANS KARLSSON (s) replik:	49
Anf. 50	KERSTIN WARNERBRING (c) replik:	50
Anf. 51	HANS KARLSSON (s) replik:	50
Anf. 52	KERSTIN WARNERBRING (c) replik:	51
Anf. 53	HANS KARLSSON (s) replik:	51
Anf. 54	CHATRINE PÅLSSON (kds) replik:	52
Anf. 55	HANS KARLSSON (s) replik:	53
Anf. 56	CHATRINE PÅLSSON (kds) replik:	53
Anf. 57	HANS KARLSSON (s) replik:	54
Anf. 58	STIG SANDSTRÖM (v):	54
Anf. 59	LISELOTTE WÅGÖ (m) replik:	56
Anf. 60	STIG SANDSTRÖM (v) replik:	56
Anf. 61	LISELOTTE WÅGÖ (m) replik:	57
Anf. 62	STIG SANDSTRÖM (v) replik:	57

Anf. 63	KERSTIN WARNERBRING (c) replik:	57
Anf. 64	FÖRSTE VICE TALMANNEN:	58
Anf. 65	STIG SANDSTRÖM (v) replik:	58
Anf. 66	KERSTIN WARNERBRING (c) replik:	58
Anf. 67	STIG SANDSTRÖM (v) replik:	58
Anf. 68	KERSTIN HEINEMANN (fp):	58
Anf. 69	HANS KARLSSON (s):	60
Anf. 70	KERSTIN HEINEMANN (fp):	60
Anf. 71	HANS KARLSSON (s):	61
Anf. 72	KERSTIN HEINEMANN (fp):	61
	(Beslut skulle fattas den 20 december.)	61
11 §	Bidrag för information om Sverige i samband med världsmästerskapen i friidrott i Göteborg år 1995.....	62
	Kulturutskottets betänkande 1994/95:KrU7	62
	(Beslut skulle fattas den 20 december.)	62
12 §	Kårobligatoriet.....	62
	Utbildningsutskottets betänkande 1994/95:UbU5	62
Anf. 73	TOMAS HÖGSTRÖM (m):	62
Anf. 74	MARGITTA EDGREN (fp):	63
Anf. 75	BENGT SILFVERSTRAND (s):	64
Anf. 76	MARGITTA EDGREN (fp) replik:	67
Anf. 77	BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:	68
Anf. 78	MARGITTA EDGREN (fp) replik:	68
Anf. 79	BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:	69
Anf. 80	TOMAS HÖGSTRÖM (m) replik:	70
Anf. 81	BENGT SILFVERSTRAND (s) replik:	70
Anf. 82	GUNNAR GOUDE (mp):	71
Anf. 83	BENGT SILFVERSTRAND (s):	72
Anf. 84	GUNNAR GOUDE (mp):	72
Anf. 85	BENGT SILFVERSTRAND (s):	72
Anf. 86	GUNNAR GOUDE (mp):	73
Anf. 87	BENGT SILFVERSTRAND (s):	73
	(Beslut skulle fattas den 20 december.)	74
13 §	Betyg i det obligatoriska skolväsendet	74
	Utbildningsutskottets betänkande 1994/95:UbU6	74
Anf. 88	BEATRICE ASK (m):	74
Anf. 89	ANDREAS CARLGREN (c):	75
Anf. 90	MARGITTA EDGREN (fp):	78
Anf. 91	HANNA ZETTERBERG (v):	81
Anf. 92	BEATRICE ASK (m) replik:	83
Anf. 93	HANNA ZETTERBERG (v) replik:	83
Anf. 94	BEATRICE ASK (m) replik:	83
Anf. 95	HANNA ZETTERBERG (v) replik:	83
Anf. 96	MARGITTA EDGREN (fp) replik:	84
Anf. 97	HANNA ZETTERBERG (v) replik:	85
Anf. 98	MARGITTA EDGREN (fp) replik:	85
Anf. 99	HANNA ZETTERBERG (v) replik:	85

Anf. 100	INGER DAVIDSON (kds):.....	85
Anf. 101	INGEGERD WÄRNERSSON (s):.....	88
Anf. 102	ANDREAS CARLGREN (c) replik:	91
Anf. 103	INGEGERD WÄRNERSSON (s) replik:.....	92
Anf. 104	ANDREAS CARLGREN (c) replik:	92
Anf. 105	INGEGERD WÄRNERSSON (s) replik:.....	93
Anf. 106	MARGITTA EDGREN (fp) replik:	93
Anf. 107	INGEGERD WÄRNERSSON (s) replik:.....	94
Anf. 108	INGER DAVIDSON (kds) replik:	94
Anf. 109	INGEGERD WÄRNERSSON (s) replik:.....	95
Anf. 110	INGER DAVIDSON (kds) replik:	95
Anf. 111	INGEGERD WÄRNERSSON (s) replik:.....	96
Anf. 112	Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):.....	96
Anf. 113	BEATRICE ASK (m) replik:	99
Anf. 114	Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):.....	100
Anf. 115	BEATRICE ASK (m) replik:	101
Anf. 116	Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):.....	102
Anf. 117	ANDREAS CARLGREN (c) replik:	102
Anf. 118	Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):.....	103
Anf. 119	ANDREAS CARLGREN (c) replik:	103
Anf. 120	Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):.....	104
Anf. 121	MARGITTA EDGREN (fp) replik:	104
Anf. 122	Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):.....	105
Anf. 123	MARGITTA EDGREN (fp) replik:	105
Anf. 124	Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):.....	106
Anf. 125	INGER DAVIDSON (kds) replik:	106
Anf. 126	Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):.....	107
Anf. 127	INGER DAVIDSON (kds) replik:	107
Anf. 128	Statsrådet YLVA JOHANSSON (s):.....	108
Anf. 129	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v):...	108
Anf. 130	MARGITTA EDGREN (fp) replik:	110
Anf. 131	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:	110
Anf. 132	MARGITTA EDGREN (fp) replik:	111
Anf. 133	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:	111
Anf. 134	ANDREAS CARLGREN (c) replik:	112
Anf. 135	BRITT-MARIE DANESTIG-OLOFSSON (v) replik:	112
Anf. 136	ANDREAS CARLGREN (c) replik:	112
Anf. 137	GUNNAR GOUDE (mp):.....	112
Anf. 138	MARGITTA EDGREN (fp):..... (Beslut skulle fattas den 20 december.).....	114

14 § Viss lagstiftning om besiktning på fordonsområdet.....114

	Trafikutskottets betänkande 1994/95:TU8	114
Anf. 139	ULLA LÖFGREN (m):	114
Anf. 140	LENA SANDLIN (s):.....	116
Anf. 141	ULLA LÖFGREN (m):	118
Anf. 142	LENA SANDLIN (s):.....	118

Anf. 143 ULLA LÖFGREN (m):.....	118
Anf. 144 LENA SANDLIN (s):.....	119
Anf. 145 ULLA LÖFGREN (m):.....	119
(Beslut skulle fattas den 20 december.)	119
15 § Omprövning av beslutet om avreglering av järnvägs- trafiken.....	119
Trafikutskottets betänkande 1994/95:TU9	119
Anf. 146 ELISA ABASCAL REYES (mp):	119
Anf. 147 MATS ODELL (kds):.....	120
Anf. 148 ELISA ABASCAL REYES (mp) replik:	122
Anf. 149 MATS ODELL (kds) replik:.....	122
Anf. 150 ELISA ABASCAL REYES (mp) replik:	123
Anf. 151 MATS ODELL (kds) replik:.....	123
Anf. 152 TOM HEYMAN (m):.....	124
Ajournering	125
Återupptagna förhandlingar.....	125
15 § (forts.) Omprövning av beslutet om avreglering av järnvägstrafiken (forts. TU9).....	125
Anf. 153 ELISA ABASCAL REYES (mp) replik:	125
Anf. 154 TOM HEYMAN (m) replik:.....	125
Anf. 155 ELISA ABASCAL REYES (mp)	126
Anf. 156 TOM HEYMAN (m) replik:.....	126
Anf. 157 ULRICA MESSING (s):.....	126
Anf. 158 TOM HEYMAN (m) replik:.....	127
Anf. 159 ULRICA MESSING (s) replik:	128
Anf. 160 TOM HEYMAN (m) replik:.....	128
Anf. 161 ULRICA MESSING (s) replik:	128
Anf. 162 MATS ODELL (kds):.....	129
Anf. 163 ULRICA MESSING (s):.....	129
Anf. 164 MATS ODELL (kds):.....	130
Anf. 165 ULRICA MESSING (s):.....	130
(Beslut skulle fattas den 20 december.)	130
16 § Sveriges anslutning till Världshandelsorganisationen m.m.	130
Näringsutskottets betänkande 1994/95:NU8.....	130
Anf. 166 PETER ERIKSSON (mp):.....	131
Anf. 167 SYLVIA LINDGREN (s):	133
Anf. 168 LENNART BEIJER (v):.....	133
(Beslut skulle fattas den 20 december.)	134
17 § Tillämpningen av EG:s konkurrens- och statsstödsreg- ler	134
Näringsutskottets betänkande 1994/95:NU9.....	134
Anf. 169 KERSTIN WARNERBRING (c):	134
Anf. 170 SYLVIA LINDGREN (s):	135

Anf. 171	KERSTIN WARNERBRING (c) replik:.....	136
Anf. 172	SYLVIA LINDGREN (s) replik:	137
Anf. 173	KERSTIN WARNERBRING (c) replik:.....	137
Anf. 174	SYLVIA LINDGREN (s) replik:	137
Anf. 175	LENNART BEIJER (v):	138
Anf. 176	KERSTIN WARNERBRING (c):.....	139
Anf. 177	LENNART BEIJER (v):	139
Anf. 178	KERSTIN WARNERBRING (c):.....	139
Anf. 179	LENNART BEIJER (v):	140
	(Beslut skulle fattas den 20 december.).....	140
18 §	Vissa ändringar i ellagen, m.m.	140
	Näringsutskottets betänkande 1994/95:NU10	140
Anf. 180	MIKAEL ODENBERG (m):.....	140
Anf. 181	BIRGITTA JOHANSSON (s):.....	142
Anf. 182	MIKAEL ODENBERG (m) replik:.....	143
Anf. 183	BIRGITTA JOHANSSON (s) replik:	144
Anf. 184	LENNART BEIJER (v):	144
Anf. 185	EVA GOËS (mp):	145
Anf. 186	MIKAEL ODENBERG (m) replik:.....	148
Anf. 187	EVA GOËS (mp) replik:	149
Anf. 188	MIKAEL ODENBERG (m) replik:.....	149
Anf. 189	EVA GOËS (mp) replik:	150
Anf. 190	ARNE KJÖRNSBERG (s):	150
Anf. 191	MIKAEL ODENBERG (m):.....	151
	(Beslut skulle fattas den 20 december.).....	151
19 §	Ändringar av den bolagsrättsliga lagstiftningen för bank- och försäkringsområdet.....	151
	Näringsutskottets betänkande 1994/95:NU13	151
	(Beslut skulle fattas den 20 december.).....	151
20 §	Insatser mot den ekonomiska brottsligheten.....	151
	Justitieutskottets betänkande 1994/95:JuU8.....	151
Anf. 192	LARS-ERIK LÖVDÉN (s):.....	151
Anf. 193	GUN HELLSVIK (m):	153
Anf. 194	LARS-ERIK LÖVDÉN (s) replik:	156
Anf. 195	GUN HELLSVIK (m) replik:.....	156
Anf. 196	LARS-ERIK LÖVDÉN (s) replik:	157
Anf. 197	GUN HELLSVIK (m) replik:.....	157
Anf. 198	Andre vice talman GÖREL THURDIN (c):	157
Anf. 199	SIW PERSSON (fp):.....	159
Anf. 200	ROLF ÅBJÖRNSSON (kds):.....	160
Anf. 201	PER ROSENGREN (v):.....	161
Anf. 202	GUN HELLSVIK (m) replik:.....	163
Anf. 203	PER ROSENGREN (v) replik:.....	163
Anf. 204	INGER LUNDBERG (s):.....	163
Anf. 205	GUN HELLSVIK (m) replik:.....	166
Anf. 206	INGER LUNDBERG (s) replik:	166
Anf. 207	GUN HELLSVIK (m) replik:.....	167

Anf. 208	INGER LUNDBERG (s) replik:	167
Anf. 209	ROLF ÅBJÖRNSSON (kds) replik:	167
Anf. 210	TREDJE VICE TALMANNEN:	168
Anf. 211	ROLF ÅBJÖRNSSON (kds) replik:	168
Anf. 212	INGER LUNDBERG (s) replik:	168
Anf. 213	ROLF ÅBJÖRNSSON (kds) replik:	168
Anf. 214	INGER LUNDBERG (s) replik:	168
Anf. 215	KARL-GÖSTA SVENSON (m):	168
Anf. 216	LARS-ERIK LÖVDÉN (s) replik:	170
Anf. 217	KARL-GÖSTA SVENSON (m) replik:	171
Anf. 218	LARS-ERIK LÖVDÉN (s) replik:	171
Anf. 219	KARL-GÖSTA SVENSON (m) replik:	172
Anf. 220	ROLF ÅBJÖRNSSON (kds) replik:	172
Anf. 221	KARL-GÖSTA SVENSON (m) replik:	172
Anf. 222	Andre vice talman GÖREL THURDIN (c):	173
Anf. 223	KIA ANDREASSON (mp):	173
Anf. 224	INGER LUNDBERG (s):	174
Anf. 225	Andre vice talman GÖREL THURDIN (c):	175
Anf. 226	KIA ANDREASSON (mp):	175
Anf. 227	PER ROSENGREN (v):	175
Anf. 228	Andre vice talman GÖREL THURDIN (c):	176
	(Beslut skulle fattas den 20 december.)	176
21 §	Bordläggning	176
22 §	Kammaren åtskildes kl. 22.14.	176